

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS**

RUNİK HARFLİ DAĞLIK ALTAY BÖLGESİ YAZITLARI

**EMİNE MOZİOĞLU
11718102**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖLMEZ**

**İSTANBUL
2015**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS

RUNİK HARFLİ DAĞLIK ALTAY BÖLGESİ YAZITLARI

EMİNE MOZİOĞLU
11718102

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :.....
Tezin Savunulduğu Tarih : 12 Ekim 2015

Tez Oy birliği/ Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Adı Soyadı	
Tez danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet Ölmez
Jüri üyeleri	: Prof. Dr. Zühal Ölmez
	Yrd. Doç. Dr. Hakan Aydemir

İmza

İSTANBUL
EKİM, 2015

ÖZ

RUNİK HARFLİ DAĞLIK ALTAY BÖLGESİ YAZITLARI

EMİNE MOZİOĞLU

EYLÜL, 2015

Bu tez çalışmasında, Runik yazıtlar içinde oldukça büyük bir yer kaplayan Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarıyla ilgili şimdiye kadar yapılmış olan çalışmaların Türkçe olarak biraraya getirilmesi amaçlanmış ve bu kapsamda, Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya” ve “Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri” yayınlarıyla “Altay Yazıtlarından Bar-Burgazı II (A 21) Yazıtı”; “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”; “Köpçegen (A 49) Yazıtı” makaleleri esas alınarak bu yazıtların daha önceki okuma denemeleri derlenmiş, Rusça yapılan yorumlar Türkçeye çevrilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Yazıtları, Eski Türk Runik Yazısı, Dağlık Altay Bölgesi Runik Yazıtları

ABSTRACT

RUNIC INSCRIPTIONS OF GORNO ALTAI

EMİNE MOZİOĞLU

Eylül, 2015

In this study, it was aimed to bring together all of scientific studies about runic inscriptions of Gorno Altai which have an important place in all runic inscriptions in Turkish. For this purpose, “Catalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altai” and “Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri” as well as “Altay Yazıtlarından Bar-Burgazı II (A 21) Yazıtı”; “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”; “Köpçegen (A 49) Yazıtı” were handled, reading attempts of these inscriptions were collected and Russian interpretations were translated in Turkish.

Anahtar Kelimeler: Old Turkic Inscriptions, Old Turkic Runic Scripts, Runic Inscriptions of Gorno Altai.

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarının okuma ve yorumlama denemeleri ele alınmıştır. Kısa olmalarına rağmen Türk runik yazıtları içinde sayıca çok büyük bir yer kaplayan bu yazıtlar hem saha çalışması hem de Eski Türklerin tarihi ve dili açısından çok önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu bağlamda her zaman üzerinde çalışmak istediğim Türk runik yazısıyla ilgili bana bu fırsatı sunan ve bu hususta hayatımda bir dönüm noktası oluşturan; kıymetli danışmalığının yanı sıra çalışmamda ihtiyacım olan birçok kaynağa ulaşmamı sağlayan; sabırla ve severek öğreten çok değerli danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ölmez' e ve ihtiyaç duyduğumuzda her birimizin yardımına seve seve koşan, daima yanımda duran çok sevgili Hocam Prof. Dr. Zühal Ölmez' e yürekten teşekkür ederim. Hayatımın her aşamasında bana cesaret veren annem Gülten Mozioğlu ve babam Mehmet Mozioğlu' na sevgi, özlem ve şükranlarımı sunuyorum. Son olarak çalışmam sırasında bana her konuda destek olan kardeşim Erkan Mozioğlu' na sevgilerimi iletiyorum.

İstanbul; Ekim, 2015

Emine Mozioğlu

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Eski Türk Yazısı.....	3
1.2 Dağlık Altay Bölgesi’ndeki Runik Harfli Yazıtlar.....	3
2. YÖNTEM.....	5
3. YAZITLAR.....	6
3.1 Onguday Bölgesi.....	6
3.1.1 Adır Kaya (A-19).....	6
3.1.2 Biçiktu Boom I (A-13).....	12
3.1.3 Biçiktu Boom II (A-14).....	17
3.1.4 Biçiktu Boom II/2 (A-15).....	20
3.1.5 Biçiktu Boom III (A-16).....	25
3.1.6 Biçiktu-Boom IV (A-54).....	34
3.1.7 Biçiktu Boom V (A-55).....	38
3.1.8 Biçiktu Boom VI (A-17).....	40
3.1.9 Biçiktu Boom VII (A-69).....	41
3.1.10 Biçiktu Boom VIII (A-76).....	43

3.1.11 Biçiktu Boom IX (A-81).....	47
3.1.12 Biçiktu-Boom X (A-77).....	50
3.1.13 Biçiktu-Boom XI-XII (A-37).....	52
3.1.14 Biçiktu Boom IV (Vasilyev'in Kaydı).....	55
3.1.15 Biçiktu Boom V (Vasilyev'in Kaydı)	56
3.1.16 Biçiktu Boom VI (Vasilyev'in Kaydı).....	57
3.1.17 Biçiktu Boom VII (Vasilyev'in Kaydı).....	58
3.1.18 Biçiktu Boom X (Vasilyev'in Kaydı)	58
3.1.19 Biçiktu Boom Runik Benzeri Kaya Yazıtları (Vasilyev'in Kaydı)	59
3.1.20 Bol'şoy Yaloman (A-83).....	60
3.1.21 İnegen I (A-85)	60
3.1.22 İnegen II (A-86).....	65
3.1.23 Kalbak-Taş I (A-23).....	70
3.1.24 Kalbak-Taş XIV (A-56)	76
3.1.25 Kalbak-Taş XVI (A-57).....	78
3.1.26 Kalbak-Taş III (A-24)	79
3.1.27 Kalbak-Taş IV/VI (A-25).....	84
3.1.28 Kalbak-Taş V (A-26)	90
3.1.29 Kalbak-Taş VII (A-27).....	97
3.1.30 Kalbak-Taş VIII (A-28)	100
3.1.31 Kalbak-Taş (A-29)	104
3.1.32 Kalbak-Taş X (A-30)	106
3.1.33 Kalbak-Taş XI (A-31).....	110
3.1.34 Kalbak-Taş XII (A-32).....	113
3.1.35 Kalbak-Taş XIII (A-39)	116
3.1.36 Kalbak-Taş II / XV (A-33).....	118
3.1.37 Kalbak-Taş XXX (A-58)	121

3.1.38 Kalbak-Taş XXXI (A-59)	122
3.1.39 Kalbak-Taş XVII (A-40).....	124
3.1.40 Kalbak-Taş XVIII (A-41)	128
3.1.41 Kalbak-Taş XIX (A-42)	131
3.1.42 Kalbak-Taş XX (A-43)	139
3.1.43 Kalbak-Taş XXI (A-44).....	146
3.1.44 Kalbak-Taş (A-45)	152
3.1.45 Kalbak-Taş XXIII (A-46)	157
3.1.46 Kalbak-Taş XXIV (A-47)	162
3.1.47 Kalbak-Taş XXV (A-60).....	166
3.1.48 Kalbak-Taş XXVI (A-48)	168
3.1.49 Kalbak-Taş XXVII (A-61).....	169
3.1.50 Kalbak-Taş XXVIII (A-62)	170
3.1.51 Kalbak-Taş XXIX (A-63)	171
3.1.52 Kara Boom (Semisart) (A-70)	179
3.1.53 Kupçegen (A-49)	181
3.1.54 Manırlı-Kobı I (A-64).....	184
3.1.55 Manırlu-Kobı (A-65)	188
3.1.56 Sakıyla-Kobı I (A-74).....	189
3.1.57 Sakıyla-Kobı II (A-75).....	190
3.1.58 Sogodek (A-66).....	191
3.1.59 Tekpenek (A-67)	192
3.1.60 Tuyekta I (A-3)	194
3.1.61 Tuyekta II (A-51).....	200
3.1.62 Tuyekta III (A-52).....	204
3.1.63 Tuyekta IV (A-88)	207
3.1.64 Tuyekta V (A-90).....	212

3.1.65 Çirik-Taş (A-68)	216
3.1.66 Ustyugi Sarı-Kobı (A-72)	217
3.2 Koş-Ağaç Bölgesi	223
3.2.1 Bar-Burgazı I (A-18).....	223
3.2.2 Bar-Burgazı II (A-21)	230
3.2.3 Bar-Burgazı III (A-22).....	234
3.2.4 Yalgız Tepe I (A-34)	238
3.2.5 Yalgız Tebe II (A-35)	248
3.2.6 Kuray I (A-4)	252
3.2.7 Kuray II (A-5).....	257
3.2.8 Kurgak I (A-78)	262
3.2.9 Kurgak II (A-87).....	274
3.2.10 Kızıl-Kabak I (A-79)	275
3.2.11 Kızıl-Kabak II (A-80)	284
3.2.12 Taldu-Ayrı (A-20)	287
3.2.13 Teke-Turu (A-53).....	289
3.3 Ust-Kan Bölgesi	292
3.3.1 Mendur Sokkon I/1 (A-6)	292
3.3.2 Mendur-Sokkon I/2 (A-7).....	298
3.3.3 Mendur-Sokkon I/3 (A-8).....	310
3.3.4 Mendur-Sokkon I/4 (A-9).....	311
3.3.5 Mendur-Sokkon II (A-10).....	311
3.3.6 Mendur-Sokkon III (A-11).....	313
3.3.7 Mendur-Sokkon IV (A-12)	317
3.3.8 Mendur-Sokkon V (A-36).....	323
3.3.9 Mendur-Sokkon VI (A-73)	326
3.3.10 Mendur-Sokkon VII (A-71).....	328

3.3.11 Mendur-Sokkon VIII (A-82).....	329
3.3.12 Mendur-Sokkon IX (A-38)	330
3.3.13 Çarış (A-1)	334
3.3.14 Yabogan (A-84).....	337
3.4 Çemal ve Ust-Koksin Bölgesi.....	347
3.4.1 Katanda (A-2)	347
3.4.2 Karban (A-50).....	351
3.4.3 Ust-Uba (A-89)	356
4. DİZİN.....	359
5. SONUÇ.....	369
KAYNAKÇA.....	370

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Adır Kaya (A-19)	6
Şekil 3.2: 731. km. I (İnskaya nadpis) - II	8
Şekil 3.3: 731. km. I (İnskaya nadpis)- II	9
Şekil 3.4: Biçiktu Boom I (A-13)	12
Şekil 3.5: Vasilyev	16
Şekil 3.6: Biçiktu Boom II (A-14)	17
Şekil 3.7: Biçiktu Boom II/2 (A-15)	20
Şekil 3.8: Vasilyev	24
Şekil 3.9: Biçiktu Boom III (A-16)	25
Şekil 3.10: Vasilyev	33
Şekil 3.11: Biçiktu Boom IV (A-54)	34
Şekil 3.12: Biçiktu Boom V (A-55)	38
Şekil 3.13: Biçiktu Boom VII (A-69)	41
Şekil 3.14: Biçiktu Boom VIII (A-76)	43
Şekil 3.15: Vasilyev	46
Şekil 3.16: Biçiktu Boom IX (A-81)	47
Şekil 3.17: Biçiktu-Boom X (A-77)	50
Şekil 3.18: Vasilyev	51
Şekil 3.19: Biçiktu-Boom XI-XII (A-37). Soldaki XI, sağdaki XII	52
Şekil 3.20: Vasilyev	54
Şekil 3.21: Vasilyev	54
Şekil 3.22: Biçiktu Boom IV (Vasilyev'in Kaydı)	55
Şekil 3.23: Biçiktu Boom V (Vasilyev'in Kaydı)	56
Şekil 3.24: Biçiktu Boom VI (Vasilyev'in kaydı)	57
Şekil 3.25: Biçiktu Boom VII (Vasilyev'in Kaydı)	58
Şekil 3.26: Biçiktu Boom X (Vasilyev'in kaydı)	58
Şekil 3.27 Vasilyev	59
Şekil 3.28: Vasilyev	59
Şekil 3.29: İnegen I (A-85)	60
Şekil 3.30: İnegen II (A-86)	65
Şekil 3.31: Kalbak-Taş I	70
Şekil 3.32: Vasilyev	75
Şekil 3.33: Kalbak-Taş XIV (A-56)	76
Şekil 3.34: Kalbak-Taş XVI (A-57)	78
Şekil 3.35: Kalbak-Taş III (A-24)	79
Şekil 3.36: Vasilyev	83
Şekil 3.37: Kalbak-Taş IV/VI (A-25)	84
Şekil 3.38: Vasilyev	88
Şekil 3.39: Vasilyev	89
Şekil 3.40: Kalbak-Taş V (A-26)	90
Şekil 3.41: Vasilyev	96
Şekil 3.42: Kalbak-Taş VII (A-27)	97
Şekil 3.43: Vasilyev:	99

Şekil 3.44: Kalbak-Taş VIII (A-28),.....	100
Şekil 3.45: Vasilyev.....	102
Şekil 3.46: Kalbak-Taş (A-29)	104
Şekil 3.47: Kalbak-Taş X (A-30).....	106
Şekil 3.48: Vasiyev	109
Şekil 3.49: Kalbak-Taş XI (A-31)	110
Şekil 3.50: Kalbak-Taş XII (A-32).....	113
Şekil 3.51: Vasilyev.....	115
Şekil 3.52: Kalbak-Taş XIII (A-39).....	116
Şekil 3.53: Kalbak-Taş II / XV (A-33).....	118
Şekil 3.54: Vasilyev.....	120
Şekil 3.55: Kalbak-Taş XXX (A-58).....	121
Şekil 3.56: Kalbak-Taş XXXI (A-59)	122
Şekil 3.57: Kalbak-Taş XVII (A-40).....	124
Şekil 3.58: Kalbak-Taş XVIII (A-41).....	128
Şekil 3.59: Kalbak-Taş XIX (A-42)	131
Şekil 3.60: Kalbak-Taş XX (A-43).....	139
Şekil 3.61: Useev	144
Şekil 3.62: Kalbak-Taş XXI (A-44)	146
Şekil 3.63: Useev	151
Şekil 3.64: Kalbak-Taş (A-45)	152
Şekil 3.65: Kalbak-Taş XXIII (A-46)	157
Şekil 3.66: Kalbak-Taş XXIV (A-47)	162
Şekil 3.67: Kalbak-Taş XXV (A-60)	166
Şekil 3.68: Kalbak-Taş XXVI (A-48)	168
Şekil 3.69: Kalbak-Taş XXVII (A-61)	169
Şekil 3.70: Kalbak-Taş XXVIII (A-62)	170
Şekil 3.71: Kalbak-Taş XXIX (A-63)	171
Şekil 3.72: Vasilyev.....	173
Şekil 3.73: Vasilyev.....	174
Şekil 3.74: Vasilyev.....	175
Şekil 3.75: Vasilyev.....	176
Şekil 3.76: Kara Boom (Semisart) (A-70)	179
Şekil 3.77: Kupçegen (A-49).....	181
Şekil 3.78: Vasilyev.....	182
Şekil 3.79: Useev	183
Şekil 3.80: Manırlı-Kobı I (A-64)	184
Şekil 3.81: Manırlı-Kobı (A-65).....	188
Şekil 3.82: Sakıyla-Kobı I (A-74)	189
Şekil 3.83: Sakıyla-Kobı II (A-75)	190
Şekil 3.84: Sogodek (A-66)	191
Şekil 3.85: Tekpenek (A-67)	192
Şekil 3.86: Tuyekta I (A-3)	194
Şekil 3.87: Vasilyev.....	199
Şekil 3.88: Tuyekta II (A-51)	200
Şekil 3.89: Vasilyev.....	203
Şekil 3.90: Tuyekta III (A-52)	204

Şekil 3.91: Tuyekta IV (A-88)	207
Şekil 3.92: Tuyekta V (A-90)	212
Şekil 3.93: Çirik-Taş (A-68)	216
Şekil 3.94: Ustyugi Sarı-Kobı (A-72)	217
Şekil 3.95: Bar-Burgazı I (A-18).....	223
Şekil 3.96: Vasilyev.....	229
Şekil 3.97: Vasilyev.....	230
Şekil 3.98: Bar-Burgazı II (A-21).....	230
Şekil 3.99: Vasilyev.....	232
Şekil 3.100: Bar-Burgazı III (A-22)	234
Şekil 3.101: Vasilyev.....	236
Şekil 3.102: Yalgız Tepe I (A-34)	238
Şekil 3.103: Vasilyev.....	247
Şekil 3.104: Yalgız Tebe II (A-35).....	248
Şekil 3.105: Vasilyev.....	251
Şekil 3.106: Kuray I (A-4).....	252
Şekil 3.107: Vasilyev.....	256
Şekil 3.108: Kuray II (A-5)	257
Şekil 3.109: Vasilyev.....	261
Şekil 3.110: Kurgak I (A-78).....	262
Şekil 3.111: Vasilyev.....	272
Şekil 3.112: Vasilyev.....	273
Şekil 3.113: Kurgak II (A-87)	274
Şekil 3.114: Kızıl-Kabak I (A-79).....	275
Şekil 3.115: Vasilyev.....	283
Şekil 3.116: Kızıl-Kabak II (A-80).....	284
Şekil 3.117: Vasilyev.....	286
Şekil 3.118: Taldu-Ayrı (A-20)	287
Şekil 3.119: Vasilyev.....	288
Şekil 3.120: Teke-Turu (A-53)	289
Şekil 3.121: Vasilyev.....	291
Şekil 3.122: Mendur Sokkon I/1 (A-6)	292
Şekil 3.123: Vasilyev.....	297
Şekil 3.124: Mendur-Sokkon I/2 (A-7)	298
Şekil 3.125: Vasilyev.....	309
Şekil 3.126: Mendur-Sokkon I/3 (A-8)	310
Şekil 3.127: Mendur-sokkon I/4 (A-9)	311
Şekil 3.128: Mendur-Sokkon II (A-10)	311
Şekil 3.129: Vasilyev.....	313
Şekil 3.130: Mendur-Sokkon III (A-11).....	313
Şekil 3.131: Vasilyev.....	316
Şekil 3.132: Mendur-Sokkon IV (A-12).....	317
Şekil 3.133: Vasilyev.....	319
Şekil 3.134: Mendur-Sokkon V (A-36)	323
Şekil 3.135: Vasilyev.....	324
Şekil 3.136: Mendur-Sokkon VI (A-73).....	326
Şekil 3.137: Mendur-Sokkon VII (A-71)	328

Şekil 3.138: Mendur-Sokkon VIII (A-82).....	329
Şekil 3.139: Mendur-Sokkon IX (A-38).....	330
Şekil 3.140: Vasilyev.....	332
Şekil 3.142: Çarış (A-1).....	334
Şekil 3.143: Yabogan (A-84).....	337
Şekil 3.144: Katanda (A-2)	347
Şekil 3.145: Vasilyev.....	349
Şekil 3.146: Karban (A-50)	351
Şekil 3.147: Vasilyev.....	355
Şekil 3.148: Vasilyev.....	356
Şekil 3.149: Vasilyev.....	357
Şekil 3.150: Vasilyev.....	357

KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
Alt.	: Altayca
ATS	: Altayca-Türkçe Sözlük (Emine Gürsoy Naskali, 1999)
BK	: Bilge Kağan
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: Çeviren
çin.	: Çince
DLT	: Divanü Lûgat-it Turk (Besim Atalay, 1985)
DS	: Derleme Sözlüğü (Ömer Asım Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, 2009)
DTS	: Drevnetyurkskiy Slovar' (V.M. Nadelyayev, 1969)
E.T.	: Eski Türkçe
ED	: Etymological Dictionary (Clauson, 1972)
ed.	: editör
Hamilton	: J.R. Hamilton
Irk. B.	: Irk Bitig (Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, 2013)
krş.	: karşılığı
KS	: Kırgız Sözlüğü, c. I-II (K.K. Yudahin, 1998)
KT	: Kül Tegin
KTS	: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü (Recep Toparlı, H. Vural, R. Karaatlı, 2007)
Moğ.	: Moğolca
OTWF	: Old Turkic Word Formation (Erdal, 1991)
örn.	: örneğin
s.	: sayfa
Skr.	: Sanskritçe
TS	: Tarama Sözlüğü (Ö.Asım Aksoy, Dehri Dilçin, 1963)
Tuny.	: Tunyukuk
UW 1977	: Uigurisches Wörterbuch (Klaus Röhrborn, 1977)
vd.	: ve devamında
yy.	: yüzyıl
<	: Sözcüğün geldiği dil veya kök
()	: İmlâ gereği yazılmayan ünlüleri gösterir
[]	: Düşmüş veya yıpranmış kısımlardaki onarımı gösterir
< >	: Eksik yazılan unsur
{ }	: Fazla kısımları gösterir

1 GİRİŞ

Türk Dili'nin en eski ürünleri, sekizinci yüzyıla kadar uzanan Orhon ve Yenisey Yazıtları'dır.¹ Runik harflerle yazılmış olan bu eserlerin yanı sıra Dağlık Altay Bölgesi'nde bulunan ve runik harflerle yazılmış oldukça kısa yazıtlar da Eski Türk Runik yazıtlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.² Bununla birlikte, ne yazık ki, bu bölgede bulunan bu yazıtlar üzerinde çok fazla çalışma yapılmamıştır.³ Özellikle, ortaya çıkan yazıtlara ilişkin verilerin toplanması ile ilgili ilk girişim niteliğindeki yayın "*the Svod (List) of Old Turkic Runic Monuments of the Altai Mountains* (Koçeyev 2006)"dır.⁴ V.A. Koçeyev tarafından hazırlanmış bu yayında, 2006 yılına kadar bilinen bazı anıtların yerleri ile ilgili bilgilere, bunlar üzerinde yapılan çalışmalara ve yazarın kopyalarına yer verilmiştir.⁵ Yakın tarihlerde, L.Tıbıkova, I. Nevskaya ve Marcel Erdal, yürütücüsü oldukları proje kapsamında Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarını yeniden ele almışlardır.⁶ Bu eserin yanı sıra, yazıtlara ilişkin bilgilere, bu alanda çalışan tüm araştırmacıların kolayca ulaşılabilmesini sağlayan ve bu yazıtların tüm dünyada, daha tanınır hale gelmesini olanaklı kılan, hem Rusça hem de İngilizce olarak www.altai.unifrankfurt.de genelağ sayfası yayımlanmıştır.⁷

1.1 Eski Türk Yazısı

Eski Türkçe, 6. yüzyılda, Altay Dağları bölgesinde yaşayan Eski Türklerin (550-630), 8. yüzyılda, Moğolistan'da devlet kuran Uygurların (745-840) ve Doğu

¹ Doğan Aksan, **En Eski Türkçe'nin İzlerinde**. (İstanbul: Multilingual, 2007).

² Irina Nevskaya, Larisa Tybykova. "Old Turkic Runic inscriptions in the vicinity of the village Tuekta, Altay Republic, Russian Federation", **Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290 Yılı (720-2010)**, (İstanbul: 2011): 309-324.

³ Erhan Aydın. **Türk Runik Bibliyografyası**, (İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 61, 2010).

⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 15-16.

⁵ Tıbıkova, **age**, 15-16.

⁶ Aydın, **age**, 44.

⁷ Nevskaya, **age**.

Türkistan’da Koço Uygur Devleti’ni (850-1250) kuran Maniheizt ve Budist inancına sahip Uygurların diliydi.⁸

Moğolistan, Güney Sibirya ve Kırgızistan’ da bulunan yazıtlar ile kağıt üstündeki Uygurca metinlerde karşımıza çıkan yazı sistemi, “Göktürk Yazısı”, “Orhon Alfabetesi”, “Runik Yazı”, “Eski Türk Runik Yazısı” ve “Eski Türk Yazısı” gibi birçok şekilde adlandırılmaktadır.⁹ Eski Türk Yazısı, sağdan sola, bezen de örneğin; Yenisey Yazıtları’nda olduğu gibi, harflerin yönü ters çevrilerek soldan sağa doğru yazılmaktadır.¹⁰ Runik yazı, otuz sekiz işaretten oluşmakta olup Yenisey Yazıtları’ndaki bazı işaretlerin farklı olması nedeniyle, bu sayı kırk olarak ifade edilmektedir.¹¹ Eski Türk yazısında kullanılan işaretlerin biçimleri, yazıttan yazıta bazı farklılıklar gösterse de genellikle değişmez.¹² Bu yazım sistemi, alfabetik yazım sistemi ile hece yazım sisteminin bir karışımı niteliğindedir.¹³

Runik harflerin kullanıldığı Türk yazıtlarıyla ilgili olarak bazı sorular bugün çözüm beklemektedir. Bunlar, Yenisey-Altay bölgesindeki, klasik olmayan yazıtlar ve Moğolistan’da bulunan küçük yazıtlarla ilgilidir ki bunlar BK, KT ve Tuny. gibi büyük yazıtlardan hem sayıca daha fazladır hem de daha karmaşıktır. Dolayısıyla, bu iki grup yazıt karakter, söz, morfolojik ve fonolojik farklılıklar açısından karşılaştırılmalıdır.¹⁴

Eski Türk yazıtlarının ortaya çıkmasının ardından, asıl metinler, Fin ve Rus bilim insanları tarafından yayımlanmıştır. Son derece ilgi gören bu yazıtların alfabetini Danimarkalı bilimadamı V. Thomsen çözmüş¹⁵ ve BK ve KT yazıtlarında tespit edilen 38 harfi, Türk alfabetesindeki başlıca biçimler olarak yayınlamıştır.¹⁶

Çin kroniklerine göre Altay bölgesi, Türklerin kökleriyle ilişkilendirildiği için Türklerin tarihinin ve kültür mirasının araştırılmasında bu yazıtlar çok önemli bir

⁸ Talat Tekin, Mehmet Ölmez, **Türk Dilleri Giriş**, (İstanbul: 2003).

⁹ Mehmet Ölmez, **Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi-Moğolistan’daki Eski Türk Yazıtları. Metin-Çeviri-Sözlük**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2012), 46.

¹⁰ Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, (İstanbul: 2003), 20.

¹¹ Erhan Aydın, **Türk Runik Bibliyografyası**, (İstanbul: TDAD, 61, 2010), 19.

¹² Tekin, **age**, 21.

¹³ **age**, 23.

¹⁴ Mehmet Ölmez, “Some Specific Features of the Language of Siberian Runic Inscriptions”, **Interpreting the Turkic Runiform Sources and the Position of the Altai Corpus**. ed. Irina Nevskaya, Marcel Erdal. (Berlin: 2015), 122.

¹⁵ Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 529, 2011), 197.

¹⁶ V. Thomsen, **Orhon Yazıtları Araştırmaları**. çev. Vedat Köken. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 815, 2002).

yere sahiptir.¹⁷ Doğu Avrupa'daki yazıtlarla birlikte, bugün, runik harflerle yazılmış yazıt sayısı beş yüzden fazladır ve bu yazıtların en büyük kısmı, Yenisey ve Moğolistan' da, diğerleri Kırgızistan, Özbekistan, Dağlık Altay, Kazakistan ve Doğu Türkistan'da yer almaktadır.¹⁸

1.2 Dağlık Altay Bölgesi'ndeki Runik Harfli Yazıtlar¹⁹

Altay Dağları'nda, ilk Runik yazıtları, G.İ.Spasskiy tarafından, Çarış Nehri'nin kıyısında, 1809 yılında bulundu. Daha sonra, 1865'te V.V. Radlov, dibinde dört Runik işareti bulunan gümüş bir tas buldu. Bu yazıt, P.M. Melioranskiy tarafından yorumlandı. Sonrasında, pekçok keşif, şans eseri olarak, yöre halkı tarafından veya kazı çalışmalarının bir eseri olarak yapıldı. Altay Runik geleneği üzerindeki sistemli araştırmalar, 1950'lerde başladı. Birçok Rus araştırmacı, çalışmalarını, Altay Runik Yazıtları üzerinde yoğunlaştırdılar: A. P Odladnikov, K. Seydakmatov, N. A. Baskakov, A. K. Borovkov, E. R. Tenişev, V. M. Nadelyaev, D. D.Vasilyev, V. V. Kubaryev, I. L. Kızlasov. Bununla beraber, son zamanlara kadar, bir bütün olarak, Altay yazıtlarının tamamını belgelemeyi amaçlayan sistemli etkinlikler yoktur. Yirminci yüzyılın sonuyla yirmibirinci yüzyılın başı arasındaki araştırmalar, Türkoloji topluluklarına, yeni malzemeler ve ilginç keşifleri sağladı.²⁰

Altay Runikleri üzerindeki sistemli araştırmalar ve belgelemeler, Rusya Federasyonu Altay Cumhuriyeti Hükümet Programı çerçevesinde, 2004-2006 yıllarında başlatıldı. Bu çalışmalara, 2007-2009 yılları arasında Rus-Alman Uluslararası Projesi kapsamında devam edildi. Irina Nevskaya'nın yürüttüğü projede, Alman araştırma grubunu Marcel Erdal, Rus araştırma grubunu ise Larisa Tıbıkova yönetti. Birçok Altay ve Novosibirsk kazı bilimcileri ve Altay'ın yerel halkı, farklı dönemlerde, bu keşiflerin önemli bir parçasını oluşturdular. Bu çalışmalar kapsamında, yaklaşık doksan adet Altay Runik Yazıtı belgelendi ve söz konusu yazıtların fotoğrafları, kopyaları ve bulundukları alanların GPS verilerini içeren bir elektronik veri tabanı

¹⁷ D. D. Vasilyev, "Dağlık Altaylardaki Kalbak-Taş Mabedinin Göktürk Yazıtları (A. -47, 48, 49, 50)". **TDAY, Belleten**, (1993): 94.

¹⁸ Erhan Aydın, **Türk Runik Bibliyografyası**, (İstanbul: TDAD, 61, 2010), 5.

¹⁹ Irina Nevskaya, "Recently Discovered Old Turkic Runic Inscriptions in Ountainous Altai". **Orta Asya'dan Anadolu'ya Alfabeler. 29-30 Mayıs 2007 Bildiriler**, (Eskişehir: 2011), 10.

²⁰ **age**, 10.

oluşturuldu.²¹ Rus-Alman Araştırma Projesi'nde, yalnızca bilinen tüm yazıtlar belgelenmekle kalmadı aynı zamanda yeni yazıtlar da keşfedildi ve yorumlandı.²²

Yirminci yüzyılın sonuna kadar, Dağlık Altay'da, yaklaşık 60 yazıt zaten bulunmuştu. Bu yazıtların ana parçaları, Onguday Bölgesi'ndeki Kara-Kol Nehri, Bar-Burgazı Nehri, Koş-Ağaç bölgesindeki Töbeler Köyü, Üst-Kan bölgesindeki Mendur-Sokkon ve Yabogan Köyü yakınlarında bulundu. Bununla birlikte, yazıtların en büyük grubunu oluşturan yazıt²³, Onguday bölgesindeki Kalbak-Taş kayası üzerinde bulundu. Bir tür tapınak olarak kullanılan bu dağ, tarihi bir alandır ve MÖ 6. yy'dan Eski Türk dönemine kadarki döneme ait yaklaşık 5000 kaya resmi içermektedir. İlk 12 yazıt, 1980 yılında, Novosibirsk kazı bilimcileri tarafından keşfedildi. Daha sonra, Kubaryev ve Kızlasov tarafından başkaları da bulundu ve Nadelyaev ile Kızlasov tarafından okundu. Çok sayıda yazıtın bulunduğu bir başka yer, Onguday bölgesindeki Kara-Kol Nehri yakınlarındaki Biçiktu Boom kayasıdır. Kayanın ismi, “yazıtlı kaya” olarak çevrilmektedir. Yol çalışmaları nedeniyle, Biçiktu Boom Runik Yazıtları'nın önemli bir bölümü hasar gördü. Dahası, tüm Altay Yazıtları, ani bir şekilde, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Bunun nedeni yalnızca devam eden sanayi etkinlikleri değil, aynı zamanda su istasyonu inşaatları gaz boru hatları, aşınma gibi doğal nedenler, tarım etkinlikleri, vandalizmdir. Bu nedenle, bu yazıtların belgelenmesi, onların araştırılabilmesi ve korunabilmesi en acil görevler arasındadır.²⁴

²¹ Irina Nevskaya, “Recently Discovered Old Turkic Runic Inscriptions in Mountainous Altai”. **Orta Asya'dan Anadolu'ya Alfabeler. 29-30 Mayıs 2007 Bildiriler**, (Eskişehir, 2011): 11.

²² **age**, 12.

²³ **age**, 11.

²⁴ **age**, 12.

2 YÖNTEM

Bu tez çalışmasında, Tıbıkova ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen ve 2012 yılında yayımlanan *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya* eseri başta olmak üzere D. D. Vasilyev'in *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri* çalışması ve Nurdin Useev' in *Altay Yazıtlarından Bar-Burgazı II (A 21) Yazıtı; Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık; Köpçegen (A 49) Yazıtı* başlıklı yayınlarından yararlanarak Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarının Türkçe'ye kazandırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmaların harf çevrimi (translitarasyonu), yazı çevrimi (transkripsiyonu), Türkçe çevirileri ve açıklamaları alt alta sıralanmıştır. Bunlara ek olarak okuma önerilerinde verilen bazı sözcükler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, özellikle kelimelerin görüldüğü dönemler, eserler ve söz konusu edilen biçimleri için Clauson'un "An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish"adlı eserinden yararlanılmıştır. Yazıtlar, Dağlık Altay Bölgesi'nin ürünü olduğundan, sözcüklerin anlamları için Emine Gürsoy Naskali tarafından hazırlanan Altayca-Türkçe Sözlük kullanılmıştır. Bunların yanı sıra, Tarama Sözlüğü ve Derleme Sözlüğü gözden geçirilmiş; Çağatayca dönemi için Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar kitabı incelenmiş ve ilgili sözcüklerin rastlandığı diğer bazı eserler dikkate alınmıştır. *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya* yayınında da, Tıbıkova ve arkadaşları tarafından verilen okuma önerileri esas alınarak bir sözlük oluşturulmuştur.

3 YAZITLAR

3.1 Onguday Bölgesi

3.1.1 Adır Kaya (A-19)

Şekil 3.1: Adır Kaya (A-19)²⁵

3.1.1.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 88)²⁶

Metnin Harf Çevrimi

$r^2t^1i(i) y^2b^2gçr^2a(e)$

Metnin Yazı Çevrimi

Er-atı Ay-Begeç-Er

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun erkeklik adı -Ay-Begeç-Er

(Kelimesi kelimesine: Ay-Prens-Erkek)

3.1.1.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2001, 248)²⁷

Metnin Yazı Çevrimi

(e)r (a)tı y(e)v(i)g ç(e)r

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun kahramanlık adı Yevig. Kurtar! (Onun günahını bağışla.)

²⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 53.

²⁶ **age**, 52.

²⁷ **age**, 52.

Yazarların Yorumu²⁸

Yazarlar, Kızlasov' un okumasında yer alan **çêr-** fiilinin 'kurtarmak' anlamının DTS' ye dayandığını ama gerçekte böyle bir fiilin olmadığını söylerler. Onlar, bu sözcüğün KBH 18₃' de **çêrgüçi** ve **çêrgüle** olarak iki defa ortaya çıkan **çêrgü** kelimesinin yerine yanlışlıkla verilen bir fiil olduğunu ve anlamının açık olmadığını kaydederler.

Clauson' un bu sözcükle ilgili olarak, bir parçada, 'yaklaşan yaşlılığa yas tutma' ifadelerinde iki cümle arasında ortaya çıktığını söylediğini belirtip verilen örneklerle yer verirler: 'Gençlik benim için her ne topladıysa, yaşlılık geldi ve götürdü. Sana da gelecek.'; 'Yılların ve ayların esiri oldum vah bana'. Clauson' da ayrıca her iki kaynakta da bu kelimelerin anlamlarının açık olarak verilmediğinin fakat 'üzülmek, pişman olmak' ya da bu tür bir anlama geliyor gibi gözüktüklerinin kaydedildiğini söylerler. Son olarak da ED' de geçen şu örneğe yer verirler: **Hak. T. XI yy. aya çêrgüçi kél mèni çêrgüle** KB 373 (ED : 429b).

3.1.1.3 Açıklamalar

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap
“yêvig süs, donanım”²⁹
“yêviglerin egsüksüz yêvetip”³⁰

3.1.1.4 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Ј Ү 人 Ё Ӓ D/9 1 Ӓ Ү

Metnin Harf Çevrimi

r² t¹ I y²/y¹ b² g² ç r² A

Metnin Yazı Çevrimi

(e)r (a)tı (a)y b(e)g(e)ç (e)r a

²⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 52.

²⁹ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012), 363b.

³⁰ **age**, §0568-0569, 107.

³¹ Tıbıkova, **age**, 53.

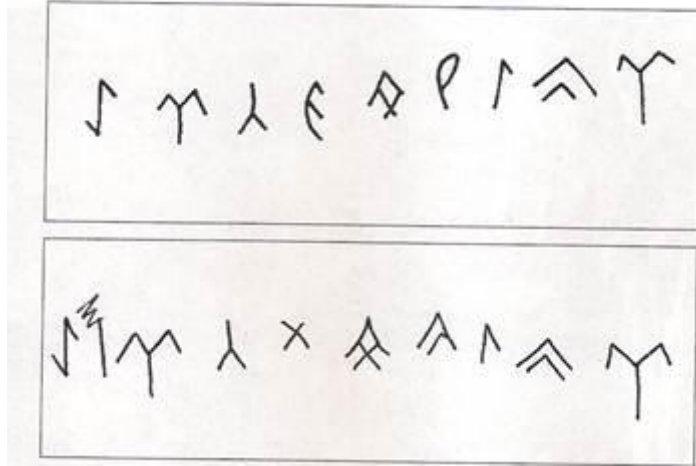
Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun erkeklik adı -Ay-Begeç-Er

Yazarların Yorumu³²

Yazarlar beşinci runik işaretin net olmadığını, k^2 , y^2 ya da belki yanlış yazılmış y^1 olabileceğini ve bu durumda metnin onların önerdiği şekilde okunabileceğini söylerler. A runik işaretiyle ifade edilen son ünlemin, Sibiry runik yazıtlarında çok sık ortaya çıktığını ve bir çeşit noktalama işareti olarak görev yaptığını belirtirler. Metindeki **begeç** sözcüğünün **beg**’ in küçültme eki almış durumu olduğunu, bu özelliğiyle yalnızca DLT’ de rastlansa da bir özel isim olabileceğini ve böylece **begeç er** ifadesinin ‘küçük bey’ olarak tercüme edilebileceğini kaydederler.

3.1.1.5 D. D. Vasiyev’ in Yorumu³³

Şekil 3.2: 731. km. I (İnskaya nadpis) - II³⁴

Vasilyev, yazıtın mümkün gözüken tek okuma önerisinin ilk önce Nadelyayev tarafından yapıldığını söyler. Bunu yanı sıra, kendileri tarafından tek satırlık bir yazıt daha bulunduğunu fakat yazıtın başlangıç kısmının kayıp olduğunu kaydeder.

³² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 53.

³³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**,(Astana: Prosper Print, 2013), 123-129.

³⁴ **age**, 128.

Şekil 3.3: 731. km. I (İnskaya nadpis)- II³⁵

3.1.1.6 Açıklamalar

er at

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **er at** ifadesi ilk dönemdeki mezar yazıtlarında oldukça yaygındır ve bir erkeğe büyüdüğü zaman, nadiren anılan çocukluk adının yerine verilir. **Orh. T.** 8. yy. “**inim Kül Tegin er at bulı**” ‘erkek kardeşim Kül Tegin erişkin adını aldı’ KT D31. “**Yen. er ve er at**” oldukça yaygındır Mal. 26, 13 vb.; **E. Kırg.** 9. yy. vd. **er ve er at** oldukça yaygındır Mal. 2, 3 vb.; 2, 5 vb. (ED : 192a); **Yen.** Mal. 38, 3 “**er atım**” ‘erişkinlik adım’. **E. Kırg.** “**er atım**” Mal. 2, 5 (ED : 33a).

- Kırgızistan Yazıtları³⁷

er at sözcüğünün geçtiği yerler aşağıdaki gibidir:

Talas-1/1 (s. 284); Talas-2/2 (s. 286); Talas-13/1 (s. 297); Koçkor-1 (s. 303); Koçkor-2 (s. 304); Koçkor-3 (s. 305); Koçkor-4 (s. 306); Koçkor-5 (s. 306); Koçkor-7 (s. 308); Koçkor-10 (s. 310); Koçkor-11 (s. 311); Koçkor-13 (s. 312); Koçkor-17 (s. 315); Koçkor-18 (s. 316).

³⁵ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 128.

³⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

³⁷ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

- Pentti Aalto³⁸

P. Aalto, **er at** kavramının, büyük bir başarının ardından sadece erkek çocuklara isim vermeyi tanımladığına değinir ve bu ilkeyi Dede Korkut Kitabı'nda (Vatican MS fol. 22, Dresden MS fol 70, 6-7) verilen “**Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökme ad komazlar idi**” örneğiyle gösterir.

begeç

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcüğün asıl anlamı ‘küçük şef’ tir.–ç küçültme eki ile **beg** ‘bir boy ya da kabilenin başındaki kimse’ (ED : 322b) sözcüğünden türetilmiştir. Bir sevgi ya da şefkat terimidir. Ortaçağ döneminde **begüm** ‘beyim’ gibi, dişiliği ifade eden başka bir anlam kazandı. **Kzk.**’da **bikeş** ‘kocanın ablası’ ve **K. Tatar.**’nda **bikeç** ‘genç kadın; nişanlı kadın’ biçimleriyle yaşadığı görülmektedir. **Hak. T.** 11. yy. **begeç** ‘prenslerin bir ünvanı’; -g- ile söylendiğinde sevgi ve şefkat gösterir Kaş. I 357. **Çağ.** 15. yy. vd. **bêgeç** ‘kız’ Vel. 141; **bêgeç** ‘soylu bir hanımefendi’; **bêge** biçimi de vardır Seng. 147v. 27; 148r.5 (ED : 325a).

- Old Turkic Word Formation⁴⁰

M. Erdal, +(X)ç ekinin biricik canlı görevinin, hitap edilen kişiye, kendisi için sevgi ve sempati duyulduğunu göstermek ve +(X)ç’nin kullanımının son derece sınırlı olduğunu söyler (OTWF I: 39). Erdal, +(X)ç ekinin Eski Türkçedeki en açık görevinin sevgi türetmek olduğunu, bunun tek istisnasının, BT VIII A91’de ‘dişi köpek’ anlamında kullanılan **ekeç** sözcüğünün olduğuna değinir. Bu kelimenin DLT 38. varakta ‘akıllı uslu, insanların annesiymiş gibi davranan küçük kız; bu ad ona sevgi ifadesi olarak verilir’ olarak görüldüğünü ve sözcüğün kökünün, **eke** ‘*abla*’ veya ‘*anneden daha genç teyze*’ olduğunu ekler. Erdal, DLT’nin aynı sayfasında **ata+ç ogul** ‘yaşlı bir adam gibi, insanların atasıymiş gibi davranan küçük oğlan’; **ana+ç**

³⁸ Pentti Aalto, “Kül-Tegin Är at Bo/Ulti”. **TKA**, 30/1-2 (1992): 119-124.

³⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁴⁰ Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon (C. I)**, (Wiesbaden: 1991).

‘akıllı uslu, insanların annesiymiş gibi davranan küçük kız. Bu ad ona sevgi ifadesi olarak verilir’; **oluç** ‘oğullara sevgiyle hitapta kullanılan bir söz (**oluçum** (OTWF I: s.44) ‘sevgili oğlum!’) Karluk diyalekti’ örneklerine de yer vermiştir. M. Erdal bu ekin daima akrabalık terimlerine eklendiğini ve FarmArch 126’daki **yeñe+ç+im** ‘yengeciğim’ ve HamTouen 20,2’deki **yeñeçimiz** hariç daima kan bağıını ifade ettiğini söyler (OTWF I: s.45). Erdal ayrıca **ekeç it** ve yukarıda DLT 38. varaktan alınanlar istisna olmak üzere,eldeki +(X)ç ile türetilmiş bütün örneklerin iyelik takısıyla görüldüğünü dolayısıyla +(X)ç ekinin, adı geçen kişiye karşı konuşanın duygularını ifade ettiği ve başka birinin duygularını ifade etmek için kullanılmayacağı anlamına geldiğini kaydeder (OTWF I: s.45). M. Erdal +(X)ç’li biçimlerin çoğunlukla hitap halinde kullanıldığını ve onlara çoğu kez seslenme parçacığı *a* ile birlikte rastladığımızı söyler (OTWF I: s.46) .

- Zühal Ölmez⁴¹

“+ç,+aç/+eç: Küçültme ve sevgi bildiren adlar yapar.”

“**anaç** anne gibi davranan küçük kız” (DLT I,52) < ana”

“**ataç** olgun kişi gibi davranan çocuk (DLT I,52) < ata”

“**ekeç** abla gibi davranan küçük kız (DLT I,52)”

“**begeç** beyceğiz” (DLT I,357) < beg”

- Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü⁴²

“bekaç [békah 55] a. *Beg* baş, şef, amir’in kızı ya da tanınmış kimse, Kaz. [bêkaç 55]. ET *begeç* ED 325a.Asıl olarak ‘küçük sef, amir’, demektir orta dönemde kadınla kullanım özelliği kazanmıştır”.

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁴³

“bêgeç [< bêg+eç, bêg+e+ç] Kız, saygıdeğer kadın”.

⁴¹ Zühal Ölmez, “Sözcük Yapımı, Addan Ad Türeten Ekler”, **XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili**, ed. Mehmet Ölmez, Can Özgür (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2369, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1366, 2011): 27.

⁴² Fikret Yıldırım, “Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü” (Yüksek Lisans Tezi. YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 124.

⁴³ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011): § 186, 908 ve §952, 348.

- Yenisey Yazıtları⁴⁴

“**beğiç** beycik”.

- Melek Özyetgin⁴⁵

M. Özyetgin **begeç** sözcüğüyle ilgili Clauson’ un –(e)ç küçültme, sevgi ekiyle **beg** sözcüğünden türetilmiş bir sözcük olduğunu söylediğine değinir. Sözcüğün temel anlamının ‘küçük bey’ olduğunu ve ‘prens’ anlamına yalnızca DLT’ de rastlandığını kaydeder. Ancak, söz konusu sözcüğün, günümüz Türk bölgesinde bir akrabalık terimi olarak da kullanıldığını ve bu yönde “**beg+eçe** ‘bey+abla’ > **begeç**” olarak biçimlendiği görüşüne (Tenişev 1997: 322) katıldığını belirtir. Özyetgin, akrabalık terimiyle ilgili günümüz Türk dillerindeki örneklerle de yer vermiştir.⁴⁶

3.1.2 Biçiktu Boom I (A-13)

Şekil 3.4: Biçiktu Boom I (A-13)⁴⁷

3.1.2.1 K. Seydakmatov’ un Okuyuşu (1964, 95)⁴⁸

Metnin Harf Çevrimi

SDR : KY?I

Metnin Rusçadan Çevirisi

...sıradağ. hüzün.

⁴⁴ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013), 499b ve 48/7, 124.

⁴⁵ A. Melek Özyetgin, “On the Use of the Title ‘Beg’ among the Turks”, **IJCAS**. 11 (2006): 156-170.

⁴⁶ **age**, 164.

⁴⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 54.

⁴⁸ **age**, 54.

Açıklama⁴⁹

Yazarlar, Seydakmatov' un çözemediği ve yazıtın devamının 'hüzün, üzüntü' olarak okunması olasılığını ortadan kaldıran runik işaretin b^2 olduğunu söylerler.

3.1.2.2 E. R. Tenişyev' in Okuyuşu (1966, 264)⁵⁰

Metnin Yazı Çevrimi

Señir. kıya ebi

Metnin Rusçadan Çevirisi

Sıradağ. Kaya içinde ev.

Açıklama⁵¹

Yazarlar, Tenişyev' in okuyuşunun kabul edilebileceğini ancak çevirinin birtakım itirazlara neden olabileceğini söylerler. Onlara göre, eğer *kaya* kelimesi bir niteleyiciyse onun "kayalık (üstünde ev)" olarak çevrilebileceğini ve 'kaya içinde' çevirisinin nedenini anlayamadıklarını belirtirler. Son olarak, *ev* kelimesinin 3. kişi iyelik ekinin tercüme edilmediğini eklerler.

3.1.2.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

┌ ✂ D H : Y V I

Metnin Harf Çevrimi

$s^2 \eta^2 r^2 : k^1 y^1 b^2 I$

Metnin Yazı Çevrimi

s(e)η(i)r : k(a)y(a) (e)vi

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Bu) dağ çıkıntısı, onun evi.

Yazarların Yorumu⁵³

⁴⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 54.

⁵⁰ **age**, 54..

⁵¹ **age**, 54.

⁵² **age**, 55.

Yazarlar, yazıtın Altay Runik yazıtlarına özgü olandan ziyade geleneksel imlâda yazıldığını fakat runik imlânın genel kurallarının dışına çıkılarak, *k(a)y(a)* kelimesinde sondaki *a* harfinin gösterilmemiş olduğunu söylerler. *b²* işaretinin hem *b* hem *v* olarak okunabileceğini, bu işaretin ünlüler arasında ötümlü sesi ifade ettiğini ve işaretin Orhon yazısına özgü “çıkıntısız” yuvarlak üst kısmıyla ilgi çektiğini kaydederler.

3.1.2.4 Açıklamalar

señir

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük ‘dağın dik ya da yan çıkıntısı’; dolayısıyla da ‘duvarın çıkıntılı kısmı; köşesi (desteği?)’ anlamlarına gelir. Alt., Küerik/Çulımca, Tel. *señir* ‘köşe’ biçimiyle yaşar. R IV 448. Kırg. *señir* ‘ağaç ve otlarla kaplı yüksek dağ sırtı’; Kzk. *señgir* ‘yüksek dağ sıraları’ E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. buluşta *señirde* yaşa olurup ‘duvarların kenarında köşesinde gizlenip’ U III 65, 4. DD tag yerinde tag ündi *señir* boldı ‘dağlık ülkede dağ yükseldi ve bir sırt haline geldi’ TT I 44-5: E. Kırg. 9. yy. vd. Kara *señir*; coğrafi yer addır, Mal. 24. Hak. T. 11. yy. *señir* ‘dağ çıkıntısı; duvarın köşesi ya da kenarı’ Kaş. III 362; Kara *señir* ‘coğrafi yer adı’ Kaş. III 222; tag *señirīne* yel tegir ‘dağın burnuna rüzgar vurur’ Kaş. III 360, 3. Çağ. 15. yy. vd. R IV 448 Urduca sangar ‘taş siper’; Kum. 14. yy. *señir* tav ‘çıkıntılı kayalar’ CCA; Grøn. Kıp. T. 14. yy. *señir* ‘tepe, dağ’ İd. 54 (ED : 840b).

- Derleme Sözlüğü⁵⁵

“senir [senğir, senri]”

“İki dağ arasındaki sırt.(Gökçam Sungurlu-Çr.; Kervan,Saray, Ilgın-Kn.; - Ama.;Alucra –Gr.; Cimşit Balâ, Hisarlıkaya Polatlı, Gürcü Kızılcahamam, Çiftlik Kalecik, -Ank.; Pınarbaşı, *Bünyan –Ky.; Sarıvadi Ermenek, Afşar

⁵³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 55.

⁵⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁵⁵ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankocak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009), c.5, 3584a,b.

Hadım –Kn.; Kozan ve köyleri, Çakallı, Ceyhan, Karaisalı, Ortabereket – Ada.; Mut köyleri –İç.)”

“[senğir]: Genezin Avanos –Nş.)”

“[senri]: Ağçakışla Şarkışla –Sv.)”

- Yenisey Yazıtları⁵⁶

“senjir dağ sırtı“(s. 507a)

24/2, 24/6, 24/7, 24/7, 24/16 (s. 70)

kaya

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁷

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘*kaya, sarp kayalık*’ *anlamlarına gelir*. Eski Moğolca bir kelime olan *kada* (Haenisch 55, Kow. 770) tam olarak aynı anlama geliyordu. Bu, kelimenin aslının **kaḍā* olduğunu akla getirir ve **kāḍ-* ‘eğmek, bükmek’ (bkz. *kay-*, s. 674b) fiilinden türetilmiş ‘eğik nesne’ anlamında bir ad olabilir. GD ve KM dil grubunda bulunan diller hariç günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. Orh. T. 8. yy. vd. Irk B. 49; 51; başka örneklerde mevcuttur. Yen. *benkü kayā* ‘anıt taş’. Mal. 39, I; *meñkü kayā* Mal. 5. E. Uyg. 8. yy. vd. DD *kurug kayada suv akar* ‘kuru kayaların arasında su akar’ TT VII 29, 13. Hak. T. 11. yy. ‘dağda sert ve çıplak bir yer’ **kayā** Kaş. III 170, Kaş. III 7 **yalt kaya**, Kaş. III 19 **yalım kaya**. KB *kaya teg yalım* ‘kaya kadar sert’ 6393; diğer örnek 1535. 13. yy.(?) Tef. *kaya* ‘uçurum, kayalık’ 193 (ED : 674b). Çağ. 15. yy. vd. *kaya* ‘yüksek dağ’ Seng. 281r. 21. Kum. 14. yy. *kaya* CCA; Grøn. Kıp. T. 13. yy. ‘kaya yığını, kayalık’ *kayā* Hou. 17. 14. yy. *kaya* İd. 76. 15. yy. ‘geniş çöl’ *kaya* Tuh. 22 a. 1; *kaya* ‘taşkın su yatağı’ Tuh. 36a. 6; ‘vadi’ *kaya* Tuh. 38a. 7 (ED : 675a).

⁵⁶ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁵⁷ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁵⁸

Kaya I: kaya; cılım kaya ‘düz kaya’

- Yenisey Yazıtları⁵⁹

“**kaya** kaya” (s. 503b)

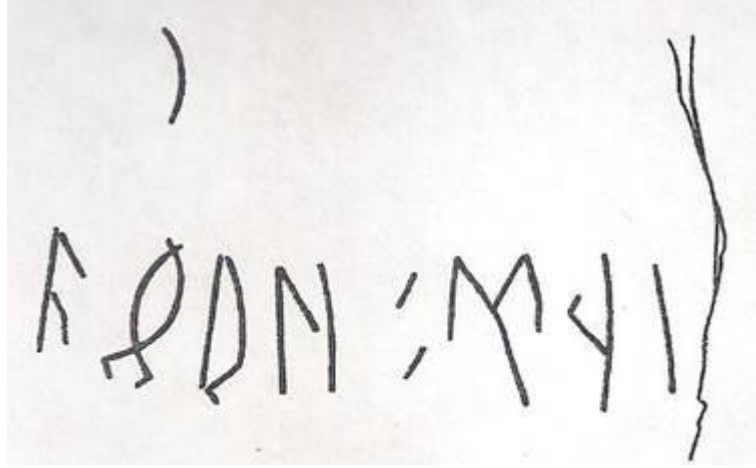
E39/1, E39/5 (s. 105); E101 (s. 191); E111 (s. 205);

E138/1, E138/1 (s. 227); Adrianov/1-2 (s. 246);

E135/2 (s. 224); E138/1 (s. 227)

- Irk Bitig⁶⁰

51, 51 (s. 374); 64 (s. 377)

Şekil 3.5: Vasilyev⁶¹

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in yayınında şu adla kayıtlıdır : *Biçiktu-Boom I (Levaya nadpis)*.⁶²

⁵⁸ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999), 101b.

⁵⁹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁰ **age.**

⁶¹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 76-77.

⁶² **age.**

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁶³

Metnin Yazı Çevirisi

s(e)ŋ(i)r : k(a)y(a) b(è)g(i)

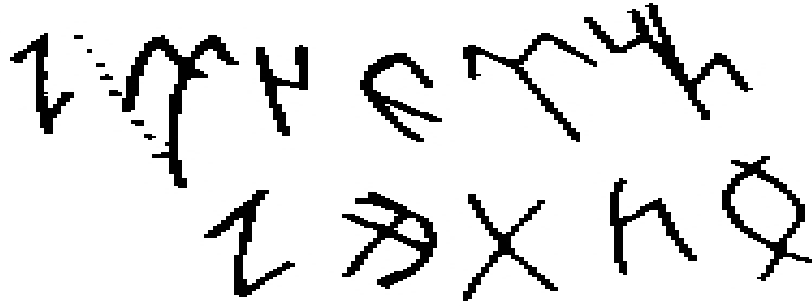
Metnin Rusçadan Çevirisi

...sıradağ (tepe/doruk) : kayanın hakîmi/efendisi

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Yazıtın başlangıç (alt) kısmı görünüşe göre korunamamış. Yazıtın sonu tamamen korunmuştur ve yazıtın son işaretini açıkça belirtmeye olanak tanır.

Yazar, daha önceki okuma önerisiyle ilgili olarak yazıtta ev olarak okunabilmesi için Türk tarzına özgü runik olmadığını ve yazı çevrimiyle harf çevriminin uyumsuz olduğunu kaydeder.

3.1.3 Biçiktu Boom II/1 (A-14)

Şekil 3.6: Biçiktu Boom II (A-14)⁶⁴

3.1.3.1 K. Seydakmatov' un Okuyuşu (1964, 101)⁶⁵

Metnin Harf Çevrimi

- 1) NRGU?A
- 2) ETDMP
- 3) KIŞIUGLDG

⁶³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 77.

⁶⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 56.

⁶⁵ age, 55.

Metnin Yazı Çevrimi

- 1) ...
- 2) *etdim p...*
- 3) *kişi ug eliñig*

Metnin Rusçadan Çevirisi

- 1) Birinci satır anlaşılamadı.
- 2) Yaptım
- 3) Senin halkını, kabileni, insanlarını...

Açıklama⁶⁶

Yazarlar, 3. satırdaki okumada bahsi geçen adların kendi aralarında hiçbir ilgilerinin olmadığına ve Seydakmatov' un, 2. tekil kişi iyelik ekini ilgili satırdaki halk, boy, insanlar gibi türdeş terimlerin tamamına dağıttığına değinirler. Seydakmatov' a göre bu ekten sonra belirtme hâli eki *-ig* ' in bulunduğunu ancak çekim ekinden sonra diğer belirtme hali eki *-nI* kullanıldığı için bu okumanın dilbilgisi kurallarına uygun olmadığını söylerler.

3.1.3.2 E. R. Tenişyev' in Okuyuşu (1966, 264-265)⁶⁷

Metnin Yazı Çevrimi

- 1) *n(e) (e)r(i)g öge;*
- 2) *(e)b (e)td(i)m i(e?)*
- 3) *kişi oğul añ eg*

Metnin Rusçadan Çevirisi

- 1) Hangi adamı överek
- 2) Ev kurdum
- 3) Karısı, çocukları, avı, elbisesi

⁶⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 55.

⁶⁷ **age**, 55.

Açıklama⁶⁸

Yazarlar, okuma önerisindeki sorunun, ilk satırdaki sondan bir önceki runik işaretin g^2 değil, büyük ihtimalle r^2 olması olduğunu söylerler.

3.1.3.3 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2000, 92)⁶⁹

Metnin Harf Çevrimi

1) $n^2r^2gö(ü)r^2e(a)$

2) $b^2t^2d^2me(a)$

Metnin Yazı Çevrimi

1) *en erig ör*

2) *bitidim*

Metnin Rusçadan Çevirisi

1) (Tanrım) Günahkâr adama görün!

2) (Bunu) ben yazdım

Açıklama⁷⁰

Yazarlar, *en* ‘alçak, düşük’ sözcüğünün E. T.’ de nadir bir sözcük olduğunu, sadece DLT’ de rastlandığını ve Kızlasov’ un ‘günahkâr’ anlamıyla önerdiği gibi insanla ilişkili değil, sadece manzarayla ilişkili olduğunu söylerler. *ör-* ‘yükselmek, çıkmak’ fiili geçişsiz olduğu için belirtme hâli ile kullanılmadığına da değinirler. Sonuç olarak önerilen okumanın, dilbilgisi kurallarına göre mümkün olmadığını belirtirler.

3.1.3.4 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁷¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1) $\text{J} \text{Y} \text{P} \text{E} \text{Y} \text{H}$

2) $\text{J} \text{X} \text{h} \text{A}$

⁶⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 55.

⁶⁹ **age**, 56.

⁷⁰ **age**, 56.

⁷¹ **age**, 56.

Metnin Harf Çevrimi

1) $n^2 r^2 g^2 \ddot{U} r^2 A$

2) $b^2 t^2 d^2 m A$

Metnin Yazı Çevrimi

1) $n(e) (e)rgü (e)r!$ ⁷²

2) $b(i)t(i)d(i)m!$

Metnin Rusçadan Çevirisi

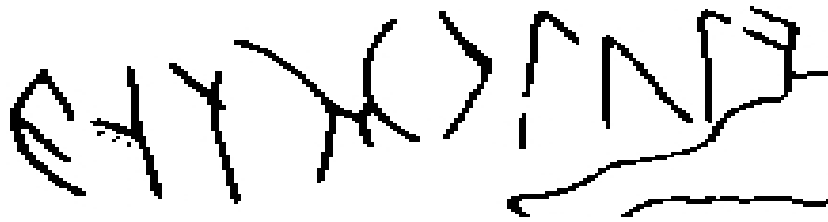
1) Olması gereken insan

2) Yazdım

Açıklama⁷³

Yazarlar, 1. satırın **n(e) (e)rgü (e)r a** ‘olması gereken insan’ olarak yorumlanabileceğini gibi **n(e) (e)rgüre** ‘ne yaratarak,...’ biçiminde de yorumlanabileceğini söyleyerek şunu eklerler: **(e)r-gür-e** sebep bildiren zarf-fiildir yani, ‘varlığa/oluşa sebep olmak, yaratmak, yapmak’. 2. satırın ise büyük olasılıkla **bitidim a!** ‘ben yazdım!’ olarak okunduğunu ancak, bu runik dizisinin **(e)v (è)td(i)m** ‘ev kurdum’ yorumuna da izin verdiğini kaydederler.

3.1.4 Biçiktu Boom II/2 (A-15)

Şekil 3.7: Biçiktu Boom II/2 (A-15)⁷⁴

⁷² Yazarlar, yazıtın her iki satırının sonunda yer alan ve A değeri taşıyan runik işareti yazı çevriminde ünlem işaretiyle ifade etmişlerdir.

⁷³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 56.

⁷⁴ **age**, 57.

3.1.4.1 E. R. Tenişyev’ in okuyuşu (1966, 265)⁷⁵

Metnin Yazı Çevrimi

kişi oğ(u)l² (a)η (e)g

Metnin Rusçadan Çevirisi

Karısı, çocukları, avı, giysisi...

Açıklama⁷⁶

Yazarlar, bu okumanın, sıralanan kelimeler arasında hem dilbilgisel hem de anlamsal açıdan ilişki olmadığı için zayıf olduğunu söylerler.

3.1.4.2 İ. L. Kızlasov’ un Okuyuşu (2000, 94)⁷⁷

Metnin Harf Çevrimi

kiş²io(u)ğ l²η²g

Metnin Yazı Çevrimi

kişi oğlunğ

Metnin Rusçadan Çevirisi

(ve) senin insanoğluna (görün)!

Açıklama⁷⁸

Yazarlar, Kızlasov’ un bu okumada Seydakmatov’ un yanlışını tekrarladığını yani, iyelik ekinden sonra belirtme hâli eki *-ıg* kullanıldığına değinirler. E. T.’ de iyelik ekinden sonra diğer belirtme eki *-nI* kullanılır. Ayrıca, *kişi* kelimesinin E. T.’ de niteleyici görevinde kullanılmasının alışılmışın dışında olduğunu söylerler. Dahası, sözcükteki, sadece ön ünlülülerde ortaya çıkması gereken *l²* işaretinin, ‘... insanoğlu ...’ biçimindeki yoruma, engel teşkil ettiğini belirtirler.

⁷⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 56.

⁷⁶ **age**, 56.

⁷⁷ **age**, 57.

⁷⁸ **age**, 57.

3.1.4.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁷⁹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Ე Კ Ლ Მ Პ Ჟ Რ Ს Ტ

Metnin Harf Çevrimi

k² I ṡ¹ I U g¹ l² ŋ² g²

Metnin Yazı Çevrimi

kişi ogl(ı)ŋ (é)g

Metnin Rusçadan Çevirisi

İnsanlarını ve çocuklarını birleştir (bağla).

Açıklama

Yazarlar, kendi yorumlarının da sadece ön ünlülülerle ortaya çıkması gereken η^2 ve l^2 işaretleri mevcut olduğu için Kızlasov' un yorumundaki aynı zayıf noktaya sahip olduğunu ancak bu imlâ özelliğine, Altay' da sık rastlandığını ve dizilimde ünsüz işaretlerin böyle yer değiştirmesine *i* ya da *ı* ünlüsü yanı sıra *y* ünsüzüyle komşu olmanın da sebep olduğunu farzettiklerini kaydederler.

3.1.4.4 Açıklamalar

eg-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **eg-** ‘eğmek, bükmek’ anlamına gelir. Bazen de ‘baş’ ve ‘boyun’ sözcükleriyle birlikte ‘boyun eğmek, eğilmek, başla selamlamak’ olarak anlaşılıyordu. Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. Eş anlamlısı olan **eŋ-**, o kadar nadir ortaya çıkar ki **eg-** in ikincil biçimi mi yoksa bağımsız bir kelime mi belli değildir. Fakat TT VIII’ de **eŋit-** biçimindeki yazımı durumu açıklığa kavuşturur. Uygurcadaki görünüşlerle **eŋ-** biçimini göstermek amaçlanır, Alt., ve Tel.’ de **eŋ-** (R I 710), Bar.’ da **iŋ-** (R I 431) biçimleriyle yaşar.

⁷⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 57.

⁸⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

Kırg. eñ- E. Uyg. 8. yy. Bud. **iki suk eñreklerni egip** ‘iki işaret parmağını büküp’ U II 46, 71-2; **iki yanar ernek eñip** ‘iki işaret parmağını büküp’ TT V 8, 57; **üç ernek ayada eñ(g)il... yanar ernek egdū teg eñe tutgıl** ‘üç parmağı avuç içinde katla...işaret parmağını kavisli bir bıçak biçiminde eğ’ TT V 12, 119-21. **Hak. T.** 11. yy. **ol butak egdī** ‘ağaç dalını eğdi’ Kaş. I 168; **tagıg ukrukın egmēs** ‘dağı kementle eğemezsin’ Kaş. I 100, 18. KB **yagı boynı egdi** ‘düşmanın boynunu eğdi’ 101; **boyun egdiler** 450; ve diğer örnekler. 13. yy. (?) At. **egilmez köñülñi akılık eger** ‘eğilmez/inatçı aklı cömertlik eğer’ 233. 14 yy. Muh. (?) ‘ikiye kıvrırmak/ikiye katlamak’ **eg-** Rif. 112. **Çağ.** 15.yy. vd. **eygen dür** (ED : 99b) Vel. 41; **ég-** ‘eğmek’ Seng. 106 v. 29. **Harz. T.** 15. yy. **ég-** ‘eğmek’ Kutb. 57. **Kum.** 14. yy. ‘boyun eğmek, eğmek, eğilmek’ **eñ-** KKA; Grøn. **Kıp. T.** 13. yy. ‘eğmek’ **eg-** Hou. 42, 10. 14. yy. **eg-** ‘eğmek’ İd. 18. 15. yy. ‘bükme, kıvrırmak’ **ey-** Tuh. 28b. 6 (ED : 100a).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁸¹

“eg- [<ēg-] ‘eğmek’”

- Kırgızistan Yazıtları⁸²

“eg- ‘(?) eğmek, bükme’ (s. 500b)”

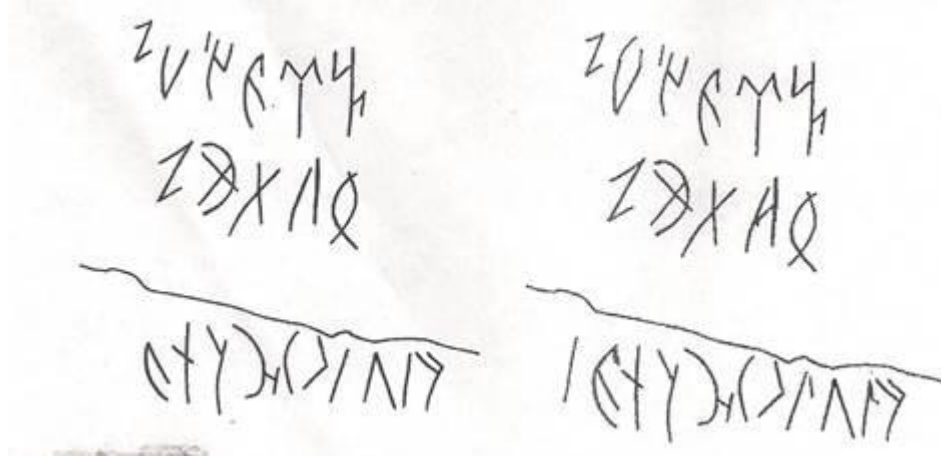
Talas-7/2 (s. 292)

3.1.4.5 D. D. Vasilyev’in Yorumu

Katalog’ ta Biçiktu Boom II/1 ve II/2 olarak gösterilen yazıtlar D. D. Vasilyev’ in yayınında aşağıdaki gibidir:

⁸¹ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011): K § 464, s. 931.

⁸² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

Şekil 3.8: Vasilyev⁸³

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Biçiktu-Boom II (Srednyaya nadpis)*.⁸⁴

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁸⁵

Metnin Yazı Çevirisi

1) (i)n(i) (è)rgü (e)b(i) a; 2) b(i)t(i)d(i)m.

Metnin Rusçadan Çevirisi

İşte, küçük erkek kardeşin evi, konutu yazdım!

(Vasilev : 81)

Metnin Yazı Çevirisi

1)kişi ogl(ı)η (i)g(e)

Metnin Rusçadan Çevirisi

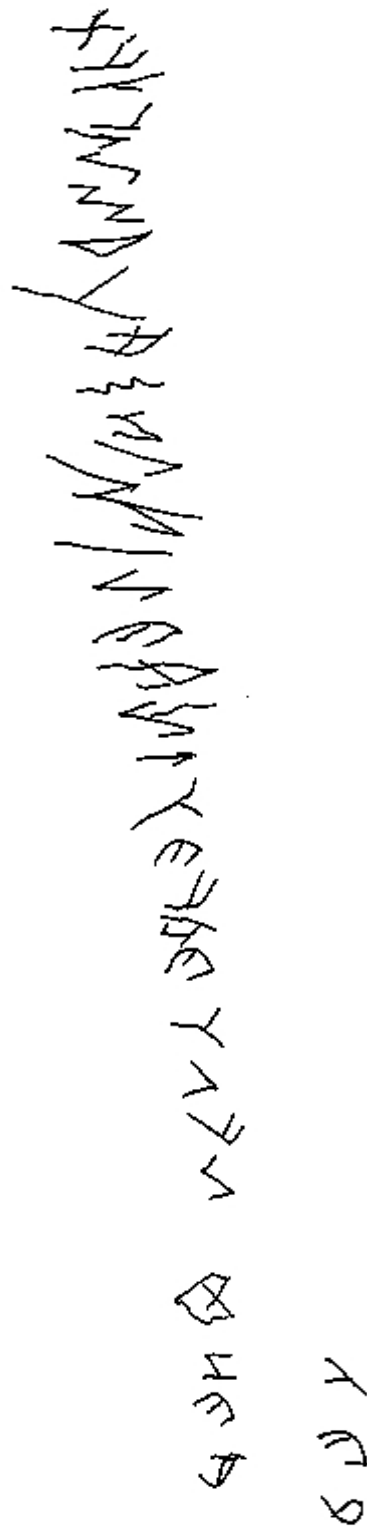
1)İnsanoğlunun Efendisi! (Sahibi!)

⁸³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 78-82.

⁸⁴ **age**, 78-82

⁸⁵ **age**, 81-82.

3.1.5 Biçiktu Boom III (A-16)

Şekil 3.9: Biçiktu Boom III (A-16)⁸⁶

⁸⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 59.

3.1.5.1 K. Seydakmatov' un Okuyuşu (1964, 101)⁸⁷

Metnin Harf Çevrimi

1. Y G I

2. Y G T M Ş A K Ş L G A K G L I A T G A S N I A N Ç M D Y N A

K I K Z D

Metnin Yazı Çevrimi

1) *yegi*

2) *yeg etmiş a kişi elig a kg eli a teg a*

seni ançam ed y ne kik zd

Metnin Rusçadan Çevirisi

1) Onun iyiliği

2) İyi yaptı. İnsan, halk... sana bu kadar...

3.1.5.2 E.İ. Ubryatova' nın Okuyuşu (1966, 161)⁸⁸(yukarıdan aşağıya)

Metnin Harf Çevrimi

d² z t l t k^u : n² y ğ m nç k l ş y k n k b r k l l² k^ü s² e g^e l² ş t k l b i l p k^ü y² l y²

Metnin Yazı Çevrimi

edⁱz tol t^uk, en y^ağⁱmⁱnç kⁱl, şık, 'n^ak b^ar kⁱl, ^ol

küseğⁱç, şat kıl, b^ay^alıp k^oy^al k^oy

Metnin Rusçadan Çevirisi

en yüksek kademeye dol, bereket;

Baş düşmanım, barış yap;

Talihi-dostluğu kur (Kelimesi kelimesine: var et);

(Hiç olmazsa) doygunluğun ilk sırasına bunu iste/arzula.

Memnun et;

⁸⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 58.

⁸⁸ **age**, 58.

Zengin, güçlü Köy (bol/bereketli?);

Kutsal Köy (bol/bereketli?).

3.1.5.3 E. R. Tenişyev' in Okuyuşu (1966, 265)⁸⁹

Metnin Yazı Çevrimi

1) *yeg aŋ*

2) *yeg etmiş e keş elig keg eli e etig e seni e*

ança ma(?) yan²a kik azad²

Metnin Rusçadan Çevirisi

1) İyi av;

2) iyice düzenledi, okluk, elli (?) müfreze seni, böyle (?) düşmanlığı azalt (-tı).

3.1.5.4 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2001, 115)⁹⁰

Metnin Harf Çevrimi

1. *y²gi(ı)*

2. *y²gt²mşe(a)kş²l²ge(a)k²gl²i(ı)e(a)t²ge(a)s²n²i(ı)e(a)nçmu(o)d²y¹n²e(a)ki(ı)kzş²*

Metnin Yazı Çevrimi

1) *y(ê)g(i)*

2) *y(ê)g(i) (ê)tm(i)ş k(i)ş(i)l(i)g êkg(e)li tég*

(i)s(i)ni inç(?) (a)mul(?) y(i)n (i)ki k(ê)z(i)ş

Metnin Rusçadan Çevirisi

1) iyiliği izle

2) insanlığı yaymak için iyilik etmiş yüreklenererek alçakgönüllüğü ara (?)
(huzuru) ve (benimle? Ruhtaki Tanrıyla?) birlikte dolaş!

⁸⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 58.

⁹⁰ **age**, 58.

yégetmiş ya da **yég étmiş** ile birleşiminde bir anlam ifade etmediğini belirtirler. Yazarlar ayrıca **y(è)g(e)tm(i)ş k(i)ş(i)lig** ‘kazanan/galip insanlı’ seçeneğinin de mümkün olduğunu ancak bu sefer de ifadenin devamının açık olmadığını kaydederler.

teg- kelimesinin sadece ‘ulaşmak’ değil ‘saldırmak’ anlamına da geldiğini, ondan önceki kelimenin amaç ortacı –GAlI ‘niyetiyle, amacıyla’ ekini almış olduğunun açık olduğunu, sözcüğün kökünün $s^2 k^2$ runik işaretleriyle temsil edilen bir fiil olduğunu ve bu kökün de **s(ö)k-** olduğunu varsaydıklarını söylerler. Bu durumda ortaya çıkan okuma şöyledir: **s(ö)kg(e)li teg!** ‘(onları) parçalamak/koparmak için saldır!’. Yazarlar daha sonra gelen runik işaretin bir ünlem ya da noktalama işareti olması mümkün olan A olduğunu belirtirler. $s^2 n^2 I$ işaretlerinin belirtme halindeki *sen* adılı s(e)n+i olarak yorumlamanın mümkün olduğunu ancak **(e)s(e)n** ‘esenlik, refah’ kelimesinin de mevcut olduğunu kaydederler.

3.1.5.6 Açıklamalar

kêş

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘ok kılıfı/okluk’ anlamına gelir. E. Kırg. ve diğer imlalarca *è* olduğu kanıtlanmıştır. KB dil grubunda bulunan Kar. L ve Kar. T diyalektlerinde yaşamaktadır, R. II 1180. Farsçaya ödünç verilmiştir, Doerfer III 1697. Diğer günümüz Türk dilleri ‘ok kılıfı’ ya da Moğolca biçimleri olan *sağadak/sa’adək* biçimlerini kullanır. E. Kırg. 9. yy. vd. *altunlig kêşig belimte bantım* ‘altın ok kılıfını belimin çevresine bağladım’ Mal. 3, 2; benzer örnek Mal. 10, 5; *altun kêş adrılıtm* ‘altın ok kılıfımdan ayrıldım’ Mal. 25, 3. Hak. T. 11. yy. *kêş* ‘ok kılıfı’; Oğuzlar ve akrabaları Kıpçaklar bu kelimeyi bilmezler Kaş. III 126; diğer örnek 8. 14. yy. Muh. ‘ok kılıfı’ *kêş* Mel. 5, 15; Rif. 76. Harz. T. 14. yy. *kêş* ‘ok kılıfı’ Kutb. 97. Kum. 14. yy. ‘ok kılıfı’ *kêş* CCA; Grøn. Kıp. T. 15. yy. *kêş* Tuh. 31a. 2 (ED : 752b).

⁹³ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

- Yenisey Yazıtları⁹⁴

“**kēş** okluk, sadak” (s. 504a)

3/2 (s. 28); 10/5 (s. 41); 25/3 (s. 74)

esen

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘sağlıklı, sağlam, güvenli’ anlamlarına gelir. GD dil grubu hariç, günümüz Türk dillerinin tamamında yaşamaktadır. Uygurcada yaygın olan **asan** sözcüğü muhtemelen **esen** sözcüğünün sapmış bir kullanımıdır. Farsça ‘kolay’ anlamına gelen *āsān* sözcüğüyle karıştırılmamalıdır. **Orh. T.** 8. yy. vd. **esen tükel** ‘sağ sağlam, sağlıklı ve tam’ Irk. B. 15, 27, 42. **E. Uyg.** 8. yy. Man. A **esenin bardamaz esenin keltemez** ‘sağ sağlam gidip geldik’ M I 10, 11-12; bir diğeri M III 13,16 (i) Bud. **esen (asan) tükel** PP 22, 6; 24, 3 vb.; **siz öz uluşuñuzka esen ötgeysiz** ‘ülkenize güven içinde gideceksiniz’ Hüen-ts 45-6; diğer örnekler Hüen-ts 66, 1874, 1956, 2043; U II 64, 8-9 vb. DD **ıraktakı kişi esen (asan) yanmaz** ‘uzaktaki kişi güven içinde dönmez’ TT VII 28, 6; (cenin ölse bile) **esen (asan) ozar** ‘güven içinde doğurur’ H I 109; diğer örnekler H I 110, 114. **Hak. T.** 11. yy. **esen** ‘sağlıklı, sağlam, güvenli’ **esenmü sen** ‘sağlıklı mısın?’ Kaş. I 77 bir diğeri Kaş. I 62, 5. KB **esen bol** 1190; **esen ênç tirilgil** ‘sağlık ve huzur içinde yaşa’ 1948; başka örnekler de mevcuttur. 13. yy (?)At. H. **eseninde** ‘onun hayatı boyunca’ 263. 14. yy. Muh. ‘sağlıklı, iyi’ Mel. 56, 3; Rif. 154. **Çağ.** 15. vd. **esen** ‘sağ sağlam’ **êsen** biçiminde de yazılır, Seng. 40v. 14; **êsen** Seng. 104v. 21. **Kıp. T.** 13. yy. **esen** Hou. 26,7 ; bir diğeri özel isimde 29, 13. 14. yy. **esen** İd. 13. **Osm.** 14. yy. vd. **esen** ‘sağlıklı, sağlam’, bütün dönemlerinde yaygındır. TTS I 276; II 397; III 264; IV 307 (ED : 248a).

⁹⁴ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁹⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Irk Bitig⁹⁶
“esen sağ, salim” (s. 501b)
“esen tükel” (§15, s. 366); (§27, s. 368); (§42, s. 372)
- Yenisey Yazıtları⁹⁷
“esen sağlıkla” E24/10 (s. 70);
“esen esen” E38/5(s. 103)
- Drevnetyurskiy Slovar⁹⁸
“esen sağlıklı, sağlam; sağ salim, zarar görmemiş” (s. 183a)
- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁹⁹
“esen sağ, salim, sağlıklı” (s. 196)
“su esen” (§420, s. 98); “tirig esen” (§429, s. 98)
- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap¹⁰⁰
“esen sağ, salim, sağlıklı” (s. 308a)
“enç esen” (§0712-0713, s. 118); “ençe esen” (§0850-0851, s. 128)
enç
- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰¹
Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük ‘sakin, huzurlu’ anlamlarına gelir ve KT D32’ de okunan *enç* hatalıdır (bkz. ançula-, s. 175b). E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. alku tutdaçıldın enç esen kılzun meni (ED : 171b) ‘beni bütün açgözlülerden(kötü ruhlardan) huzurlu ve güvende kılsın’ U II 64, 8-9; enç esen Tiş. 19a. 3 vb. neteg enç mü erki ‘nasıl onun huzurlu olabileceğini düşünürsün’ Hüen-ts. 1828-9; enç tınç

⁹⁶ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁹⁷ **age.**

⁹⁸ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şcerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar**, (Leningrad: 1969).

⁹⁹ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

¹⁰⁰ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

¹⁰¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

berürmen ‘rahat ve huzur veririm’ USp. 100, 4-5. DD kıyn ênç bolur ‘acı kaybolur’ TT VII 22, 15; başka örnekler de mevcuttur; ênç TT I 132, 212, 222. 14. yy. Chin.-Uyg. Dict. t’ai p’ing ‘büyük huzur’(Giles 10, 573; 9, 310) ênç esen R I 745. Hak. T. 11. yy. ênç ‘huzurlu, sakın’; köñül ênçmü ‘gönlün rahat mı?’; ênç kend ‘El-Mukanna’ nın halkına ait bir köy’ Kaş. III 437; erdiñ munda ênç amul ‘burada rahat ve sakindin’ Kaş. I 74, 18. KB ajun ênçke tegdi ‘dünya huzura erdi’ 103; diğer örnekler 965, 1044, 1772 vb. 13. yy.(?) At. tilekçe tiril ênç ‘dilediğince huzurlu yaşa’ 415; Tef. ênç ‘refah’ 77. 14. yy. Muh(?) ‘huzur içinde, sakın’ ênç Rif. 154 hatalı şekilde türetilmiş bir fiil olan ênçdi Rif. 103. Harz. T. 14. yy. ênç ‘rahat’ Qutb. 59. Kum. 14. yy. ‘huzur içinde’ ênç CCA; Grøn. 88 . Osm. 14. yy. enc TTS II 382 (ED : 172a).

- Yenisey Yazıtları¹⁰²

“**ênç** huzur, sakinlik” (s. 501a)

“Kök Haya/2” (s. 242)

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi¹⁰³

“**ênç** sulh, rahat, sükûnet, rahatlık, barış, huzur” (s. 198)

“**ênç meñilig**” (Z. Gulcalı§262-263, s. 87); “**ênçim idi belgürmez**” (Z. Gulcalı§379-380, s. 95).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap¹⁰⁴

“**ênç** sükunet, rahatlık barış, huzur” (Ö. Ayazlı : 310b)

“**ênç esen**” (Ö. Ayazlı§0712-0713, s. 118); “**ênç kılğalı**” (Ö. Ayazlı§1178, s. 154); “**ênç kılğılar**” (Ö. Ayazlı§0840, s. 128); “**ênç meñi**” (Ö. Ayazlı§0907, s. 133); “**ênç meñig**” (Ö. Ayazlı§1178, s. 154; §1192, s. 155); “**ênç meñike**” (Ö. Ayazlı§0836-0837, s. 127; §1196-1197, s. 156) ; “**ênç meñilig (kıl-)**” (Ö. Ayazlı§0077, s. 69; §0167, s. 77; §0405, s. 95;

¹⁰² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

¹⁰³ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

¹⁰⁴ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

§0711-0712, s. 118; §0829-0830, s. 126-127); “**ençe esenke**” (Ö. Ayazlı§0850-0851, s. 128); “**ençe tınça**” (Ö. Ayazlı§0771, s. 122).

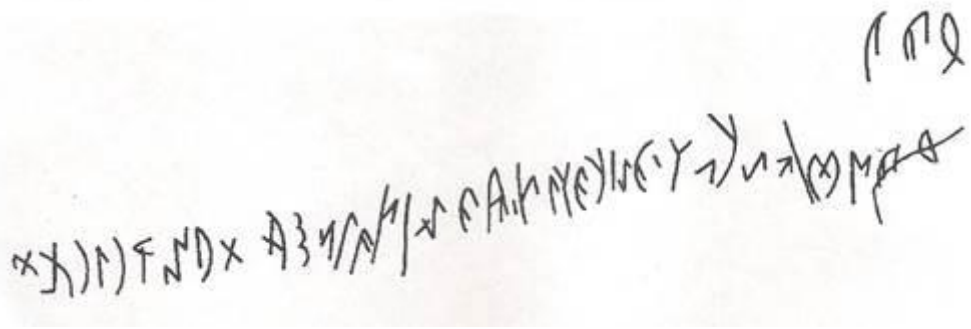
• Tarama Sözlüğü¹⁰⁵

“**enç** rahat, huzur, âsayış” (TS. III. C., s. 1466)

• Altayca-Türkçe Sözlük¹⁰⁶

“**ençü** huzur; sükûnet; **amır-ençü cat-** huzur içinde yaşamak; **salkınu künde ençü çok** (atasözü) rüzgârlı günde huzur olmaz”

D. D. Vasilyev’ in Yorumu¹⁰⁷

Şekil 3.10: Vasilyev¹⁰⁸

Metnin Yazı Çevirisi

1. y(è)g (i)g(e)

2. y(i)g(i)rm(i) (o)k | (è)η (a)ş (e)l(i)g | s(a)η(i)g (è)l(i) (è)t/d (è)t(i)g | s(è)ni (è)r
(a)nçm(a) (è)d(è) (a)y(a) (a)nın (i)dim

Metnin Rusçadan Çevirisi

1-İyi efendi/sahip!

2-Yirmi ok. En önce elli manastırın ülkesi, zenginliği, düzeni. Ey, sana adam gönül rızasıyla saygı duyarak ne kadar çok sundum!

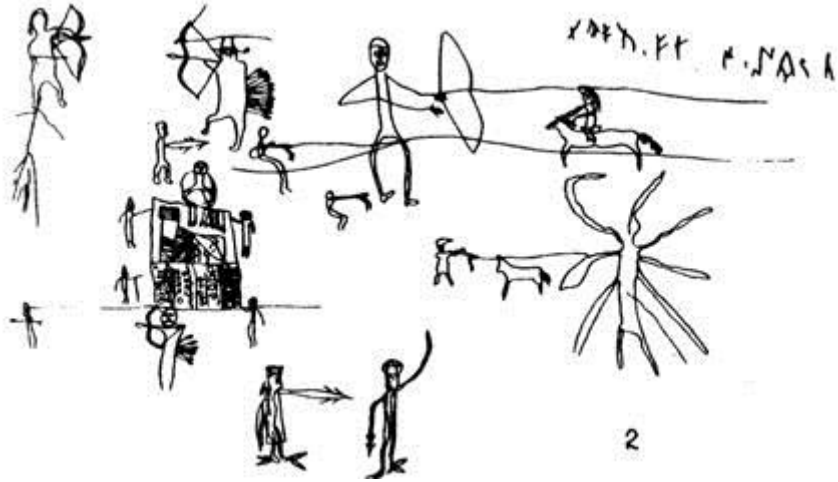
¹⁰⁵ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

¹⁰⁶ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999), 83.

¹⁰⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 83-87.

¹⁰⁸ **age**, 86.

3.1.6 Biçiktu-Boom IV (A-54)

Şekil 3.11: Biçiktu Boom IV (A-54)¹⁰⁹

Yayın: Yok

Önceki okuma girişimleri: Yok

3.1.6.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹¹⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

x/⌘ ∧/ε ∇ 4 . ∇ Y ? . ∇ ⋈ ? ∇

Metnin Harf Çevrimi

$$\zeta \propto b^2 n^2 \cdot \eta l^2 k^2 \cdot z k^2 g^2 / \xi^1 \text{ m/d}^2$$

Metnin Yazı Çevrimi

...b(e)n(e)l(i)k . (a)z k(e)sd(im)

Metnin Rusçadan Çevirisi

...ben...yabanî keçiler, kakımlar (as/ermin) öldürdüm (Kelimesi kelimesine: kestim).

¹⁰⁹ L.N.Tibikova, Ĭ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 60.

¹¹⁰ age, 60.

Açıklama¹¹¹

Yazarlar, taslağın yazıtı kesin olarak yorumlamaya olanak vermediğini çünkü yazıtın kısmen silinmiş gibi görüldüğünü, harf sırasının ise bulunmadığını söylerler. Onlara göre, yazanın adından geriye sadece ç harfi kalmıştır ve zamirden önce gelmektedir. Resmin, yazıtı yorumlamalarını etkileyen çok sayıda av sahneleriyle dolu olduğunu belirtirler. Geriye kalmış olan son 3 işaretin, metinle anlam bütünlüğü sağlamayan *k(ē)ş(i)m* ‘okluğum’ olarak da okunabileceğini kaydederler.

elik

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹¹²

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük KD dil grubunda, Hakas. ve Tuva.’ yı da içine alan birkaç dilde R I 815, 1484; Kırg. ve Kzk.’ da; XX. yy. Anad. SDD 524 yaşamaktadır. Hem ‘erkek karaca’ hem de ‘dişi yaban keçisi’ olarak tercüme edilir. Asıl anlamı ‘karaca’ dan ziyade ‘erkek karaca’ ydı. Orh. T. 8. yy. vd. Irk B 63. Hak. T. 11. yy. KB elik külmiz ‘erkek karaca ve onun dişisi’ 79. 13. yy.(?) At. kada birle ilnür tuzakka elik ‘kader tarafından erkek karaca tuzağa yakalanır’ 456. Kıp. T. 13. yy. ‘erkek ceylan’ elik (Trkm. İvuk) Hou. 11, 6. 14. yy. elik İd. 21 (ED : 142a).

- Derleme Sözlüğü¹¹³

“**elik** dağ keçisi (Beşikdüzü Vakfikebir – Trabzon)” (DS: 6.c, s. 4495b)

"[elik keçi, eliyh geçisi]: Dağ keçisi, karaca. (Karacabey -Bursa; Melendere Düzce, -Bolu; -İstanbul; Kirpe Safranbolu, Bartın, Gerze – Zonguldak; Kayı Tosya, İnebolu –Kastamonu; Bayramören Ilgaz – Çankırı; Kargı Osmancık, Kargı, İskilip –Çorum; -Sinop; Bafra, Dikbıyık Çarşamba –Samsun; Merzifon ve köyleri –Amasya; Turhal, Niksar, Erbaa, Zile –Tokat; Aybastı, Uzunmusa –Ordu; Alucra, Tirebolu – Giresun; Zevker Refahiye –Erzincan; Karayün Hafik, Yıldızeli, Hacıilyas Koyulhisar –Sivas; Pınarbaşı ve köyleri –Kayseri)”

¹¹¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altayskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2012), 60.

¹¹² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹¹³ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

“[elik keçi]: (Sarica Gölköy –Ordu)”

“[eliyh geçisi]: (Uluşiran Şiran –Gümüşhane)” (DS: 3.c; s. 1717a)

- Altayca-Türkçe Sözlük¹¹⁴

“**elik** yabanî keçi, karaca; geyik” (ATS : 81b) “yavrusu” (ATS : 82a)

- Yenisey Yazıtları¹¹⁵

“**elik** geyik, erkek karaca” (s. 501a)

48/4, 48/4 (s. 123)

- Irk Bitig¹¹⁶

elik kèyik (§63, s. 377)

as

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: ās ‘ermin, as, gelincik’ anlamına gelir. Uzun ünlü ve sondaki ünsüz bileşimi alışılmadık fakat aslının bu olduğu anlaşılmaktadır. Hem DLT’ teki biçimi āz hem de ortaçağ ve çağdaş biçimi olan ars ikincil biçimdir ve ars Arapça ‘irs sözcüğünce etkilenmiş biçimi olabilir. as/ās olarak KD. Grb.’ da pek çok diyalektte (R I 555), Hakas. ve Tuva.’ da, Krg.’ da ars, K. Tatar. as; Osm. as; XX. Yy. Anad. as/ars SDD 116, 118 yaşar (ED: 240a).

3.1.6.2 D. D. Vasilev’ in okuyuşu¹¹⁷

Metnin Yazı Çevirisi

(a)ç(ı)n b(e)n : (a)r(a/ı) (è)l(i)g : (a)z k(è)şd(i)

Metnin Rusçadan Çevirisi

Açım, Hükümdar! O, az ayırdı/böldü!

¹¹⁴ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

¹¹⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

¹¹⁶ **age**.

¹¹⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013).

3.1.6.3 D. D. Vasilyev' in Yorumu¹¹⁸

Vasilyev, resimli hikaye göz önüne alındığında elig sözcüğünün 'hükümdar' olarak yorumlanmasının mümkün olduğunu düşündüğünü ve zorlukla görülebilen diğer işaret göz önüne alınırsa bunun, özel bir ad ya da Ara/ı Elig ünvanına bir açıklaması olabileceğini söyler.

Vasilev kaya resmi hakkında ise şu yorumu yapar:

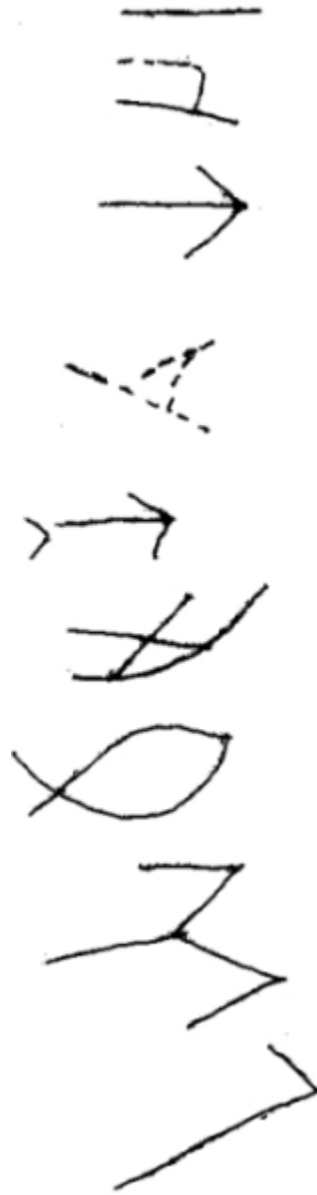
Atmosfer olayları ve özellikle kötü hava şartları Biçiktu Boom taşlarını şiddetli şekilde aşındırır. Yamaçlarda mağara resimli kısımları ve bir bütün halindeki sahneleri olan kaya parçaları bulmak mümkündür. Kaya topluluğunun önemli bir kısmı kayıp varsayılabilir. Bazı parçalar farklı zamanlarda yerel etnografya koleksiyonuna ve gerçek kişilere geçti.

Duvar resmi düşman saldırıları, savaşçıların tutsaklığını ve en önemlisi hükümdarın taç giymesini gösterir. Dört savaşçı desenli keçe üstüne kendi hanlarını kaldırır. Kaynaklara göre benzer törenlerde yaşlı olan kimse merasimle, törensel başlığı seçilenin başının üstüne tutar ve üç defa kaldırıp Han ya da Kagan olarak ilân ediyordu. Bir şaman rüzgârda savrulan elbiseler içinde ayin yapıyordu.

Eski Türklerin bu geleneği Çin kaynaklarından bilinmektedir ancak bu âdetin, dahası Güney Sibirya göçebe Türk boylarınca yapılanın kaya resmine ilk kez rastlanır.

¹¹⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 100-101.

3.1.7 Biçiktu Boom V (A-55)

Şekil 3.12: Biçiktu Boom V (A-55)¹¹⁹

Yayın: Yok¹²⁰

Önceki okuma girişimleri: Yok¹²¹

¹¹⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 60.

¹²⁰ age, 60.

¹²¹ age, 60.

3.1.7.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹²²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

????↑¥∧»∧↑1

Metnin Harf Çevrimi

p r²b²m t¹s¹u¹k????

Metnin Yazı Çevrimi

(a)p(a) (e)r (e)v(i)m t(a)ş ok

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) Savaşçı-Apa: Evim Taş Ok

Açıklama¹²³

Yazarlar, Apa adının Eski Türk' lerin zamanlarında oldukça yaygın gibi gözüktüğüne, Altay' da da Kurgak I Yazıtı' nda Tèmir Apa isminin parçası olarak kayıtlı olduğuna değinirler. 3. ve 4. işaretlerin **(e)v(i)m** olarak okunabileceğini, 3. işaret b²' nin Orhon Yazıtları' na özgü yuvarlak şekilde olduğunu belirtirler.

Beşinci işaret t¹' in de Orhon Yazıtları biçimine sahip olduğunu, sonraki işaret s¹' in Orhon Yazıtları' nda ve runik el yazmalarında oldukça yaygın olduğunu fakat Altay' da nadiren rastlandığını sonuç olarak bu işaretleri birlikte **t(a)ş** olarak okuduklarını söylerler. Onlara göre sonraki kelime **ok**' tur. Yer adı **Taş Ok** demek istemiş olabileceklerini ancak eğer yazıtın yazarının, yanlışlıkla ötümsüz bir son ünsüzle yazılmış olan **t(a)şug** 'yük, taşınabilen mal' demek istediği farzedilirse şu yorumun elde edileceğini söylerler: (Ben), Apa-savaşçı: evim – yüküm ('herşeyimi beraberimde götürürüm' anlamında).

Taştaki 7. işaretten sonra yazıtın yazarı tarafından yapılmış ve bir figür olma ihtimali olan yarı silinmiş bir hat bulunduğunu kaydederler.

¹²² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 61.

¹²³ **age**, 61.

3.1.8 Biçiktu Boom VI (A-17)

3.1.8.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹²⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 ✕ x h ✕

Metnin Harf Çevrimi

b² t² d² m A

Metnin Yazı Çevrimi

b(i)t(i)d(i)m!

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yazdım.

¹²⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 61.

3.1.9 Biçiktu Boom VII (A-69)

Şekil 3.13: Biçiktu Boom VII (A-69)¹²⁵

¹²⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 61.

Yayın: Yok¹²⁶

Önceki okuma girişimleri: Yok¹²⁷

3.1.9.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹²⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

l : D/◇ 4/h ∧ J l Ʒ l/ l Ɔ/ε 4 9/D h

Metnin Harf Çevrimi

t² y¹/y² z g²/u p s²/ç k² s² A ş¹ t²/r¹ Ʒ¹/y¹ : s²

¹²⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 61.

¹²⁷ **age**, 61.

¹²⁸ **age**, 61.

3.1.10 Biçiktu Boom VIII (A-76)

Şekil 3.14: Biçiktu Boom VIII (A-76)¹²⁹

¹²⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 62.

3.1.10.2 Açıklamalar

têril-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹³²

Clauson sözcükle ilgili şunları söylemiştir: **têr-** fiilinden türemiştir ve 'toplanmak, toplamak' anlamlarına gelir. Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. GB Dil Grubunda bulunan Azerice ve Osmanlıcada **deril-** biçimindedir. Türkmencesi yoktur. Orh. T. **têrilip yetmiş er bolmuş** 'toplanıp yetmiş er olmuşlar' KT D 12, BK D 11; **kanı, süsi terilmiş** 'onların hanı ve ordusu toplanmış' T 28; kelimenin mevcut olduğu diğer satır T5. Irk8 28. Man. **têrilti** 'toplandı' TT II 8, 58; E. Uyg. **[Ta]ygan költe: têriltim** '(birliğimi) Taygan gölü' nde topladım. Şine Usı S 3; **têrilip** Şine Usı S 12. Man.-A **têrilip** M I 15, 9; **têrilü kuvranu kelteler** 'toplanıp (ikileme) geldiler' Şine Usı 35, 19. Man. **tüzün bilge kişiler têrilelim** 'bütün bilgiler toplanalım' M II 10, 2. Bud. **têrilti** PP 23, I ; **têrilürler** TT VI 334; Siv. **sarıg têrilür** 'safra birikir' TT VIII 1.23 . Hak. T. **bodun têrildi** 'halk toplandı', **yarmak têrildi** 'para toplandı' Kaş. II, 127; **bular bodun ol tütçi têrilgen** 'bu insanlar sık sık bir şey için toplanır'. Bu kelime toplanma adeti olan herşey için kullanılır. Kaş.I 521; **erkek tişi têrildi** 'kadınlar ve erkekler toplandı' Kaş. III 6, 2; KB (düşman dağılırsa) **yana têrlümez** 'tekrar toplanmaz' 2396; **ajun tegzinürler têrilgü tilep** 'servet biriktirmek için dünyayı dolaşırlar' 4420; kelimenin mevcut olduğu diğer satır 1057 (otaçı); 1393 (2 ot). Tef. **teril-** 'toplanmak' 300. Çağ. **têril-** 'toplanmış, toplanan' Seng. 190v. 14. Harz. T. **dêril-** 'toplanmak' Ali 36. Osm. **deril-** 'toplanmak'; tüm dönemlerde yaygındır. TTS I 196; II 284; III; 185; IV 211. (ED: 547b).

- Derleme Sözlüğü¹³³

“**derlemek (II)** toplamak. Dinar –Afyon Sarayköy köyleri -Denizli *Alaşehir –Manisa Yeniköy, *Susurluk, Danişment *Savaştepe–Balıkesir -Kütahya *Sivrihisar, Bozan, Tokat –Eskişehir *Akyazı çevresi –Kocaeli

¹³² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹³³ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009),c. II, s. 1434b-1435a.

Olukyanı Sungurlu –Çorum Zile –Tokat Refahiye çevresi –Erzincan -
Gaziantep Koyulhisar –Sivas Çanılı Ayaş –Ankara Bor –Niğde
Lüleburgaz –Kırklareli”

“[dêrmak] Akçaşehir –Bolu [dernemek] Eğridir köyleri, Yassıviran
Senirkent –Isparta İğdir Çivril –Denizli –Kütahya Bozan, Sivrihisar –
Eskişehir –Çankırı –Konya Mut köyleri –İçel Bağyaka Finike –Antalya
Fethiye ve köyleri –Muğla”

- Altayca-Türkçe Sözlük¹³⁴

“**Teril-** hazırlanmak, hazırlanmış olmak, toplanmak, toplanmış olmak”

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar¹³⁵

“**têrel-** [<têr-¹l] derilmek, cemolmak”

Şekil 3.15: Vasilyev¹³⁶

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Biçiktu-Boom XII*.¹³⁷

3.1.10.3 D. D. Vasilyev’ in Yorumu¹³⁸

Metnin Yazı Çevirisi

1. (è)r (è)l(i) a t(i)r(i)l(i)p a (è)rt(i) a k(è)ç(i)l(i)p t(è)g
2. (è)l (i)ç(i) a t(i)r(i)g a

¹³⁴ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999), 175a.

¹³⁵ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011): § 1525, 1013.

¹³⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 98.

¹³⁷ age.

¹³⁸ age.

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Erkeklerin ülkesi, toplanarak oluştu/meydana geldi ve böylece (benzer şekilde) üstesinden geldi (aştı)!
2. ülkenin ortası canlı/diri!

Vasilyev, yazıtta, kelime ayırıcı noktalama işareti için a kullanıldığını söyler.

3.1.11 Biçiktu Boom IX (A-81)

Şekil 3.16: Biçiktu Boom IX (A-81)¹³⁹

¹³⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 64.

Yayın: Yok¹⁴⁰

Önceki okuma girişimleri: Yok¹⁴¹

3.1.11.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁴²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᠰ ᠢ (?) ᠬ/ᠬᠡ (?) ᠶ/ᠶᠡ ᠳ ᠬ ᠶ/ᠶᠡ (?)ᠢ

Metnin Harf Çevrimi

s² (?) ᠶ²/l² t² A y¹/m(?) g¹/t²(?) s² I

Metnin Yazı Çevrimi

(e)lt a! (a)y(a)g (e)şi!

Metnin Rusçadan Çevirisi

...Ayag' ın arkadaşı, önderlik yap!

Açıklama¹⁴³

Yazarlar, diğer harflerle aynı yükseklikte olmadığı için 1. işaretin sadece bir yazma denemesi olduğunu farz ettiklerini söylerler. **(a)y(a)g** özel adının kayıtlı olmadığını ve cins isim **(a)y(a)g**' ın 'saygı; şefkat' anlamına geldiğini belirtirler.

3.1.11.2 Açıklamalar

ayag

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁴⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **ayāg** sözcüğü anlamının paralel evrimiyle **ayā-** fiilinden türemiş, bir isimdir. Kuzeydoğu dillerinden Hakas. ayag 'şefkat, merhamet, acıma'; Kırğ. ayō, Kzk. yaw R I 200 'şefkat, merhamet, acıma'; K. Tatar. yaw 'şefkat, merhamet, acıma', Kırım yaw 'şefkat, merhamet, acıma; cimrilik'; Anad. aya 'koruma'; ayag 'bir unvan' SDD 132. E. Uyg. 8. yy. vd. Man. TT III 75.

¹⁴⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 64.

¹⁴¹ **age**, 64.

¹⁴² **age**, 64.

¹⁴³ **age**, 64.

¹⁴⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

Bud. Sanskrit *satkaram* ‘derin saygı’ ağır ayāgı TT VIII E. 5; ayak çilteg ‘şeref ve saygı’ U II 77, 18 vb.; ayakka tegimlig (TT VIII A. 29 āyāgka tegimlig) ‘saygıdeğer, muhterem’ Bodisatva, keşiş vb. için bir tür lakaptır U II 11, 9; 32, 63 vb. DD ayakka tegimlig USp. 15, 8; 84, 3; 88, 5; asıgıñ ayagıñ egsüdi ‘üstünlüğün ve şerefın azaldı’ TT I 58-9; TT I 114; TT VII 34, 10-11. Hak. T. 11. yy. ayāg ‘bir şeref ünvanı’ Kaş. III 172; Kaş. I 271, 11. KB wazırlik añar berdi tamga ayag ‘ona vezirlik konumu, mühür ve şeref ünvanı verdi’ 1036; 1766. 13. yy.(?) Tef. at ayag ‘şeref ünvanı’; aya ‘koruma’(?) 44. 14. yy. Muh. ayā Rif. 145 (Mel. 50, 4 agā yazım hatası yapılmış.) (ED : 270a)

- Yenisey Yazıtları¹⁴⁵

“**ayag** kişi adı” (s. 498b)

“**ayag** Çor 118/1”.(s. 210)

¹⁴⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

3.1.12 Biçiktu-Boom X (A-77)

Şekil 3.17: Biçiktu-Boom X (A-77)¹⁴⁶

3.1.12.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁴⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Λ/∅ Y/ı h 3 : ı D 4 h 1 3

Metnin Harf Çevrimi

nç p t² r¹ y¹ I : nç t² ı²/l² b¹/ş¹

¹⁴⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 64.

¹⁴⁷ age, 64.

Metnin Yazı Çevrimi

(a)nç(i)p...

Metnin Rusçadan Çevirisi

böyle...

Şekil 3.18: Vasilyev¹⁴⁸

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Biçiktu-Boom XI*.¹⁴⁹

3.1.12.2 D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁵⁰

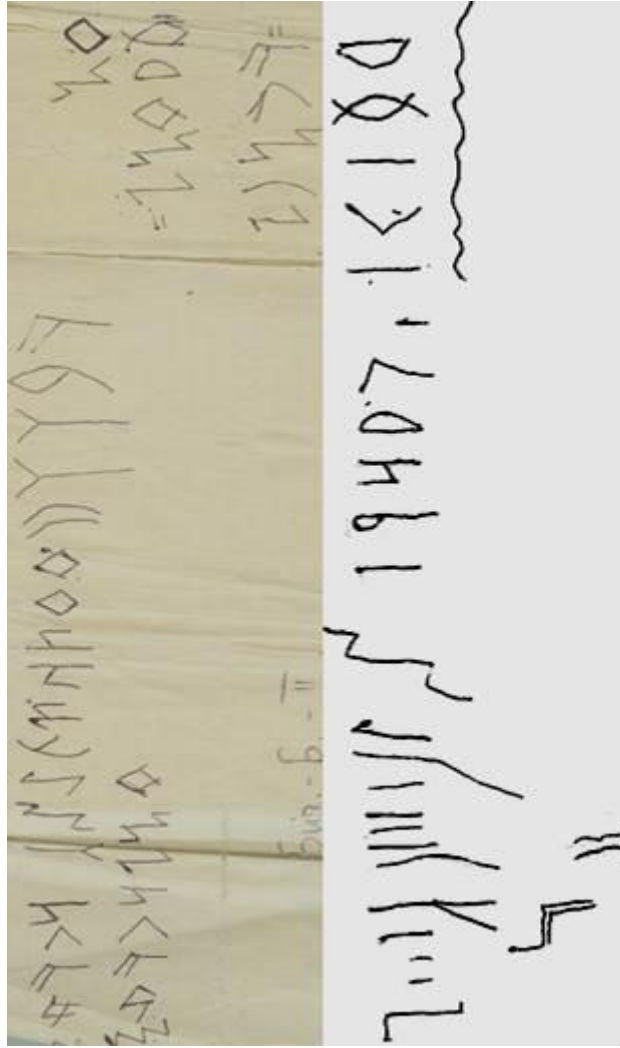
Vasilyev, Katalog' un yazarlarının yazıtın taslağını bazı çizge farklarıyla yayınladığını söylemiştir.

¹⁴⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 97.

¹⁴⁹ age.

¹⁵⁰ age.

3.1.13 Biçiktu-Boom XI-XII (A-37)

Şekil 3.19: Biçiktu-Boom XI-XII (A-37)¹⁵¹. Soldaki XI, sağdaki XII.

¹⁵¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 65.

3.1.13.1 Biçiktu-Boom XI

3.1.13.1.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁵²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

⌘/⌘ ǃ > 4 ʌ ʌ ʌ (?)ε ʏ ʌ ʌ ⌘/⌘ ⌘/⌘ ⌘/⌘ > ʏ ʏ 9 ǃ (1

ǃ□(?)⌘ ǃ > 4 ʌ ʌ ⌘ (2

ʌ ⌘ (3

ʌ ⌘ D (?) ⌘ (4

ʌ ʌ ʌ (?) > ǃ (5

Metnin Harf Çevrimi

1) $k^2 y^2 l^2 l^2 U + n^1/d^1 b^2/\eta^1 b^2/\eta^1 t^2 k^1 r^2 g^2(?) A n^2 \text{ ç } r^1 U k^2 b^2/m$

2) $b^2 n^2 A r^1 U k^2 m(?) n \text{ ç }$

3) $b^2 n^2$

4) $b^2 (?) y^1 b^2 n^2$

5) $k^2 U(?) n^2 n^1 A$

Açıklama¹⁵³

Yazarlar, 3. satırın **b(e)n**; 4. satırın ise muhtemelen **bay b(e)n** ‘zenginim’ olarak okunduğunu söylerler.

3.1.13.2 Biçiktu-Boom XII

3.1.13.2.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁵⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?)ǃ ? ? ? ʌ ʌ ? ? ? ? ? ʌ ʌ ʌ 9 4 D > ʌ . ʌ (?) > ʌ ʌ D

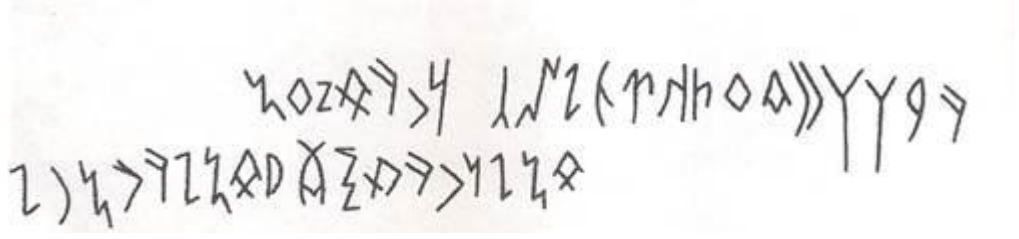
Metnin Harf Çevrimi

$y^1 e s^2 U(?) s^2 . p/U y^1 r^1 y^2 s^2 n^2 I ? ? ? ? ? n^1 \text{ ç } ? ? ? A(?)$

¹⁵² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 65.

¹⁵³ age, 65.

¹⁵⁴ age, 65.

Şekil 3.20: Vasilyev¹⁵⁵

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Biçiktu-Boom VIII.*¹⁵⁶

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁵⁷

Vasilyev, yazıtın iki satır ve yatay konumda olduğunu söyler. Metnin, defter sayfasının ölçüleri yüzünden bölünerek verilmiş olmasına rağmen Katalog' un yazarları müsvedde taslağın her bir parçasını ayrı satır farz ettiklerini ve beş satır olarak düzenlenen yazıt ve bu temelde önerilen okuma çeşitlerinin aslına uygun olmadığını kaydeder.

Şekil 3.21: Vasilyev¹⁵⁸

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Biçiktu-Boom IX.*¹⁵⁹

¹⁵⁵ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 92.

¹⁵⁶ **age.**

¹⁵⁷ **age.**

¹⁵⁸ **age**, 93-95.

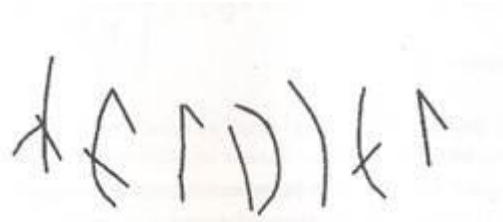
¹⁵⁹ **age.**

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁶⁰

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Kaya yazıtı bir satırdır, ince oyulmuştur ve yatay konumdadır. Yazıtın sonu neredeyse tamamen silinmiştir. Satırın altında aynı teknikte yapılmış iki tane runik benzeri işaret vardır. Yazıt sadece kısmen korunmuştur ve sadece kısım kısım yenilenebilir.

D.D.Vasilyev tarafından daha önce yayınlanmamış Biçiktu Boom Yazıtları aşağıdaki verilmiştir:

3.1.14 Biçiktu Boom IV (Vasilyev'in Kaydı)

Şekil 3.22: Biçiktu Boom IV (Vasilyev'in Kaydı)¹⁶¹

3.1.14.1 D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁶²

Metnin Yazı Çevirisi

iz(i)n yığ(ı)ş

Metnin Rusçadan Çevirisi

Senin izin, Yığış!

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Yazıt daha önce yayınlanmamış, önerilen okuma, Altay kısa kaya yazıtlarına özgü, olası imlâ hataları göz önünde tutularak yapılmıştır.¹⁶³

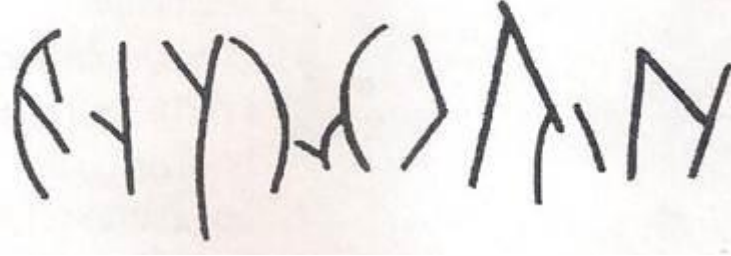
¹⁶⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013, 93.

¹⁶¹ age, 88.

¹⁶² age, 88.

¹⁶³ age, 88.

3.1.15 Biçiktu Boom V (Vasilyev'in Kaydı)

Şekil 3.23: 2.2.15 Biçiktu Boom V (Vasilyev'in Kaydı)¹⁶⁴

3.1.15.1 D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁶⁵

Metnin Yazı Çevirisi

kiş(i) ogl(ı)ñ (i)g(e)(si)

Metnin Rusçadan Çevirisi

İnsanoğlu Efendisi (Sahibi)

Açıklama:¹⁶⁶

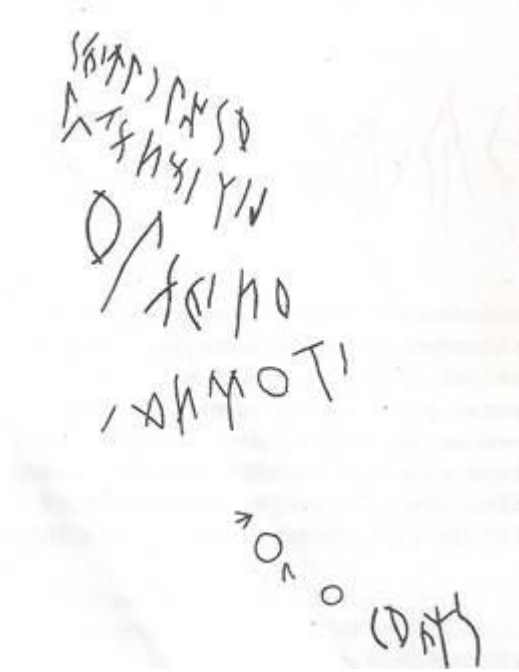
Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Metnin özellikleri Biçiktu Boom II yazıtının 3. Satırıyla benzerlik kurmaya imkân tanır ve aynı kişi tarafından yapıldıklarını düşündürür. Yazıt imlâ hataları içermektedir. Yazıt daha önce yayınlanmamıştır.

¹⁶⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013, 89.

¹⁶⁵ age, 89.

¹⁶⁶ age, 89.

3.1.16 Biçiktu Boom VI (Vasilyev'in Kaydı)

Şekil 3.24: Biçiktu Boom VI (Vasilyev'in kaydı)¹⁶⁷

3.1.16.1 D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁶⁸

Metnin Yazı Çevirisi

1. (e)b s(è)nin ı/èr (i)g(è)s(i)
2. (a)l(ı)s (è)l s(i)z (i/è)t(i)z...(a)t(ı)
3. b(i)t(i)g (i)dim
4. ok (a)nt(a) (è)rt(i)m
5. sıtbn...-?

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. ev senin er-sahibi
2. Onun adı Alış Elsiz Etiz
3. Yazıttım
4. Oku orada yaptım
5. ...

Vasilyev yazıt daha önce yayımlanmadığını kaydeder.¹⁶⁹

¹⁶⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013, 90.

¹⁶⁸ age, 90.

3.1.17 Biçiktu Boom VII (Vasilyev'in Kaydı)

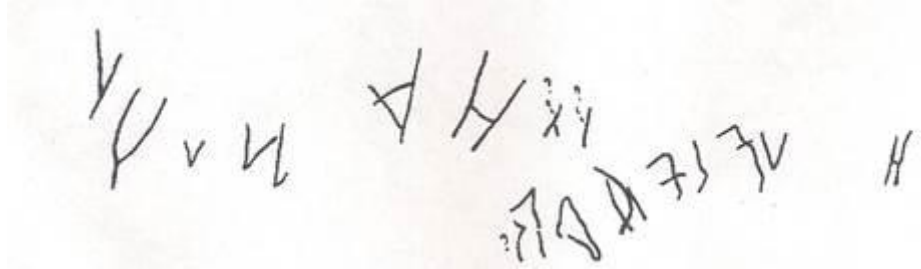

Şekil 3.25: Biçiktu Boom VII (Vasilyev'in Kaydı)¹⁷⁰

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁷¹

Vasilyev, yazıtın, daha önce yapılmış hayvan tasvirlerini örttüğünü ve daha önce yayınlanmadığını kaydeder.

3.1.18 Biçiktu Boom X (Vasilyev'in Kaydı)

Şekil 3.26: Biçiktu Boom X (Vasilyev'in kaydı)¹⁷²

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁷³

Kayanın üstünde yazıtla birlikte aynı teknikle yapılmış başka şekiller ve hayvan tasvirleri vardır. Oymanın zayıf, gelişigüzel doğası, yazıtı sadece çizimler vasıtasıyla kopya kağıdında meydana çıkarmaya olanak tanır. Yazıt daha önce yayınlanmamıştır.

¹⁶⁹ D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013, 90.

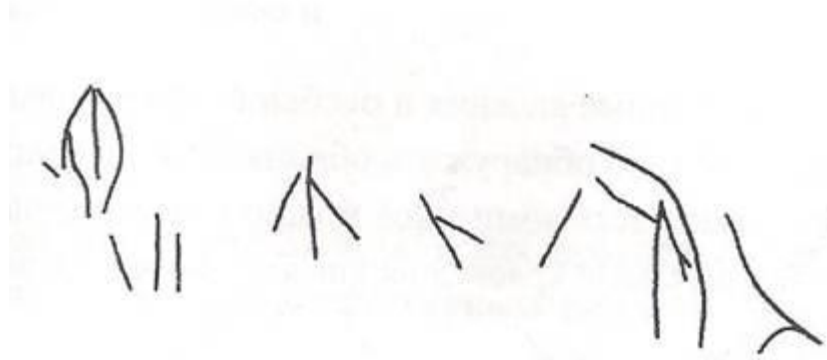
¹⁷⁰ age, 91.

¹⁷¹ age, 91.

¹⁷² age, 96.

¹⁷³ age, 96.

3.1.19 Biçiktu Boom Runik Benzeri Kaya Yazıtları (Vasilyev'in Kaydı)

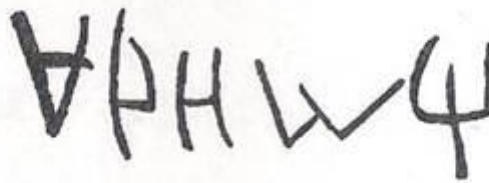

Şekil 3.27 Vasilyev¹⁷⁴

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu başlığın altında kayıtlıdır : *Naskal'niye Runopodobniye Graffiti Biçiktu-Booma.*¹⁷⁵

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁷⁶

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Biçiktu Boom yazıtları ve kaya resimlerinin arasında kesin olarak runik olduklarını varsaymanın imkânsız olduğu yazıtlar 1961 yılından itibaren farklı zamanlarda kaydedildi. Bu yazıtların çizgesi/grafiği Türk runiğini andırır. Belki de onlar runiklerin herhangi bir yerel değişikliğini ya da runik alfabeyi bilmeyen insanlarca runik yazıtları taklidini yansıtırlar. Kaya yazıtın izleri tek satırdadır, ince oyulmuş ve yatay durumdadır. Yazıtın korunamamış olması ve oymanın zayıf, gelişigüzel doğası, yazıtın sadece kopyasını yapmaya olanak tanıdı. Yazıt daha önce yayınlanmamıştır.

Şekil 3.28: Vasilyev¹⁷⁷

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu başlığın altında kayıtlıdır : *Naskal'niye Runopodobniye Graffiti Biçiktu-Booma.*¹⁷⁸

¹⁷⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013, 99.

¹⁷⁵ **age**, 99.

¹⁷⁶ **age**, 99-100.

¹⁷⁷ **age**, 99-100.

¹⁷⁸ **age**.

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁷⁹

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Kaya yazıtı tek satırdır ve çizgileri kabartmalı olarak yapılmıştır, yatay konumdadır. Yazıt daha önce yayınlanmamıştır. Katalog' un yazarları bize yabancı olan Biçikti Boom' un üç kısa yazıtını daha yayımlarlar. İndekste A 55, A17 ve A 69 ve sırasıyla Biçikti Boom V, VI ve VII olarak gösterilirler.

3.1.20 Bol'şoy Yaloman (A-83)¹⁸⁰

Yazarlar, yazıt A. A. Tişkin tarafından 2004 yılında Bolşoy Yaloman III tapınağında keşfedildiğini, siyah boyayla yapıldığını ve Altay Dağlarında bu tarzdaki tek anıt olduğunu söylerler. 8.-9. yy.' da boyayla yapılmış bir Eski Türkçe yazı olmasının dışında, yazıtla ilgili bilgi olmadığını kaydederler.

3.1.21 İnegen I (A-85)

Şekil 3.29: İnegen I (A-85)¹⁸¹

Yayın: Yok¹⁸²

Önceki okuma girişimleri: Yok¹⁸³

¹⁷⁹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013, 99.

¹⁸⁰ L.N.Tibikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 65.

¹⁸¹ age, 67.

¹⁸² age, 67.

¹⁸³ age, 67.

3.1.21.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁸⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᠠ ᠰ (?) ᠠ/ᠠ ᠵ ᠠ ᠠ/ᠠ ᠵ ᠠ ᠠ ᠠ...

Metnin Harf Çevrimi

...s² ᠰ¹ g¹ A k²/η² ᠰ¹ l¹ ç/k¹(?) I b²

Metnin Yazı Çevrimi

...(a)s(i)ga (a)η (a)şl(i)kī (ē)v.....

Metnin Rusçadan Çevirisi

...yemeye/yemek için av hayvanı (sahip olmak) bir üstünlüktür (kazançtır), ev...

Açıklama¹⁸⁵

Yazarlar, s² harfinin sağlam kalmış ilk ünsüz olabileceğini, eskiden soyulmuş bir yüzeyi olduğu için bu ünzsüzün önceki kelimeye ait olabileceğini düşündüklerini belirtirler. Yazıtın, yoruma açık ilk bölümü olan ᠰ¹ g¹ A dizisini **(a)s(i)ga** yani, **(a)s(i)g-a** ‘kazanca, kazanç için’ (Kelimesi kelimesine: *kazanç, kâr, artış*, yönelme durumunda) biçiminde okuduklarını, ilk ünlü olan *a* harfinin, runik imlâsına uygun olarak yazılı olmadığını söylerler. Bu kısımda, çatı şeklindeki ᠰ¹ ünsüzünün Orhon runiklerinde rastlanmayıp Yenisey Yazıtları’ nın ayırıcı özelliğine sahip olmasından dolayı özel bir önem arz ettiğine değinirler. Kural gereği ᠰ sesini verebilen ünsüzler *s* sesini de verdiğinden bu yazıtta ᠰ¹ biriminin *s* sesine karşılık geldiğini; dar ünlü *i*’ nin, runik yazının doğal bir özelliği olarak ilk hece dışındaki bir hecede atlandığını ve g¹ ünsüzünün biçiminin de Yenisey runik yazısına özgü olduğunu belirtirler.

Beşinci runik işaretin tam olarak net olmadığını; k² ya da η² olabileceğini söylerler. Altay türüne özgü runik yazının iki tane η işareti olduğunu, hem Orhon hem de Yenisey yazı türünde, hem art hem de ön ünlülü η’ yi ifade eden runik işaretin burada η² olarak ortaya çıktığını yani, ağırlıklı olarak ön ünlülerle kullanıldığını ileri sürerler. İkinci runik işaret η¹’ in, Orhon türüne özgü olmayan, Altay türünde yumuşak damak olarak özelleşen daire ya da baklava biçiminde olduğunu, buna göre, η² runik işaretinin **(a)η** ‘av eti, yabani hayvan, yiyecek’ olarak değil de **(ē)η** olarak

¹⁸⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 67.

¹⁸⁵ **age**, 68.

okunması gerektiğini ve Irk Bitig 31’ de önünlü söyleyiş biçimi olan **(e)ŋ** sözcüğüne rastlanmasına rağmen bu kelimenin yazı çevrimini **(a)ŋ** olarak yaptıklarını söylerler. $\text{ş}^1 \text{ l}^1 \text{ k}^1 \text{ I}$ kısmını, **(a)şl(ı)k** yani, **(a)şl(ı)k-ı** (Kelimesi kelimesine: yiyecek, erzak; 3. kişi iyelik eki almıştır) olarak okuduklarını, **(a)ŋ** **(a)şl(ı)k** ‘av eti yiyeceği (erzağı), erzak niteliğinde av hayvanı’ ifadesinin belirtisiz isim tamlaması olduğunu, **(a)şl(ı)k** kelimesinin **(a)ş** ‘yiyecek’ sözcüğünden soyut adlar yapan **-l(ı)k**, ekiyle türetildiğini ve örneğin bu kelimenin bir topluluk kavramı olan ‘yiyecek’ anlamına geldiğini söylerler. Yazarlar, kelime art sıralı olduğuna ve runik yazı kurallarına göre yumuşak damak ünsüzleriyle yazıldığına, bu kurallar gereğince kelimenin başı ve sonu dışında bulunan dar ünlü *ı*’nın yazılmamasının yanı sıra ilk ünlü *a*’nın da yazılmadığına değinirler. ş^1 ünsüzü bu kısımda da çatı biçiminde olduğunu ve buradaki ş^1 ünsüzünün *ş*’yi verdiğini söylerler.

3.1.21.2 Açıklamalar

asıg

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁸⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘fayda, avantaj vb.’ anlamlara gelir. Moğolcaya aşigolarak geçmiştir Tuvacaya ise Moğolcadan ajık olarak geri dönmüştür. Osm. ‘kazanç, fayda’ ası/asıg/asık (Bkz. 244a).

- Uigurisches Wörterbuch¹⁸⁷

asıg

as- ‘çoğaltmak, arttırmak, korumak’ fiilinden türetildiğini söyler (UW 1977: 227a.)

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi¹⁸⁸

“**asıg** yarar, fayda, kazanç” (Z. Gulcalı : 184)

¹⁸⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁸⁷ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien: a –agrig**, (Wiesbaden: 1977), 227a.

¹⁸⁸ Zemire Gulcalı, **Eski Uyurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

“**adinaguka asig tusu kılğalı**” (Z. Gulcalı §155-156, s. 80); “**tınlıglarka asig tusu kılurlar**” (Z. Gulcalı §160, s. 80); “**asıgka tusuka kirmedi**” (Z. Gulcalı §166-167, s. 80-81).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap¹⁸⁹

“**asig yarar, fayda, kazanç**” (Ö. Ayazlı : 310b)

“**asig tusu kıl-**“ (Ö. Ayazlı§0010, s. 63; §0606-0607, s. 110); “**asig tusularig kör-**“ (Ö. Ayazlı§0370, s. 92); “**ulug asigi**” (Ö. Ayazlı§0816, s. 126); “**asigka edgüke**” (Ö. Ayazlı§0616, s. 111); “**asıgka tusuka**” (Ö. Ayazlı§0754, s. 121).

aşlık

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁹⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: āş ‘yiyecek’ (ED : 253b) sözcüğünden türetilmiştir. Genel olarak ‘yiyecek, erzak’ ve daha az sıklıkta ‘tahıl’ anlamlarıyla günümüz Türk dillerinin çoğunda yaşar. E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. aşlık ‘mutfak’ TT VI 85. Hak. T. 11. yy. aşlık ‘mutfak’ Kaş. I 114; aşlık tarıg anın üner ‘ondan/o sebeple ekin biter’ Kaş. II 204, 14. 14. yy. Muh. ‘tahıl’ aşlık Mel. 77, 13; Rif. 181. Çağ. 15. yy. vd. aşlıg Seng. 42r. 3. Oğuz. 11. yy. aşlık ‘buğday’ Kaş. I 114; (tarıg) Kaş. I 373, 22. Harz. T. 13. yy. aşlık ‘yiyecek’(?) ‘Ali 40. 14. yy. aşlık ‘tahıl, buğday’ aşlık KKİ; Grøn. Kum. 14. yy. (ED : 261b) aşlık ‘buğday’ İd. 14; aşlık Bul. 6, 15. 15. yy. aşlık Tuh. 26b. 4; 85b. 13 (ED : 262a).

- Tarama Sözlüğü¹⁹¹

“**aşlık yemeklik**”

¹⁸⁹ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

¹⁹⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁹¹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996), c.I, s. 266.

• Derleme Sözlüğü¹⁹²

“**aşlık** Buğday, mısır gibi tahıl, bunlardan yapılan çorbalık, bulgur gibi yemeklikler. Çiftlik Bolvadin, Dinar Afyon Karahisar, Yalvaç köyleri, Banus Eğridir –Isparta, Salda Yeşilova –Burdur, Çal köyleri, Garipköy, Bereketli Tavas, Yeşilyuva, Alâeddin Acıpayam –Denizli, Akhisar Manisa, Sürez Bozdoğan –Aydın, Edremit, Minnetler İvrindi, Yeniköy *Susurluk –Balıkesir, Fili Biga, Çan, Bayramiç –Çanakkale, İsmetiye Bursa, Emet –Kütahya, -İstanbul, Genek –Çankırı, Vezirköprü, Lâdik Samsun, -Amasya köyleri, Bizeri, Kızılköy, Çilehane Reşadiye, Taşova, Zodu, Zile köyleri, Akkuş, Kuzköy, Karakuş bucağı köyleri Ünye –Ordu, Düzköy Keşap, Alucra –Giresun, -Gümüşhane ve köyleri, Ersis Yusufeli Artvin, Erzan Kemaliye köyleri, Sosunga Çayırılı, Refahiye ve çevresi Erzincan, Keçek Oltu –Erzurum, Ölçek Ardahan –Kars, -Elâzığ, Antakya –Hatay Yukarıkale, Hacıilyas Koyulhisar, Ortaköy Şarkışla, Yeniçubuk, Çepni Gemerek, Soğukpınar Kangal, Gürün köyleri, Divriği Sivas, K. Boymul –Yozgat, İncesu, Akkışla *Bünyan –Kayseri, -Niğde ve köyleri, Karaman, Ortaca Akşehir, Ermenek köyleri –Konya, -Adana, Akseki Antalya, Lalapaşa –Edirne” (DS: 1.c; 360b-361a)

“**aşlıh** tekke. –Gümüşhane, Arapkir –Malatya, -Urfa” (DS: 1.c; 361a)

“**aşluk** Denizli, Beşikdüzü Vakfikebir –Trabzon” (DS: 1.c; 361a).

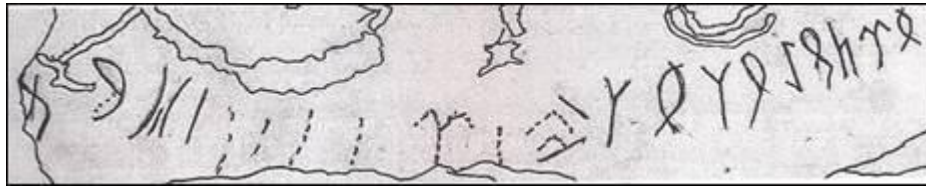
“**aşlık** yemeklik sebze. Çıtak Çivril –Denizli” (DS: 1.c; 361a)

“**aşlık** kayısı, erik, şeftali gibi meyvaların çekirdeği çıkarılarak kurutulmuşu. Ersis, Uşhum Yusufeli –Artvin” (DS: 1.c; 361a-b)

“**aşlık** mutfak.-Çankırı Zarşat Arpaçay –Kars” (DS: 1.c; 351a-352b).

¹⁹² Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

3.1.22 İnegen II (A-86)

Şekil 3.30: İnegen II (A-86)¹⁹³

Yayın: Yok¹⁹⁴

Önceki okuma girişimleri: Yok¹⁹⁵

3.1.22.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁹⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ከ (?) ግዛት ??? (?) ለ (?) ህ (?) ለ (?) ለ ሃ ለ ሃ ግ ገ ገ/ከ/ለ ከ ህ ለ

Metnin Harf Çevrimi

$$b^2 r^2 t^2 b^2/z/m A y^2 l^2 b^2 l^2 t^1 s^2(?) r^2(?) s^2(?) ??? s^2 g^1 y^2(?) z$$

Metnin Yazı Çevrimi

b(i)r t(e)be y(e)l(e) / e)v(i)rt(i)m-a y(ē)lv(i)l(i)[g]

Metnin Rusçadan Çevirisi

bir deve zıplayarak... / çevreledim, sihirli...

Açıklama¹⁹⁷

Yazarlar, çok kötü şekilde hasarlı olduğundan yazıtın içeriğinin tam olarak açık olmadığına, başlangıcı az çok korunmuş olsa da bütün harflerin net olmadığına özellikle, b^2 , z ya da m olarak okunması mümkün olan dördüncü harfin sorunlu olduğuna değinirler. b^2 r^2 t^2 $b^2/z/m$ A y^2 l^2 kısmının şu iki farklı okumaya izin verdiğini söylerler: 1- $b(i)r$ $t(e)be$ $y(e)l(e)$ ‘bir deve zıplayarak.’ Yazıtın başlangıç yorumu için düşük bir ihtimal olsa da bu okuyuşun mümkün olduğunu, $b-$ $(e)v(i)rt(i)m - a$ $y(\acute{e})lv(i)l(i)/g...$ ‘çevreledim, sihirli...’. İlk dört harfin **b(i)rt(e)m**

¹⁹³ L.N.Tibikova, Ĭ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 68.

194 **age, 68.**

195 **age, 68.**

196 **age, 68.**

197 **age, 68.**

‘tamamen, baştan başa’ olarak da **b(ê)rt(i)m** ‘verdim’ olarak da okunabileceğini ama yazıt daha fazla okunacak durumda olmadığını ileri sürerler.

Yazıtın sağlam kalmış başlangıç kısmına göre Altay türü runik yazıyla yazıldığını ve bunu gösterenin Yenisey türüne de özgü olan b² harfinin şekli olduğunu; A harfinin kullanımının ise noktalama işareti niteliğinde olduğunu söylerler.

3.1.22.2 Açıklamalar

yelvilig

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁹⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: yelvī ‘büyü, sihir, büyücülük, sihirbazlık vb.’ anlamlara gelir. yēlpī- ‘yel, kötü ruh’ (ED : 920a) ve bu sözcük arasında ilişki ve türetilmiş biçimleri belirsizdir fakat her ikisinin de yazımı kesindir. Yabancı sözcüklerden türetilmiş olabilirler. yē l ‘yel, rüzgar’ (ED : 916b) ile anlam ilişkisi büyük ihtimalle raslantısaldır. cilbi/cilvi ‘büyü, sihir, büyücülük; hilekârlık, düzenbazlık, kandırma’ biçimleriyle Moğolcaya ödünç verilmiştir (Kow. 2346, Haltod 573). Sözcük Tel. tyilbi R III 522; Şor. R III 2139, Tuva. çilbi Moğolcadan geri alınmıştır. Orh. T. 8. yy. vd. Man. neçe yelvi yelviledimiz erser (ED : 919b) ‘madem ki büyücülük çalıştık’ Chuas. 108-9. E. Uyg. 8. yy. vd. Man. M II 5, 8-10. Bud. U II 71, 3. Hak. t. 11. yy. yelvī ‘büyü, sihir, büyücülük’, yelvīçi ‘büyücü’ Kaş. III 33; yelvin tutar közkiye ‘büyüleyen küçük gözler’ Kaş. III 359, 9 (ED : 920a)

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası¹⁹⁹

“**yelvi** büyü, sihir” (B. Özbay : 156a)

“**neçe yelvi yelviledimiz erser**” (B. Özbay§146/147, s.84; VI A, C s. 93).

¹⁹⁸ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁹⁹ Betül Özbay. **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap²⁰⁰

“yelvi sihir, büyü” (Ö. Ayazlı : 362b)

“yelvi kömen” (Ö. Ayazlı 1160, s. 153).

teve

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish²⁰¹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: tevey ‘deve’ kelimenin asıl biçimi şüphelidir. tevē sözcüğün kaydedilmiş en eski biçimidir fakat bu biçimi de ilk devirlerinde kazandı. Moğolcaya, sonunda -y olduğu farzedilen temeyen/teme’n (Haenisch 148; Studies, p. 234) biçimleriyle ödünç verildi. Kaş. III 225’ de tevey sözcüğünün yazımı açıktır. Aynı bölümde hemen hemen tüm sözcüklerin sonu uzun açık ünlüdür ve bundan yola çıkarak tevey sözcüğünün, tevē’ nin Arapça imlâlanmış biçimi olduğu iddia edilebilir ancak bu olanaksızdır çünkü eşzamanlı olarak Oğuzcada bulunan sonu elif’ li devē sözcüğünün imlâsıyla bağdaştırılamaz. Kaşgari’ nin, sözcüğün tevey olarak söylendiğini kastettiği açıktır ve muhtemelen asıl biçimi de böyleydi. Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar; (bkz. Shcherbak, p. 103) (ED : 447b) Başkurt, Tat., Azer., Gagavuz, Osm. ve Trkm. biçimlerinin hepsi büyük olasılıkla ilk harfinin asıl biçimi olan d- ile başlar. (bkz. Doerfer II 1015). Orh. T. 8. yy. Tun. 48 (G4) egri tevē. 8 yy. vd. tevēsījerū barmış 'devesine gitmiş' Irk. B. 5; Irk. B. 46. E. Uyg. 8. yy. vd. DD teve H I 54, 60, 71, 98. 14. yy. Chin.-Uyg. Dict. 'deve' teve Ligeti 264; R III 1127. E. Kırg. 9. yy. vd. Mal. II, 9; 46, 3. Hak. T. 11. yy. tevey 'deve' Kaş. III 225; Türkler ‘deve’ tevey, Oğuz. dewey Kaş. I 31, 20; Oguz. Dewē, diğerleri tevey Kaş. II 195, 25; Türkler tēvey, Oğuz. ve boyları tewē Kaş. III 139, 7; yaygın bir sözcüktür fakat hareketlerinin durumu karmaşıktır, tevī, tevey kadar sıktır. KB tēve burnı teg 'devenin burnu gibi' 206. 13. yy.(?) Tef. tē vē 'deve' 292. 14. yy. Muh. dewē Mel. 15, 11; tē we Rif. 92; tewē 70, 7; dē wē 172. Çağ. 15. yy. vd. tēwe ‘deve’ Vel. 199; tēwe 203r. 2-3; dēwe 227r. 4-5.

²⁰⁰ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

²⁰¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

Oğuz 11. yy. dewē Kaş. III 225; diğer örnekler Kaş. I 31, 2; Kaş. II 195, 25; Kaş. III 139, 7. Harz. T. 14. yy. tëve 'deve' Kutb. 178; NF 133, 7; 415, 3; Kum. 14. yy. 'deve' töve KKI; Grøn. Kıp. T. 13. yy. tewē Hou. 14, 13. 14. yy. dewē İd. 51; Bul. 7, 5. 15. yy. dewē Kav. 39, 7; 61, 20; töwe Tuh. 11b. 8. (ED : 448a).

- Mehmet Ölmez²⁰²

teve

M. Ölmez, Tunyukuk Yazıtı'nda geçen (T II G 4) **ṭṭḥṭṭḥ** runik işaretlerini Radloff' un *egrit aşı*, Malov' un *egritebi* olarak okuduğuna fakat doğru çeviriyi yapamadığına, Thomsen'in ise çözemediğine değinir. Sözcüğü ilk kez *egri tebi* olarak okuyup “hörgüçlüdeve” olarak doğru çevirenin Giraud olduğunu ve T. Tekin' in, Giraud'dan sonra sözcüğü *-i* ile okuduğunu belirtir. İlk kez V. Rybatzki' nin sonra da Á. Berta' nın söz konusu sözcüğü *egri teve* olarak doğru okuduğunu kaydeder. Ölmez, sözcüğün harf çevriminin *tbA* olarak yapıp *tëve* şeklinde okumanın daha doğru olacağını ve böylece *teve* sözcüğünün yazıtlardan Uygurcaya geçişte *+i>+e* değişimine uğradığı düşüncesine gerek kalmayacağını kaydeder. Ayrıca sözcüğün ne günümüz Türk dillerinde ne de Tarihî Türk dili belgelerinin herhangi birinde *-i* ile sonlanmadığını da belirtir.

- Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar²⁰³

“**tëve** [<tebi] deve” (Abuşka K § 1539, s. 1014. Ayrıca bkz. Abuşka K § 1379, s. 453.

- Yenisey Yazıtları²⁰⁴

“**teve, egri teve** deve” (s. 508a)

11/9 (s. 45); 41/5 (s. 109); 46/3 (s. 121)

²⁰² Mehmet Ölmez, “Eski Türk Yazıtlarındaki Eşük, Kedimlig ve Teve Üzerine”, **Festschrift in Honor of Talat Tekin**, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları, 18, (2008): 333-340.

²⁰³ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

²⁰⁴ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

- Irk bitig²⁰⁵

tevesiñerü barmış 5 (s. 364)

²⁰⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

3.1.23 Kalbak-Taş I (A-23)

Şekil 3.31: Kalbak-Taş I²⁰⁶

²⁰⁶ L.N.Tibikova, Ĭ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 70.

3.1.23.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 94-95)²⁰⁷

Metnin Harf Çevrimi

1. $y^2 r^2 b^2 \eta g \ddot{o}(\ddot{u}) r^2 m o(u) t^1 \check{c} b d^2$
2. $z g i(i) s^2 g n b^2 i(i) s^2 r^2 (lt) l^1 \ddot{o}(\ddot{u}) r^2 \ddot{o}(\ddot{u}) p$
3. $t^1 \check{c} d^2 a(e) y^2 r^2 y^2 s^2 a(e) ? p$

Metnin Yazı Çevrimi

“Yar–baᅅgu erim! Otaçı eb ed : aza ig isigin biser al, ürüp at! Aç ed! Yer-Yış”- (ti)p

Metnin Rusçadan Çevirisi

“Yeryüzü, sonsuz! Otacının(aktarın) evine (ailesine) çok iyilik et: beş misli al; kötü hastalık ateşini üfleyip yok et! Bereket ver! Yer-Tayga” (de)di.

Açıklamalar²⁰⁸

Yazarlar, harf çevriminin 1. satırındaki *b* harfinin bir baskı hatası olduğunun anlaşıldığını çünkü V. M. Nadelyayev diğer durumlarda ünsüzlerin düzenini gösterdiğini ve buradaki harfin b^2 olması gerektiğini söylerler. Nadelyayev' in **Yer – beᅅgü** yerine **Yar – baᅅgu** biçiminde görünen yazı çevriminin de, tahminen bir baskı hatası olduğunu çünkü fonetik işaretin ihmal edildiğini belirtirler.

3.1.23.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 63)²⁰⁹

Metnin Harf Çevrimi

$y^2 r^2 b^2 \eta^2 g^5 \ddot{u}(\ddot{o}) r^2 m \check{s}^2 t^1 l^0 k(?) \check{s}?) b^2 d^2 z g^1 5 i(i) s^2 g n^2 b^2 20 i(i) s^2 \eta^2 (?) i(?) a(e) 25$
 $\ddot{o}(\ddot{u}) r^2 m e(a) t^1 30 i \check{c}(\check{s}^1?) d^2 e(a) y^2 r^2 y^2 \check{s}^2 (? e/a?) s^2 (? y^1?) p g$

Metnin Yazı Çevrimi

y(e)r b(e)ᅅgü (e)rm(i)ş t(a)ş(?) b(e)d(i)zgi...

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yeryüzü daima vardı, dışarda, tasvirde.

²⁰⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 70.

²⁰⁸ **age**, 70.

²⁰⁹ **age**, 70.

3; beṅkū Mal. 39, 1; 48, 6. E. Kırg. 9. yy. vd. beṅgūsū Mal. 9, 3; Mal. 42, 5(?); beṅgūm Mal. 13, 5; 24, 2; beṅkūmin Mal. 20, 1 (ED : 351a).

- Derleme Sözlüğü²¹³

“**beṅgutaş** [**bekgütaş**, **beṅgü**] anıt, Kocaeli;. [**bekgütaş**], Buca, İzmir; [**beṅgü**], Kırım göçmenleri” (DS: 1.c; 628b)

- Yenisey Yazıtları²¹⁴

“**beṅü** > **beṅgü** ebedî (taş); kişi adı” (s. 499b)

42/5, 42/5 (s. 112); 92/2, 92/2 (s. 182); 94/2 (s. 183); Beṅü Çor 57/1 (s. 138); 9/3 (s. 39); 13/5 (s. 50); 79 (s. 167)

bediz

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish²¹⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *bediz* ‘süsleme, süs, takı’; daha özgün olarak belki de ‘boyalı süs, resim’ anlamlarına gelir. Moğolcaya *beder* ‘işaret, nişan, leke, boya vb.’ biçimiyle ödünç verilmiştir (Kow. 1113, Haltod 282). Orh. T. 8. yy. KT G12; KT K13; KT KB; BK K14; BK GB; KÇ 24. 8. yy. vd. *bediz* tiz üze ünüpen İrk. B. 60, sözcük muhtemelen *bedük* tür ‘büyük bacaklarımın üstüne kalkıp’. Yen. *bediz*in üçün ‘süsleri için’ Mal. 32, 10. E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. kim yeti grahlar kizleyü umaz *bedizin* Hüen-ts. 130-1. Hak. T. 11. yy. Kaş. I 436. KB tanuk ol saña barça şüat *bediz* ‘bütün şekiller ve süsler Sana tanıktır’ 20; bu törlüg çëçek yerde munça *bediz* ‘bu çeşit çeşit çiçekler yerde bu kadar süslemedir.’ 96; kün ay birle yılduz bezedi *bediz* ‘ve bezedi güneş, ay ve yıldızlarla’ 3724; 1524. 14. yy. Muh.(?) ‘resim vb.’ *bediz*(?), Rif. 189; Mel. 83, 14 baḥış (ED : 310a).

²¹³ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

²¹⁴ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve İrk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

²¹⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Derleme Sözlüğü²¹⁶

“**bediz** resim. (Türkmen, Kızılhamza Ortaköy Çorum)” (DS: 6.c; 4453a)

“**bediz** [**bedizci**] 1. heykel (Dallica Nazilli –Aydın) 2. heykeltraş (Edirne)”; [**bedizci**] (-İzmir)” (DS: 1.c; 596b)

- Yenisey Yazıtları²¹⁷

“**bediz** yazıt” (s. 499a)

83/1, 83/2 (s. 171);

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap²¹⁸

“**bediz** resim, süs” (Ö. Ayazlı : 297a)

“**oyunun bedizin**” (Ö. Ayazlı§0324, s. 89).

- Anıl Yılmaz²¹⁹

Yılmaz, Eski Türklerin “heykelcilik” ve “resmetmek” gibi birbirinden farklı kavramlar için ayrı ayrı terimler kullanmadıklarından dolayı yazıtlarda “heykel” ve “resim” kavramlarının her ikisi için de yalnızca **bediz** kelimesinin kullanıldığını söyler (Yılmaz A., *bediz* s. 110).

- Sergey Grigoriyeviç Klyaştorıy²²⁰

Klyaştorıy, **bediz** sözcüğünün yer aldığı örneklerden yola çıkarak bu kelimenin, runik yazıtlarda ortak bir anlatıma karşılık geldiğini savunur (Klyaştorıy, *bediz* s. 154) ve **bediz** kelimesinden ‘taş büstlerin, ilkel şekildeki insan biçimli mezarların ya da ölen kişinin yakınlarını, yardımcılarını ve kendisi tarafından öldürülmüş düşmanlarını ifade eden, küçük dikili taşların’ anlaşılması gerektiğini söyler (Klyaştorıy, s. 155).

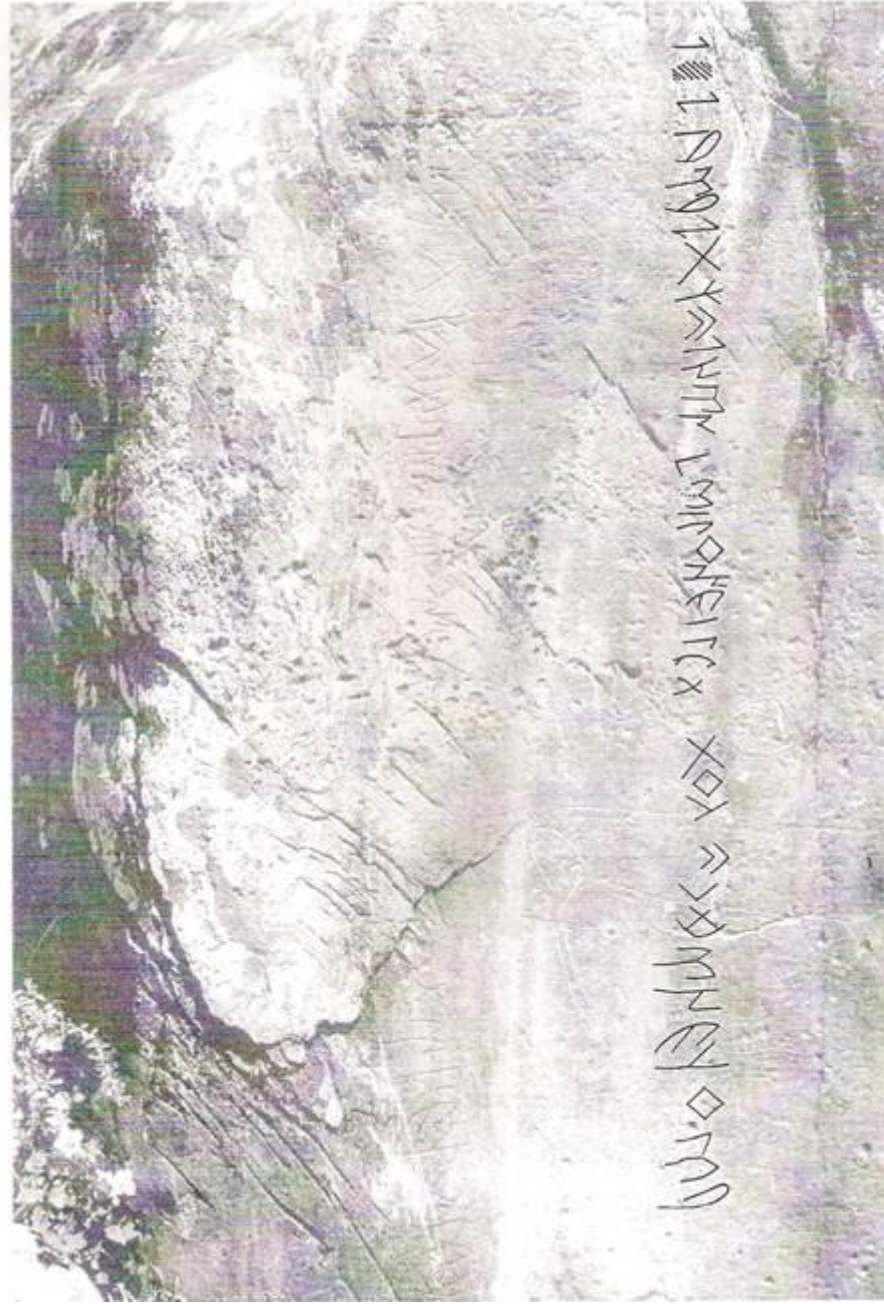
²¹⁶ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

²¹⁷ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

²¹⁸ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

²¹⁹ Anıl Yılmaz, “Baba mı, Balbal mı yoksa Bediz mi?”, **Prof.Dr.Muharrem Ergin Anısına**, Ankara: MTAD, 2/4, (2005): 206-214.

²²⁰ Sergey Grigoriyeviç Klyaştorıy, “Bediz Kelimesinin Runik Yazıtlardaki Yorumu”, çev. Mehmet Zeren. **İÜFTD**. 38 (2003): 151-158.

Şekil 3.32: Vasilyev²²¹

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. I-III. Yalbak-Taş (Kalbak-Taş).²²²

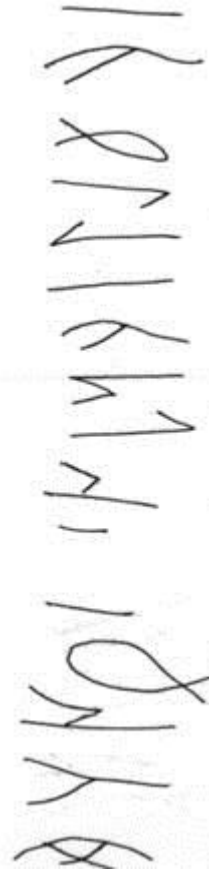
²²¹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 140-169.

²²² **age**, 168.

3.1.23.5 D. D. Vasilyev' in Yorumu²²³

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Yazıtın dört satırı ince bir gravürle yapılmıştır, bunlar, alt çıkıntının sol düzleminde dikey konumdadır. 1-3. satırlar kısım kısım iyileştirilir, 4. satır neredeyse tamamen korunmuştur, alt kısmı (yazıtın başlangıcı) toprak tabakası altında gizlidir (Fotoğrafta kayanın daha aydınlık kısmı açıklık/boşluk düzeyini/seviyesini gösterir). Yazıtın yanında aynı teknikle yapılmış dallı boynuzlu Sibiry geyiğinin büyük tasviri, biraz aşağıda bir av hikayesi (avla ilgili bir diz olay/olaylar örgüsü) vardır.

3.1.24 Kalbak-Taş XIV (A-56)

Şekil 3.33: Kalbak-Taş XIV (A-56)²²⁴

²²³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 169.

²²⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 71.

3.1.24.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 64)²²⁵

Metnin Harf Çevrimi

$s^2(\xi^2)ke(b^2)l^1i(i)s^2(\xi^2)kl^1r^1\ddot{u}(\ddot{o})s^2(\xi^2)b^2\ddot{u}(\ddot{o})l^2(\eta)m$

3.1.24.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu²²⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

⌘ Υ ϯ ⌘ (?)| ϯ (?) ↓ 4 3 | ↑ ↓ D/Y/⌘ 3 |

Metnin Harf Çevrimi

$s^2k^2b^2/l^2/y^1l^1Is^2k^2r^1l^1\ddot{U}s^2b^2\ddot{U}l^2m$

Açıklama²²⁷

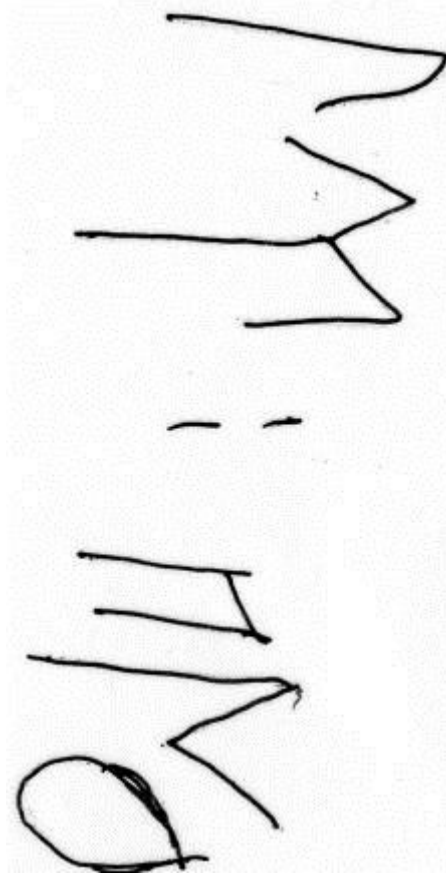
Yazarlar, yazının sonundaki $\ddot{U}l^2m$ dizisinin **öl(ü)m** olabileceğini ve bu okumanın böl(ü)m ‘ Pay, parça, bölüm’ e göre daha mümkün olduğunu söylerler. İki defa tekrarlanan s^2k^2 dizisinin ise başka bir yazıtta **sök-** ‘ yırtmak, koparmak, yarmak ’ olarak okunabileceğini ileri sürdüklerini ancak burada aynı okumanın olasılığının daha az olduğunu söylerler.

²²⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 71.

²²⁶ **age**, 71.

²²⁷ **age**, 71.

3.1.25 Kalbak-Taş XVI (A-57)

Şekil 3.34: Kalbak-Taş XVI (A-57)²²⁸

3.1.25.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 66)²²⁹

Metnin Harf Çevrimi

b²ü(ö)t² : r²i(1)

Metnin Yazı Çevrimi

büt (e)ri

Metnin Rusçadan Çevirisi

Tam olarak inan ve arın (örn. günahlarını affettir/öde)!

Açıklama²³⁰

Yazarlar, (a)rı okuyuşunun mümkün olduğunu fakat metinde ön ünlülü r^2 işaretinin mevcut olduğunu söylerler. Yine de r^2 işaretinin bu kelimedeki I dan önce ortaya

²²⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 72.

²²⁹ age, 72.

²³⁰ age, 72.

çıkması olabileceğini belirtirler. **büt** ‘inanmak, güvenmek’ anlamında Karahanlı Dönemi’ nde; ortaya çıktığını, bu kelimenin anlamının yazıtın yazıldığı dönemde ‘mükemmel/tam/eksiksiz/kusursuz olmak’ olabileceğini kaydederler.

3.1.25.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu²³¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

┌ ʸ : ɳ/ɥ ʳ ʁ/ʁ

Metnin Harf Çevrimi

y²/b² Ü t²/k¹ : r² I

Metnin Yazı Çevrimi

büt (e)ri

Metnin Rusçadan Çevirisi

...onun insanı

Açıklama²³²

Yazarlar, ikinci kelimenin apaçık **(e)ri** ‘birinin insanı’ olduğunu, ilk kelimenin ise **büt/böt/evüt** biçimlerinde okunabileceğini fakat net olmadığını kaydederler.

3.1.26 Kalbak-Taş III (A-24)

Şekil 3.35: Kalbak-Taş III (A-24)²³³

²³¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 72.

²³² **age**, 72.

²³³ **age**, 73.

3.1.26.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 98)²³⁴

Metnin Harf Çevrimi

l¹ y² g n²

Metnin Yazı Çevrimi

Al Yegin

Metnin Rusçadan Çevirisi

Al/Kızıl yeğen (Özel ad)

3.1.26.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 71)²³⁵

Metnin Harf Çevrimi

l²y²gn²e

Metnin Yazı Çevrimi

(ë)l y(ë)g(e)n

Metnin Rusçadan Çevirisi

Günahkâr yeğen

L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu²³⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᠯ ᠠᠶ ᠭᠨᠡ

Metnin Harf Çevrimi

l² y² g² n² A

Metnin Yazı Çevrimi

(ë)l y(e)g(e)n-a

Metnin Rusçadan Çevirisi

El Yegen

²³⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 73.

²³⁵ **age**, 73.

²³⁶ **age**, 73.

Açıklama²³⁷

Yazarlar, El Yegen' in bir özel isim olduğunu yazı çevirisini **y(è)g(e)n**, olarak yaptıklarını fakat **y(e)g(e)n** biçiminde de kaydedildiğini söylerler. Muhtemelen **y(è)g(ä)n** sözcüğünün, daha sonra ortaya çıkmış başka bir biçimi olduğunu ve ön ünlü e harfi, y' nin etkisiyle daralmış olduğunu söylerler.

3.1.26.3 Açıklamalar

yegen

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish²³⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: (?)*yègen/yegen* aslen 'küçük kız kardeşin ya da kız evladın oğlu' anlamına gelir (bkz. ec̃i 1, K. Grøn.). Sözcük Moğolcaya aynı anlamda fakat **cegen** (Haenisch 88, ce / ce'e) biçimiyle ödünç verilmiştir. Küerik ve Alt.' da **yën**; Şor. çēn R III 328, 1960; Hakas. **çēn** (?çeyen); Tuv. **çēn** 'kız kardeşin oğlu ya da erkek torunu', Şor. da 'annenin küçük kız kardeşinin oğlu' anlamındadır. GD dil grubunda **ciyen**; Kırg. **jën** 'kız kardeşin oğlu ya da torunu', **jën kız** 'kız kardeşin kızı ya da kız torunu'; Kzk. **jiyen** 'kız kardeşin kızı ya da kız torunu ya da kız evladın kızı/oğlu'. Özb. **ciyan** 'kız yeğen, erkek yeğen'; K. Klp. **jiyen** 'kız kardeşin ya da kızının oğlu'; **jiyen kız** 'kız kardeşin ya da kızının kızı'; Nog. *yiye / yiye kız* 'kız kardeşin ya da kızının kızı'; Osm. 'erkek yeğen' **yegen**, daha yakın dönemlerde 'kız yeğen' anlamını da kazanmıştır; Trkm. **yegen** 'kız kardeşin (ED : 912b) çocuğu ya da torunu'. E.Uyg. 8. yy. [...] *hatun yègeni* Öz Bilge bü[?ñ]in [...] (**benim hatunun kız kardeşinin oğlu Öz Bilge?** MÇ B8. 9. yy. IX Suci 8; 8. yy. vd. Bud. **yegenimiz** 'küçük kız kardeşimizin oğulları' Pfahl. 23, 15; 24, 26 vb.; sözcüğe özel adlarda da rastlanır, **İnal Yegen** Pfahl. 8, 9; **Yegen Külüg Saıuı** Pfahl. 10, 15 vb.; DD **yegenim / yègenim tagayım** USp 114, 9; 115, 13-14. E. Kırg. 9. yy. vd. **Öz Yègen Alp Turan** Mal. 5, 2; **Yegen Bilge Saıuı** Mal. 24, 6. Çağ. 15. yy. vd. **yègen** 'kız kardeşin

²³⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 73.

²³⁸ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

çocuğu’ Seng. 351r. 8. Osm. 18. yy. **yegen** ‘*karının erkek kardeşi*’ Seng. 334r. 23 (ED : 913a).

- Yong-Söng Li²³⁹

Yong-Söng Li sözcüğün aslen erkek yeğen (küçük kız kardeşin oğlu); erkek torun (kızın oğlu) anlamında ilk kez Uygurca metinlerde tesbit edildiğini kaydetmiştir: **birle kawışmış ka kadaş yegen tagay** ‘birlikte birleşmiş kardeşler, yeğen, dayı’ (U III: 33). (Li § 13.07., s. 211).

- Derleme Sözlüğü²⁴⁰

“**yegen** yeğen. (Kars)” (DS: 6.c; 4820a)

“**yagız** kara. (Kula –Manisa)” (DS: 6.c; 4809b)

- Altayca-Türkçe Sözlük²⁴¹

“**ceen** 1- yeğen, 2- kız kardeş çocukları; **ceen bala** yeğen” (ATS, s. 58a)

- Yenisey Yazıtları²⁴²

“**yegen** kişi adı veya unvanı” (s. 512a)

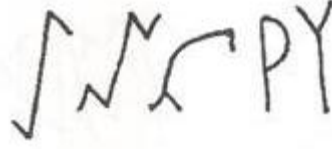
“**Külüg Yegen**” 59/3 (s. 141); “**Öz Yegen Alp Turan**” 5/2 (s. 32)

²³⁹ Yong-Söng Li, **Türk Dillerinde Akrabalık Adları**. (İstanbul: Simurg Yayıncılık/ Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 15, 1999).

²⁴⁰ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

²⁴¹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

²⁴² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

Şekil 3.36: Vasilyev²⁴³

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. IV. (*Kalbak-Taş 5 i* 7).²⁴⁴

3.1.26.4 D. D. Vasilyev' in Yorumu²⁴⁵

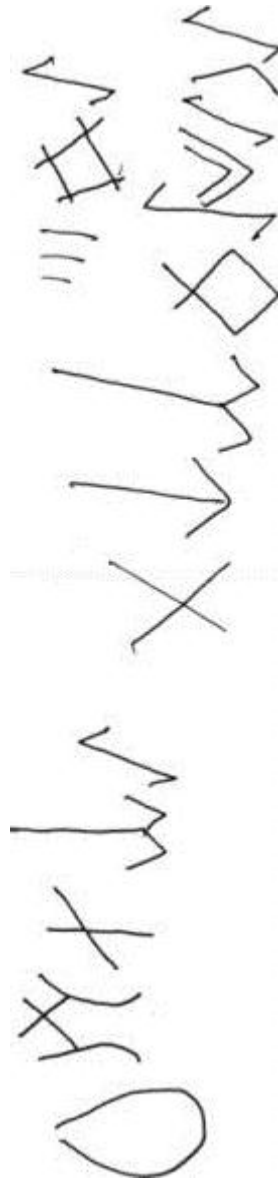
Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt tek satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır. Yazıtın orta kısmının altında tamga biçimli tasvir vardır.

²⁴³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 171.

²⁴⁴ age.

²⁴⁵ age.

3.1.27 Kalbak-Taş IV/VI (A-25)

Şekil 3.37: Kalbak-Taş IV/VI (A-25)²⁴⁶

²⁴⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 73.

3.1.27.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu²⁴⁷

Birinci Yazıt (1984, 98-99)

Metnin Harf Çevrimi

d² k r² m ? t¹ ? ğ b² o(u)/n¹ s²

Metnin Yazı Çevrimi

Ed, ok, erim, at, ağı, eb-us

Metnin Rusçadan Çevirisi

Malını, silahlarını (Kelimesi kelimesine: oklarını), yerleşim yerini (göçebe kampını?), hayvanlarını (Kelimesi kelimesine: atını), mücevherlerini, konutunu düşün.

İkinci Yazıt (1984, 98)

Metnin Harf Çevrimi

y¹ ğ z r²

Metnin Yazı Çevrimi

Yağız-Er

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yağız Er (erkek özel adı; Kelimesi kelimesine: *esmer erkek*)

3.1.27.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 75)²⁴⁸

Metnin Harf Çevrimi

1. y¹ ğzr² ed² uķ(ok)r² met l anı(i)

2. ğma

Metnin Yazı Çevrimi

1. *y(a)ğ(i)z (y)(ė)r-e iduķ (y)(ė)rim-e (a)tanı*

2. *ğma*

²⁴⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 74.

²⁴⁸ **age**, 74.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ey, kutsal yerim denmesi gereken yağız yer.

Açıklama²⁴⁹

Yazarlar, **yer** kelimesinde hiçbir zaman ilk harfin düşmediğini, diğer yandan sıfat olan **yağız** ‘esmer’ genellikle **yeryüzü** ile ilgili olarak **yağız yêr** bileşiminde kullanıldığını söylerler.

3.1.27.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu²⁵⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

↑ >/D ↓ ♠ ↓ ♠/⌘ ↑ ↑ × ↓ ↑ ×/℥ ♠/D (1

↓ ♠/⌘ ♠ (2

Metnin Harf Çevrimi

1. $y^1/b^2 g^1 z/d^2 r^2 A d^2 U_k r^2 m/b^2 A t^1 A n^1/U I$
2. $g^1 m/b^2 A$

Metnin Yazı Çevrimi

1. $y(a)g(t)z (e)r-a (i)dok (e)r(i)m at anı$
2. ...

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Ey esmer adam (Kelimesi kelimesine: *kahverengi*), kutsal insanım onu(avı) vur
2. ...

Açıklama²⁵¹

Yazarlar, yazıtın anlamının net olmadığını; z/d^2 işaretinin daha çok d^2 olarak okunduğunu; n^1/U işaretinin ise n^1 ya da ters U olarak iki farklı yoruma sahip olabileceğini söylerler. $y^1 g^1 d^2$ dizisine diğer Kalbak Taş yazıtlarında da rastlandığından $y^1 g^1 z/d^2$ biçiminde okumanın daha mümkün olduğunu ve $y(a)g(t)z (e)r$ okuyuşunun mümkün olmakla birlikte net bir anlam vermediğini, geriye kalanın da belirsiz olduğunu kaydederler.

²⁴⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 74.

²⁵⁰ **age**, 74.

²⁵¹ **age**, 74.

3.1.27.4 Açıklamalar

yagız

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish²⁵²

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘*kahverengi, esmer*’ anlamındadır ve aslen mavi gökyüzünün (kök) zıddı olarak, yeryüzünün ayırıcı özelliğini gösteren bir sıfatıdır. Bu yüzden muhtemelen (ED : 909a) **yag-** ‘yağmak’ (ED : 896a) fiilinden türetilmiştir; aslında ‘üstüne dökülmüş, üstüne yağmış; koyu, doymuş, doyma noktasına erişmiş’ ve o halde ‘kahverengi, yağız’ anlamındaydı. Daha sonra atın derisi ya da erkeğin ten rengi için kullanıldı. Eski bir dönemde Moğolcaya **dayir** (Haenisch 34) olarak geçmiştir, bu biçim artık kullanılmamaktadır. The Secret History’ de ‘bir atın adı’ olarak ve *dayir etügen* ‘kahverengi toprak’ deyiminde kullanıldı; Çinceye ‘büyük/ulu yeryüzü’ biçiminde hatalı çevirilmiştir. Sadece(?) Osm.’ da yaşar, **yagız** ‘siyahımsı kahverengi’ atları ifade eder; **kara yagız** ‘çok koyu kahverengi, neredeyse siyah’ anlamındadır. **yazıg** sözcüğü ise atın derisinin rengini tarif eder ve belki de ‘koyu kahverengi’ anlamındadır; **yagız** sözcüğündeki bir göçüşmeyle meydana gelmemişse kökeni belli değildir (ED : 985a). Orh. T. 8. yy. **üze kök teñri asra yagız yer kılındukda** ‘yukarıda mavi gökyüzü ve aşağıda kahverengi toprak yaratıldığında’ (ED : 909a-b)KT D1, BK D2; **Az yagızın binip** ‘*koyu kahverengi atı Az’a binip*’ KT K5, 8. E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. **yagız yer** U IV 48, 91; TT VII 40, 13; X 162; vb. AY 530, 1.DD **yagız yer** TT I 4 (ED : 909b).

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü²⁵³

1.Kahverengi, esmer (GT, İH, TA) *krş.* Yavuz; 2. Dört ayağı da sekili at (MA, TA); 3. Atlarda meşhur bir renk (GT, KI) (TDK, Kıp.TS 306a)

²⁵² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

²⁵³ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

- Derleme Sözlüğü²⁵⁴

“**yağız** esmer, kara renkli. (Alaşehir –Manisa; Ayvalık –Çanakkale; Düzce –Bolu; Güzlük Araç –Kastamonu; Çarşamba –Samsun; Merzifon –Amasya; Küçük İsa Zile –Tokat; –Kars; –Mardin; Antakya –Hatay; Maksutlu Şarkışla, Hacıilyas Koyulhisar –Sivas; Ayaş –Ankara; Köşker –Kırşehir; –Kayseri; Fethiye –Muğla)” (DS: 6.c; 4122b; 4123a)

“**yağız** 1.yiğit. (Alaşehir –Manisa). 2. tavlı, bakımlı hayvan. (Hacıilyas Koyulhisar –Sivas; Lamus Ermenek –Konya)” (DS: 6.c; 4123a)

“**yağız** [yanaz, yañaz -1] (DS: 6.c; 4123a)

“**yanaz**, yañaz [yagaz, yağas, yağaz, yağız (III), yañaza, yanız (II)] 1.ters, huysuz, inatçı; [**yağız** (III)], (Köşker –Kırşehir; Çiftepınar *Mersin –İçel) (DS: 6.c; 4163a)

- Yenisey Yazıtları²⁵⁵

“**yağız** yağız, kahverengi.” (s. 511a)

84/1 (s. 173); 147/4 (s. 235); 149/4 (s. 236)

- Irk Bitig²⁵⁶

11 (s. 365); 50 (s. 374)

Şekil 3.38: Vasilyev²⁵⁷

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. V. (Kalbak-Taş 4).²⁵⁸

²⁵⁴ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

²⁵⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

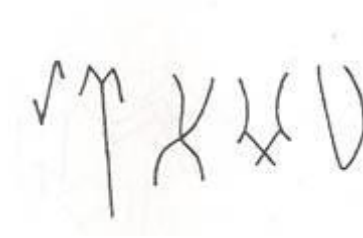
²⁵⁶ **age**.

²⁵⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 172.

²⁵⁸ **age**, 172.

3.1.27.5 D. D. Vasilyev' in Yorumu²⁵⁹

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt iki satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, A 38 yazıtının yanında dikey konumdadır.

Şekil 3.39: Vasilyev²⁶⁰

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. VII. (Kalbak-Taş 6).²⁶¹

3.1.27.6 D. D. Vasilyev' in Yorumu²⁶²

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt tek satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, A 39 yazıtının biraz altında dikey konumdadır.

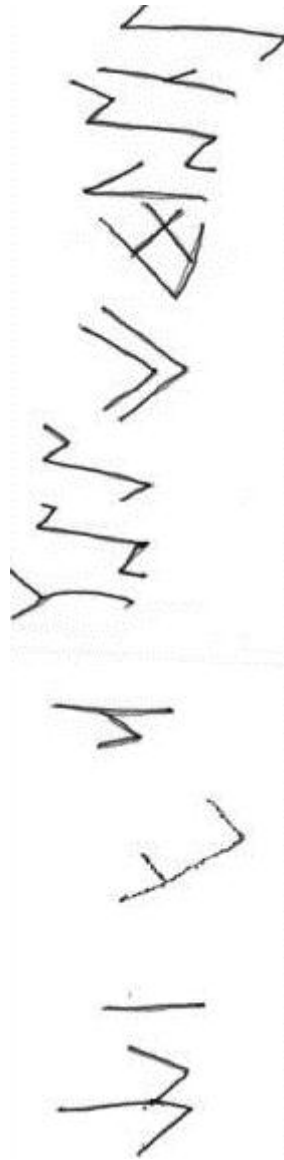
²⁵⁹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 172.

²⁶⁰ **age**, 174.

²⁶¹ **age**, 174.

²⁶² **age**, 174.

3.1.28 Kalbak-Taş V (A-26)

Şekil 3.40: Kalbak-Taş V (A-26)²⁶³

3.1.28.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu²⁶⁴

Metnin Harf Çevrimi

ğ t¹ d² l¹ n² ɲ l¹

Metnin Yazı Çevrimi

Ağı, at, ed alınıl

²⁶³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 74.

²⁶⁴ **age**, 74.

Açıklama²⁶⁸

Yazarlar, yazıtın anlamının bütünüyle anlaşılır olmadığını; $t^2 g^2 n^2$ dizisinin burada özel ad olabileceğini söylerler.

3.1.28.4 Açıklamalar

tëgin

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish²⁶⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *tëgin/tëgîn(?)*, *tarkan* gibi çok eski bir ünvandır. Sözcüğün Türkçe olmayan çoğul biçimi **tëgit** ile belli olduğu üzere, Türkçe olmayan eski bir dilden kalmıştır. E. Türk. döneminde Kağan'ın 'oğlu ya da erkek torunu' nu ifade eden sınırlanmış özel anlamıyla 'prens' demektir. Sonraki dönemde 'daha az önemli bir şeref ünvanı' olarak anlamı genişlemiştir fakat, Moğolca istilasına dayanmadı. Hem Kaşgari hem de Senglah'ta kelimenin kökeniyle ilgili tamamen hatalı açıklamalar yaptıklarına dikkat edilmelidir. **Orh. T.** 8. yy. KT yazıtında anılan prens, *Ëlteriş Kagan*' ın küçük oğlu **Kül Tëgin**' dir. Hem KT hem de BK yazıtları, amcası babasının yerine geçerek *kagan* olduğunda **tëgin** (KT D17, BK D14) olan Bilge Kağan' ın (KT G13, KT GB, BK GB) *atı*' sı ('erkek torunu' ya da 'erkek yeğeni') **Yollug Tëgin** tarafından kaleme alındı. Küli Çor' un cenaze törenine dört **tëgin** katıldı, KÇ 24. **E. Uyg.** 8. yy. Ozmış Tëgin kan bolmuş 'Ozmış Tëgin han oldu' MÇ K9; 8. yy. vd. Man. M III 14, 3; Bud. PP' de iki kraliyet prensi **Edgü ögli tëgin** ve **Ayig ögli tëgin** olarak adlandırılır; **Teñriken Kutlug Bars Tëgin** özel ad; (muhtemelen krallığa ait bir prens değildir) TT IV, p. 20, not B69, 2. E. Kırg. 9. yy. vd. **er atım Yaruk Tegin** (ED : 483a) 'erişkinlik adım Yaruk Tegin' di' Mal. 15, 1 (Krallığa ait bir prens değildir) (ED : 483b).

²⁶⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 75.

²⁶⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Tarama Sözlüğü²⁷⁰

“**tekin** şehzade, prens.”(TS, c. V:3789)

- Yenisey Yazıtları²⁷¹

“**tëgin** prens” (s. 508b)

E68/17 (s. 153); E15/3 (s. 54)

- Kırgızistan Yazıtları²⁷²

Ak Ölön Yazıtı (s. 302)

Mainz 383; A Yüzü/7, B Yüzü/6 (s. 452); Or. 8212/76 A Fragmanı A Yüzü/16 (s. 467); Or. 8212/1692 A (B?) Yüzü Sol Sütun/3, 11 (s. 480).

ini

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish²⁷³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘küçük erkek kardeş’ anlamına gelir; tüm dönemde ve Türk dillerinde yaygındır ancak Osm.’ da ‘küçük kardeş’ ile yer değiştirmiştir.(bkz. Doerfer II 674). Orh. T. 8. yy. **inim** ve **inisi** KT ve BK yazıtlarında ortaktır. Üç kez topluluk adları türeten –*gün* eki ile birlikte geçer; KT G1’ de **inygünm** sözcüğünün yazımı açıktır, BK K1’ de ise taş hasarlıdır ve Radloff’ un yayınında sözcüğün KT G1’ den kopyalandığı görülür. KT K11’ de sözcüğün üçüncü harfi ne Rus baskısında ne de Finlilerce çekilen fotoğraflarda net değildir fakat *y* olmadığı açıktır, bu durumda *i* olması uygun olabilir. KT G1’ deki *y* ise taş ustalarından birinin hatası olarak kabul edilebilir ve her yerde **inīgünim** ‘küçük erkek kardeşlerim’ olarak okunduğu düşünülebilir. 8. yy. vd. Man. inili eçili ‘küçük erkek kardeşlerim ve ağabeylerim’ Chuas. I 31. Yen. inim eçim Mal. 28, 4; bir örnek daha mevcuttur. E. Uyg. 9. yy. inim Suci 6. 8. yy. vd. Bud. inisi U II 26, 15; PP 28, 7; bir örnek daha mevcuttur. DD **ini** USp’ de yaygındır. 14. yy. Chin.-Uyg. Dict. ‘küçük

²⁷⁰ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996), c. V, s. 3789.

²⁷¹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

²⁷² **age.**

²⁷³ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

erkek kardeş' ini Ligeti 157; R I 1444. E. Kırg. 9. yy. vd. inim eçim Mal. 18, 2; bir örnek daha mevcuttur. Hak. T. 11. yy. inī; 'küçük erkek kardeş' Kaş. I 93. KB eçi ya ini 3784. Çağ. 15. yy. vd. **ini** *küçük karındaş* Vel. 80; ini Seng. 118r. 12. Harz. T. 13.(?) yy. agaları inileri 'ağabeyleri(<Moğ.) ve küçük erkek kardeşleri' O.N. 331. 14. yy. ini Kutb. 59 ('genç' önerilmiştir ancak ancak metne göre 'küçük erkek kardeş' uygun olurdu). Kum. 14. yy. ini 'erkek torun' KKİ, Grøn. **Kıp. T.** 14. yy. **inim** yaşça büyük olan küçük olana böyle hitap eder İd. 24; **Osm.** 15. yy. **ini** TTS II 542 (ED : 170a).

- Altayca-Türkçe Sözlük²⁷⁴

“**ine** küçük kardeş (?)” ATS 90a; “**iyin** küçük kardeş; **iyini** onun küçük kardeşi; **inyim** küçük kardeşim” ATS 91a

- Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar²⁷⁵

“**ini** küçük erkek kardeş” Abuşka K § 696, s. 948. Ayrıca bkz. ini Abuşka K §496, s 235-236)

- Kırgız Sözlüğü²⁷⁶

“Küçük erkek kardeş” (Krgz. S. 369b)

- Derleme Sözlüğü²⁷⁷

“1. Kayınbirader. (Hacılar, Uluğbey *Senirkent, Şarkıkaraağaç –İsp.; Bucak –Brd.; Dedeköyü Çal –Dz.; Bergama –İz.; -Sm.; -Yz.; Bor –Nğ.; -Kn. İlçe ve köyleri; Misis –Ada.; Teniste, Anamur, Mut –İç.; Alanya, Bağyaka Finike –Ant.; Ula, Ahiköy, Yerkesik, Milas, Fethiye ve köyleri –Mğ.); 2. Kocanın kız kardeşi , görümce (cebel Eğridir –İsp.)” (DS IV, S.2544)

“**ini** [ini, inim, iyin (I)] 1-Kayınbirader. (Hacılar, Uluğbey Senirkent, Şarkıkaraağaç –Isparta; Bucak –Burdur; Dedeköyü Çal –Denizli;

²⁷⁴ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

²⁷⁵ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

²⁷⁶ K. K.Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

²⁷⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

Bergama –İzmir; -Samsun; -Yozgat; Bor –Niğde; -Konya ilçe ve köyleri; Misis –Adana; Teniste, Anamur, Mut –İçel; Alanya, Bağıyaka Finike –Antalya; Ula, Ahiköy, Yerkesik, Milas, Fethiye ve köyleri –Muğla); [ini], (Fethiye –Muğla); [inim], (*Uluborlu –Isparta; *Hatip, *Beyşehir –Konya); [iyin (I)], (-Niğde); 2-Kocanın kızkardeşi, görümce. (Cebel Eğridir –Isparta)” (DS: 4.c; 2544a)

- Yong-Söng Li²⁷⁸

Yong-Söng Li sözcüğün ‘küçük erkek kardeş’ anlamına geldiğini ve ilk olarak Orhon Yazıtları’nda *ini* biçiminde tesbit edildiğini söyler: **inim kül tigin özi anca kergek boltı** ‘kardeşim Kül Tigin kendisi öylece vefat etti’ (KT D30). (Li § 7.10., s. 154).

- Tarama Sözlüğü²⁷⁹

“**ini** küçük kardeş”. (TS, C. III :2084)

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası²⁸⁰

“**ini** küçük erkek kardeş” (B. Özbay : 149a)

“**inili eçili**” (B. Özbay§30-32, s.79).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi²⁸¹

“**ini** küçük erkek kardeş” (Z. Gulcalı : 201)

“**inileriğe**” (Z. Gulcalı §89, s. 75); “**inilerim**” (Z. Gulcalı §90, s. 75); “**inisiğe**” (Z. Gulcalı §148, s. 79; §315, s. 91); “**inim**” (Z. Gulcalı §149, s. 79); “**inimizniğ**” (Z. Gulcalı §321, s. 91); “**kiçigi inişi**” (Z. Gulcalı §322-323, s. 91); “**inimke**” (Z. Gulcalı §328, s. 92); “**inileri**” (Z. Gulcalı §334, s. 92); “**inimiz**” (Z. Gulcalı §345, s. 93).

²⁷⁸ Yong-Söng Li, **Türk Dillerinde Akrabalık Adları**, (İstanbul: Simurg Yayıncılık/ Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 15, 1999).

²⁷⁹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

²⁸⁰ Betül Özbay, **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

²⁸¹ Zeynep Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

- Yenisey Yazıtları²⁸²

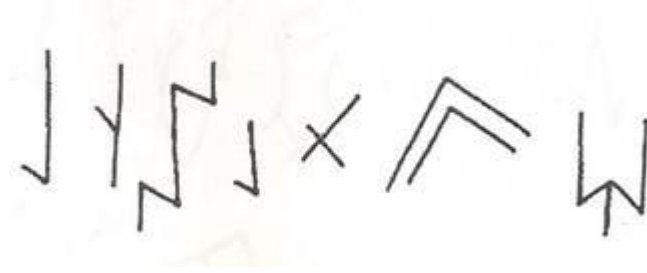
“**ini** erkek kardeş” (s. 502b)

18/2 (s. 59); 28/9 (s. 83); 32/17 (s. 93); 28/3 (s. 83); 30/2 (s. 89)

- Kırgız Yazıtları²⁸³

Kırgız Yazıtları Talas-1/3 (s. 284)

Or. 8212/76 A Fragmanı A Yüzü/17-18 (s. 467)

Şekil 3.41: Vasilyev²⁸⁴

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. VI. (Kalbak-Taş 10).²⁸⁵

3.1.28.5 D. D. Vasilyev’ in Yorumu²⁸⁶

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt tek satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, A 39 yazıtının birkaç cm. altında dikey konumdadır.

²⁸² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

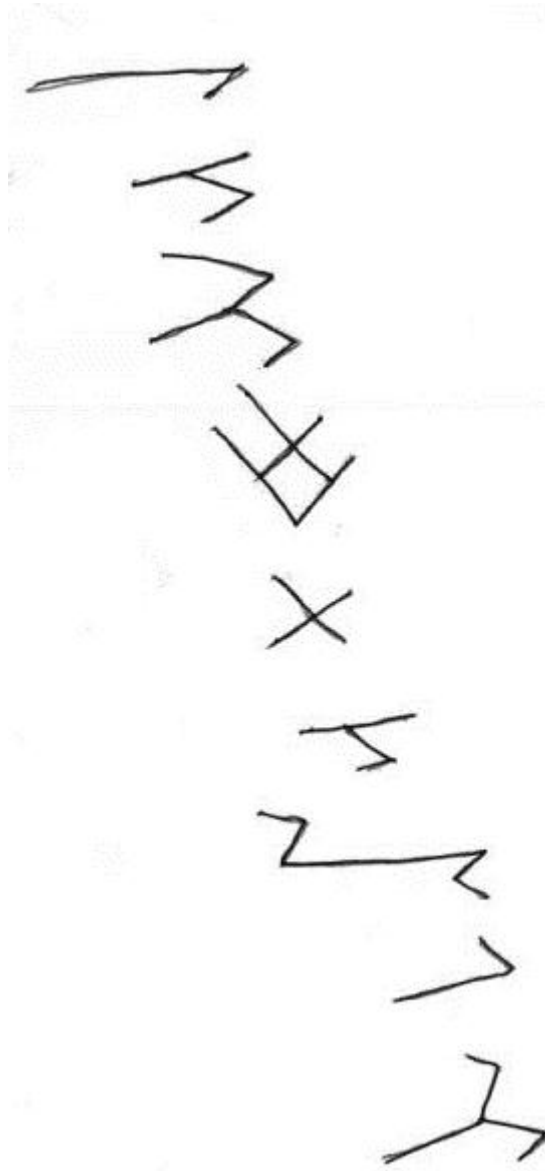
²⁸³ **age**.

²⁸⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 173.

²⁸⁵ **age**, 173.

²⁸⁶ **age**, 173.

3.1.29 Kalbak-Taş VII (A-27)

Şekil 3.42: Kalbak-Taş VII (A-27)²⁸⁷

3.1.29.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 100)²⁸⁸

Metnin Harf Çevrimi

s² n² s² d² m o(u) s² ɲ l¹

Metnin Yazı Çevrimi

Sen esid me usıñıl!

²⁸⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 75.

²⁸⁸ **age**, 75.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Sen dinle ve manen/içten anla/kavra!

3.1.29.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 81)²⁸⁹

Metnin Harf Çevrimi

$r^2 p n^2 t^2 d^2 m r^2 t^2 i$

Metnin Yazı Çevrimi

(è)rp(e)n t(è)d(i)m (è)r(i)(t)ti

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ayıpladım (reddettim), dedim (ve) o, kefareti ödedi/arındı (günahlar temizlendi)

3.1.29.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu²⁹⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

† h Ÿ × h ñ 1 Ÿ

Metnin Harf Çevrimi

$r^2 p n^2 t^2 d^2 m r^2 t^2 I$

Metnin Yazı Çevrimi

(è)r(i)p(e)n / (e)rp(e)n t(è)d(i)m (e)rti

Metnin Rusçadan Çevirisi

Eleştirerek/Erpen: “(Bunu) dedim, çıktı!”

Açıklama²⁹¹

Yazarlar, metninle ilgili açıklamalarında, $r^2 p n^2$ **(e)rp(e)n**’ in özel isim olabileceğini, aynı zamanda başında kararsız bir y bulunan **yër-** ‘yermek, eleştirmek’ fiilinin de mevcut olduğunu bu yüzden **(è)r(i)p(e)n** sözcüğünün bu fiilin ortaç türünden bir biçimi olduğunu söylerler. Buna göre yazıtın anlamı şöyledir: **(è)r(i)p(e)n t(è)d(i)m (e)rti** ‘(Bunu) bir eleştiri olarak söyledim’.

²⁸⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 75.

²⁹⁰ **age**, 75.

²⁹¹ **age**, 75.

Şekil 3.43: Vasilyev²⁹²:

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. VIII. (*Kalbak-Taş 12*).²⁹³

3.1.29.4 D. D. Vasilyev' in Yorumu²⁹⁴:

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt tek satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, alt çıkıntının orta düzleminde yatay konumdadır.

²⁹² D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 175.

²⁹³ **age**, 175.

²⁹⁴ **age**, 175.

3.1.30 Kalbak-Taş VIII (A-28)

Şekil 3.44: Kalbak-Taş VIII (A-28)²⁹⁵,

²⁹⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 58.

3.1.30.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 101)²⁹⁶

Metnin Harf Çevrimi

$s^2 p s^2 l^1 z(d) ? m$

Metnin Yazı Çevrimi

Sap salzım (saldım/salzım)

Metnin Rusçadan Çevirisi

Sırayı saptadım.

3.1.30.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 84)²⁹⁷

Metnin Harf Çevrimi

$r^1 zma$

Metnin Yazı Çevrimi

(a)rz(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

Benim kutsalım/Azizim!

3.1.30.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu²⁹⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 ✂ 4 4

Metnin Harf Çevrimi

$r^1 z m/b^2 A$

Metnin Yazı Çevrimi

(a)rz(i)m-a!

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ey, Arzim!

²⁹⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 76.

²⁹⁷ **age**, 76.

²⁹⁸ **age**, 76.

3.1.30.4 Açıklamalar

arzi

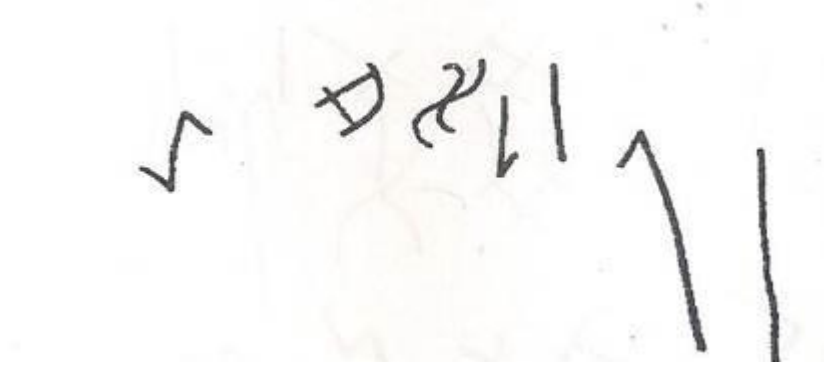
- Uigurisches Wörterbuch²⁹⁹

Röhrborn Sanskritçe biçiminin r̥ṣi olan sözcüğün ‘doğa üstü varlık (Buda' yla ilgili), kahin (Buda' dan önce)’ anlamlarına geldiğini kaydetmiştir. Sözcükle ilgili çok sayıda örneğe değinmiştir. (Bkz. UW 1977 : 221a).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap³⁰⁰

“**arji**< Skr.r̥ṣi kahin” (Ö. Ayazlı : 293a)

“**bêş törlüg bögülüg edremke tükellig ulug küçlüg arjilar**” (Ö. Ayazlı§0729-0731, s. 119); “**bêş bögülüg edremke tükellig arzilarıñ**” (Ö. Ayazlı§0735-0737, s. 119-120); “**bêş törlüg bögülüg edremke tükellig ulug ulug arjilarıñ**” (Ö. Ayazlı§0790-0791, s. 124).

Şekil 3.45: Vasilyev³⁰¹

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. IX. (Kalbak-Taş 3).³⁰²

²⁹⁹ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien: a –agrig**, (Wiesbaden: 1977).

³⁰⁰ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

³⁰¹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 176.

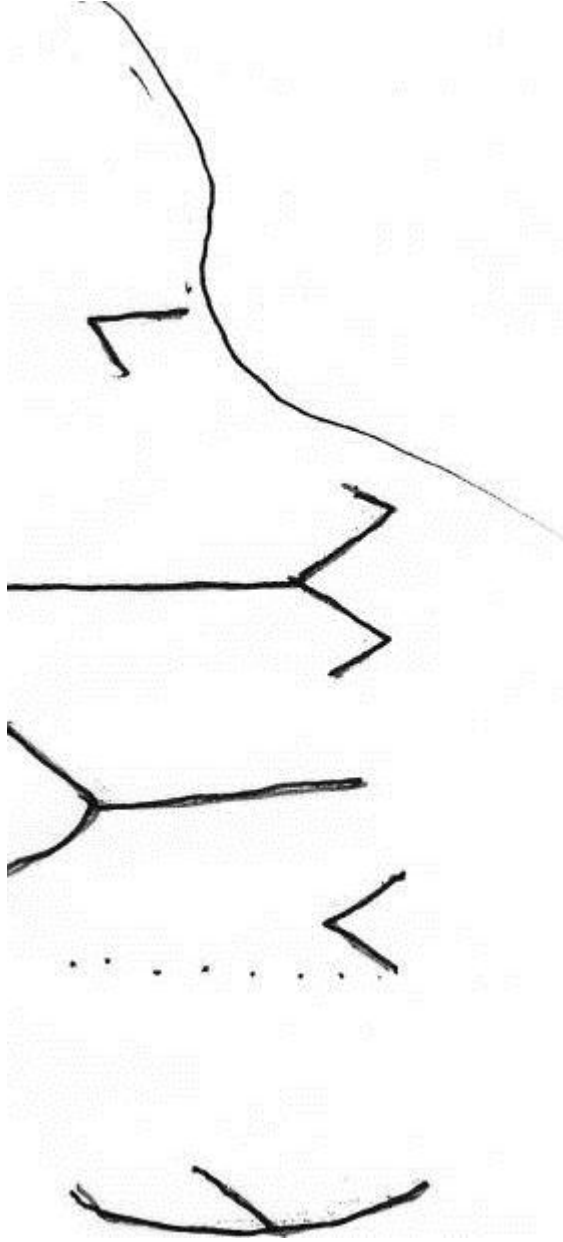
³⁰² **age**, 176.

3.1.30.5 D. D. Vasilyev' in Yorumu³⁰³

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt tek satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, ikinci çıkıntının yatay yüzeyindedir. Yazıt noktalama tekniğiyle yapılan pek çok çok eski hayvan ve ağaç çizimlerini keser/kapatır. Yazıtın başlangıcındaki 1-2 işaret onarılamaz/yerine konamaz.

³⁰³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 176.

3.1.31 Kalbak-Taş IX (A-29)

Şekil 3.46: Kalbak-Taş (A-29)³⁰⁴

3.1.31.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 86)³⁰⁵

Metnin Harf Çevrimi

b¹ r¹ ç r² e

Metnin Yazı Çevrimi

b(a)r ç(e)r

³⁰⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 76.

³⁰⁵ **age**, 77.

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) Bar. (günahlardan) Kurtar / Korum (beni)

Açıklama³⁰⁶

Yazarlar, **çer** fiilinin E. T.' de kaydedilmediğini, **çergüçi** ve **çergüle** sözcüklerinin sadece bir kez KB 373' de saptandığını ve anlamının net olmadığını ve buna göre yazarın önerdiği yorumun onlara sorunlu gibi gözüktüğünü söylerler.

3.1.31.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁰⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

? ʀ ʁ ʒ ʔ

Metnin Harf Çevrimi

b¹ r¹ ç r² ?

Açıklama³⁰⁸

Yazarlar, **ç r²** dizisinin bir diğer yazıtta ortaya çıktığını³⁰⁹ ve onun yorumunun başka bir çeşidi olabileceğini söylerler.

³⁰⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 77.

³⁰⁷ **age**, 77.

³⁰⁸ **age**, 77.

³⁰⁹ bkz. Adır Kaya Yazıtı

3.1.32 Kalbak-Taş X (A-30)

Şekil 3.47: Kalbak-Taş X (A-30)³¹⁰

³¹⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 77.

3.1.32.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 102)³¹¹

Metnin Harf Çevrimi

(...)l¹ y² g n² . b² n² t² d² m

Metnin Yazı Çevrimi

(Saņa), Al Yeķin, ben tidim.

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Sana), Ben Al Yegin dedim.

3.1.32.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 88)³¹²

Metnin Harf Çevrimi

s² ö(ü) l² n² y² g n² e : b² n² t² d² m e

Metnin Yazı Çevrimi

sül(e)n y(ë)g(e)n b(ë)n t(ë)d(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben Sülen Yegen, dedim.

3.1.32.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³¹³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 ✕ x h n̄ ʔ : ʃ n̄ ʃ 9 n̄ Y ʀ/ʌ l

Metnin Harf Çevrimi

s² ç/Ü l² n² y² g² n² A : b² n² t² d² m A

Metnin Yazı Çevrimi

sül(e)n y(ë)g(e)n-a : b(e)n (ë)td(i)m-a / t(ë)d(i)m

ya da

³¹¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 77.

³¹² age, 77.

³¹³ age, 77.

sül(e)n y(ë)g(i)n-a : b(e)n (ë)td(i)m-a / t(ë)d(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben, Sülen Yegen, dedim/yaptım

ya da

Ben, Sülen, bunu iyi niyetle yaptım.

ya da

Ben, Yegen, ‘Kendin için savaş!’ dedim.

Açıklama³¹⁴

Yazarlar, yazıtın farklı yorumlara açık olduğunu belirtirler. g^2 ’ nin burada çok nadir bir şekilde olduğu $y^2 g^2 n^2 A$ işaretler dizisinin Kalbak Taş III yazıtında da ortaya çıktığını ve Kalbak Taş’ ın yüzeyindeki diğer parçalarda kayıtlı olan **y(ë)g(e)n/y(e)g(e)n** olarak okunması gerektirğini ileri sürerler. Bu işaretler dizisinin **y(ë)g(i)n** olarak da okunabileceğini, burada **y(ë)g** ‘iyi, hoş, iyilik’ sözcüğünün, *-in* araç durum eki aldığını söylerler. $s^2 ç/Ü l^2 n^2$ dizisinin ise **Sülen** biçiminde bir özel ad olarak yorumlanabileceğini, **süle-** ‘savaşmak/mücadele etmek’ fiilinden oluşmuş bir dönüşlü fiil olarak ortaya çıkan **süle-n-** ‘kendin için savaş’ fiilinin olduğunu ve E. T’ de emir kipindeki fiillerden pek çok ad oluşmuş olduğu için **Sülen** adının da bu fiilden oluşturulmuş olabileceğini kaydederler. Son olarak $t^2 d^2 m$ işaretlerinin **t(ë)d(i)m** ‘dedim’ ya da **(ë)td(i)m** ‘yaptım’ olarak okunabileceğini söylerler.

3.1.32.4 Açıklamalar

süle-

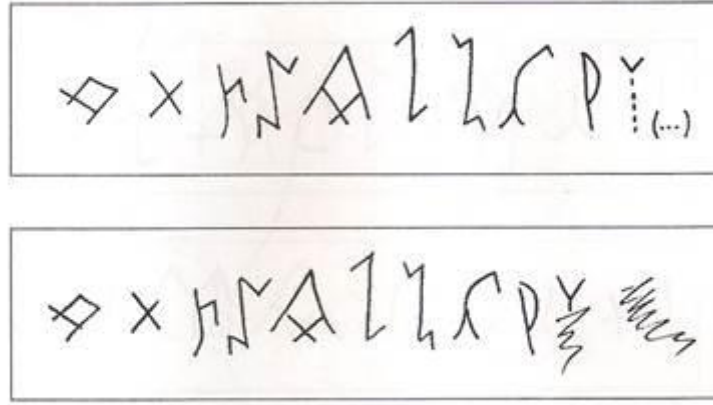
- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³¹⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **sū ‘ordu’** (ED : 781a.) fiilinden türetilmiştir. **sūlē-** ‘sefere çıkmak’ anlamına gelir. E. Türk.’ de çok yaygın bir sözcüktür, diğer yandan sadece şu örnekler belirlenmiştir: **Orh. T.** 8. yy. **sūlē-** ve **sū sūlē** KT, BK ve Tuny. Yazıtlarında neredeyse otuz kez görülür; örn. **ilgerü şantuḡ yazıka tegi süledim** ‘Doğuda

³¹⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 77.

³¹⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

Şantung Ovası' na kadar sefer ettim' KT G3; **sū sūlepen** 'sefere çıkıp' (ED : 825a-b) KT D2, BK D3. **E.Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **sū sūlep** 'sevk ederek' U II 78, 30; 86, 47; TT IV 10, 12. DD **sū sūlemek** 'altı köşeli bir yıldızın adı' TT I 31. Hak. T. 11. yy. **beg yagıka sūlēdī** 'bey, düşmana karşı sefere çıktı'; sözcüğün aslı **sūlēdī** dir ama –ū- kısaltmıştır; Kaş. III 271. 14. yy. Muh.(?) **sūlē-** sözcüğü, Rif. 107' de sayfa kenarında **zıندانla-** 'esir etmek' (<Fars.) sözcüğünün karşısında kayıtlıdır (ED : 825b).

Şekil 3.48: Vasiyev³¹⁶

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. XI. (Kalbak-Taş 11).³¹⁷

3.1.32.5 D. D. Vasilyev' in Yorumu³¹⁸

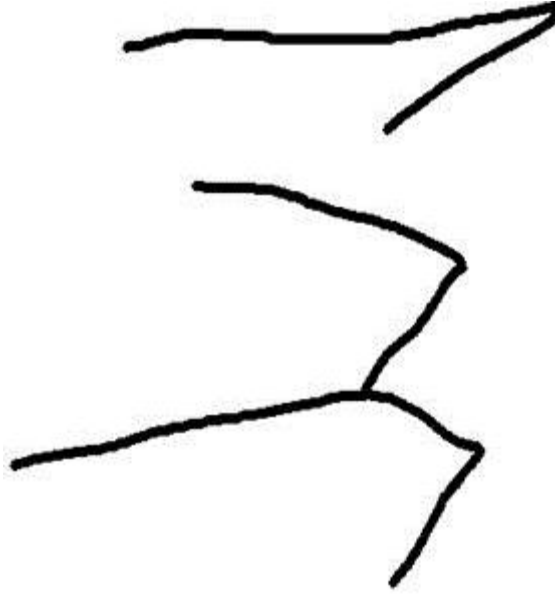
Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: İyi korunmamış çıkıntının altındaki iki taş yazıt aynı zamanda gelecekteki olası çözümünüyle ilgili bilgi veren Nadelyayev' in yayımında kaydedilir. Çiziklerle, çatlaklarla, çok eski ve günümüze ait çizimlerle kaplı çıkıntının altındaki düz yüzeylerde fazla sayıdaki hatlar iyi korunamamış yazıtın runik yazı birimi olarak yorumlanabilir. Bu yüzden biz burada özellikle belirtilmemiş olası runik işaret seçeneklerini vermiyoruz.

³¹⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 177.

³¹⁷ **age**, 177.

³¹⁸ **age**, 177.

3.1.33 Kalbak-Taş XI (A-31)

Şekil 3.49: Kalbak-Taş XI (A-31) ³¹⁹

3.1.33.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 91) ³²⁰

Metnin Harf Çevrimi

r² i(1)

Metnin Yazı Çevrimi

(e)ri

Metnin Rusçadan Çevirisi

Arın (günahları öde) !

3.1.33.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu ³²¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

↑ ↑

Metnin Harf Çevrimi

r² I

³¹⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 78.

³²⁰ age, 78.

³²¹ age, 78.

Metnin Yazı Çevrimi

(e)ri / (a)rı

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun insanı / Arın!

Açıklama³²²

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: (a)rı ‘arındır!’ yorumu; eğer yazıtta r^1 olması gerektiği gerçeğine rağmen, r^2 burada r işaretini gösteriyorsa mümkündür. Belki de ünsüz işaret, ι ünlüsünün yanında gerçekten de yumuşar/damaksıllaşır.

3.1.33.3 Açıklamalar

arı-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³²³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **arī-** ‘temiz, saf/arı olmak ya da temizlenmek’. Günümüz Türk dillerinin bazılarında yaşar ama enderdir. E. Uyg. 8. yy. vd. Man. arımış köngüllüg kutluglar ‘saf düşünceli mübarekler’ TT III 120. Bud. ārır ‘arındır’ TT VIII A. 45; közöm ārimādi ‘gözlerim temiz değildi’ TT VIII C. 17; ayag kılınçları arıdı ‘kötülükleri temizlendi’ TT IV 4, 15; arımak süzölmek ‘temiz olmak ve arıtmak’ AY 63, 8-9; diğer örnekler; TT IV 12, 40 vb. DD kiri arımadın ‘kiri temizlenmeden’ H I 66; iriñ arır ‘irini temizler’ H II 12, 98. Hak. T. 11. yy. arīdī neñ ‘eşya temizlendi’ Kaş. III 252. KB bu er ölmekince arımaz kiri ‘bu adamın rezilliği ölene kadar temizlenmez’ 876; arıgsızni yalñuk suvun yup arır ‘kirini suyla yıkar ve temizlenir’ 2108. 13. yy.(?) At. ne törlüg arıgsız arır yumakın ‘her türlü pislik yıkayarak temizlenir’ 111; diğer örnekler 112, 328; Tef. arı- ‘temiz olmak’ 57. 14. yy. Muh.(?) ‘temiz, arı olmak’ arī- Rif. 130. Çağ. 15. yy. vd. arī *pāk ve arı ol-* ‘temiz ve saf/arı olmak’ Vel. 12; arı-/arıl- ‘temiz ve saf/arı olmak’ Seng. 33v. 24. Kıp. T. 15. yy. aru- Tuh. 24a. 5 (ED : 198a).

³²² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2012), 78.

³²³ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar³²⁴

“**arı-** [<ārī-] arı, pak olmak” Abuşka K § 71, s. 900. Ayrıca bkz. “arılmak” Abuşka K § 47, s. 111.

- Tarama Sözlüğü³²⁵

“**arılmak** temizlenmek”; “**arınmak** temizlenmek” (TS, c. I: 205); “**arılanmak** ayıklanmak, temizlenmek.”; “**arıtlamak** ayıklamak, temizlemek”; “**arıtmak** 1. temizlemek. 2. tenzih etmek, tebrie etmek, tezkiye etmek.” (TS, c. I:211-214); “**arı etmek/arı eylemek/arı kılmak** temizlenmek” (TS, c. I:197); “**arı olmak**” (TS, c. I:207)

- Derleme Sözlüğü³²⁶

“**arılamak** temizlemek. İlyas Keçiborlu, Yassıviran Senirkent -Isparta Taşköprü –Kastamonu -Gümüşhane ve köyleri Bor –Niğde Çalılı -Yozgat Ermenek –Konya Hacıhamzalı Tarsus –İçel Çomaklı Korkuteli –Antalya; [**arılımag**] temizlemek, -Burdur; [**arıklamak** (I)] temizlemek, Çapalı Dinar -Afyon Karahisar; [**arılaştırmak** - 3] temizlemek, -Burdur; [**arımak** (II)] temizlemek, Bornova –İzmir *Zile –Tokat –Edirne; [**arındırmak**] temizlemek, Şarki Karaağaç, -Isparta Devri Bucak –Burdur Edremit ve çevresi, -Balıkesir –Kütahya Ulubey –Ordu Türkelli Vakfikebir –Trabzon Bahçeli Bor, -Niğde Gazipaşa –Antalya Ceylânköy Lüleburgaz Kırklareli; [**arıtmak** (I) -1] temizlemek, Çiftlik Dinar -Afyon Karahisar Eşme köyleri –Uşak, İlyas, Senir Keçiborlu, Yassıviran Senirkent, Yakaköy Gelendost, Şarki Karaağaç –Isparta Karaatlı Yeşilova, -Burdur Oğuz, Yukarıkaraçay Acıpayam, Çivril köyleri, Ekse, Çal, Sarayköy köyleri, Tekkeköy, -Denizli Bozdoğan ve köyleri, Toygar Nazilli, -Aydın Tepeköy Torbalı, Bornova, Çeşme, -İzmir Akhisar, -Manisa Edremit, Minnetler İvrindi, -Balıkesir ve çevresi B. Çeşme Biga, Gelibolu, Çanakkale Kayı, Yemce, Emet, Simav –Kütahya Tokat, Bozan, Yakakayı, -Eskişehir Aslanköy İzmit –Kocaeli Gerede, Düzce, İğneciler,

³²⁴ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

³²⁵ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

³²⁶ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

Mudurnu, Bolu Balıfakı, -Sinop Alaçam –Samsun Küçükisa, Zile, Çilehane Reşadiye –Tokat -Ordu köyleri Kınık, Şebin Karahisar –Giresun Gökçeköy Vakfıkebir Kelkit çevresi -Gümüşhane ve köyleri –Elâzığ Aşudu Darende –Malatya -Urfa Kilis –Gaziantep –Maraş Hisarcık Yayladağı, Antakya –Hatay Hacıilyas Koyulhisar, Yıldızeli, Karatoruk Gürün, Ağrakos Suşehri, -Sivas Sorgun, Bektaşlı Boğazlıyan, K. Boymul, -Yozgat Bayram, Ayaş, Üçem, Yeniköy Balâ, Haymana –Ankara –Kayseri –Niğde, Kadirli, Kadıköyü –Adana Silifke –İçel Karadere Gündoğmuş Antalya Orhaniye Marmaris, Milas, Kırcağız, Yerkesik –Muğla Lüleburgaz köyleri –Kırklareli Kırbrıs; [arulamah] temizlemek, Tekke Gümüşhane; [arulamak] temizlemek, Topkapı –İstanbul Taşköprü ve köyleri –Kastamonu; arılamak saflaştırmak. Çeltikçi –Burdur” (Derleme, c. I 318b/319a-b)

- Altayca-Türkçe Sözlük³²⁷

“arulan- temizlenmek” (ATS; 29b)

- Yenisey Yazıtları³²⁸

“arı- arınmak, temizlenmek” (s. 498a)

Lisiç’ya II (s. 241)

3.1.34 Kalbak-Taş XII (A-32)

Şekil 3.50: Kalbak-Taş XII (A-32)³²⁹

³²⁷ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

³²⁸ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

³²⁹ L.N.Tıbikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 79.

3.1.34.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 102)³³⁰

Metnin Harf Çevrimi

e d² ğ k i(ı) s² η b² r² p

Metnin Yazı Çevrimi

Ed, ağı, kis-añ berip...

Metnin Rusçadan Çevirisi

Eşyani, mücevherlerini, yumuşak kumaşını (kürkünü) verip.

3.1.34.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 93)³³¹

Metnin Harf Çevrimi

pa(e)r²b²η²s²i(ı)y¹ğd²e(a)

Metnin Yazı Çevrimi

(a)pa (è)r b(i)η(e)si (a)y(ı)ğd²a

Metnin Rusçadan Çevirisi

Apa Er' in bin kişilik bölüğü kötülük içinde (kalıp)

Açıklama³³²

Yazarlar, *(a)y(ı)gd²a* ' nın runik kaynaklarda **ayıg** 'kötü' biçiminde değil, sadece **añıg** biçiminde olduğundan dolayı sorunlu olduğunu belirtirler.

3.1.34.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³³³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 x ʁ D ʁ I (?) ʁ ʁ (?) ʁ/ʁ (?) 1

Metnin Harf Çevrimi

p I/A r² b² η² s² I y¹ g¹ d² A

³³⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 79.

³³¹ **age**, 79.

³³² **age**, 79.

³³³ **age**, 79.

Metnin Yazı Çevrimi³³⁴

...(e)r b(e)η(ü)si y(a)g(i)da

Metnin Rusçadan Çevirisi

adamin ölümsüzlüğü (savaşta) düşmana karşı.

Alternatif çeviri

Metnin Yazı Çevrimi

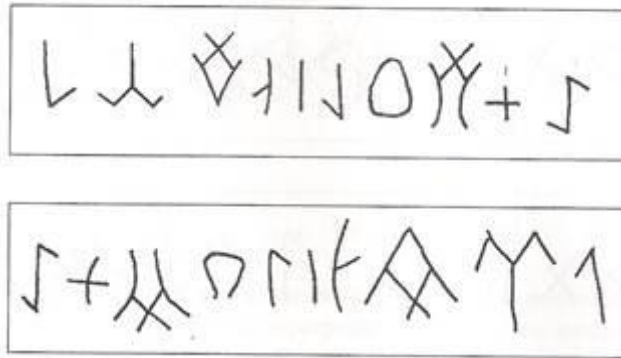
(a)pa (e)r b(i)η (e)şi yagıda

Metnin Rusçadan Çevirisi

Apa Er, 1000 yoldaşıyla düşmanlarına karşı (savaşıyor).

Açıklama³³⁵

Yazarlar, $b^2 \eta^2(?) s^2 I$ ‘sonsuzluğu, ölümsüzlüğü’ dizisinin **b(i)η (e)şi** olarak da okunabileceğini belirtirler ve $y^1 g^1 d^2 A$ ‘düşmanda, savaşta’ ifadesiyle birlikte bir erkeğin savaşta düşman karşısında kendi sonsuzluğunu, ölümsüzlüğünü keşfetmesi anlamına geldiğini söylerler. Yenisey Yazıtları’nda **yagı** kullanımının pek çok örneği olduğunu, kelime sonundaki *ı* harfinin genellikle gösterildiğini ama gösterilmediği pek çok örneğin de olduğunu söyleyerek şu Yenisey Yazıtları’na yer verirler: E 32, 7; E 44, 2; E 49, 3.

Şekil 3.51: Vasilyev³³⁶

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. XII.³³⁷

³³⁴ *benğü* sözcüğü için bkz. Kalbak-Taş I

³³⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 79.

³³⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 178.

3.1.34.4 D. D. Vasilyev' in Yorumu³³⁸

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt tek satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, hayvan kabartma resimlerinin yanında küçük bir taraçaya ayrılmış üçüncü çıkıntıda yatay konumdadır.

3.1.35 Kalbak-Taş XIII (A-39)

Şekil 3.52: Kalbak-Taş XIII (A-39)³³⁹

3.1.35.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 95-96)³⁴⁰

Metnin Harf Çevrimi

r² t¹ ı(i) l² y² g n² e

Metnin Yazı Çevrimi

(è)r (a)tı (è)l y(è)g(e)n

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun kahramanlık adı, Günahkar Yeğen.

³³⁷ D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 178.

³³⁸ *age*, 178.

³³⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya*, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 80.

³⁴⁰ *age*, 80.

3.1.35.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁴¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᚱ ᚲ ᚷ (?) ᚹ ᚻ (?) ᚾ ᚿ : ᚾ

Metnin Harf Çevrimi

r² : t¹ l l² y² g² n² A

Metnin Yazı Çevrimi³⁴²

(e)r (a)tı (é)l y(e)g(e)n–e

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun kahramanlık/yiğitlik adı, El Yeğen.

Açıklama³⁴³

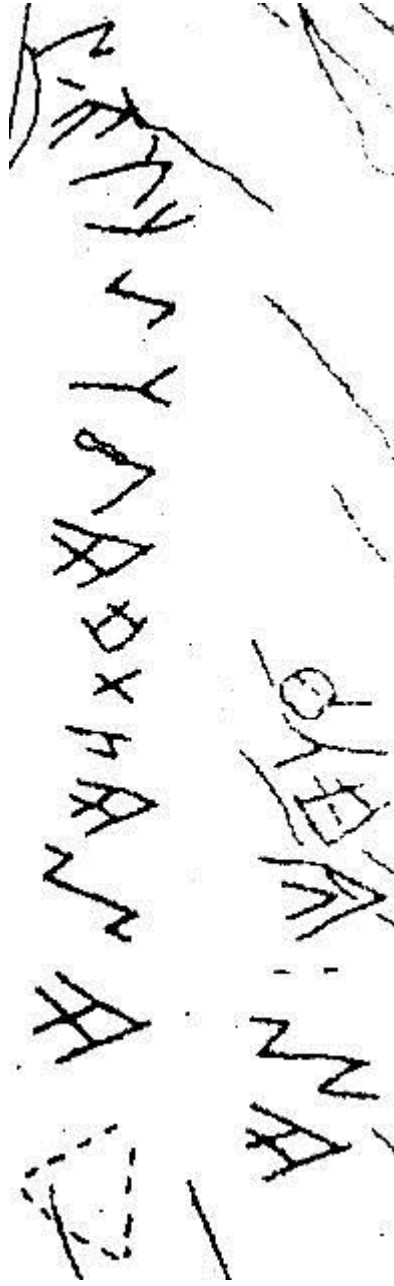
Yazarlar, **yegen** sözcüğünün Yenisey Yazıtları' nı da içeren Eski Türk yazıtlarında, adlarla birlikte çok yaygın olarak görüldüğünden bahsederler. **él** sözcüğüne de özel ad olarak özellikle adın bileşik parçası gibi sık sık rastlandığını belirtirler. Kişinin, yetişkinlik çağında olduğunu anlatan **er atı** ifadesinin Dağlık Altay Bölgesi' nde yaygın olarak kullanıldığını kaydederler.

³⁴¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 80.

³⁴² *yegen* sözcüğü için bkz. Kalbak-Taş III

³⁴³ Tıbıkova, **age**, 80.

3.1.36 Kalbak-Taş II / XV (A-33)

Şekil 3.53: Kalbak-Taş II / XV (A-33)³⁴⁴

3.1.36.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 96-97)³⁴⁵

Metnin Harf Çevrimi

b² n² b² t² m b² ş ç(l²) l¹ y² g(r²) i(i) (s²/ö(ü))n²

³⁴⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 81.

³⁴⁵ **age**, 80.

Metnin Harf Çevrimi

1. $b^2 n^2 : t^1 m \text{ ç/s}^2$

2. $b^2 n^2 b^2 t^2 d^2 m b^2 \text{ ş}^1 l^2 A k r^2 g \ddot{U}$

Metnin Yazı Çevrimi

1. $b(e)n (a)t(i)m \text{ ç(és) ...}$

2. $b(e)n b(i)t(i)d(i)m b(\acute{e})\text{ş} (\acute{e})l k(i)rg\ddot{u}$

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Ben, adım Ç(es)

2. Yazdım. (Konfederasyona) girmesi/katılması gereken beş el (Halk)./Beş elin (Halkın) (Konfederasyona) katılması gerekiyor.

Şekil 3.54: Vasilyev³⁴⁸

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : 721-y km. III. (Kalbak-Taş 2).

349

3.1.36.4 D. D. Vasilyev' in Yorumu³⁵⁰

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Taş yazıt iki satıra iyi/ince bir gravürle/oyma baskıyla yapılmıştır, alt çıkıntının sağ düzleminde dikey konumdadır.

³⁴⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 170.

³⁴⁹ **age**, 170.

³⁵⁰ **age**, 170.

3.1.37 Kalbak-Taş XXX (A-58)

Şekil 3.55: Kalbak-Taş XXX (A-58)³⁵¹

3.1.37.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 107)³⁵²

Metnin Harf Çevrimi

$r^2 s^2 e(a) t^2(? \eta^2?) g \eta^1 g(?i?ök/ük/kö/kü?)? g(?) l^2(?r^2?) e(a)$

Okuma Denemesi

Yok

³⁵¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 82.

³⁵² **age**, 82.

3.1.37.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁵³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

9/1 ʎ (?) ʒ/ε/λ ? ε ʘ/ʘ 1/1 x/h 1/1 ʎ

Metnin Harf Çevrimi

r² s²/p A t²/d² Ü/I b¹/nt g² ? ç/g²/d¹ r² A/y²

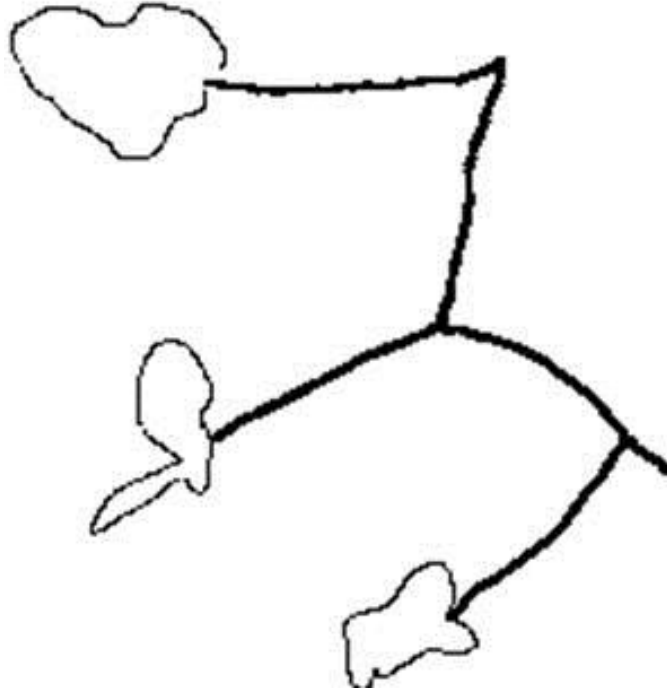
Metnin Yazı Çevrimi

(e)r...

Metnin Rusçadan Çevirisi

Er, koca, erkek

3.1.38 Kalbak-Taş XXXI (A-59)

Şekil 3.56: Kalbak-Taş XXXI (A-59)³⁵⁴

³⁵³L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 82.

³⁵⁴age, 82.

3.1.38.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁵⁵

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ʁ

Metnin Harf Çevrimi

r²

Metnin Yazı Çevrimi

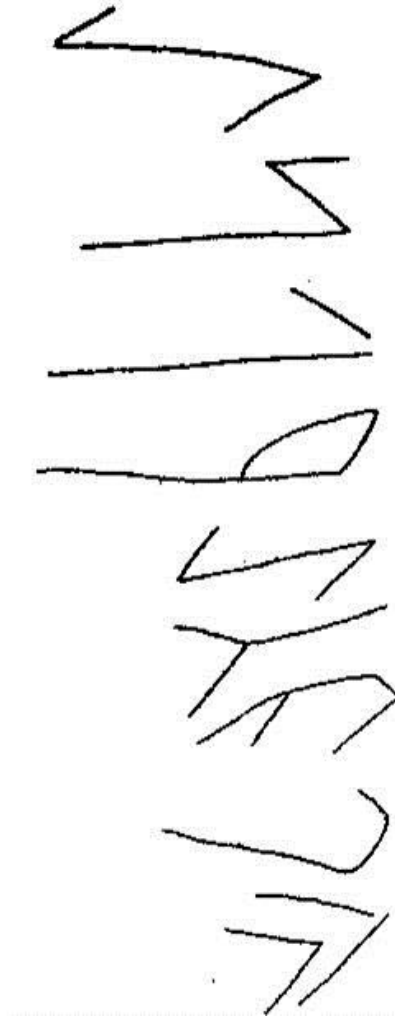
(e)r

Metnin Rusçadan Çevirisi

Er, koca, erkek

³⁵⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 82.

3.1.39 Kalbak-Taş XVII (A-40)

Şekil 3.57: Kalbak-Taş XVII (A-40)³⁵⁶

3.1.39.1 D.D. Vasilyev'in Okuyuşu (1995, 94)³⁵⁷

✱ 411 H J 419 1A69 8

Metnin Yazı Çevrimi

atı yeg içi yıpar ini esizim e...

Metnin dil içi çevirisi

Onun adı Yeg eçi Yıpar ini heyhat!

³⁵⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 83.

³⁵⁷ **age**, 83.

1-t(a)bg(a)ç kelimesinde ötümlü art-dilsî patlayıcı ünsüzü ifade etmek ve genellikle g¹ işaretiyle verilen friktiften ayırt etmek için g² kullanılmış olabilir.

3.1.39.4 Açıklamalar

yıpar

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁶¹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **yıpār** sözcüğünün **kin** ile arasındaki ilişki bilinmiyor. **kin** daima misk sıçanı yada misk geyiğinin salgısı ‘misk’ anlamına gelirken **yıpār** daha genel olarak misk, çiçek vb. şeylere ait ‘koku’ anlamına gelir. Özellikle **yıd yıpār** ikilemesinde görülür fakat eski bir tarihte özellikle ‘misk’ anlamını ifade etmeye başlamıştır. Daha sonraki bir dönemde Moğolcaya **ci’ ar**, **cihar/cigar** biçimleriyle ve ‘misk geyiği’ (Studies, p. 232) ya da genel olarak ‘misk’ anlamlarıyla ödünç verilmiştir (Kow. 2833, Haltod 569). Günümüz Türk dillerinin çoğunda *yı-/cı-/çı-/ı-/i-* baş harfleriyle yaşar (bkz. Doerfer II 411). **Orh. T.** 8. yy. **yog yıparīg kelürüp tike berti BK G11**, anlamı belirsizdir ama muhtemelen ‘parfümler getirdi ve cenaze törenine yerleştirdi’, fakat bu uygunsuzdur ve **yog** (ED : 878b) **yıparīg** ikilemesinde belirtme durumunda bulunan Çince bir ödünç kelime olabilir. **E.Uyg.** 8. yy. vd. Man. M II 8, 14-15. Bud. **yıd yıpar** ‘koku’ **TT VI 168 vd.;edgü yıd yıparlar türtüp ‘iyi parfümler sürüp’ U I 29, 13**; diğer örnekler; Hüen-ts. 145; AY 475, 22. DD **yıd yıpar** teg ‘misk gibi’ **TT I 146**; diğer örnek; **TT I 193**; **yıpar** ‘misk’ şarap ve içkiyle karıştırılan diğer malzemeleri de içerir **H I 67** (yazım hatası *sıpar?*), 94; susam yağı ile bir karışımda **H I 161**. **Hak. T. 11. yy. yıpār** ‘misk’ Kaş. III 28; Kaş. I 327, 340. ‘misk’ ya da ‘misk kokusu’ olarak çevirilmiş başka örnekler de mevcuttur. **yagız yer yıpar toldı** ‘yağız toprak (çiçeklerin) güzel kokusuyla doldu’ **KB 64**. **KB 311-312’ de yıpar** ‘koku’ ve **bilig** ‘bilgi’ karşılaştırılır çünkü ikisi de gizlenseler bile sezilebilirler. 14. yy. **Muh. yıpār** Mel. 38, 16; **yıpār** Rif. 126, 162. **Çağ. 15. yy. vd. ipar** ‘misk, ödağacı odunu, amber ve mis

³⁶¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

kokan herşey’ Seng. 93r. 8. **yıpar** ‘misk kesesi’ Seng. 347v. 29. **Harz. T. 14. yy. yıpar/kin yıpar** ‘misk’ Kutb. 91; NF 62, 7. **Kum. 14. yy. ıpar** ‘misk’ KKI; Grøn. **Kıp. T. 13. yy. ıpār** Hou. 18, 10. 14. yy. **ıpār** ‘misk’ İd. 7, 63; **ıpār** ‘misk’ Bul. 5, 5. 15. yy. **ıpār** ‘misk’ Tuh. 35a. 6. **Osm. 14. yy. ıpar** ‘misk’; **16. yy. ıpar yavşanı** ‘pelin otu’ TTS I 351; TTS IV 393 (ED : 879a).

- Derleme Sözlüğü³⁶²

“**yıpar** güzel koku. (-İçel köyleri)” (DS: 6.c; 4275a)

“**ıpar** yüksek dağların kar tutmayan yerlerinde yetişen bir çeşit dikenli otun, kurusa bile kokusu uzun zaman gitmeyen sarımtırak çiçekleri, misk, amber. (-Urfa; *Alanya –Antalya)” (DS: 4.c; 2546a)

- Tarama Sözlüğü³⁶³

“**ıpar**, (ıpar yavşan, ıpar yavşanı) yavşan denilen güzel kokulu ot. (TS, c. III:1951)

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap

“**yıpar** koku, güzel koku” (Ö. Ayazlı : 364a)

“**yıd yıpar**” (Ö. Ayazlı§0282, s. 86); “**yıd yıparlar**” (Ö. Ayazlı§0278-0279, s. 85); “**yıd yıparlarıg**” (Ö. Ayazlı§0508, s. 102).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi³⁶⁴

“**yıpar** koku, güzel koku” (Z. Gulcalı : 242)

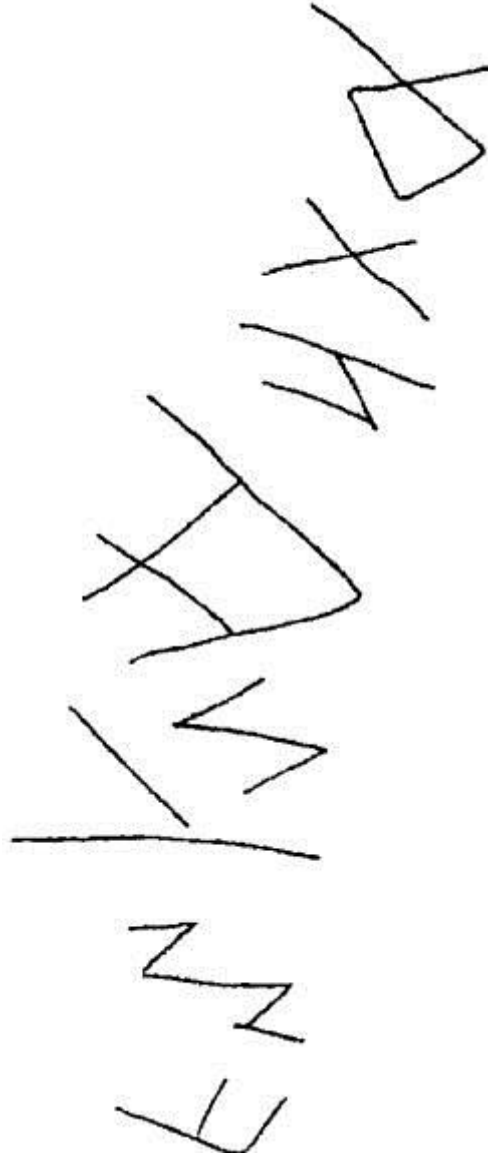
“**yıd yıpar**” (Z. Gulcalı §288, s. 89).

³⁶² Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankocak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

³⁶³ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

³⁶⁴ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

3.1.40 Kalbak-Taş XVIII (A-41)

Şekil 3.58: Kalbak-Taş XVIII (A-41)³⁶⁵

3.1.40.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 114)³⁶⁶

Metnin Harf Çevrimi

k n² ç e b² t² d² m

Metnin Yazı Çevrimi

k(e)nç b(i)t(i)d(i)m

³⁶⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 84.

³⁶⁶ **age**, 84.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben Kenç, (bunu) yazdım .

3.1.40.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁶⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

» x h k j l n p q

Metnin Harf Çevrimi

k² n² ç A b² t² d² m

Metnin Yazı Çevrimi

k(e)nç-a, (e)v (e)td(i)m / k(e)nç-a, b(i)t(i)d(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben Kenç, ev kurdum/yaptım / Ben Kenç, (bunu) yazdım.

3.1.40.3 Açıklamalar

kenç

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁶⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **kēnç** insanın ya da hayvanın ‘genci’ anlamına gelir ve bu şekilde sadece(?) Osm.’ da yaşar, **genc**. Moğolcaya **kence** ‘küçük; çelimsiz, güçsüz’ biçimiyle geçmiştir (Kow. 2446, Haltod 182) Aşağıda belirtilen Çağ. biçimi ve Özbekçe **kenja** ‘ailedeki en genç (kız ya da erkek) çocuk’ olarak Moğolcadan geri ödünç alınmıştır. DLT’ deki **kēnç liyü(?līw)** deyiminde geçen kelimeler büyük olasılıkla bu sözcükle ilişkili değildir, daha ziyade Farsça **ganc** ‘hazine’ ve **liv** ya da **liyü** sözcüklerinin bir bileşimi gibi durmaktadır. **E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. kenç urı kenç kızlar** ‘genç oğlanlar ve kızlar’ Kuan. 139, 141 (U II 20, 20); **kenç kiçig** ‘genç (kadın)’ U III 82, 17; **Kenç Tenrim, Kenç Turmış Tarkan** özel ad, Pfahl. 10, 13-15; diğer örnekler; U II 60, 0-1; TT VI 250. DD **kenç oğlan** TT VII 23, 2; **kenç** genellikle

³⁶⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 84.

³⁶⁸ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

‘henüz doğmamış çocuk’ H I. **Hak. T. 11. yy. kēnç** ‘çocuk’; herhangi bir hayvanın ‘genci’ anlamına da gelir. (Ünsüzlerinin söylenişi kesin değildir) **kēnç liyü** ‘kralların şölen ya da ziyafetlerinde, kaldırılan ganimet için bir sergilik; gökyüzüne doğru yaklaşık 30 kübit yükselen bir minare(?şamdan) gibidir.’ Kaş. III 438; I 169, **kenç** ‘bebek’ anlamıyla beş örnek daha mevcuttur. KB **ajunçı böğü beg nelük ganc urur, er at kayda bolsa anuk kenç alur** 13. yy.(?) Tef. **kenç/kenc** ‘çocuk’ 180 (*kinç/kinc* yanlışıyla Turco-Persian olarak açıklandı) olarak açıklandığını söylemiştir. **Çağ. T. 15. yy. vd. kence** ‘yaşlı ebeveynlerden doğan çocuk’ Seng. 301r. 24. **Kıp. T. 13. yy. Hou. 24, 20. Osm. 14. yy. vd. genç ay** ‘hilal/yeni ay’ TTS I 299. 18. yy... EAT ‘çocuk’ **genc** diye çağrılır Seng. 301r. 24 (ED : 727b).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi³⁶⁹

“**kenç** genç” (Z. Gulcalı : 205);

“**kençimin**” (Z. Gulcalı §499, s. 103).

- Tarama Sözlüğü³⁷⁰

“**genç** Doğu Trakya; **genç** genç // **genc ehtiyar** genç yaşlı Artvin; **gencecük** pek genç; **genc ay** yeni doğan ay, hilal; **genç oğlan** körpe çocuk, yeni doğmuş çocuk” (TS, c. III:1633-1634)

- Altayca-Türkçe Sözlük³⁷¹

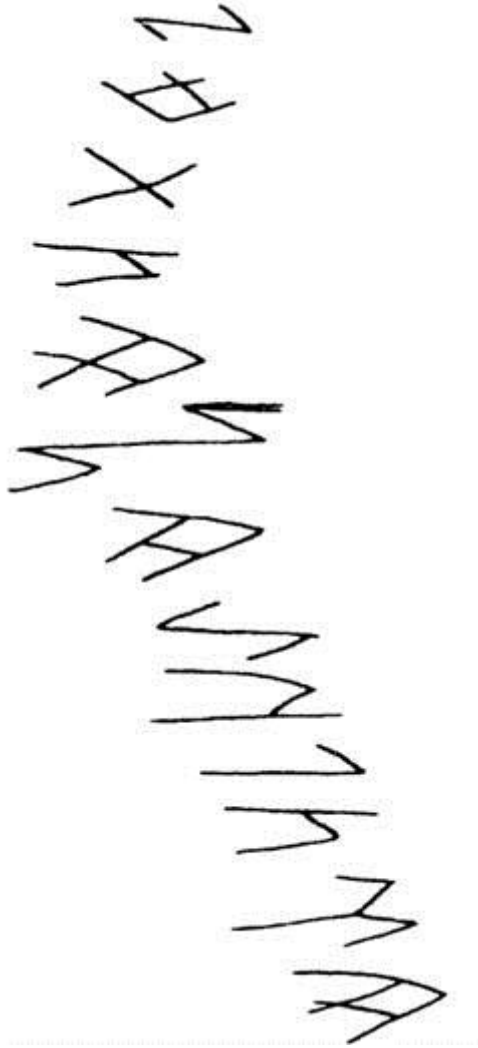
“**kence** yavru” (ATS; 105a)

³⁶⁹ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

³⁷⁰ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

³⁷¹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

3.1.41 Kalbak-Taş XIX (A-42)

Şekil 3.59: Kalbak-Taş XIX (A-42)³⁷²

³⁷² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 85.

3.1.41.1 D.D. Vasilyev'nın Okuyuşu (1995, 92-93)³⁷³

ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ ᠤᠯᠤᠰᠤ : ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ ᠤᠯᠤᠰᠤ
ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ ᠤᠯᠤᠰᠤ : ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ ᠤᠯᠤᠰᠤ
ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ ᠤᠯᠤᠰᠤᠨ ᠮᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ

Metnin Yazı Çevrimi

1. *igü biçig ili : kara bölöng ili (Kalbak Taş XXI)*
2. *igening : bediz kan eli : uz ermiş : (Kalbak Taş XX)*
3. *bert apaka ben bitidim (Kalbak Taş XIX)*

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Tanrıyı öven yazıtlar ülkesi, Kara Tibetli ülkesi(dir).
2. Tanrıya ait güzel han ülkesi ustaca yarat(ıl)mış.
3. Bert-apa için, ben yazdım.

3.1.41.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 117-119)³⁷⁴

Metnin Harf Çevrimi

b² r² t² p k a b² n² b² t² d² m e(a)

Metnin Yazı Çevrimi

b(e)rt(i)p (a)ka b(é)n b(i)(i)d(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) Bertip Aka. (Bunu) ben yazdım.

Bizim notumuz: Kızlasov' un okuyuşundaki sözcük *bitidim* olmalı; basım hatası olabilir.

³⁷³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 86.

³⁷⁴ **age**, 86.

3.1.41.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁷⁵

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 ✎ x h ✎ ✎ ✎ ✎ 1 h ✎ ✎

Metnin Harf Çevrimi

b² r² t² p k¹ A b² n² b² t² d² m A

Metnin Yazı Çevrimi

b(è)rt(i)p (a)ka b(e)n b(i)t(i)d(i)m-a / b(è)rt (a)p(a)ka b(e)n b(i)t(i)d(i)m-a

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben, Bertip Aka, yazdım (bunu) / Ben. Bertip Apa için yazdım.

Açıklama³⁷⁶

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: b² r² t² p k¹ A işaretler dizisinin bir isim olarak ortaya çıkıp çıkmadığı kesin olarak söylenemez. *aka* Moğolca ödünç bir kelimedir ve ET' de sadece muhtemelen Moğol dönemine ait ekonomi belgelerinde kullanılıyordu. O dönemde hala runik yazı kullanılıyor muydu sorusunun cevabı evet ise bu bir tek şeyi açıklar; Sibirya Türk halkları soyutlanmış halde yaşıyorlardı ve yazılarını uzun süre dış etkilerden koruyabildiler.

3.1.41.4 Açıklamalar

bèrt

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁷⁷

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **bèr-** 'vermek' (ED : 354b) fiilinden türetilmiştir. Tam olarak 'verilen şey', uygulamada ise bir tür 'vergi' muhtemelen 'kişi başına vergi' anlamına gelir. Bir tür vergi uygulamasıdır, muhtemelen ' fert başına vergi'. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. TT VI 11. DD USp. 73' de köleleri izinsiz evlenmiş iki kişi arasındaki bir anlaşmayla taraflardan herbirinin kendi kölesinin vergisini alması sağlanır (**bert al-**) (ED : 358a-b); başka örnekler de mevcuttur; **ert bèrt**

³⁷⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 86.

³⁷⁶ **age**, 86.

³⁷⁷ Clauson, Sir Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

USp. 88, 41-2 vb. **Hak. T.** 11. yy. **bért** ‘bir efendinin kölesinden her yıl aldığı vergi’; **bért** biçiminde söylenmesi daha doğrudur Kaş. I 341 (ED : 358b).

apa

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁷⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **abā/apā/ebē/epē** sözcükleri ‘ata, büyükbaba, büyükanne, baba, anne, amca, hala, ağabey, abla, ebe (mecaz anlamda olabilir)’ kadar çeşitli anlamlarla günümüz Türk dillerinde çeşitli akrabalık terimlerini ifade ederler. Bazıları örn.; **abā** ‘amca’ sözcüğü, Moğolca **abaga**’nın kısaltılmış biçimidir. ab...vs. ile başlayan diğer kelimeler kesinlikle yabancıdır. **apā** ‘ata’ ve Oğuz. **ebē** ‘anne’ gibi eski biçimler E. Türk. gibi gözüküyor. İlk dönemde ünlülerin art ya da ön, ünsüzlerin harekeli ya da harekesiz olduğundan emin olmak çoğunlukla imkansızdır. Aşağıdaki örneklerde, sözcüklerin en uygun yazı çevirimleri gösterilmiştir. **Orh. T.** 8. yy. **eçüm apām** ‘atalarım’ KT D1, BK D3; KT D13, BK D12; **eçümüz apāmiz** KT D19; O 1; **apā özel adların bir ögesi olarak da görünür, unvan olması mümkündür, örn.;** **apā tarkan** T 34; **bu deyim E. Türk.’ ye ilişkin** Çince kaynaklarda ortaya çıkar ve ‘başkomutan’ olarak yorumlandığı görülür (bkz. Liu Ma-tsai, *A-po-ta-kan*) E. **Uyg.** 8. yy. vd. **eçesi apasi** ‘atası’ M I 22, 3. DD **Tartış apam** ‘atam Tartış’ mümkündür USp.12, 2 Tibetçe 11. yy. ünsüzün söylenişi kesin olmayan **abā** ‘baba’ Kaş. I 86 (Tibetçe ‘baba’ *a-p’a*). **Hak. T.** 11. yy. KB. **ajunka apa enmişinde berü** (ED : 5a) ‘atalarımız yeryüzüne indiğinden beri’ 219; **apa oğlanı** ‘atalar ve torunları’ 1386, 1732, 1922, 1958 vb. **apa yazdı erse** ‘ata günah işlediyse’ 3520; diğer örnek; 3522. **Çağ.** ünsüzün söylenişi kesin değildir **ebe** ‘ata’; **apa** ‘abla’, (Moğolcadan ödünç alınan) **egeçi** de denir. Seng.27v. 5; **ebem kömeci** ‘yuvarlak yapraklı ebegümeçi’ Seng. 27v. 15. Oğuz. 11. yy. **ebē** ‘anne’ Karluk Türkmenleri –p- ile söyler Kaş. I 86. **Kıp. T. 14. yy.** **ebē** aslen ‘dişi ata’, saygı gösteren ve ‘anne’ için kullanılan bir terimdir. İd. 7; **ebem eçkisin koştı** ‘gökkuşağı/ebekuşağı/ebemkuşağı’ (tam olarak ‘annem

³⁷⁸ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

keçilerini topladı) İd. 7; Bul. 3, 1. 15. yy. **ebe** Tuh. 11a. 11. **Osm. 14. yy. vd. ebe 14. ve 15. yy’ da** ebe ‘büyükane/nine’ anlamındadır; TTS I 252; TTS II 357; XVIII yy.’la birlikte ‘ebe’ anlamını kazandı. Bir iki deyimde **ebem gömeci** ifadesine rastlanır; TTS II 358, TTS IV 274 (ED : 5b) .

- Yong Song Li³⁷⁹

Apa ~ aba -s.108

Yong Song Li Orhon Yazıtları’ nda apa ‘ata, ecdat’ sözcüğünün eçü ‘ata, ecdat’ sözcüğüyle birlikte kullanıldığını söyler: eçüm apam bumın kağan iştemi kağan olurmuş ‘atalarım dedelerim Bumın Hakan (ve) İştemi Hakan (hükümdar olarak) tahta oturmuş’ (KT D1). Ayrıca bu sözcüğün Karahanlı Türkçesinde apa ‘adem, insan’ (KB) ve aba ‘baba’ (DLT I: 86) olarak bulunduğunu kaydetmiştir (Li § 3.03., s. 108).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar³⁸⁰

Abaga [<Mo. abaga, abu+ga] ‘Babanın büyük veya küçük erkek kardeşi’ Abuşka K § 3, s. 893. Ayrıca bkz. abaga Abuşka K § 3, s. 94.

- Derleme Sözlüğü³⁸¹

“apa (III) 1. Ağabey. (Yaylagöne –Tokat)” (DS: 1.c; 282a); 2. [aba (I) -1]; Aba (I)[apa (III) -2, 1.Abla, büyük kız kardeş. (Dinar köyleri, Atlıhisar Şuhut, İshaklı, Bolvadin, Emirdağ, Karacaahmet, -Afyon Karahisar; Sivaslı ve köyleri, Eşme köyleri, Karahallı –Uşak; Sağrak Sütçüler, İlyas Keçiborlu, Sarıdris, Akçaşar Eğridir, Uluğbey, Yassıviran, Senirkent, Gelendost, Yalvaç ve köyleri, Nudra Şarki Karaağaç, Aliköy, -Isparta; Başpınar, Yayla Tefenni, Yeşilova ve köyleri, Çamköy Gölhisar, Pazaravdan Bucak, -Burdur ve köyleri; Ekse Çal, İğdir, Çıtak, Bulkaz Çivril, Bereketli Tavas, Beleve, Acıpayam, Çardak, Başçeşme, -Denizli; Çulhan Bozdoğan Aydın; Çerçekli Ödemiş, Falaka Bayındır, Bergama, Özbek Urla, Tire, Tepeköy Torbalı –İzmir; Çepnidere, Turgutlu, Kemaliye Alaşehir, Akhisar Manisa; Pelitköy, Keremköy Burhaniye, İvrindi ve

³⁷⁹ Yong-Söng Li, **Türk Dillerinde Akrabalık Adları**, (İstanbul: Simurg Yayıncılık/ Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 15, 1999).

³⁸⁰ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

³⁸¹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

köyleri, Tütünlük, Savaştepe, Balıkesir ve çevresi; Küçükkuşu, Ayvacık, Fili Biga, Ezine köyleri Çanakkale; İsmetiye Bursa; Yenice, Hacıbekir, Emet, Simav, -Kütahya; Akköy Söğüt –Bilecik; Çaykoz, Direk, Sivrihisar, Şücaattin, Seyitgazi, Satılmış, Yakakayı, Bozan –Eskişehir; Kandıra Kocaeli; Düzce, Akçakoca, Hüsamettindere Göynük, İğneciler Mudurnu, Tepe Seben, Yeniçağa Gerede, Dadıç, Akçakavak –Bolu; Akyazı çevresi Sakarya; Safranbolu, Aliköy Çaycuma, Bartın –Zonguldak; Taşköprü, Karabüzey Araç, Cide, Kargı, İnebolu, -Kastamonu; Kurşunlu –Çankırı; Çıkrık Mecitözü, -Çorum ve köyleri; Boyabat –Sinop; Alaçam –Samsun; Almus, Zile ve çevresi, Hayati Erbaa, Dereköy Turhal, Necip, Kızılköy Tokat; Yaztaş Fatsa, Ordu ve ilçeleri; Görele, Tepeköy, Piraziz, Burunucu, Bulancak, Keşap, Tirebolu, -Giresun ve köyleri; Kalafka –Trabzon; Kovans bucağı köyleri Gümüşhane; Çataklılıhoca Çayeli, -Rize ve köyleri; Ersis, Erkinis, Yusufeli, Çağlıyan ve çevresi Şavşat –Artvin; Toreshev Ardahan –Kars; Refahiye –Erzincan; Erciş –Van; Sasun –Siirt; Diyarbakır; -Urfa; Kilis ve köyleri, -Gaziantep; Kitz Afşin –Maraş; Antakya –Hatay; Gürün köyleri, Ağrakos –Sivas; Sarıhamzalı Sorgun, Karlı Yerköy, -Yozgat ve köyleri; Derekışla Bâlâ, Sobran Nallıhan, Çanılı Ayaş, Yassıören ve çevresi, Ankara; -Kırşehir; Dadağı –Kayseri; Hacıbektaş, Mucur –Nevşehir; Bahçeli, Bor, Eskiğümüş Aksaray, -Niğde; Ermenek ve köyleri, Karaman, Ortaca Akşehir, -Konya; Kamışlı Karaisalı –Adana; Köseçobanlı Gülnar, Mut ve köyleri, Ferhenk, Anamur, Silifke, Mersin köyleri –İçel; Bağyaka, Çavdır Finike, Güğü, Elmalı, Kızılağaç Gündoğmuş, Güzelsu Akseki, Gazipaşa köyleri, Yenidamlar, Alanya, Kaş, -Antalya; Yakabağ Fethiye, Yerkesik –Muğla; Hamitabat Lüleburgaz Kırklareli; -Tekirdağ; Kıbrıs)” (DS: c, 1 : s.1b-2 a-b); “[**apa** III-2 İncekum, Sökün Silifke –İçel” (DS: c, 1 : s.3b); “2- anne Çaykoz, Direk, Sivrihisar –Eskişehir, -Çorum ve köyleri Almus, Zile ve çevresi, Kunduzağılı Artova, Kızılköy –Tokat Burunucu Bulancak –Giresun Uluşiran Şiran, Kelkit çevresi, Bayburt ve köyleri, Süle, Kovans bucağı köyleri, Sobran –Gümüşhane Çağlıyan ve çevresi Şavşat, Kapıköyü Ardanuç –Artvin Göle, Posof, Ardahan ve çevresi –Kars Keçek Oltu Erzurum Kemaliye –Erzincan Erciş –Van –Diyarbakır Ağın –Elâzığ Aşudu Darende –Malatya Eldelek Elbistan-Maraş Çepni Gemerek,

Karaözü, Gürün ve köyleri, Deşerek, Yenyapan, Yıldızeli, Yukarıkale, Cüne Koyulhisar, Kangal, Zara, -Sivas Külekçi Çayıralan, Çalılı, -Yozgat Totak Haymana, Hasanoğlu –Ankara Kocabey, Cemele –Kırşehir Gergeme, Bünyan, İncesu köyleri, Kelgin, Develi, -Kayseri Ürgüp, Hacıbektaş, Mucur, -Nevşehir Bahçeli, Bor, Gülcük, Merendiz, -Niğde Karaman, Kurthasanlı Kadınhanı, Silile –Konya Elmalı –Antalya” (DS: c, 1 : s.3b); “3-büyükanne Ağın –Elâzığ Kitiz Afşin –Maraş –Niğde Elmalı –Antalya” (DS: c, 1 : s.4a); “6-yenge Yakakayı –Eskişehir Düzce –Bolu Aliköy Çaycuma –Zonguldak Kurşunlu –Çankırı Ersis Yusufeli, Kapıköy Ardanuç –Artvin Halfeti, Birecik –Urfa Kilis, -Gaziantep –Konya” (DS: c, 1 : s.4a); “7- teyze Yakakayı –Eskişehir Emirler lukışla –Niğde” (DS: c, 1 : s.4a); “8-hala Aliköy Çaycuma –Zonguldak Dağınıksu –Rize –Nevşehir” (DS: c, 1 : s.4a); “9- yetiştirilmiş, bulûğa ermiş küçük kız kardeş. Sivaslı ve köyleri –Uşak Şarki Karaağaç köyleri –Isparta Bulkaz Çivril –Denizli” (DS: c, 1 : s.4b); “11-baba Garipköy Tavas –Denizli Eymir Bozdoğan –Aydın –Mardin Milas –Muğla” (DS: c, 1 : s.4b); “anne Gökdere Akdağmadeni Yozgat Kızılcın Sarıoğlu Kayseri” (DS: c, 12 : s.4405a); “Üvey ana Dereçine Sultandağı Afyon” (DS: c, 12 : s.4405a); “Büyük kız kardeş, abla. Uşak Kula Manisa Gezende Gülnar İçel” (DS: c, 12 : s.4405a)

- Tarama Sözlüğü³⁸²

“**aba** 1. Ana. 2. Nine, anneanne” (TS: 1.c; s.1)

- Altayca-Türkçe Sözlük³⁸³

“**aba** baba, anne, büyük kız kardeş, amca, büyük baba, büyük babanın ağabeyi” (ATS, 19a)

- Kırgızistan Yazıtları³⁸⁴

“**aba** yaş olarak büyük olan bir kimse, ced” (s. 497a)

Talas-8/2 (s. 293)

³⁸² Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

³⁸³ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

³⁸⁴ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

Or. 8212/76 A Fragmanı A Yüzü/19 (s. 467); Or. 8212/76 A Fragmanı A Yüzü/21 (s. 468); Or. 8212/77 A (B?) Yüzü/7 (s. 471); Or. 8212/1692 A (B?) Yüzü Sağ Sütun/11 (s. 480).

3.1.42 Kalbak-Taş XX (A-43)

Şekil 3.60: Kalbak-Taş XX (A-43)³⁸⁵

³⁸⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 87.

3.1.42.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 120)³⁸⁶

Metnin Harf Çevrimi

i(1) g n² g : b² d² z ğ l² i(1) : u(o) z r² m ş²(s²) e(a)

Metnin Yazı Çevrimi

(y)ig (i)n(i)g : b(e)d(i)zğ(a)li : uz (e)rm(i)ş

Metnin Rusçadan Çevirisi

İyi tamga kestiğinden beri, usta olmuş

Açıklama³⁸⁷

Yazarlar, yazıtlarla ilgili olarak şunu söylerler: Kızlasov' a göre anlatım, tapınan birinin, kişisel işareti ve duasının başarılı sonucunun bir kayalık üstündeki tasviri hakkındadır. Ona göre burada ifade edilen; *tamga* kelimesinin 'iyi/güzel' olarak tarif edilmesidir. Fakat *ig* 'iyi, güzel, hoş' kelimesi mevcut değildir, baştaki ünsüzü olmadan imlâlanmayan *yëg* kelimesi vardır. Ayrıca Clauson' a göre 14. yy.' a kadar *ën* 'tamga' kelimesine yazılı metinlerde rastlanmaz.

3.1.42.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu³⁸⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Ј ʌ ʒ ʔ ʕ ʔ : ʔ ʔ ʔ ʕ ʔ ʔ : ʔ ʔ ʔ ʔ ʔ ʔ

Metnin Harf Çevrimi

I/s² g² n² g² : b² d² z g¹ l² I : U z r² m ş¹ A

Metnin Yazı Çevrimi

(e)şg(i)n(i)g : b(e)d(i)z(e)gli / b(e)dz(e)g(e)li : uz (e)rm(i)ş a

Metnin Rusçadan Çevirisi

Zıplayan hayvanları ustaca çizermiş.

³⁸⁶ ³⁸⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2012), 87.

³⁸⁷ **age**, 86.

³⁸⁸ **age**, 86.

3.1.42.3 Açıklamalar

uz

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁸⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **üz** ‘vasıflı zanaatçı, usta’; dolayısıyla bir insanın ya da işin ‘ustası/vasıflısı’; anlamı genişleyerek cansız nesnelerin ‘kusursuz, sağlam durumda’ olmasını da ifade eder. Günümüz Türk dillerinin çoğunda yaşamaktadır. **Orh. T. 8. yy. uzıg** muhtemelen ‘ustalık gerektiren iş’ anlamına gelir; zarar görmüş BK GB yüzünde görülür. 8. yy. vd. **Yen. Uz Bilge Çağrı** özel isimdir; Mal. 31, 1. **E. Uyg. 8. yy. vd. Man.-A. M I 16, 13-15. Man. kaltı uz kişi uzlangu ed bulmasar** ‘nasıl ki bir zanaatkâr işlenmeye uygun malzeme bulamazsa’ M I 17, 1. **Bud. tegin kopuzka ertinü uz erti** ‘prens kopuzda son derece ustaydı’ PP 70, 6-7; diğer örnekler; PP 2, 5-6 ; U II 33, 4; TT VII 28, 49 ve 55; bazı deyimlerde ‘tamamen’ anlamındadır, örn; **uz açılmış çeçeklig** ‘tamamen açmış çiçeklerle’ U II 56, 3; diğer örnekler; TT VIII A. 15; B. 10; E. 39. **DD keze uz açılır** ‘yavaş yavaş geçer ve tamamen iyileştirir’ H I 154; TT VII 13, 43 ve 52 **uz tenrisi** Hint tanrısı Lakşma’ ya denktir. 14. yy. Chin.-Uyg. Dict. *chiang jên* ‘zanaatkâr, usta’ (Giles, 1, 246 5, 624) **uz kişi** Ligeti 275; R I 1742. **Hak. T. 11. yy. üz kişi** ‘zanaatında usta kişi’ Kaş. I 46. KB **tili uz sözi** ‘sözlerinde ustaydı’ 531; **eter uz işi** ‘işlerini ustalıkla sıraya koyar’ KB 4814; KB 4456 vd. **uzlar**’ dan bahseder ‘zanaatkârlar, ustalar’; diğer örnekler; 805, 1707, 2660, 5992. 13.yy.(?) At. **anın uz erür bu kitab** ‘bu nedenle bu kitap ustalıkla yazılır’ 477. 14. yy. Muh. ‘zanaatkâr, usta, vasıflı işçi’ **üz** Mel. 5, 9; 51, 11; Rif. 75, 147; ‘becerikli kadın’ **üz** Mel. 53, 2; Rif. 149. **Çağ. 15. yy. vd. uz** ‘etkili, deneyimli, usta/vasıflı’ Seng. 73v. 3. **Harz. T. 14. yy. uz** ‘bilge, akıllı’ Kutb. 201. **Kıp. T. 14. yy. üz** İd. 12. 15. yy. ‘usta, vasıflı’ **uz** Tuh. 31b. 6. **Osm. 14. yy. vd.** tüm dönemlerde yaygındır; **uz** aslen ‘usta, vasıflı’; XV. yy ile birlikte ‘zeki, akıllı, mantıklı’ ve XVII. yy. ile birlikte ‘uygun, elverişli’ anlamlarını da kazandı. TTS I 737-9; TTS II 943-5; TTS III 725; TTS IV 797 (ED : 277b).

³⁸⁹ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

- Derleme Sözlüğü³⁹⁰

“**uz** (II) becerikli, akıllı, anlayışlı. (Bayat Emirdağ –Afyon; Cebel Eğridir –Isparta; Süller Çal –Denizli; -Manisa ve köyleri; Karadoruk Gönen Balıkesir; Tokat –Eskişehir; Kurşunlu –Çankırı; Merzifon köyleri Amasya; Zile –Tokat; -Urfa; Afşin –Maraş; Koyulhisar –Sivas; -Ankara ilçe ve köyleri; Zincidere, Afşar köyleri Pınarbaşı, Develi –Kayseri; Genezin Avanos –Nevşehir; Bor –Niğde; Yeniköy Ereğli –Konya; Çiftepınar –İçel); **uz** (IX) öğretmen Lapseki –Çanakkale; **uz** (VI) uygun, yerinde, eşit, doğru, iyi, ustaca, düzgün (nesne, iş, durum için) Kemal Paşa –İzmir Alaşehir –Manisa Göbel Bandırma –Balıkesir Dodurga Bozüyük, Gökçesu, Yarhisar –Bilecik Tokat –Eskişehir Hereke Gebze, Kandıra –Kocaeli –Yozgat İhsaniye, Dastarlı Ayaş, Gürcü Kızılcahamam –Ankara –Nevşehir Bahçeli Bor –Niğde Ballı Malkara, Edirköy Saray Tekirdağ Lüleburgaz –Kırklareli”(DS: 6.c; 4054a,b)

- Tarama Sözlüğü³⁹¹

“**uz** 1. Ustaca, münasip, uygun, muvafık, doğru. 2. Usta, mahir, hazık, tecrübeli, dikkatli, uyanık.” (TS: 6.c; 4047); “2. Usta, mahir, hazık, tecrübeli, dikkatli, uyanık.” (TS: 6.c; 4048-4049)

- Yenisey Yazıtları³⁹²

“**uz** kişi adı” (s. 510b)

U. Bilge Çaңşı 31/1 (s. 91); U. Tapam? 104/1, 104/5 (s. 194)

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap³⁹³

uz “usta, mahir, yetenekli” (Ö. Ayazlı : 355b)

uz beğizçig (Ö. Ayazlı§1004, s. 141); **uz eğmiş yaratmış** (Ö. Ayazlı§0318, s. 88); **uz eğmişte** (Ö. Ayazlı§0319, s. 88); **sını süñüki uz** (Ö. Ayazlı§0357, s. 91).

³⁹⁰ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

³⁹¹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

³⁹² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

³⁹³ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

bedze

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁹⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **bedzē-** , şüpheli bir metinde sadece bir kez görülür fakat hiç şüphesiz **bediz** sözcüğünden türetilmiştir. Asıl biçimi *beze-*’ dir (bkz. *beze-*, Kalbak Taş XXI). **Orh. T.** 8. yy. **bedzemiş** ‘bezemiş, süslemiş’ İhe Ashete a. 2; c. 3 (ETY II 121); a.3’ deki **bedsemiş** okuyuşu olanaksızdır (ED : 310a).

eşgin

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish³⁹⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *eş-* ‘rahvan/yavaş yavaş koşmak’ fiilinden türetilmiştir (ED : 255b). 260b. Genel olarak ‘tırıs, hızlı yürüyüş, eşkin; rahvan’ anlamına gelir. Bar. **işkin** R I 1556; **Osm. eşkin. Hak. T.** 11. yy. ‘yüksek hızda yolculuk’ Kaş. I 109. **Kıp. T. 13. yy.** Hou. 13, 10 vd. ‘tırıs? giden at’ **eşgün (?eşkūn)**. **Osm. 16. yy. vd. eşkin/eşkūn** genel olarak ‘tırıs giden’ TTS I 283; TTS II 504; TTS III 269; TTS IV 313. 18. yy. **eşkin** Rumi’ de ‘atın yürüyüş biçimi’ ve mecazi anlamda ‘uygun/iyi giden/sağlıklı at ’ Seng. 106v. 19 (ED : 260b).

- Tarama Sözlüğü³⁹⁶

(TS: 3.c; 1556-1557)

eşkin, (eşkūn) 1. Açık adımlarla hızlı yürüyen (at).

2. Atın bir çeşit yürüyüşü.

- Derleme Sözlüğü³⁹⁷

“**eşgin** (I) [eşgūn, eşğīn, eşkūn (I)] atın tırısra rahvan arası yürüyüşü. (Burdur; Yukarı Seyit Çal, Sarayköy ve köyleri, Çivril ve çevresi Denizli; Bozdoğan –Aydın; Birgi Ödemiş, Tepeköy Torbalı –İzmir; Alaşehir Manisa ve çevresi; -Balıkesir ve çevresi; Tokat, Sarıkavak Eskişehir;

³⁹⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

³⁹⁵ **age.**

³⁹⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

³⁹⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

İğneciler Mudurnu –Bolu; Kurşunlu –Çankırı; İskilip Çorum; Merzifon Amasya; Çilehane Reşadiye –Tokat; -Ordu ve köyleri; -Trabzon; Gümüşhane; Çakırlar, Akarsu Ardanuç –Artvin; Kars ve köyleri; Refahiye –Erzincan; Erciş, -Van; Ağın, Keban –Elâzığ; Aşudu Darende, Gündüzbey –Malatya; Nizip ve köyleri, -Gaziantep; Afşin, -Maraş; Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri Reyhanlı –Hatay; -Sivas; Çanlı Ayaş –Ankara; Pınarbaşı ve köyleri –Kayseri; -Niğde; Ermenek, -Konya; Kirobası Silifke, Mut ve köyleri, Anaypazar –İçel; Milas, Döğüşbelen –Muğla); [eşgün]: (Divriği –Sivas); [eşğin]: (-Gaziantep); [eşkün (I)]: (Yavuz Şavşat –Artvin; Palha Divriği –Sivas)” (DS: 3.c; 1791b)

3.1.42.4 Nurdin Useev’ in okuyuşu³⁹⁸

Şekil 3.61: Useev³⁹⁹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1^ > 7 8 > : 7 Y 8 X > : 7 7 7 7

Metnin Harf Çevirimi

e/a ş² m r² z o/u : ı/i l² g¹ z d² b² : g² n² g² ı/i

Metnin Yazı Çevirimi

ig(e)n(i)g : b(e)d(i)zg(e)li : uz (e)rm(i)ş

Metnin Diliçi Çevirisi

Geyik (resimlerini) resim etmek için (resim etmede) ustaymış.

³⁹⁸ Nurdin Useev, “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED), 51 (2014): 1-6.

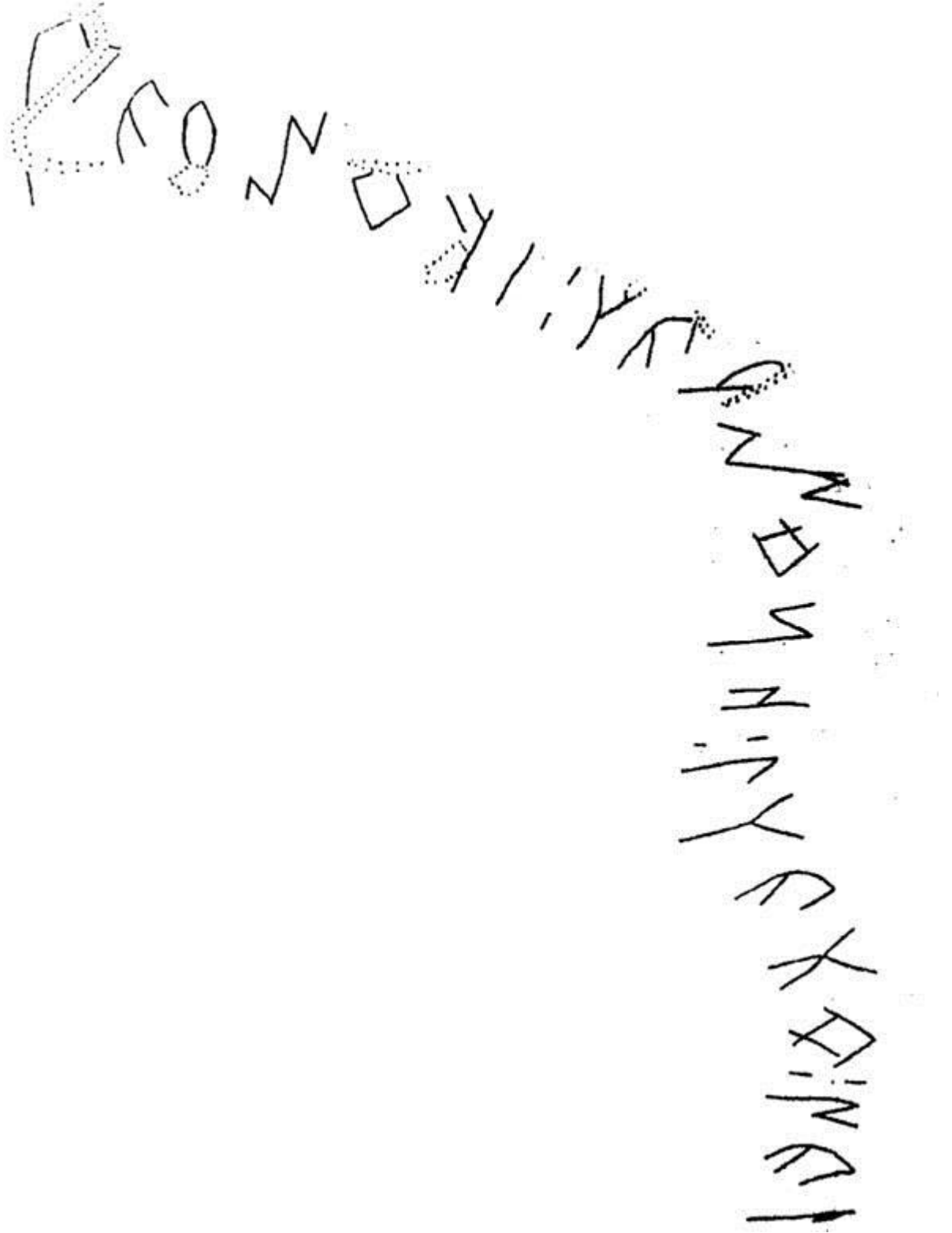
³⁹⁹ age, 11.

N. Useev' in Yorumu⁴⁰⁰

Useev, ilk dört işaretin 𐰚𐰜 okunuşu üzerinde birlik sağlanamadığını ve kendisinin bu sözcüğü, Köktürk harfli yazıtlarda, Eski Uyğurca metinlerde ve Karahanlıca eserlerde yer almayan **igen** “geyik, hayvan” olarak okuduğunu kaydetmiştir. Bu sözcüğün o denemde Altay’ da oturan boyun yerli ağızına özgü bir kelime ya da arkaik olabileceğini söyler. Kelimenin okunuşu, yazıtın bütünsel anlamı ve yazıtın bulunduğu kayada yer alan tasvirlerden dolayı söz konusu işaretleri igen olarak okuduklarını ve “geyik, yabani hayvan” anlamına geldiğini düşündüğünü g işaretinin ise +ig yükleme hâli eki olarak açıklanabileceğini söyler. Useev, yazıttaki diğer tartışmalı durumun **bedigeli** kelimesindeki –*Gall* zarf-fiil ekinin olduğunu söylemiş ve kendisine göre bu ekin “-mak için, -mada” anlamına gelen “asıl eylemin amacını ifade etme” görevinde kullanıldığını kaydeder.

⁴⁰⁰ Nurdin Useev, “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED), 51 (2014): 1-6.

3.1.43 Kalbak-Taş XXI (A-44)

Şekil 3.62: Kalbak-Taş XXI (A-44)⁴⁰¹

⁴⁰¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 88.

3.1.43.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 124)⁴⁰²

Metnin Harf Çevrimi

i g ü(ö) : b² z g l² i : k r¹ m n² y² g l² : s²(ş²) k b²(m?) n² y² g ŋ(e?p?)

Metnin Yazı Çevrimi

igü : b(ê)z(e)g(e)li : k(a)r(a)m(i)n y(ê)g(i)ŋ (?) : ...y(ê)g(i)ŋ(?)

Metnin Rusçadan Çevirisi

Keski(?) kestiğinden beri (yazıtı) senin iyiliğin benim pisliğimi benim(?)...senin iyiliğin (temizledi) (?)

Açıklama⁴⁰³

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: Kızlasov bu yazıtın ön okumasını yayımlamıştır. Buna göre, “yazıtın okuması henüz sunulamasa da bu taşyazıt(?) satırının genel içeriği yeterince açıktır. Bu, ruhsal eksiklikten kurtulmak amacıyla yapılmıştır işaretin ya da yazıtın kayaya çizilmesinden sonra gerçekleşecek olan rica ya da bir dilek için şükran ifadesidir” (Kızlasov 2002 : 125-127). Ancak *igü* kelimesi de *yëgü* de mevcut değildir. DTS’ de atıf verilen özgün el yazmasında bu yerde boşluk vardır. El yazmasının Sanskritçe aslına göre burada; büyük ihtimalle; *yüligü* ‘tırış bıçağı’ olabilir (bkz. Clauson, *yüligü* ve *yëgü*). *yüligü* DLT’ de ve Uygurca bir metinde de kayıtlıdır.

3.1.43.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁴⁰⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?) 1 6 9 14 15 16 : 17 18 19 20 21 22 : 23 24 25 26 : 27 28 29

Metnin Harf Çevrimi

I/s² g² Ü : b² z g² l² I : k¹ r¹ m n² y² g² l² : s² k² b² n² y² g² p

Metnin Yazı Çevrimi

(e)şgü b(e)z(e)g(e)li : k(o)r(u)m n(e) y(ê)g(ö)l : ...

Metnin Rusçadan Çevirisi

⁴⁰² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 88.

⁴⁰³ **age**, 88.

⁴⁰⁴ **age**, 88-89.

Keçi kazımak/çizmek/çizmek için ne güzel büyük kaya.

Açıklama⁴⁰⁵

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler:

1-**keçi** kelimesinin kullanımının hem Uygurca hem Karahanlıca örnekleri, *k* ve *g* harflerinin yazımı farklı olmadığı için **eçgü** olarak okunabilir. *k* ünsüz benzeşmesi sonucu ikincil biçimde olabilir. *çg/çk* bileşimi yazı diyalektlerinde *şg/şk* olarak sadeleşebilir. (*çt>şt* gelişimiyle ilgili bkz. M. Erdal 2005 : 113).

2-**y(e)g(ö)l** sözcüğü **yeg ol** biçiminin daralmasıdır *ol* bildirme eki klitikleşir ve ünlü uyumuna karşı koyamaz. Benzer gelişme için-*gU ol* bileşiminin daralmış biçimi -*gUl* u içeren *negül* sözcüğüne bakılabilir. (Erdal 2005 :125-126,526). Brahmi yazısıyla yazılı metinlerde okıgu ol ‘bu okunmalı’ bileşiminin daralmış biçimi **okıgol** sözcüğü ortaya çıkar.

3.1.43.3 Açıklamalar

eçkü

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴⁰⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *eçkü* ‘keçi’ için kullanılan genel bir terimdir. Sözcük, çok çeşitli söyleyişlerle günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. En eski biçimi **eçkü**’dür. GB dil grubunda **eçki** ve **işk** biçimlerinin yanı sıra (XX. yy. Anad. SDD 505, 799) Oğuz.’ da değişmiş biçimi olan **keçi** sözcüğü de varlığını sürdürmektedir. E. Uyg. 8. yy. vd. DD **eçkü öti** ‘keçi ödü’ H I 24; **eçkü** özellikle **eçkü süti** deyiminde H II’ de yaygındır ; **iki sağlık eşkü** ‘iki sağmal keçi’ USp. 36, 2; **bukamı eşküni** ‘sığır ve keçileri’ 68, 3. **Hak. T. 11. yy. eşkü** ‘keçi’ Kaş. I 128; dört tane daha örnek mevcuttur. **Çağ. 15. yy. vd. üçkü keçi** Vel. 97; **üçgü** ‘keçi’ Seng. 65v. 5. **Oğuz. 11. yy. keçi** Kaş. III 219. **Harz. T. 14. yy. eşkü** Kutb. 156. **Kum. 14. yy. eçki** ‘(erkek) keçi’ KKİ; Grøn. **Kıp. T./Trkm. 13. yy. eçki** ‘keçi’; **keçi** de denir Hou.

⁴⁰⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 88-89.

⁴⁰⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

15, 7. 14. yy. **eçki** İd. 9; **keçi**; **Kıp. T. eçki** 79; **kēçi** Bul. 7, 13. 15. yy. **ēkşi** Tuh. 11a. 4; **ēške münüzi** ‘keçiboynuzu’ 14a. 11; **ēški** 37b. 10; **keşi** Kav. 62, 1 (ED : 24b).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁴⁰⁷

“**eçki** keçi” (ATS, 80a)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁴⁰⁸

“**öçkü** [<eçkü] keçi” Abuşka K § 1130, s. 984. Ayrıca bkz. **öçkü** Abuşka K § 607, s. 264-265

beze-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴⁰⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *bezē-* ‘süslemek, donatmak, bezemek vb.’ anlamlara gelir. **bedze-** sözcüğünde meydana gelmiş bir ünlü göçüşmesiyle ikincil biçimdedir. GD dil grubu hariç, günümüz Türk dillerinin bazılarında hala yaşamaktadır. **Hak. T. 11. yy. ol evin bezēdi** ‘evini boyadı’ Kaş. III 263. KB **yaşıl kök bezediñ tümen yulduzun** ‘Sen mavi gökyüzünü sayısız yıldızla süsledin’ 22; diğer örnekler, 386; 3724; 5108 . 13. yy. (?) At. 43 **bezeyin kitab** ‘kitabı süsleyeyim’. **Çağ. 15. yy. vd. bēze** - ‘süslemek, donatmak, bezemek’ Vel. 140; **bēze-** ‘süslemek, donatmak, bezemek’ Seng. 146r. 5. **Harz. T. 14. yy. bēze-** ‘süslemek, donatmak, bezemek’ Kutb. 31. **Kıp. T. 14. yy. beze-** ‘süslemek, bezemek’ İd. 30. **Osm. 14. yy. vd. beze-** ‘süslemek, bezemek’; tüm dönemlerde yaygındır; TTS I 95; TTS II 135, TTS III 88, TTS IV 99 (ED : 390a).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁴¹⁰

“**bēze-** [<bedⁱz+e-] bezemek, zinetlemek” Abuşka K § 208, s. 910. Ayrıca bkz. Abuşka K § 944, s. 346, § 945-946, s. 347.

⁴⁰⁷ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁴⁰⁸ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁴⁰⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁴¹⁰ Kaçalın, **age**.

- Tarama Sözlüğü⁴¹¹

“**bezemek**, (bizemek) süslemek, tezyin etmek, donatmak” (TS.,c. I : 533-535)

korum

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴¹²

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘iri ve ağır kaya ya da kaya yığını’ anlamına gelir. Şu diyalektlerde yaşamaktadır; Alt., Leb., Şor., ve Tel.’ de **korum** R II 561; **Hakas. ħorım, Tuv. ħorum** ve GD dil grubunda **koram/koyam/kurām** Jarring 252. Sözcük, Uygurların başkenti olan ünlü Karakorum şehrinin adında geçer fakat 13. yy’ da Moğolcada görülür (Haenisch 176). **Hak. T.** 11. yy. **korum** ‘iri ve ağır kaya’ ; ‘bol mal varlığı’ için de **korum sözcüğü kullanılır, ol korum buldı** ‘ O, servet yaptı’ Kaş. I 398; diğer örnekler Kaş. III 61, 20; 105. KB **ol el barça etlür taş erse korum** ‘(sadece) taş ve kaya olsa bile o ülke tamamen düzenlenir’ 830. 13. yy. (?) Tef. **korum taş** 215 ‘kaya’(ED : 660a).

- Derleme Sözlüğü⁴¹³

“**korum** 1. Dağların sarp yamaçlarındaki düzlükler. (Sazlı Bozkır – Konya; Güvere *Silifke, Tarsus ve köyleri –İçel)” DS: 4.c; 2929b; “2. Uçurumlarda ancak keçilerin geçebileceği basamak gibi setler. (Susanoğlu, Güvere Silifke –İçel)” (DS: 4.c; 2929b-2930a); “**korum** tepe üstlerinde yaylamağa ve tarıma elverişli düzlükler (Teniste Anamur – İçel)” (DS: 6.c; 4568a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁴¹⁴

“korum kum kırma taş; **kara korum** kara kum” (ATS, 118a)

⁴¹¹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁴¹² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁴¹³ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁴¹⁴ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

- E. V. Sevortyan⁴¹⁵

Sevortyan, sözcüğün çeşitli Türk dillerindeki ‘kayaların tahrip olmasıyla oluşan küçük taşlar, taş parçaları, taş yığınları, tepe, yükseklik, yıkılmış taşlar, moloz, çakıl, alüvyon, tortu, höyük mezar, üstünden sadece keçilerin geçiği dik yamaçlardaki toprak set, taş ocağı, dik yamaçlardaki düzlükler’ gibi çok çeşitli anlamlarına yer varmış ve korum sözcüğünün *kor- fiil kökünden –m ekiyle türetilmiş olabileceğini söylemiştir

3.1.43.4 Nurdin Useev' in Okuyuşu⁴¹⁶

Şekil 3.63: Useev⁴¹⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

$$\Upsilon \mathcal{F} \mathcal{D}_N \diamond \mathfrak{f} | : \Upsilon \mathcal{F} \mathcal{D}_N \bowtie \mathfrak{H} | \vdash : \Gamma \Upsilon \mathcal{F} \mathcal{X} \diamond : \mathcal{N} \mathcal{F} \Gamma$$

Metnin Harf Çevirimi

$$r^2 g^2 y^2 n^2 b^2 k^2 s^2 : l^2 g^2 y^2 n^2 m r^1 k^1 : 1/i l^2 g^2 z b^2 : n^2 g^2 1/i$$

Metnin Yazı Çevirimi

$$iq(e)n : b(e)z(e)q(e)li / b(e)z(e)qli : k(a)r(i)m\ n(e)\ y(e)g\ (o)l : (e)s(i)k\ b(e)n\ y(e)g\ (e)r$$

Metnin Diliçi Çevirisi

Geyikleri bezemek için / bezeyen elim ne iyi! Esik ben iyi erim.

⁴¹⁵ E.V. Sevortyan, **Etimologičeskij Slovar' Tyurkskikh Yazıkov**, (Moskva: Obščetyurkskiye I Mejtyurkskiye Leksiceskiye Osnovı na Bukvu, 2000), c.K, 80-81.

⁴¹⁶ Nurdin Useev, “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)**, 51 (2014): 6-8.

⁴¹⁷ **age, 12.**

N. Useev' in Yorumu⁴¹⁸

Useev, ^Nƒ^ƒ işaretler dizisinin son harfinin, yapılan incelemeler sonucu sol alt çizgileri silinmiş ^N olduğunu düşündüğünü ve bu sözcüğün Kalbak Taş XX’ de de geçen **igen** “geyik” olduğunu kaydeder. Daha önce **korum** olarak okunan [⊗]ƒ^ƒ işaretler dizisinin ise **karı** “el” sözcüğüne eklenen +*ım* iyelik ekiyle oluşmuş **karım** “elim” sözcüğü olduğunu düşündüğünü söyler. Useev, yazıtta yer alan ve **beze-** olarak okunan ^X⋄ işaretlerinin ardından gelen ve ek olduğu düşünülen ^ƒƒ^ƒ işaretlerinin daha önce teklif edilen –*geli* “-mak için” olabileceği gibi –*gli* sıfat-fiil eki de olabileceğini dikkate almakta ve bu durumda söz konusu sözcüğün “bezeyen, süsleyen, resim eden” anlamındaki **bezegli** olduğunu kaydeder.

N. Useev, önerdiği okumalar neticesinde Kalbak Taş XX ve Kalbak Taş XXI yazıtları arasında kompozisyon ve anlam bütünlüğü olduğunu ve Kalbak Taş XXI yazıtının daha önce yazıldığını düşündüğünü söyler.

3.1.44 Kalbak-Taş (A-45)

Şekil 3.64: Kalbak-Taş (A-45) ⁴¹⁹

3.1.44.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 128) ⁴²⁰

Metnin Harf Çevrimi

$$y^2r^2d^2k_1(i)gt^2r^2b^2\eta k\ddot{u}(\ddot{o})y^2r^2d^2k_1(i)\eta r^1$$

⁴¹⁸ Nurdin Useev, “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)**, 51 (2014): 6-8.

⁴¹⁹ L.N.Tibikova, I.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnyurkskikh Runičeskikh Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 89.

age, 89.

Metnin Yazı Çevrimi

$y(\dot{e})rd(e)ki(i)g(i)t(i)r\ b(\dot{e})\eta k\ddot{u}\ y(\dot{e})rd(e)ki(a)\eta(a)r$

Metnin Rusçadan Çevirisi

(eğer) Yeryüzündeki hastalıklar yok olacak, ebedi yeryüzündekiler (insanlar-yaratıklar) sıkıntı içine girecekler.

Yazarların Yorumu⁴²¹

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: ‘yok olmak, ortadan kaybolmak’ demek isteniyorsa *ig itir* kısmının yazı çevrimi *itér* olarak yapılmalıdır. Genel olarak böyle okunması mümkündür.

3.1.44.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁴²²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

4 Y/4 ? 3 x 7 9 7 3 Y 4 8 7 h 6 1 d x 7 9

Metnin Harf Çevrimi

$y^2 r^2 d^2 k^1 I g^2 t^2 r^2 b^2 \eta^2/l^2 k^2 \ddot{U} y^2 r^2 d^2 k^2 ? \eta^2/l^2 r^1$

Metnin Yazı Çevrimi

$y(e)rd(e)ki\ ig(i)t(i)r\ /\ y(e)rd(e)kig\ (\dot{e})t(\dot{e})r\ b(e)\eta k\ddot{u}\ y(e)rd(e)k[i]\ (a)\eta(a)r$

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yeryüzündeki besler / Yerdekinini (yeryüzünde bulunanları) düzenler – sonsuz yeryüzündeki hatırlayacak / sonsuz yeryüzündeki onun için/ona (?)

⁴²¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 89.

⁴²² **age**, 89.

Açıklama⁴²³

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler:

1-*y(e)rd(e)ki ig(i)t(i)r* ‘yeryüzündeki besler’ okuyuşu *igid-* olması gerektiği için sorunludur. *igit-* biçimi sadece geçmiş zaman ekiyle birleşmesi sonucu meydana gelen benzeşmeden ortaya çıkar. Geçmiş zaman ekinin *-d*’ den sonra *-d* olması gerekir fakat, runik kaynaklarda genellikle *-t* ile yazılır. *y(e)rd(e)kig (ë)t(ë)r* – ‘Yerdekini (yeryüzünde bulunanları) düzenler’ okuması daha mümkündür.

2-*b(ä)ñkü y(ä)rd(ä)k[i] (a)ñ(a)r* ‘sonsuz yeryüzündeki onun için/ona’ *b(ä)ñkü* yerine Yenisey Yazıtları E 48, E 20, E 27’ de de kayıtlı olan *b(ä)ñkü* biçimine sahiptir. *añar* söcüğü *añ* ‘hatırlamak’ fiilinin (geniş zaman) biçimidir fakat bu fiil ET’ de ya da Karahanlıca eserlerde kayıtlı değildir, bu daha çok yönelme halindeki *ol* adılı olabilir.

3.1.44.3 Açıklamalar

igid-, igit-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴²⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **igid-** ‘beslemek, doyurmak, bakmak’ anlamına gelir. yazımı saptandı bu fiilin el yazısı tarafından ve *igidil-* TT VIII’ de. Radloff KB Viyana nüshasında sözcüğü **egit-** biçiminde yanlış okumuştur. Bu sözcük T. Türk.’ de ‘eğitmek, yetiştirmek’ anlamında yeniden diriltildi ama bu da hatalıdır. Orh. T. 8. yy. **ol ylık alıp igit(t)im** ‘şu sığırları aldım ve besledim’ BK D38; Türkü **sir bodunug Oguz bodunug igidū olurur** ‘Talihli(?) Türkleri ve Oğuzları besleyerek saltanat sürer’ Tuny. 62; **artuk ylık igit(t)ī** ‘daha çok çiftlik hayvanı yetiştirdi’ KÇ 25; BK ve KT Yazıtları’ nda yedi tane örnek daha mevcuttur. 8. yy. vd. Man. **ançulayu kaltı ellig oğlu teginig avurtalar eliginte igidürce** ‘tıpkı bir kralın prens oğlunu sütannelerin kollarında doyurması gibi’ M III 14, 3. E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. **neñ adınlarka tayanıp öz igidgülük ermez** ‘başkalarına güvenerek yaşanmaz’ TT VIII

⁴²³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 89.

⁴²⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

E.8; **anın öz igidür** ‘dolayısıyla, kendine bakar’ PP 3, 5; **takıgu igidgüçi** ‘kümes hayvanı bakıcısı’ TT IV 8, 56; diğer örnekler PP 72, 3; U II 76, 4; USp. 88, 28; TT VI’ da yaygın kullanılan bir kelimedir. DD Çince ch’ u ‘bakmak, beslemek, büyötmek’ (Giles 2,659) **igidmek** (iki tane altı köşeli yıldızın adında) TT I 159, 161, 205. Hak. T. 11. yy. **ol anı igittı** ‘onu yetiştirdi’ Kaş. I 213 (sözcüğün aslı **igiddı** biçimindedir ama **d** harfi **t**’ ye benzemiştir.). KB **igidgen** 124; **yok erdim törüttı igiddı meni** ‘Yoktum, beni yarattı ve besledi’ 1097; diğer örnek, 3549. 14. yy. Muh. (Tanrı’ nın ünvanları arasında) **igidgen** ‘Rab’ Mel. 44, 11; Rif. 137. Harz. T. 14. yy. **igitken** Kutb. 57 (ED : 103b).

- Yenisey Yazıtları⁴²⁵

“**igid-** beslemek, büyötmek” (s. 502b)

41/8 (s. 109)

aŋ-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴²⁶

Clauson sözcikle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘hatırlamak, aklına getirmek’ anlamına gelir (ED : 168a). E. Uyg. 8. yy. vd. **aŋmın** ‘farkında olmadan, dikkatsizlik sonucu’ (ED : 187a) sözcüğü bir hata değilse (?)13. yy.’ dan önce kaydedilmemiştir fakat muhtemelen daha eski bir kelimedir. Seng.’ daki çevirisinde muhtemelen **aŋ** ‘anlayış, kavrayış, zeka’ (ED : 165b) sözcüğü ile karıştırılmıştır ve bu iki sözcük arasında, eski tarihlerde bir ilişki olduğuna dair kanıt yoktur. Karaim R I 123, Trkm. (Hak. T.) ve Osm.,’ da yaşamaktadır. 13. yy.(?) At. **muni ked aŋ-a** ‘bunu hatırlayacağına emin ol’ 18; **sözümni aŋ-a** ‘sözlerimi hatırla’ 22; Tef. **aŋ-** ‘hatırlamak’ 55. Çağ. 15. yy. vd. **aŋ-** ‘hatırlamak, anlamak, aklına getirmek’ Seng. 50v. 8. Harz. T. 14. yy. **aŋ-** ‘hatırlamak, anmak’ Kutb. 9. Kıp. T. 13. yy. ‘hatırlamak, anmak’ **aŋ-** Hou. 35, 8. 14. yy. İd. 24 **aŋ-** ‘hatırlamak’. 15 yy. **aŋ-** ‘bir şeyi düşünmek, aklından geçirmek’ Tuh. 5b. 12 (ED : 168a).

⁴²⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁴²⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Tarama Sözlüğü⁴²⁷

“**anmak** 1. Anlamak. 2. Hatırlamak. 3. Söz açmak, bahsetmek” (TS. C. I:165-166)

- Derleme Sözlüğü⁴²⁸

“andırmak (I) 1. Hatıra getirmek, hatırlamak, anmak (Taşdibi Yörükleri – Manisa Alaca –Çorum” (DS. C. I: 260b); **anmak**, anmak (I) 2. Akla gelmek Köseçobanlı Gülnar –İçel” (DS. C. I: 275b); “**anısmak**, anışmak (I) Birini anmak, birinin arkasından sözünü etmek (Eşme ve köyleri –Uşak İlyas Keçiborlu –Isparta Darıveren Acıpayam, Sarayköy köyleri –Denizli Furunlu Bayındır – İzmir Dağmarmara Turgutlu –Manisa Yenice Emet –Kütahya Aşağılıca, Bozan, - Eskişehir Balı Ereğli –Zonguldak Boğaç Maçka –Trabzon Elmalı –Antalya” (DS. C. I: 270b); “**angış etmek** hatırlamak, anmak; Anaraş Sürmene-Trabzon” (DS. C. I: 267a); “**angmak** birinin arkasından konuşmak, lafını etmek, anmak (Çataklıhoca Çayeli-Rize)” (DS. C. I: 267a); “**anım etmek** anmak, anımsamak (Afşar, pazarören Pınarbaşı-Kayseri)”(DS. C. VI: 4421b).

⁴²⁷ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁴²⁸ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

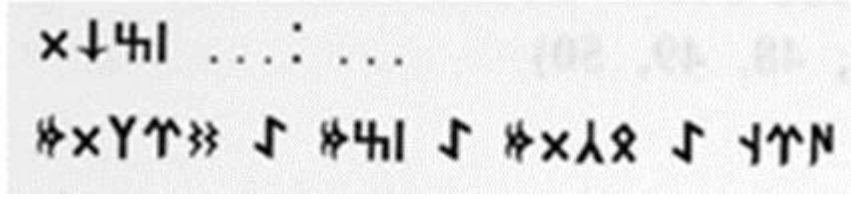
3.1.45 Kalbak-Taş XXIII (A-46)

Şekil 3.65: Kalbak-Taş XXIII (A-46) ⁴²⁹

⁴²⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 91.

3.1.45.1 D.D. Vasilyev'in Okuyuşu (1995, 92)⁴³⁰

Metnin Yazı Çevrimi

1. ///.... : ...

2. ürüng : biçdim : esizim : adirildim

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. açık (aydın, beyaz bir şey) : yazdım: heyhat : ayrıldım /
Kutsal yazıt yapıp sizlerden ayrıldım.

3.1.45.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 132)⁴³¹

Metnin Harf Çevrimi

ü(ö)r²ηb²t²d²me(a)n¹çmad¹r²l²d²mza(e)

Metnin Yazı Çevrimi

ür(ü)η b(i)t(i)d(i)m (a)n(a)ç(ı)m (a)d¹(ı)r²(ı)l²d²(ı)m(ı)z

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) Ürüng yazdım. Anneciğimizle ayrıldık.

3.1.45.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴³²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

↓ 4l ✱ x Y ↑ 33 (?) ↓ ✱ Λ ı ↓ ✱ x h ✱ ↓ ↓ ↑ N

Metnin Harf Çevrimi

Ü r² η² A b² t² d² m A n¹ ç m A d¹ r² l² d² m z A

⁴³⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 90.

⁴³¹ **age**, 90.

⁴³² **age**, 90.

Metnin Yazı Çevrimi

ür(ü)ñ-a b(i)t(i)d(i)m-a (a)nç(a)ma (a)dr(i)ld(i)m(i)z-a / (a)n(a)ç(i)m-a
(a)dr(i)ld(i)m(i)z-a

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben Ürüng, yazdım. Nasıl ayrıldık! / Annemizle ayrıldık!

3.1.45.4 Açıklamalar

ürün

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴³³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: genel olarak ‘beyaz’ anlamındadır. 11. Yüzyıla kadar çok yaygın olarak kullanılıyorken sonraları artık kullanılmaz olmuştur. Yakutçada **ürün** ‘beyaz’ (Pek. 3178); bir ihtimal Kırg. **Ürün baraŋ** ‘tan, şafak’; XX. yy. Anad. **Ürün** ‘süt, yoğurt’ SDD 1436, biçimleriyle yaşar. Arada sırada görülen E. Uyg. **yürün** imlâsı, kelimenin daha eski bir biçimini temsil etmez. Orh. T. 8.yy. **ürün kümüşin** ‘beyaz gümüşü’ BK K11; Tuny. 48. 8.yy. vd. **ürün esri** ‘beyaz benekli’ Irk. B. 4; Irk. B. 41; diğer örnekler Irk. B. 5; Irk. B. 20; **yürün taş** ‘beyaz taş’ Toy. 5 (ETY II 57), dbaşıka örnekler de mevcuttur. E.Uyg. 8.yy. vd. Man.-A **yürün tonlug dındarka** ‘beyaz cübbeli cennetlik kimseye/seçilmiş’ M III 30, 10-11; **ürün** M I 22, 4. Bud. **yürün yipin yaruk yaşuk** ‘beyaz ve mor ışık’ TT V 4, 12; diğer örnekler PP 42, 2; TT V 6, 47; U IV 30, 51-2. DD **ürün yerlig** ‘beyaz zeminli’ (ED : 233b) USp. 79, 6; **yürün bulut** ‘beyaz bulut’ TT I 4; diğer örnekler TT VII 13, 29; H I 91 vb. E. Kırg. 9.yy. **ürünümig karamıg azdım** ‘siyah ve beyazımdan (çiftlik hayvanları?) saptım/ayrıldım’ Mal. 11, 3; **ürünüm karam** Mal. 45, 7. Hak. T. 11. Yy. **ürün** herhangi birşeyin ‘beyaz’ olanı , Oğuz.’ Da **ak ürün** ‘tırnaktaki beyaz hilal’; gençlerin tırnaklarındaki beyazlık **tırnak ürüñi**. **Ürün** ‘falcının ücreti’ **elig ürüñi bér ‘ücreti ver’** Kaş. I 134; üç örnek daha vardır. KB **ürün** ‘beyaz’; yaygın bir sözcüktür; **ürün kedtim as** ‘beyaz as/gelincik giydim’ 84; diğer örnekler 881, 1103, 1319, 3840, 5640, 6622. 13. Yy.(?) At. **ürün yüz** ‘nur yüzlü’ 25; Tef.

⁴³³ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

ürün ‘beyaz’ 250. Çağ. 15. Yy. vd. **ewrün** ‘parlak, açık hava’ Seng. 53v. 1. Kıp. T. 13. Yy. ‘süt’ genellikle **ürün** Hou. 16, 11 (ED : 234a).

- Derleme Sözlüğü⁴³⁴

“ürün (II): 1. Süt ve süt ürünlerine verilen genel ad. (Köprücek Emet Kütahya; Yenice –Eskişehir; Çağa Gerede –Bolu; Safranbolu –Zonguldak; Taşköprü, Ağlı Küre, Peşman Daday –Kastamonu; Kurşunlu –Çankırı; Boyabat –Sinop; -Samsun; Niksar –Tokat; Uruş Beypazarı, Kızılcahamam, Ağılık Çubuk, Gölköy –Ankara; -Nevşehir; Bor, -Niğde; Ermenek, Ilgın köyleri, Kirligiret, Sorgun Bozkır –Konya; -Adana; Kocayatak Serik –Antalya)” (DS: 6.c; 4073b); “**ürün** (IV) süt, yoğurt, ayran vb. nesneler. (Güdül ve köyleri –Ankara)” (DS: 6.c; 4797a)

- Tarama Sözlüğü⁴³⁵

“**ürün** süt ve süten çıkan maddeler”(TS: 6.c; 4084)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁴³⁶

“üre süt ve iri çekilmiş buğdaydan yapılan bir tatlı türü” (ATS, 197b)

- Yenisey Yazıtları⁴³⁷

“**ürün** soylu (kimse)” (s. 511a)

11/3 (s. 45) ; 45/7 (s. 119)

- Kırgızistan Yazıtları⁴³⁸

“**ürün** ak, beyaz, parlak, açık, berrak” (s. 511a)

Talas-5/2 (s. 290)

⁴³⁴ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁴³⁵ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁴³⁶ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁴³⁷ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁴³⁸ age.

- Irk Bitig⁴³⁹

4 (s. 363); 5 (s. 364); 20 (s. 367); 41 (s. 371), 41 (s. 371)

T II T 14 “**yörün**”; 5, 7, 15, 20-21, 21-22 (s. 454)

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁴⁴⁰

“**yürün** beyaz” (Ö. Ayazlı : 366a); “**yürün**” (Ö. Ayazlı§1002, s. 141); “**arig yürün**” (Ö. Ayazlı§1006, s. 141); “**kara yürün**” (Ö. Ayazlı§0694, s. 116); “**yürün arig**” (Ö. Ayazlı§0316, s. 88); “**yürün kuşatre**” (Ö. Ayazlı§0322, s. 88); “**yürün küji**” (Ö. Ayazlı§0883, s. 131); “**yürün tişiniz**” (Ö. Ayazlı§1136-1137, s. 151); “**yürün yip**” (Ö. Ayazlı§0876, s. 130).

ana

- Yong Song Li⁴⁴¹

“**ana**” sözcüğünün geçtiği tarihî eserler ve günümüz Türk dillerindeki biçimleri için bkz. Yong-Söng Li, *Türk Dillerinde Akrabalık Adları* s. 118-120

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴⁴²

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘anne’ anlamına gelir ve ata sözcüğü gibi ilk kez E. Uyg.’ da ortaya çıkar, buna rağmen bu dönemde nadiren rastlanan bir sözcüktür. Kısmen, Moğolca **ece** / **ice** sözcüğüyle yer değiştiren KD dil grubu hariç günümüz Türk dillerinin tamamında yaygındır. Kelime bazen ‘anne’ gibi daha içten sevgi gösteren bir terim haline getirilmek için alışılmadık bir bozulmaya maruz kalmıştır (ED : 169b).

⁴³⁹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁴⁴⁰ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

⁴⁴¹ Yong-Söng Li, **Türk Dillerinde Akrabalık Adları**, (İstanbul: Simurg Yayıncılık/ Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 15, 1999), 118-120.

⁴⁴² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁴⁴³
“ene anne, ana” (ATS, 83a)

3.1.46 Kalbak-Taş XXIV (A-47)

Şekil 3.66: Kalbak-Taş XXIV (A-47)⁴⁴⁴

3.1.46.1 İ. L. Kızlasov’ un Okuyuşu (2004, 134)⁴⁴⁵

Metnin Harf Çevrimi

$s^2(\text{ş}^2)\text{çgn}^1 : z(?)y^2s^2(\text{ş}^2)\text{uķ}(\text{ok})$

Metnin Yazı Çevrimi

$s^2(\text{é})\text{çg}(e)n^1 : \text{azuķ}$

⁴⁴³ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁴⁴⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 92.

⁴⁴⁵ **age**, 92.

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) kayıp/başıboş , keşfeden/arayıp bulan (doğru yolu) (bunu yazdım).

Açıklama⁴⁴⁶

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: Kızlasov böylesi kısa bir yazıtta art ve ön ünlülü işaretlerin sürekli ihlâline ve ses değeri sadece tahmini olarak belirlenebilecek 6. işaretin özel, muhtemelen eğik görünüşüyle meselenin karmaşıktığına dikkat çeker. Satırı kelimelere bölmede tek referans noktası, kelime ayırıcı işaretin iki nokta üst üste şeklinde net olarak kesili olmasıdır.

3.1.46.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁴⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ſ/ł/↑ l 9/h ʒ : (?) Ǿ/ɔ ɛ ʌ l

Metnin Harf Çevrimi

s² ç g² n¹/u^t(?) : z t²/y² s² u^k/s²/A

Metnin Yazı Çevrimi

s(ü)ç(i)g ot : (a)z...

Metnin Rusçadan Çevirisi

Tatlı ot açgözlülük/az...(?)

Açıklama⁴⁴⁸

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: Yazıtın yerinde daha eski bir yazı varmış gibi duruyor.

⁴⁴⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 92.

⁴⁴⁷ age, 92.

⁴⁴⁸ age, 92.

3.1.46.3 Açıklamalar

süçig

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴⁴⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *süçig/süciğ* sözcüğü ‘tatlı; tatlı bir madde (örn., şarap)’ anlamına gelir (ED: 796b). *süçī-/süci-* ‘tatlı olmak’ (ED: 795b) fiilinden türetilmiştir. ‘tatlı’ anlamında GD dil grubunda **süçük/çüçük** biçimiyle yaşar. Özb. **suçuk/çuçuk**, Trkm. **süyci** biçimindedir. Osm. **sücü** ‘şarap’. Orh. T. 8. yy. savı **süçig** ‘kelimeleri tatlı’ KT G5, BK K4; başka örnekler de mevcuttur. E. Uyg. 8. yy. vd. DD **bir kab süçüg** ‘bir kap şarap’ USp. I; **süçüg** ‘şarap’ ile ilgili diğer örnekler, USp. 6, 6; 10, 5. Hak. T. 11. yy. **süçig** ‘tatlı olan herhangi birşey’; **süçig** (ED : 796b) ‘şarap’ birbirinin zıddı iki anlama sahip bir kelimedir (Muhtemelen Müslüman oldukları için şarap tatlı değildir.); **kızıl süçig** ‘kırmızı şarap’ derlerdi Kaş. I 408; diğer örnekler, Kaş. I 154; 282, 7; 373; Kaş. III 166; 397; 427. KB **süçig tutgu tıl söz** ‘dilini ve sözlerini tatlı tutmalı’ 547; **süçig bu tiriglig** ‘bu hayat tatlıdır’ 1170; diğer örnekler, 706; 2072; 2092. (KB’ de ‘şarap’ daima *bor* sözcüğüyle ifade edilmiştir.) At. 13. yy.(?) 209; Tef. suçug/süçüg ‘tatlı’ 278-9. 14. yy. Muh. sücüg Rif. 96; **sücü** Mel. 54, 7; 56, 7; 66, 1; 151, 154 **sücüğ** 66, 1; 165. Çağ. 15. yy. vd. **süçük, cüçük** ile aynı ‘tatlı, lezzetli’ Seng. 239r. 9; **cüçük** 212r. 12. Oğuz. 11. yy. **süm süçig neç** ‘çok tatlı şey’ Kaş. I 338. Harz. T. 14. yy. süçüg ‘tatlı; şarap’ Kutb. 162; sücüg NF 57, 7; 402, 5. Kıp. T. 13. yy. **sücü** ‘tatlı’ Hou. 16, 3 vd.; **sücü** ‘üzüm şarabı’ anlamına da gelir Hou. 27, 8. 14. yy. (Trkm.) **süci**; Kıp. T. **sücü** İd. 51. 15. yy. **şüşüş**; Kav. 63, 5. Osm. 14. yy. vd. **süci**, bazen de **sücü** ‘şarap’; tüm dönemlerde yaygındır, TTS I 652; TTS II 853; TTS III 646; TTS IV 715. 18. yy. **süci** ‘şarap’ Seng. 239r. 12 (ED : 797a)

- Tarama Sözlüğü⁴⁵⁰

“**süci/sücü** şarap” (TS, c. V :3605-3611)

⁴⁴⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁴⁵⁰ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

- Derleme Sözlüğü⁴⁵¹

“**Süci**/ şarap (Lâpseki –Çanakkale); **sici**/ şarap (Niksar -Tokat-Konya) **sücü**/ şarap (-İzmir)”(DS c. 5 : 3706b); “**sünci** şarap (Ünye Ordu)” (DS c. 5 : 3707a)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁴⁵²

“**çüçük**[<sūt+si-g] tatlı” Abuşka K § 423, s. 928. Ayrıca bkz. “**çüçük**” Abuşka K § 1673, s. 541

ot

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁴⁵³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘ot, bitki örtüsü’ anlamına gelir ve üç tane yan anlam kazanmıştır: 1-Şifalı bitki, ilaç; 2-Faydasız bitki, yabani ot; 3- Zehirli bitki. Orh. T. 8. yy. vd. **yaş ot** ‘taze ot’ Irk. B. 17, 53. Man. **otug ıgaçig** ‘bitkiler ve ağaçlar’ Chuas. 318 (ED : 34b)

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁴⁵⁴

“**ot** ot, bitki” (B. Özbay : 152a)

“**beş türlü otka ıgaçka**” (B. Özbay§97-98, s.82); “**beş türlü otug ıgaçig**” (B. Özbay§355-356, s.90-91).

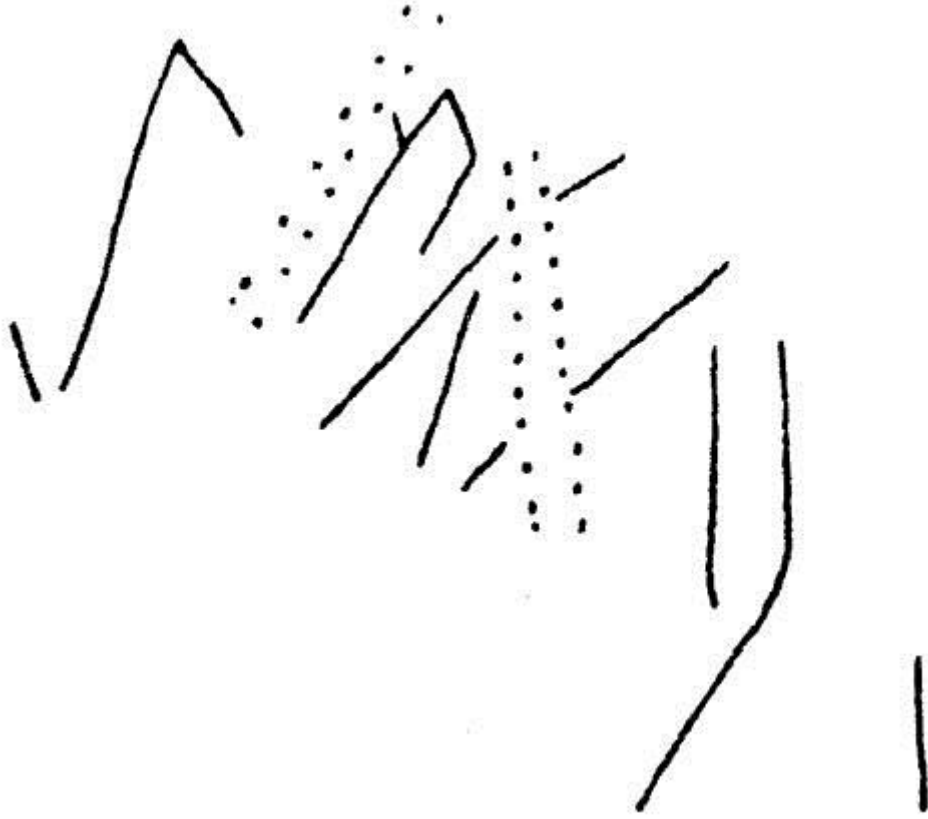
⁴⁵¹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankocak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁴⁵² Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁴⁵³ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁴⁵⁴ Betül Özbay. **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

3.1.47 Kalbak-Taş XXV (A-60)

Şekil 3.67: Kalbak-Taş XXV (A-60) ⁴⁵⁵

3.1.47.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 136) ⁴⁵⁶

Metnin Harf Çevrimi

ks²(ş²)çr²e

Metnin Yazı Çevrimi

k(i)ş ç(e)r

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) Kiş. (beni) (günahtan) kurtar (azat et).

⁴⁵⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 92.

⁴⁵⁶ **age**, 92.

3.1.47.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁵⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

... ᚠ ᚦ ᚱ ᚲ ᚷ ...

Metnin Harf Çevrimi

...k² s² ç r² A ...

Metnin Yazı Çevrimi⁴⁵⁸

...keş (i)çre...

Metnin Rusçadan Çevirisi

...ok çantasında...

Açıklama⁴⁵⁹

Yazarlar, yazıtlarla ilgili olarak şunu söylerler:

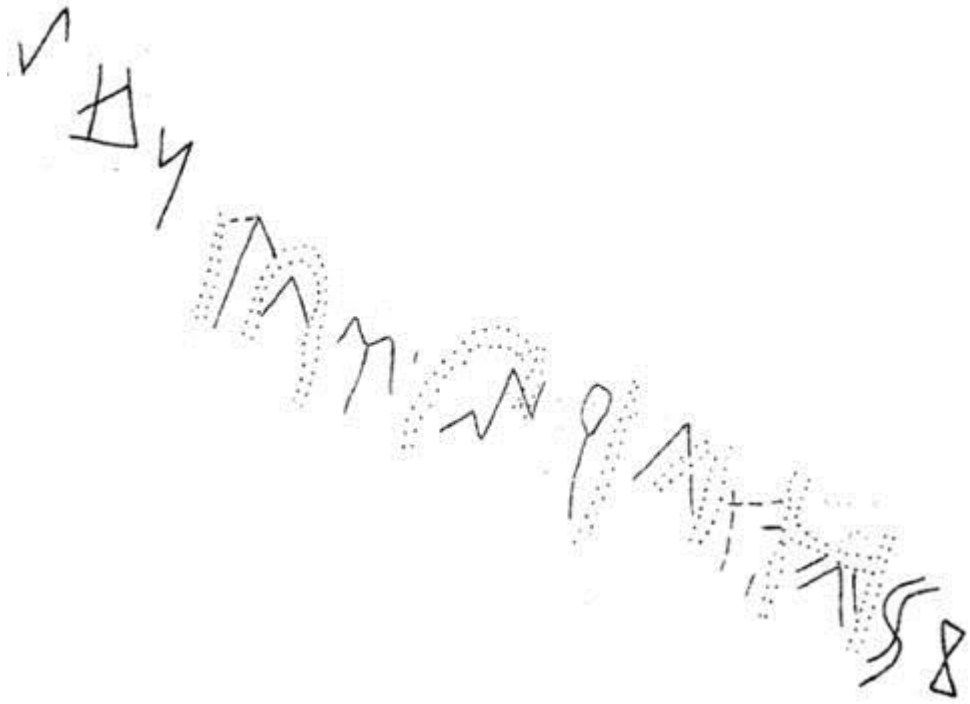
1. Bu yazıtta diğerinin üzerine yapılmış bir duvar yazısı görünmektedir. İşaretler, önceki duvar resminin görünen hatlarının yanında zar zor seçilir.
2. “içre” kelimesinin baş harfi i eksik olması önerilen okumayı şüpheli yapar. Baştaki i genellikle atlanmaz. Diğer yandan burada içre son takı olarak kullanılır. Önceki kelimeye bağlanmış olabilir yani klitikleşir ve bütün öğeler beraberce tek kelime gibi anlaşılmış olabilir.

⁴⁵⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 92.

⁴⁵⁸ keş sözcüğü için bkz. Biçiktu Boom III

⁴⁵⁹ Tıbıkova, **age**, 92.

3.1.48 Kalbak-Taş XXVI (A-48)

Şekil 3.68: Kalbak-Taş XXVI (A-48)⁴⁶⁰

3.1.48.1 D. D. Vasilyev'in Okuyuşu (1995, 94)⁴⁶¹

×4 14 ...

Metnin Harf Çevrimi ve Yazı Çevrimi

[...b² (?)]d²z esiz... = bediz esiz

Metnin Rusçadan Çevirisi

resim heyhat!

3.1.48.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁶²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Ј ⋈ 4 ? ? ʎ ʎ 9 ʌ/x ? ʌ 4 (?) ...

⁴⁶⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 93.

⁴⁶¹ age, 93.

⁴⁶² age, 93.

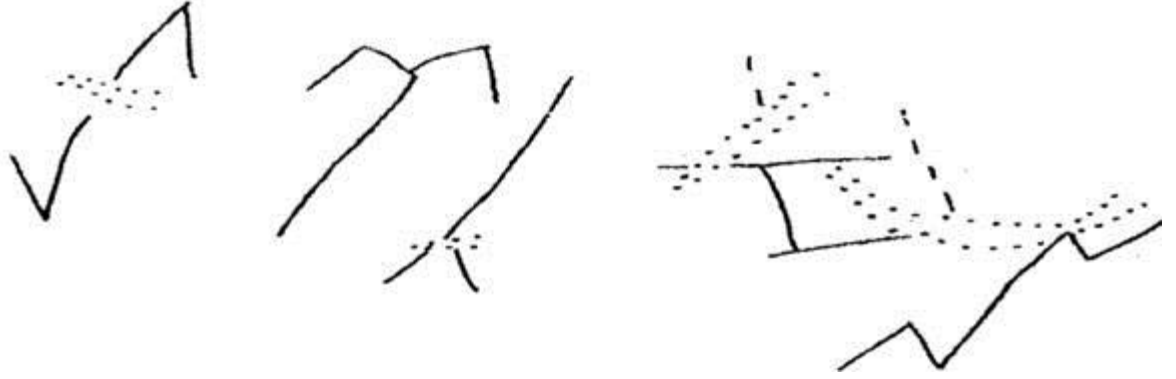
Metnin Harf Çevrimi

...(?) z t¹ ? d²/ş¹ y² n² r² ? ? r¹ m A

Açıklama⁴⁶³

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: Bu yazıtla ilgili yorumumuz yoktur.

3.1.49 Kalbak-Taş XXVII (A-61)

Şekil 3.69: Kalbak-Taş XXVII (A-61)⁴⁶⁴

3.1.49.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 141)⁴⁶⁵

Metnin Harf Çevrimi

n²mçr²e

Metnin Yazı Çevrimi

(i)n(i)m ç(e)r

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Ben) İnim. Kurtar (özgür bırak) (beni) (günahtan)!.

⁴⁶³ L.N.Tibikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 93.

⁴⁶⁴ “Памятники Рунического письма Горного Алтая”, http://www.altay.uni-frankfurt.de/RUNIKA_1.HTM [07.09.2015].

⁴⁶⁵ Tibikova, **age**, 93.

3.1.49.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁶⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

... ↓ ↑ ʌ ? ʌ

Metnin Harf Çevrimi

n² ? ç r² A ...

Açıklama⁴⁶⁷

Yazarlar yazıtın yorumunu yapamadıklarını belirtmişlerdir. ç r² A biçiminde sıralanan karakterlerin bu kayada çık sık bulunduğunu bu yüzden bir ünvanın parçası ya da *çor* adına ait bir parça olabileceğini söylemişlerdir.

3.1.50 Kalbak-Taş XXVIII (A-62)

Şekil 3.70: Kalbak-Taş XXVIII (A-62)⁴⁶⁸

3.1.50.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002 : 142)⁴⁶⁹

Metnin Harf Çevrimi

b²t²d²me

Metnin Yazı Çevrimi

b(i)t(i)d(im)

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Bunu) ben yazdım.

⁴⁶⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 93.

⁴⁶⁷ **age**, 93.

⁴⁶⁸ **age**, 94.

⁴⁶⁹ **age**, 94.

3.1.50.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁷⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

↓ ✕ x h ?

Metnin Harf Çevrimi

? t² d² m A

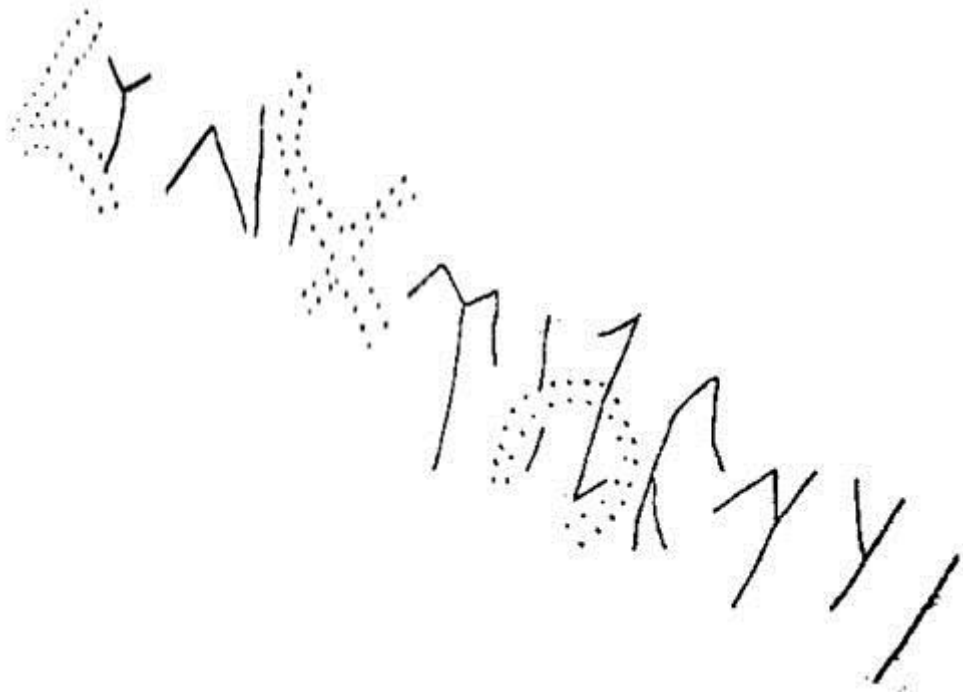
Metnin Yazı Çevrimi

[b](i)t(i)d(i)m / (e)td(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

(bunu) Ben yazdım / (bunu) Ben yaptım

3.1.51 Kalbak-Taş XXIX (A-63)

Şekil 3.71: Kalbak-Taş XXIX (A-63)⁴⁷¹

⁴⁷⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 94.

⁴⁷¹ age, 94.

3.1.51.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 144)⁴⁷²

Metnin Harf Çevrimi

s²(ş²)ŋkga(e)s²(?)(ş²?)r²**ş²l²

Metnin Yazı Çevrimi

s(a)ŋk(i)ğ (?)...

Metnin Rusçadan Çevirisi

Manastır cemaatine ait ?...

3.1.51.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁷³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Υ ∧ ? ? Υ : 1 6 4 1 1

Metnin Harf Çevrimi

s²ŋ²k¹g²A : r²? ? ş¹l²

Açıklama⁴⁷⁴

Bu yazıtla ilgili yorumumuz yoktur.

Yazarlar yazıtın yorumunu yapamadıklarını belirtmişlerdir.

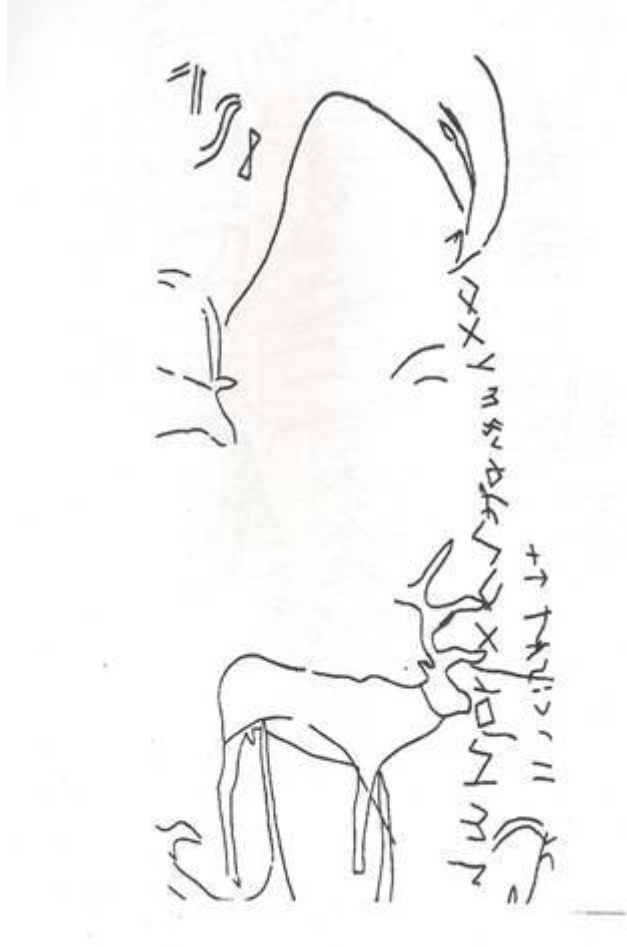
Katalog' da Kalbak Taş XXIII (A-46), XIX (A-42), XVII (A-40), XXVI (A-48) olarak kaydedilmiş olan yazıtlar, D. D. Vasilyev' in yayınında⁴⁷⁵ aşağıdaki gibidir:

⁴⁷² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 94.

⁴⁷³ **age**, 94.

⁴⁷⁴ **age**, 94..

⁴⁷⁵ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 179-186.

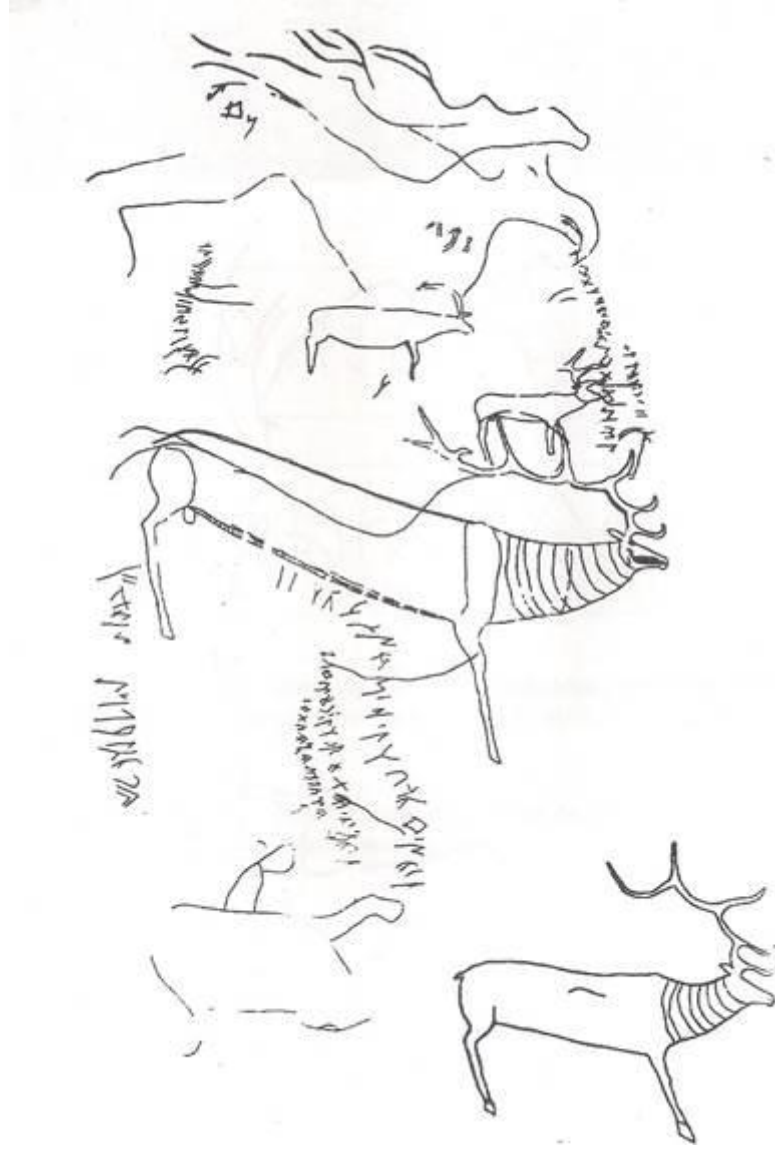

Şekil 3.72: Vasilyev⁴⁷⁶

Yazıtlar, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Yalbak-Taş. Kompleks 2.*⁴⁷⁷

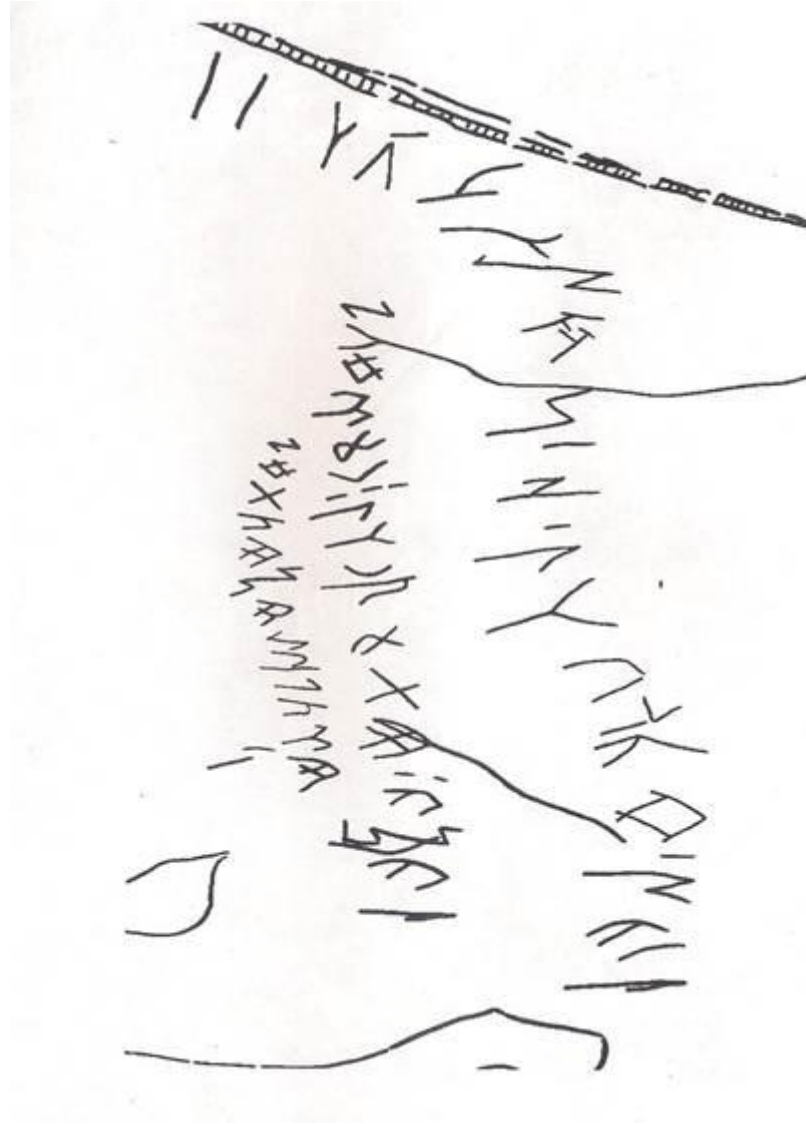
⁴⁷⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 179.

⁴⁷⁷ **age**, 179-186.

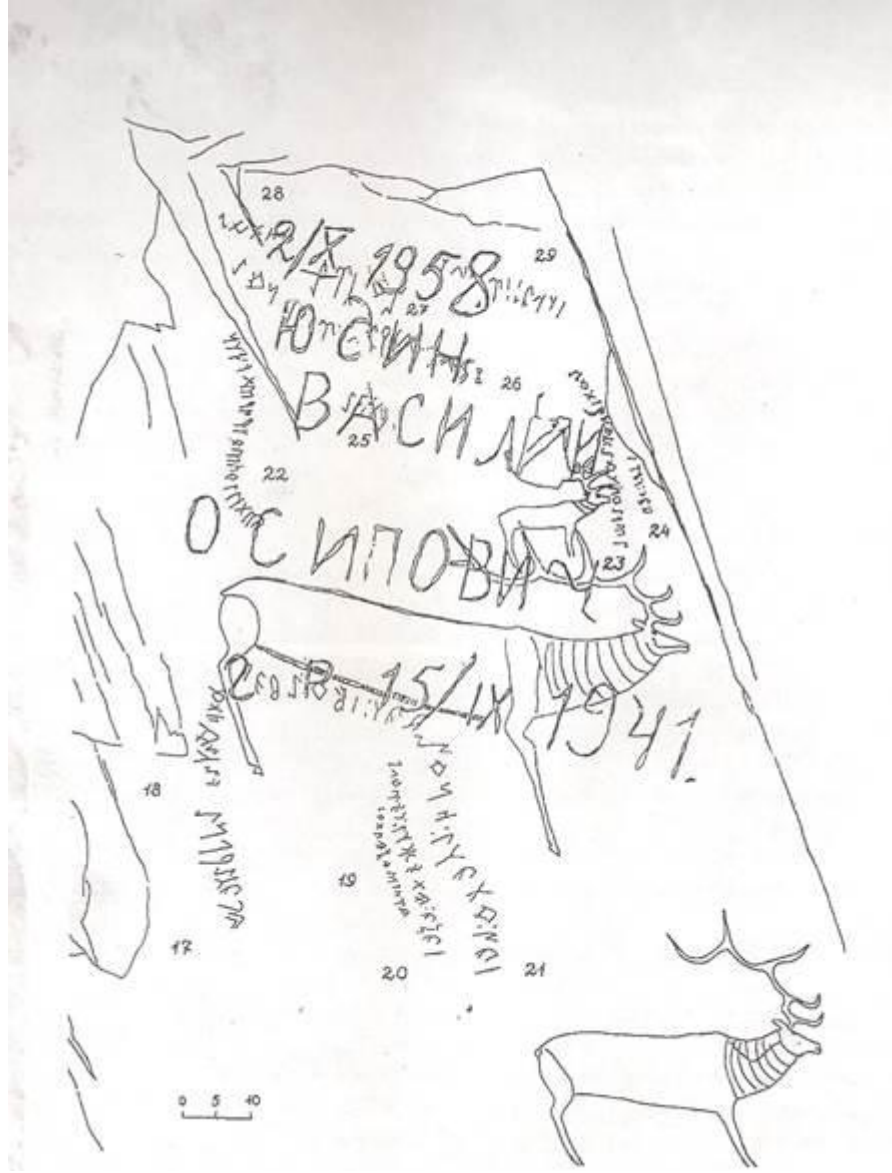
Şekil 3.73: Vasilyev⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 180..

Şekil 3.74: Vasilyev⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 180.

Şekil 3.75: Vasilyev⁴⁸⁰

3.1.51.3 D. D. Vasilyev' in Yorumu⁴⁸¹

Vasilyev, kayanın sağ üst kısmındaki yazıtın iki satırdan oluştuğunu ve ilk satırın kesin bir okumaya olanak tanımayan sondaki dört işaretin kurtarılabilir olduğunu söyler.

1).....

2)ürünü biçidim sizime adırildim

‘parlak/aydınlık (bir mesaj/mektup)yazdım, sizinle ayrıldım’

⁴⁸⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 183.

⁴⁸¹ age, 184.

Vasilyev’ in daha önceki yorumu için bkz. Kalbak Taş XXIII (A-46).

Vasilyev, kelime ayırıcı işaret olarak Altay yazıtları nın yanı sıra Yenisey Yazıtları’ nda da iyi bilinen sesbirimlerinden birinin kullanıldığını aynı zamanda da ünlü uyumunu bozan imlâ hatalarına dikkat edilmesi gerektiğini söyler. Kayanın sağ alt kısmındaki yazıtın üç satırdan oluştuğunu ve ilk satırın diğer ikisiyle bir düzen içinde ve ilişkili olmasına rağmen oymasıyla ve çizgileriyle onlardan biraz farklı olduğunu kaydeder. Vasilyev yazıtın belki de ayrı bir metin olabileceğine de dikkat çeker.⁴⁸²

1) *igö biçig ili : kara bölön ili*

‘İlâhi yazıtlar ülkesi, güçlü Tibet ülkesidir.’⁴⁸³

Vasilyev, coğrafi bir terim olan *bölön* sözcüğünün Yukarı Tibet’ i ifade ettiğini ve diğer bazı Türk runik yazıtlarında bilhassa Orhon Yazıtları’ nda, Prens Kül Tegin onuruna olan yazıtta rastlandığını söyler.⁴⁸⁴

2) *igenin : bediz kan eli : uz ermiş*

‘Tanrı Han’ ın ülkesi ustaca yaratılmış (ya da *kusursuzca düzenlenmiş*)’

3) *birti aka ben bitidim*

‘Ben, Birti-aka, (bunu) yazdım!’

Vasilyev’ in daha önceki yorumları için bkz. Kalbak Taş XIX (A-42).

Kayanın sol alt kısmındaki yazıt tek satırdan oluşur.

1) *atı Yegçi Yıpar : ini sizime*

‘Onun adı Yegçi Yıpar (İyi misk yapan). Size, genç!’

Vasilyev, adın yapısı ve Eski Türk dilinde cins bildirici çekimin olmadığı göz önüne alınırsa, bu yazıtın, bir kadına ithaf edildiğinin öne sürülebileceğini söyler.⁴⁸⁵

Vasilyev’ in daha önceki yorumu için bkz. Kalbak Taş XVII (A-40).

Vasilyev, kayanın sol üst kısmındaki yazıtın iki satırdan oluştuğunu, ikisinin de zorlukla görülebildiğini ve sadece kısmen onarıldıklarını söyler.⁴⁸⁶

⁴⁸² D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 184.

⁴⁸³ *age*, 184.

⁴⁸⁴ *age*, 184.

⁴⁸⁵ *age*, 184.

1) ...*diz siz*... ‘oymalımotifler sizin için’

2) ...*r m* ‘...’⁴⁸⁷

Vasilyev’ in daha önceki yorumu için bkz. Kalbak Taş XXVI (A-48).

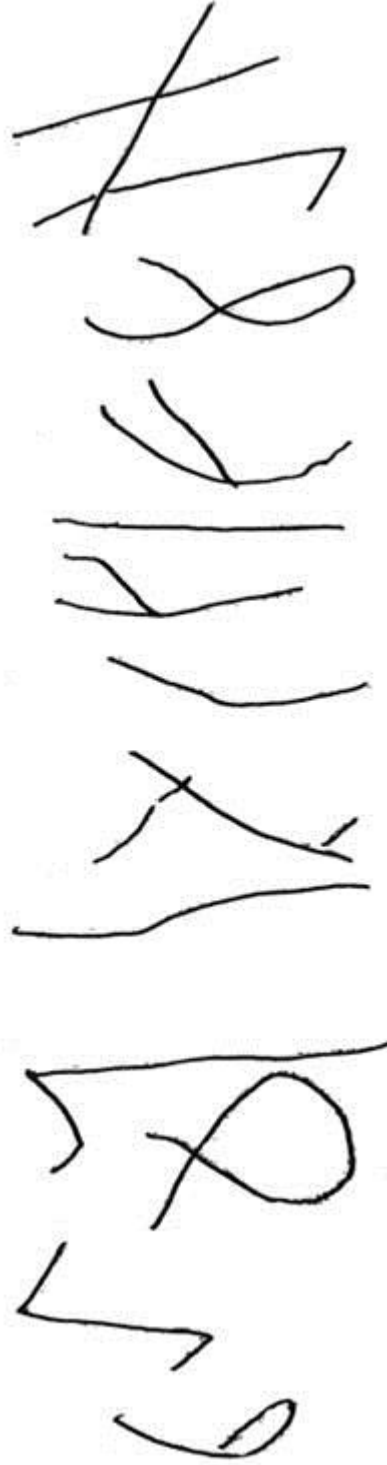
Vasilyev, yazıt grubunun tamamının eski bir kervan yolu üzerindeki ziyaretçi yazıtları olduğunu ve gezginlerin, gördükleri hakkındaki izlenimlerini aktardıklarını ya da yöreye özgü tanrıya kutsal yerde bir tür ayin takdimi olabileceğini söyler. Yazıtların, Altay Türk halkıyla Tibet arasındaki bilinen ilişkiyi, bu ülkenin manevi değerleriyle tanışıklığı ve antik çağlara uzanan Altay-Himalaya kervan yolunu doğruladığını kaydeder.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 184.

⁴⁸⁷ **age**, 184.

⁴⁸⁸ **age**, 184.

3.1.52 Kara Boom (Semisart) (A-70)

Şekil 3.76: Kara Boom (Semisart) (A-70) ⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 95.

Yayın: Yok⁴⁹⁰

Önceki okuma girişimleri: Yok⁴⁹¹

3.1.52.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁹²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ከ ገ ከ ን ለ (?) ሃ ሃ ? ለ ? (?) ለ ለ ? ?

Metnin Harf Çevrimi

$$??Ab^2?s^2?\eta^2r^1s^2k^2zIz$$

Metnin Yazı Çevrimi

...s(e)k(i)z iz

Metnin Rusçadan Çevirisi

...sekiz iz

Açıklama⁴⁹³

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: Yazıt, güncellendiği için (son 10 işaret), berbat olmuş/bozulmuş. Şimdi yazıtın sonunda hangisinin tam olarak kesilmiş runik işaretler olduğuna hükmetmek zordur. Yazıtın başlangıcı çözümlenemez. Son beş işaret $s^2 k^2 z I z$, doğru çizilmişse ‘sekiz iz’ olarak okunabilir.

3.1.52.2 Açıklamalar

 iz

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
- ⁴⁹⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *īz* ‘ayak izi, iz, işaret; yol’ anlamlarına gelir. KB 4411’ de belirtme eki almış olan **Izig** kelimesinden edinilen izlenime göre kelimenin aslı **īz**’ dır. Günümüz Türk dillerinin tamamında hala yaşamaktadır. Sözcük, KD dil grubunda **is** biçimindedir. E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. **kodmıſ izi** ‘bıraktığı ayak izleri

⁴⁹⁰ L.N.Tibikova, Ĭ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 94.

⁴⁹¹ age, 94.

492 **age, 95.**

493 **age, 95.**

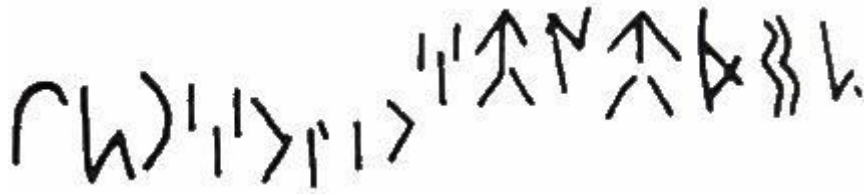
⁴⁹⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

(varlığını devam ettirir)’ Hüen-ts. 92; **ıduklar izi kutlug yer orunka** ‘azizlerin ayak izlerini kutsal yere (takip etmeye cesaret ettim)’ (Hüen-ts. 211-12. Hak. T. 11. yy. **iz** ‘yerde ya da ciltte uzun çizik’ Kaş. I 80. KB **atı kaltı iz** ‘adı iz bıraktı’ 235; diğer örnekler KB 871, 877, 5264. At. 13. yy.(?). **biliglig izi izlegil** (ED : 277a) ‘bilgenin ayak izlerini izle’ 225; Tef. **id** ‘yol, patika, iz’ 122. 14. yy. Muh. ‘yerdeki bir iz’ **iz** Mel. 83, 11; Rif. 189. Çağ. 15. yy. vd. **iz** ‘ayak izi’ Seng. 101r. 5. Harz. T. 14. yy. **iz** ‘yol, patika, iz’ Kutb. 62; MN 260. Kum. 14. yy. **iz** ‘yol, patika, iz’ KKG. Grøn. Kıp. 14. yy. **iz** İd. 12. 15. yy. **iz** Tuh. 4b. 9. **Osm.** 14. yy. **iz** ‘ayak izi’; TTS I 397; TTS II 556; TTS III 391; TTS IV 447 (ED : 277b).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁴⁹⁵

“**is** iz; izincajırın cat izleri belirlemek” (ATS 90b)

3.1.53 Kupçegen (A-49)

Şekil 3.77: Kupçegen (A-49) ⁴⁹⁶

3.1.53.1 İ. L. Kızlasov’ un Okuyuşu (2000, 98) ⁴⁹⁷

Metnin Harf Çevrimi

ḱ(?~l¹?)d¹mt¹r¹tlǵu(o)s²(s¹/s²/s¹)ı(i)u(o)ǵn¹ ḱ(t²?)y²

Metnin Yazı Çevrimi

aḱ adam (ya da ḱadam/aldam ~ ḱadım/aldım) taratǵusı uǵan ḱay (ya da ét(?)iy(?))

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Bu) değersiz adamın hediyesi (yada; Kadam’ ın / Aldam’ ın). Yüce/herşeye gücü yeten (Tanrı), duy (beni)! (Kelimesi kelimesine: dön (bana doğru), cevap ver)

⁴⁹⁵ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁴⁹⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 96.

⁴⁹⁷ **age**, 96.

3.1.53.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁴⁹⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᵛ ᵛ ᵛ □ > ᵛ ᵛ > □ ᵛ ᵛ ᵛ ᵛ ᵛ (?)ᵛ...

Metnin Harf Çevrimi

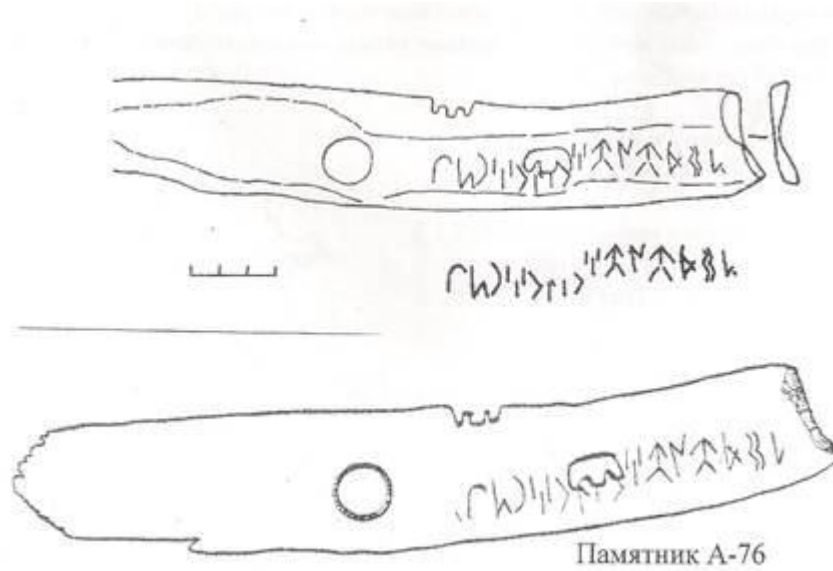
...t² d¹ m t¹ Ü t¹ g¹ U s² I U g¹ n¹ t² b¹

Metnin Yazı Çevrimi

(b)(i)t(i)d(i)m.....

Metnin Rusçadan Çevirisi

yazdım.....

Şekil 3.78: Vasilyev⁴⁹⁹

3.1.53.3 D. D. Vasilyev' in Yorumu⁵⁰⁰

Metnin Yazı Çevirisi

(a)ld(i)m t(a)rt(i)g ur(?)ı ug(a)n (è)ti...

⁴⁹⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 96.

⁴⁹⁹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 216.

⁵⁰⁰ **age**, 215.

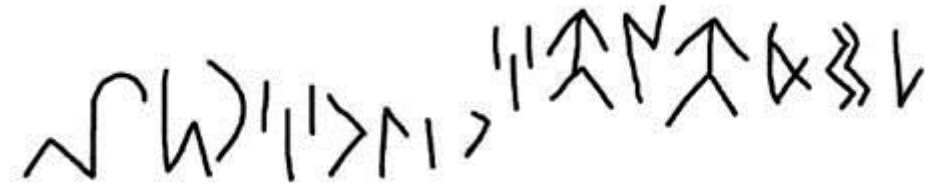
Metnin Rusçadan Çevirisi

Satın aldım. urganı...Her şeye gücü yetenin bedeni

Açıklama⁵⁰¹

Vasilyev, bunun büyük bir olasılıkla ya yay kirişinin bir parçası ya da bir ayın aksesuarı olduğunu belirtir.

3.1.53.4 Nurdin Useev' in Okuyuşu⁵⁰²

Şekil 3.79: Useev⁵⁰³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Metnin Harf Çevirimi

g² t² n¹ g¹ u/o ı/i s² o/u g¹ t¹ r¹ t¹ m d¹ l¹

Metnin Yazı Çevirimi

(a)ld(a)m t(a)rtgusı ug(a)n t(e)g

Metnin Diliçi Çevirisi

Aldam' ın çekici (kemerin örölmekte olan deri liflerini çekmede kullanılan çekici alet) işlevseldir (Kelime kelime: yapabilmek).

N. Useev' in Yorumu⁵⁰⁴

Useev, yazıtta bulunan bazı harflerin ses değerlerinin tartışmalı olduğunu ve bazılarının ise ters yazılmış olmasından dolayı okuma ve yorumlamada zorluğa neden olduklarını kaydetmiştir. Useev okuma önerisindeki sözcükleri şu şekilde

⁵⁰¹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 215.

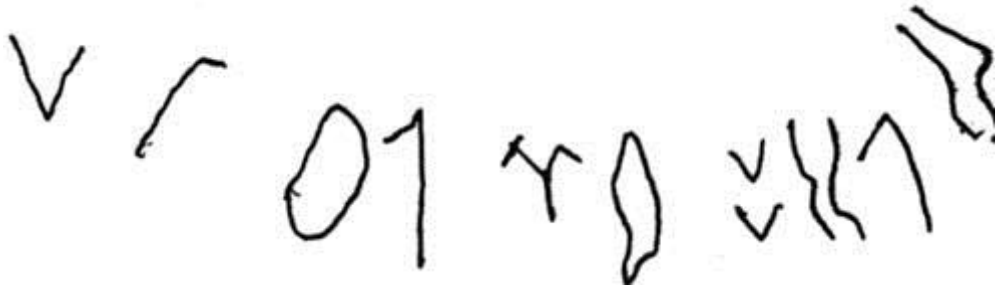
⁵⁰² Nurdin Useev, "Köpçeğin (A 49) Yazıtı". **Osman Fikri Sertkaya Armağanı**. ed. Hatice Şirin User, Bülent Gül. (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2013): 607-612.

⁵⁰³ **age**, 611.

⁵⁰⁴ **age**, 607-612.

açıklar: **aldam** kişi adı *al* “hile, aldatma; yol, vasıta, çare; yetenek” kökünden, isimden isim yapan ve kök kelime ile ilgili bir sıfatı bildiren +*dAm* eki ile türetilmiştir ve **aldam** sözcüğü “akıllı, yetenekli, bir işi yapmanın usullerini ve yöntemlerini bilen” anlamına geliyor olabilir. **tartgu** sözcüğü *tart-* “çekmek” fiilinden, eylem ve eyleyici adları türeten –*gu* ekiyle türetilmiş olduğu ve sözcüğün anlamının “çekiç, çekici” olduğu ileri sürülebilir. Söz konusu alet kemer örmede kullanılır. **ugan** sözcüğü *u-* “yapabilmek, gücü yetmek” fiil kökünden –*gan* sıfat-fiil ekiyle türetilmiş ve “uygun, iyi yapan, yapabilen” anlamında olabilir. **teg** “gibi” sözcüğü ise isim cümlesinin yüklemi görevinde olabilir.

3.1.54 Manırlı-Kobı I (A-64)

Şekil 3.80: Manırlı-Kobı I (A-64)⁵⁰⁵

Yayın: Yok⁵⁰⁶

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵⁰⁷

3.1.54.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵⁰⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Λ D/B A/D I/↑/J/J Y D/Σ A Σ 1 D/Σ

Metnin Harf Çevrimi

$d^1/y^1 p d^1 t^1 d^1/y^1(?) r^2 l^1/A^U k/s^2(?) : y^1/b^2(?) \ddot{U} k/n^1(?) \S^1(?)$

Metnin Yazı Çevrimi

....y(a)rok...

⁵⁰⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 97.

⁵⁰⁶ age, 97.

⁵⁰⁷ age, 97.

⁵⁰⁸ age, 97.

Metnin Rusçadan Çevirisi

.... ışık/aydınlık ...

Açıklama⁵⁰⁹

Yazarlar, ters yazılmış t1 işaretinin nadir olduğunu belirtmişlerdir.

3.1.54.2 Açıklamalar

yarok

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵¹⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **yaruk** sözcüğü yaru- ‘parlamak’ (ED : 956b) fiilinden türetilmiştir. ‘ışık, parıltı; parlak, ışıltılı’ vb. anlamlara gelir. Günümüz Türk dillerinin tamamında hala yaşamaktadır. Orh. T. 8. yy. vd. (Güneş yükseldi) kamag üze yaruk boltı ‘her yer aydınlandı’ Irk. B. 26; yaruk ay teŋrike ‘ışıltılı aya’ Toy. I r. 2 (ETY II 176). Man. yaruklı karalı ‘aydınlık ve karanlık’ Chuas. I 6; yaruk teŋriler ‘ışığın tanrıları’ Chuas. I 16; diğer örnekler, Chuas. I 9-10; M III 19, 9; 23, 2-3 vb. E. Uyg. 8. yy. keçe yaruk batur erikli ‘akşamleyin ışık azalıyorken/güneş batarken’ MÇ D1 (ED : 962a).

- Derleme Sözlüğü⁵¹¹

“**yarık** (III) ay ışığı Bursa” (DS, c. VI : 4185b)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁵¹²

“**carık** I 1. ışık; aydınlık carık dürüm aydınlık hayat; mutlu hayat; 2. neşeli, mutlu (karakter), carık sağıštu kiji neşeli adam; 3. Dünya” (ATS 54b)

⁵⁰⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 97.

⁵¹⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁵¹¹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁵¹² Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

- Niyāzi Nevâî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁵¹³
“**yarug** [<yāru-k] parlak” Abuşka K § 1855, s. 1039; “**yaruk** [<yāru-k] parlak” Abuşka K § 1856, s. 1039; Ayrıca bkz. “**yarug** ve **yaruk**” Abuşka K § 2573, s. 795-796
- Yenisey Yazıtları⁵¹⁴
“**yaruk** kişi adı.” (s. 511b); “**Yaruk Tegin**” 15/3 (s. 54)
- Irk Bitig⁵¹⁵
Irk Bitig⁵¹⁶
“ışık, aydınlık” (s. 511b)
26 (s. 368)
MIK III 35a+b; A Yüzü/2 (s. 411)
- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁵¹⁷
“**yaruk** ışık, aydınlık, parlak” (B. Özbay : 155b)
“**yaruklı karalı**” (B. Özbay§6, s.78; §24, s.79; §204, s.85; §208-209, s.86); “**yaruk**” (B. Özbay§16, s.79); “**yaruk üzütleriñ**” (B. Özbay§21, s.79); “**arığ yaruk ezrua**” (B. Özbay§22, s.79); “**iki yaruk ordo**” (B. Özbay§40, s.80; §52-53, s.80); “**yaruk teñri**” (B. Özbay§73-74, s.81); “**küçi yarukı tözi yiltızı**” (B. Özbay§85-86, s.81-82); “**yaruk yiltızın**” (B. Özbay§198, s.85); “**tört yaruk tamga**” (B. Özbay§215, s.86); “**bêş teñri yarukın**” (B. Özbay§261-262, s.87; §264-265, s.87; §273, s.88; §354, s.90); “**teñri yarukın**” (B. Özbay§278, s.88); “**yaruknuğ**” (B. Özbay§43, s.80); “**yarukug karag**” (B. Özbay§47-48, s.80); “**bêş teñri yarukı**” (B. Özbay§339, s.90); “**yaruk teñrilerke**” (B. Özbay§361, s.91; §373, s.91).

⁵¹³ Mustafa S. Kaçalın, *Niyāzi Nevâî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁵¹⁴ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, *Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig*, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁵¹⁵ **age.**

⁵¹⁶ **age.**

⁵¹⁷ Betül Özbay, *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

• Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁵¹⁸

“**yaruk** parlak, parlaklık” (Ö. Ayazlı : 360b)

“**yaruk yaşuk**” (Ö. Ayazlı§0584-0585, s. 108; §0768-0769, s. 122);
“**yaruk ıdmış**” (Ö. Ayazlı§1159, s. 153) “**yaruk yaltrık**” (Ö. Ayazlı§1100, s. 148); “**yaruk yaltrıklarnıñ**” (Ö. Ayazlı§0501, s. 102);
“**yaruk yaltrıklıg**” (Ö. Ayazlı§0004, s. 64; §0059-0060, s. 68; §0602-0603, s. 110; §0797, s. 124; §1170, s. 154; §1294, s. 163, §1317-1318, s. 164-165); “**yaruk yulag**” (Ö. Ayazlı§0761, s. 121);
“**yarukın...yarutzunlar**” (Ö. Ayazlı§0762-0763, s. 122); “**altun öñlög yarukın**” (Ö. Ayazlı§0495, s. 101); “**altun öñlög yaruklar**” (Ö. Ayazlı§0491, s. 101; §0468-0469, s. 99; §0524-0525, s. 103-104, §0533-0534, s. 104); “**yarukları üstelgey**” (Ö. Ayazlı§1255-1256, s. 160).

• Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁵¹⁹

yaruk “aydınlık, ışıklı, parlak, parıltılı, aydınlatılmış; ışık” (Z. Gulcalı : 240)

yaruk közümüz (Z. Gulcalı §156-157, s. 80); **kün teñriniñ yarukı** (Z. Gulcalı §375, s. 95).

⁵¹⁸ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

⁵¹⁹ Zemire Gulcalı, **Eski Uyğurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

3.1.55 Manırlu-Kobı (A-65)

Şekil 3.81: Manırlu-Kobı (A-65)⁵²⁰

Yayın: Yok⁵²¹

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵²²

3.1.55.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵²³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

? Ǝ J J/Ɔ ʌ

Metnin Harf Çevrimi

t¹ I/l¹ A g² ?

Metnin Yazı Çevrimi

(a)tı...

⁵²⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 97.

⁵²¹ age, 97.

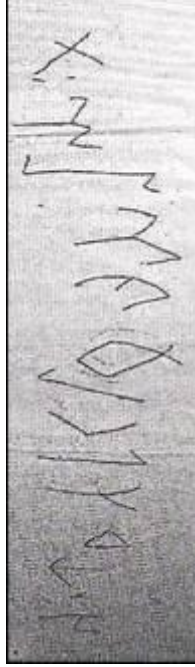
⁵²² age, 97.

⁵²³ age, 97.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun adı...

3.1.56 Sakıyla-Kobı I (A-74)

Şekil 3.82: Sakıyla-Kobı I (A-74)⁵²⁴

Yayın: Yok⁵²⁵

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵²⁶

3.1.56.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵²⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

... ↑ > | > ... x ↑ ʃ/ʃ ↑ ʃ ʃ > 1 ↑ ʃ ↑ ? ʃ

Metnin Harf Çevrimi

Ü ? ^Uk ^lk ^l² p U ^l¹ b² g² r² A/n² r² d² ... U s² n¹ ^Uk...

Metnin Yazı Çevrimi

(a)lp ol b(e)g (e)r(e)n (e)rd(e)[m...]U s(i)nok...

Metnin Rusçadan Çevirisi

⁵²⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 98.

⁵²⁵ age, 98.

⁵²⁶ age, 98.

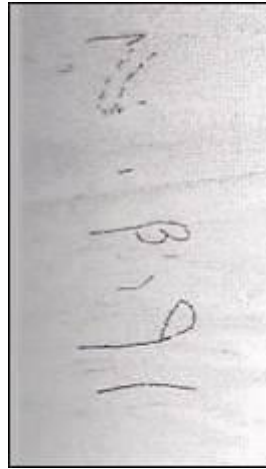
⁵²⁷ age, 98.

O, kahramandır. Ey, Bey! Erdem...

Açıklama⁵²⁸

Yazıtın çok kötü durumdadır. Burada 12 olsa da 5. Ve 6. Runik işaretleri alp olarak yorumlamak mümkündür. Böylece alp ol ‘ O, kahramandır’ ortaya çıkar. beg er a! erd(e)[m ... ‘Ey, Bey! Erdem...’ tarafından izlenir; beg er çok sık rastlanan bir birleşimdir. İlk işaretler ve sondaki dört işaret için yorumumuz yoktur.

3.1.57 Sakıyla-Kobı II (A-75)

Şekil 3.83: Sakıyla-Kobı II (A-75)⁵²⁹

Yayın: Yok⁵³⁰

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵³¹

3.1.57.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁵³²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

....(?)† (?)l (?) Y/1 (?)» 9 l ...

Metnin Harf Çevrimi

...s² y² d¹ η²/l² s² l....

⁵²⁸L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 98.

⁵²⁹age, 98.

⁵³⁰age, 98..

⁵³¹age, 98.

⁵³²age, 99.

Metnin Yazı Çevrimi

Yok

Yazarlar yazıtın yorumunu yapamadıklarını belirtmişlerdir.⁵³³

3.1.58 Sogodek (A-66)

Şekil 3.84: Sogodek (A-66)⁵³⁴

Yayın: Yok⁵³⁵

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵³⁶

⁵³³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 99.

⁵³⁴ age, 99.

⁵³⁵ age, 99.

3.1.58.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵³⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?)> | J J 1 J | | ? | | ↑ J | 1 ✱ 1 J ✱ |

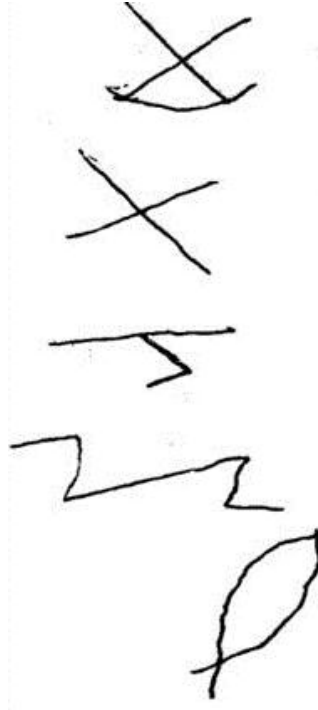
Metnin Harf Çevrimi

s² b² l¹ p b² p s² b¹ U¹ k s² s² ? s² s² l¹ p l¹ l¹ s² U(?)

Açıklama⁵³⁸

Yazarlar yazıtın yorumunu yapamadıklarını belirtmişlerdir.

3.1.59 Tekpenek (A-67)

Şekil 3.85: Tekpenek (A-67)⁵³⁹

3.1.59.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2001, 257)⁵⁴⁰

Metnin Yazı Çevrimi

b(e)n t(e)d(i)m

⁵³⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 99.

⁵³⁷ age, 99.

⁵³⁸ age, 99.

⁵³⁹ age, 99.

⁵⁴⁰ age, 99.

Metnin Rusçadan Çevirisi

(dua) Söyledim/dedim (hem de bunun hakkında yazdım).

3.1.59.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵⁴¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

⌘ x h n ⌘

Metnin Harf Çevrimi

b² n² t² d² m

Metnin Yazı Çevrimi

b(e)n t(è)d(i)m / b(e)n (è)td(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ben dedim / (bunu) Ben yaptım

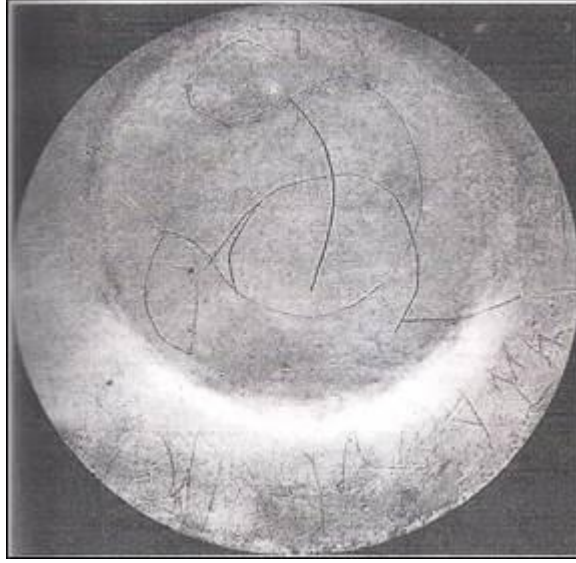
Açıklama⁵⁴²

Yazarlar ikinci yorumun daha mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

⁵⁴¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 99.

⁵⁴² age, 99.

3.1.60 Tuyekta I (A-3)

Şekil 3.86: Tuyekta I (A-3) ⁵⁴³

3.1.60.1 L. A. Evtyuhova ve S. V. Kiselyev' in okuyuşu (1941, 113) ⁵⁴⁴

Metnin Yazı Çevrimi

t^ürk şa kum^üş a^gi^er

Metnin Rusçadan Çevirisi

Türk-Şa gümüş haraç (bağış).

3.1.60.2 A. K. Borovkov' un okuyuşu (1963, 192) ⁵⁴⁵

Metnin Harf ve Yazı Çevrimi

t^erⁱl^a şa^ek umsug^er

Metnin Rusçadan Çevirisi

Toplan. Tat. İyi kalpli kahraman Umsug.

⁵⁴³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 101.

⁵⁴⁴ **age**, 101.

⁵⁴⁵ **age**, 101.

3.1.60.3 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu⁵⁴⁶

Tuyekta I (2000, 85)

Metnin Harf Çevrimi

ku(o)ms²(ş²)ğr²

Metnin Yazı Çevrimi

kümüş ağır

Metnin Rusçadan Çevirisi

Kıymetli gümüş.

Tuyekta II (2000, 87)

Metnin Harf Çevrimi

t²r²l²η

Metnin Yazı Çevrimi

teriliη

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Vergiler) ödenmiş olun (bu kadehle).

3.1.60.4 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵⁴⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Ÿ Ƨ | Ƨ > Ƨ Ƨ Ƨ Y/Ƨ Ÿ h

Metnin Harf Çevrimi

t² r² η²/l² m A k² U m s² g¹ r²

Metnin Yazı Çevrimi⁵⁴⁸

t(è)r(i)lme küm(ü)ş (a)g(ı)r

Metnin Rusçadan Çevirisi

toplanan gümüş ağırdır.

⁵⁴⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 101.

⁵⁴⁷ **age**, 101.

⁵⁴⁸ *teril*- sözcüğü için bkz. Biçikti Boom VIII

Açıklama⁵⁴⁹

Yazarlar yazıtla ilgili şu yorumu yaparlar: Farklı okunan runik işaretlerin farklı yorumlara neden olduğunu görülür. Kaç tane runik harf resmedildiği konusunda da bir birlik yoktur. Yazıt büyük ölçüde zarar görmüştür. Görünen o ki sürahi uzun zaman amacı doğrultusunda kullanılmıştır. Altında, fazladan satırlar, çizikler ve tamgalar vardır. Bazen runikle ilişkili satırı, çiziklerden ve diğer satırlardan ayırt etmek zordur. İlk 3 runik işaret derin ve nettir, kalan runikleri yorumlamak zordur. En sorunlu karakter ilk m olarak yorumladığımızdır. Fakat bu işaret bu yazıtta 2. m işaretinden farklıdır. Bütün bunlar bizim yorumumuzu nihai yorum olmaktan çıkartmaktadır. Bu yazıtın imlâsına gelince, alışılmış runik yazım kuralının burada kırıldığı görülmektedir. Art ünlü işaret *U* buradaki bir kelimedeki damak ünsüzüyle ortaya çıkar: *küm(ü)ş*, damak ünsüzü *r*² runik işareti ise art ünlülü (a)g(ı)r kelimesinde kullanılmıştır. Bu yazıtın, Eski Türk runik dağılımının Tuyekta bölgesindeki tarif ettiği düşünülemez (bu bölgeye özgü değildir.). Bu bölgede bulunmuş geriye kalan bütün yazıtlar alışılmış runik imlâsına sahiptirler.

3.1.60.5 Açıklamalar

kümüş

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁵⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘gümüş’ anlamına gelir. Günümüz Türk dillerinin tamamında hala yaşamaktadır. K. Klp. **gümis**; Kumk. **gümüş**; Osm. **gümüş**; Trkm. **kümüş**. Orh. T. 8. yy. KT G5, BK K3 vb. E. Uyg. 8. yy. vd. Bud. Sanskritçe rajatasya ‘gümüşün’ **kümüšnūḡ** TT VIII E 47; diğer örnekler PP 36, 7; 42, 2-3; Kuan. 18. DD **kümüş** USp’ de ticari belgelerde yaygın bir sözcüktür. Nitelendirilmediği zaman, bu sözcük, fiziki olarak gümüşü ifade etmekten ziyade ‘bozukluk ya da madeni para’ (daha doğrusu bakır para) anlamına geliyordu. Örn., **maṇa** (ED : 723b) **Bulmıška asıgka kümüş kerkeg bolup** USp. 18, 2-3; **altı sıtır kümüş** ‘altı sıtır bozuk para’ 18, 3-4; **birer yarım bakır kümüş**; **tartma kümüş** ‘tartılmış/basılmış madeni para’. E.Kırg. 9. yy. vd. Mal. II,

⁵⁴⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 101.

⁵⁵⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

9; (Mal. 44 ve 45’ te bir kabile adı olan **kümül** yerine **kümüş** olması bir yanlışlıktır). Hak. T. 11. yy. **kümüş**. Gümüşten yapıldığı için ‘bir dirhem’ **kümüş**. Köle kızları için kullanılan özel isimlerden biri **kümüş** Kaş. I 370; diğer örnek. Kaş. I 413 (tegin). KB **kümüş kalsa altun meniñdin saña** ‘eğer benden sana gümüş ve altın kalsa’ 188; diğer örnekler 479, 948 vb. 13. yy.(?) Tef. **altun kümüş** 188; 14. yy. Muh. **gümiş** Mel. 12, 13; 75, 6; Rif. 87, 178 (harekesiz k-) . Harz. T. 13. yy.(?) **altun kümüş** O. N. 181-2; başka örnekler de mevcuttur. 14. yy. **kümüş** Kutb. 107. Kum. 14. yy. **kümüş/kümiş** KKİ, KKA; Grøn. Kıp. 13. yy. **kümüş** Hou. 31, 12; **kümiş** ‘bir köle kızın adı’ Hou. 30, 11. 14. yy. **kümüş** İd. 84; Bul. 4, 8. 15. yy. **kümüş** Kav. 58, 13; Tuh. 28a. 1 (ED : 724a).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁵⁵¹

“**kümüş** gümüş; **kümüş üygen** gümüş süslemeli dizgin; **oñ kulağında kümüş sırganı kiyip** (folk.) sağ kulağıma kümüş küpe takıp.” (ATS 128b)

- Yenisey Yazıtları⁵⁵²

“**kümüş** gümüş” (s. 505a)

81 (s. 169); 11/9 (s. 45)

- Kırgızistan Yazıtları⁵⁵³

Talas-5/2 (s. 290)

agır

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁵⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Temel olarak ‘ağır’ anlamına gelir. Mecazi olarak ise anlamı iki karşıt gruba ayrılır: 1- Övücü nitelikte; ‘önemli, seçkin; değerli, samimi’ ve 2- Küçültücü nitelikte; ‘külfetli, ağır, ağırlı’. Bu sözcük, günümüz Türk dillerinin tümünde bazı

⁵⁵¹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁵⁵² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁵⁵³ **age**.

⁵⁵⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

seşçil değişiklerle yaşamaktadır. **Orh. T.** 8. yy. **bunça ağır törög** ‘böyle ağır töre’ BK D2; [boş] **agır taşig** ‘[boş] ağır taş (/?önemli anıt taş)’ BK G I15. **E. Uyg. 8. yy. vd.** Man.-A **agır sevinçin** ‘çok büyük mutlulukla’ M I 25, 5; **agır küsüşün** ‘karşı konulmaz arzuyla’ M I 28, 22; **agır agruş körür** ‘O, ağır ağıı çeker’ M III 31, 5. Man. **agır agruş** TT II 17, 56. Hris. **bu taş ertünü ağır turur** ‘bu taş aşırı derecede ağırdır’ U I 8, 4-5. Bud. **agır ayagig** ‘derin saygı’ TT VIII E.5; **agar ayagin** U IV I2, 100; **ertünü agar** UIII 37, 34; **agar tsuy irünçüleri**, ‘ağıır günahlar’ TT IV 4, 9; diğer örnekler, AY 4, 17; 96, 22; 132, 12; USp. 97, 21; 101, 21; TT VII. DD **agır igke**, ‘ciddi bir hastalık’ USp, 78, 2; **agır kunka tegzün** ‘ağıır cezaya maruz kalsın’ USp. 115, 20; benzer deyim USp. 116, 17; diğer örnek TT VIII I. 12. **Hak. T.** 11. yy. **agır** ‘ağıır’; **agırlig kişi** ‘şereflendirilmiş/onurlandırılmış kişi’; **teņgri meni ağırlādī** ‘tanrı beni şereflendirdi’; **agır adak amruldı** ‘ağıır ayak yavaşlayıp durdu’, yavaş bir yolculuktan sonra gideceği yere vardı, demektir; **agır neņ** ‘pahalı şey’ Kaş. I 52; diğer örnekler, Kaş. I 99, 26; Kaş. III 247, 26. KB **agır kıldı öz** ‘kendini itibarlı kıldı’ 2I0; **uçuz tutmasını ağır tutsunı** ‘seni değersiz tutmasınılar saygı içinde tutsunlar’ 540; diğer örnekler, ‘itibarlı’ 900, 1028; ‘değerli’ 902; ‘önemli’ 900, 903. 13. yy.(?) Tef. **agır** ‘ağıır, önemli, itibarlı’ 37. 14. yy. Muh. ‘ağıır’ (‘hafif’ in zıddı yünül) **agır** Mel. 54, 9; Rif. 151; **agır kulaklıg** ‘ağıır işiten’ 139. Çağ. 15. yy. vd. ağır ‘ağıır’ Seng. 44r. 10. Harz. T. 13. yy. **agırınça** ‘ağıırlıgınca’ ‘Ali 22 (ED : 88b). 14. yy. **agır** ‘ağıır’ MN I49; ‘iri; ağıır’ NF 27, 12 vb. **Kum. ağır** ‘ağıır; ağıırlık; onur’ KKİ; Grøn. **Kıp.** 13. yy. (‘hafif’ in zıddı yünül, yeyni) **agır** Hou. 27, 16. 14. yy. İd. 16. **agır** ‘şişman, iri’ İd. 17. 15. yy. **agır** Kav. 64, 17; awur; Trkm. ağır 11a. 1. **Osm.** 14. yy. vd. **agır**, çeşitli anlamları vardır; tüm dönemlerde yaygındır; TTS I 7, 8; TTS II 9, 10; TTS III 6, TTS IV 6, 7 (ED : 89a).

- Tarama Sözlüğü⁵⁵⁵

“**ağır** (I) 1. Sert, keskin. 2. Çok, külliyetli, kalabalık. 3. Zahmetli, çetin.”(TS, c. I, 35-36)

- Derleme Sözlüğü⁵⁵⁶

“**ağır** (I) 2. İtibarlı, hatırı sayılır (kimse). Bor –Niğde Merzifon, Gümüşhacıköy –Amasya 3. Kıymetli eşya, para Zara –Sivas” (DS, c. I, 90b)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁵⁵⁷

“**aar** (Moğ.) ağır” (ATS 19a)

Şekil 3.87: Vasilyev⁵⁵⁸

3.1.60.6 D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁵⁵⁹

Metnin Yazı Çevirisi

têrilim kûmüş ağır

⁵⁵⁵ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁵⁵⁶ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁵⁵⁷ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁵⁵⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafiya Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 34.

⁵⁵⁹ **age**, 34..

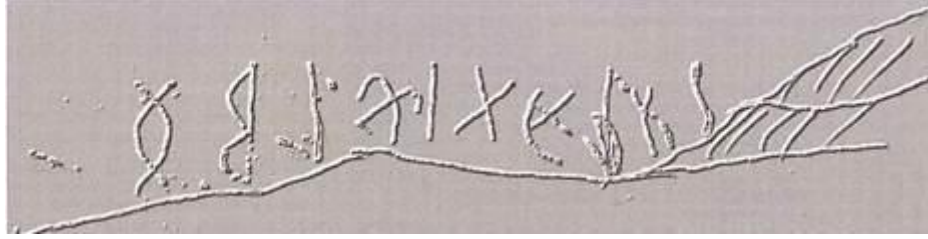
Metnin Rusçadan Çevirisi

Topladığım gümüş ağırdır./tarafımdan toplanmış gümüş ağırdır.

Açıklama⁵⁶⁰

Vasilyev, yaptığı okuma önerisinde Yenisey ve Altay yazıtlarında sık sık rastlanan eklerle ilgili bazı biçimsel ihlaller mevcut olduğunu söyler.

3.1.61 Tuyekta II (A-51)

Şekil 3.88: Tuyekta II (A-51)⁵⁶¹

Yayın: Yok⁵⁶²

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵⁶³

3.1.61.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵⁶⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

? ? 𐰚 B 𐰚 𐰚(?) 𐰚/𐰚(?) x 𐰚 𐰚 ? ?

Metnin Harf Çevrimi

? ? b² ü k A b²(?) z/r¹(?) d² m A ? ?

Metnin Yazı Çevrimi

....böke bez(e)d(i)m a

Metnin Rusçadan Çevirisi

... yiğidi (savaşçıyı, güçlü adamı) resmettim

⁵⁶⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 34.

⁵⁶¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 102.

⁵⁶² age, 102.

⁵⁶³ age, 102.

⁵⁶⁴ age, 102.

Açıklama⁵⁶⁵

Yazarlar, yazıtın iyi korunmadığı ve onlara göre oldukça nadir rastlanan bir durum olarak soldan sağa okunması gerektiğini belirtirler. İlk üç harfin, 𐰽 𐰪 𐰣, net olarak görülebildiğini ve **böke** ‘yılan’ olarak okunabileceklerini, bu sözcüğün DLT’ ye göre mecazî olarak ‘güçlü savaşçı’ yı ifade ettiğini fakat bu yazıtta ‘yılan’ anlamının uygun olmadığını söylerler. Sonraki işaretleri (𐰽(?) ve 𐰣/𐰣 (?) × 𐰽 𐰣), özellikle, (𐰽(?) ve 𐰣/𐰣 (?)) olarak okuduklarını, işaretlerin iyi korunmadıklarını ama burada yazılı olan fiilin biçiminin, 1. tekil kişi geçmiş zaman × 𐰽 -d(i)m olduğunu söylerler. 𐰽(?) ve 𐰣/𐰣 (?) işaretlerini **beze-** ‘tasvir etmek, bezemek/süslemek’ olarak okuduklarını, yazıtın içeriğinin, resmi gösterdiğini belirtirler.

3.1.61.2 Açıklama

böke

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁶⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: DLT’ de kelimenin ilk anlamı ‘büyük yılan’ dır ve güçlü savaşçıları ifade etmek için mecazi anlamda kullanılır. Moğolcaya **bökö** ‘savaşçı, pehlivan’ biçimiyle ödünç verilmiştir. (Haenisch 17); bu anlamıyla KD Dil Grubunda yaşar, çeşitli diyalektlerde **pökö** biçimindedir R IV 1299; **bökö** Russko-alt. Slovar; Tar. **böke** R I V 1693-4; Kırg. **bökö** biçimi Moğolcadan geri ödünç alınmış olabilir. **Orh. T.** KÇ 17. Hak. T. 11. yy. **bökē** ‘büyük yılan’; **yeti başlıg yel bökē** ‘yedi başlı yılan’; savaşçılara da **bökē** denir. Kaş. III 227. KB **böke yolçılıg** 2354; **ay böke** 3545; **böke yavgusı** 5523. Çağ. 15. yy. vd. **böke** ‘bütün rakiplerini yenen güçlü bir adam ve pehlivan’ Seng. 138r. I . ‘pehlivan’ anlamı Moğolcadan geri alındığı izlenimi verir (ED : 324b).

⁵⁶⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 102.

⁵⁶⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Derleme Sözlüğü⁵⁶⁷

“**böke** güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı. (Birecik –Ur.; Kil. –Gaz.; Elbistan -Mr.; Antakya, İskenderun, Reyhanlı, Amik Ovası, Hisarcık Yayladağı - Hat.; Büyükçaylı Dört Yol, Boynuyoğun Saimbeyli -Ada. **büke** güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı Kil. –Gaz (DS, I, 767a; böke II / büke III); “**böke (II)** güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı Birecik –Urfa Kilis –Gaziantep Elbistan Maraş Antakya, İskenderun, Reyhanlı, Amik ovası, Hisarcık Yayladağı Hatay Büyükçaylı Dört Yol, Boynuyoğun Saimbeyli –**Adana [büke (III)] Kilis –Gaziantep**”(DS. C. I : 767a)

- Tarama Sözlüğü⁵⁶⁸

“bökö (moğ). pehlivan, güçlü” (ATS 44a)

- Yenisey Yazıtları⁵⁶⁹

“böke? kişi adı?” (s. 500a)

98/5 (s. 187)

⁵⁶⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁵⁶⁸ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁵⁶⁹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

Şekil 3.89: Vasilyev⁵⁷⁰

3.1.61.3 D. D. Vasilyev' in Yorumu⁵⁷¹

Vasilyev tarafından, Kubaryev' in taslağına göre yazı çevrimi için bir düzeltme önerilir:

Metnin Yazı Çevirisi

1. böke b(i)t(i)d(i)m.

⁵⁷⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 214.

⁵⁷¹ **age**, 213.

Açıklama⁵⁷²

Vasilyev, Katalog' un yazarlarının ilk satırdaki okumalarına katıldığını ve avcı şekillerinin yakınında bulunan başka bir satırı kayda geçirdiğini söylemiştir.

2. *y(a)ngşak*

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Geveze

3.1.62 Tuyekta III (A-52)

Şekil 3.90: Tuyekta III (A-52)⁵⁷³

3.1.62.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵⁷⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

┐ x h ✕ 1 1' € Y 9

Metnin Harf Çevrimi

y² l² g ü A m/b² t² d² I

Metnin Yazı Çevrimi

y(e)lgü a (a)m t(é)di / y(e)lgü a b(i)t(i)di

Metnin Rusçadan Çevirisi

Dört nala gidecek olan (ileri atılmak üzereydi), «(Saldır) Şimdi!» - dedi / (bunu) yazdı.

⁵⁷² D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 213.

⁵⁷³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 103.

⁵⁷⁴ **age**, 103.

Açıklama⁵⁷⁵

Yazarlar, yazıtın sağdan sola ve aşağıdan yukarı doğru okunduğunu; 6. işaretin açık olmadığını ve biraz sıradışı biçimde köşeleri olduğu için *m m* ya da *b²* olabileceğini ileri sürerler. İlk olarak *y(e)lgü a (a)m t(ê)di*, ikinci olarak ise *y(e)lgü a b(i)t(i)di* biçimindeki yorumu tercih ettiklerine söylerler. Beşinci işaret olan *A'* nın tamamen açık olmadığını ve ilk yorumdaki *am* 'şimdi' kelimesindeki ilk ünlü olabileceğini ancak runik imlâsında ilk ünlü yazılmadığı için ya bu kuralın burada ihlâl edilmiş ya da ikinci yorumlamada olduğu gibi kelime ayırıcı görevinde kullanılmış olabileceğini belirtirler. Yazıtın, her iki okumada da çizimi temsil ettiğini ve taşa tasvir edilmiş binicilerden birine ait olduğunu, bu kişinin ikinci okumada yazıtın yazarı olarak ortaya çıktığını, sonuç olarak hem resmin hem de yazıtın başarılı bir av manzarasını yakalamak için yapılmış olabileceğini kaydederler.

3.1.62.2 Açıklamalar

amtı < *am

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁷⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *amtī* 'şimdi' anlamına gelir. İlk izlenime göre *am sözcüğünden –tī' lı biçime dönüşmüş bir zarftır (Studies, p. 145). Sözcüğün bu anlamıyla tek izine Sag., Şor. R I 643, Hakas. ve Tuv.'da ki burada ayrıca *amdı* ile yan yana bulunur.

Hak. T. dönemine kadar kesin olarak art ünlülüdür fakat bazı E. Uyg. metinlerde *e-* ile yazıldığı görülür. Dudaksıl sesler Orh. T.' de kesin olarak harekesizdir ve Hak. T. ve daha sonraki dönemlerde harekelenirler; E. Uyg. dönemindeki durumları ise elyazısının anlam belirsizliği sebebiyle belirsizdir. Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar; KD dil grubunda art ünlülüdür. Başka yerlerde ilk harfi *e*, *ê* ve *i* arasında; nasal ise *m* ve *n* arasında değişiklik gösterir. Orh. T.' de hem zarf 'şimdi' hem de sıfat 'şimdiki; mevcut, var olma' olarak görülür. Orh. T. 8. yy. Türkü *amtī* bodun begler 'şimdiki Türk halkı ve boyları' KT G11, BK K8; benzer ifade BK G13 (ED : 156b), BK G14; ol *amtī* aŋıg yok Türkü kağan KT

⁵⁷⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 103.

⁵⁷⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

G3, BK K2. amtī ‘şimdi’ KT D9, BK D8. 8. yy. vd. amtī amrak oğlanım ança bilinler amtī ‘şimdi, cana yakın oğullarım, böyle bilin’ Irk. B. Ek yazıt. Man. amtıga tegi ‘şimdiye kadar’ TT II 8, 40. E. Uyg. 9. yy. amtī öltim ‘şimdi öldüm’ Suci 8. 8. yy. vd. Man. amtıka tegi TT III 65 Bud. amtı yaygın bir sözcüktür. amtıkan ökünserbiz ‘şimdi tövbe edersek’ TT IV 10, 24-5 (-kan alışılmadık bir ektir). DD amtı yaygındır; amtıkına (küçültme eki almış biçimidir) TT I 152. Hak. T. 11. yy. amdī ‘tam o anda’ anlamında bir edat; amdī keldim ‘şimdi geldim’ Kaş. I 125; amdī ok Kaş. I 37, 16; diğer örnek 15. KB amdı 39, 147; pek çok örnek mevcuttur. 13. yy(?) At. emdi 21, 99. Çağ. 15. yy. vd. emdi ‘şimdi’; emdikece/ emdike değince ‘şimdiye kadar’ Seng. 114v. 25. Oğuz. 11. yy. emdī Kaş. I 125. Harz. T. 13. yy. emdi ‘şimdi’ ‘Ali 6 vb. 13. yy.(?) amdı ‘şimdi’ O.N. 218 (yazımı şüphelidir). 14. yy. emdi Kutb. 59, MN 431, vb. Kum. 14. yy. ‘şimdi, derhal, hemen’ emdi KKI, KKA; Grøn. 88. Kıp. T. 13. yy. emdī Hou. 28, 18. 14. yy. emdī İd. 23; emdī(diğer bir söylenişi şemdī) İd. 55. 15. yy. emdi Tuh. 5a. 5; başka örnekler de mevcuttur. Osm. 14. yy. vd. imdi (emdi?) ‘şimdi’ 14. ve 15. yy. indi (şendi) imden gerü (emden ?, sözcük kısalmasıdır) ‘şimdiden sonra’ TTS I 376-7, 384; TTS II 531, 541; TTS III 367, 376; TTS IV 420, 430 (ED : 157a).

- Uigurisches Wörterbuch⁵⁷⁷

amtı < *am ‘şimdi, şu an’+ tı zarf ekiyle am+tı (UW 1977 : 125b)

- Tarama Sözlüğü⁵⁷⁸

“**imdi** artık, şimdi, o hâlde” (TS, c. III: 2067-2069); “**indi** (ındı) imdi, şimdi” (TS, c. III: 2082)

- Derleme Sözlüğü⁵⁷⁹

“**imdi** şimdi, hemen.Uşak” (DS, c. VI: 4526a).

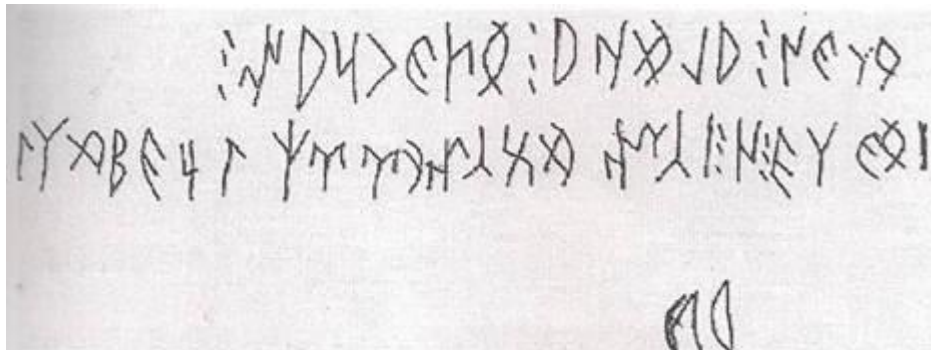
⁵⁷⁷ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien: a –agrig**, (Wiesbaden: 1977).

⁵⁷⁸ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁵⁷⁹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁵⁸⁰
“**emdi** [<<*am+tı] şimdi” Abuşka K § 505, s. 934. Ayrıca bkz. “**emdi**”
Abuşka K § 486, s. 234
- Altayca-Türkçe Sözlük⁵⁸¹
“**emdi** şimdi; **emdiği cetire** şimdiye kadar; **emdi le** şimdi” (ATS 82a)
- Irk Bitig⁵⁸²
“**amtı** şimdi” (s. 497b); sonuç kısmında (s. 377).

3.1.63 Tuyekta IV (A-88)

Şekil 3.91: Tuyekta IV (A-88)⁵⁸³

Yayın: Yok⁵⁸⁴

Önceki okuma girişimleri: Yok⁵⁸⁵

3.1.63.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁵⁸⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

$$: \mathbb{H}^D \mathcal{Y} \rangle \in \mathcal{H}^A : D \mathcal{H} \otimes \mathbb{J} D : \mathbb{N} \in \mathcal{Y}^A (1$$
[illegible]

⁵⁸⁰ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁵⁸¹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁵⁸² Fikret Yıldıırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁵⁸³ L.N.Tibikova, I.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskikh Runičeskikh Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 104.

584 **age, 104.**

585 **age, 104.**

586 **age, 104.**

Metnin Harf Çevrimi

1. $b^2 \eta^2 g^2 \ddot{U} : y^1 l^1 m k^1 y^1 : b^2 t^2 g^2 U r^1 y^1 n^2 :$
2. $s^2 b^2 g^2 l^2 g^2 : \ddot{U} : l/s^2/g^2 \text{ ç } l^2 n^2 m z \text{ ç } n^2 k^2/y^2 r^2 r^2 l \text{ ç } s^1 l/U k r^1 g^2 \ddot{U} k m l^2 l/A$
3. $y^1 ?$

Metnin Yazı Çevrimi

1. $b(e)\eta(i)g\ddot{u} : y(a)l(i)m k(a)y(a) : b(i)t(i)g ur(a)y(i)n$
2. $s(e)v(i)gl(i)g : \ddot{o} : i\text{ç}l(e)nm(e)z (\ddot{u})\text{ç}(\ddot{u})n...(\ddot{o})g\ddot{u}k(\ddot{u})m (a)la-$
3. $y(i)(n)!$

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Bu ebedi çıplak kayadır. (üzerine) yazıt kazıyayım/keseyim.
2. Sevgili, biraz düşün! Çünkü...hamile kalamadı...kendime çocuk ala-
3. yım!

Açıklama⁵⁸⁷

Yazarlar **(y(a)l(i)m k(a)y(a)** ifadesinin E. T.' de çok yaygın olduğunu; $y n^2$ dizisinin özgün emir kipi eki olduğunu belirtmiştir. $l/s^2/g^2 \text{ ç } l^2 n^2 m z \text{ ç } n^2$ dizisinin **(e)ş(i)çl(e)nm(e)z (ü)ç(ü)n** 'neşeyle...kap edinmemek/satın almamak için' olarak da yorumlanabileceğini ama **(e)ş(i)çl(e)n-** 'pişirmek için çömlek edinmek' DLT' de yaygın bir eylem olmasına rağmen tam olarak yazıtın anlamını vermediğini söylerler. **içl(e)nm(e)z (ü)ç(ü)n** 'hamile kalamadığı için' yorumunun tercih edilmesinin sebebini yazıtın devamı olan **(ö)güküm (a)l(a)y(i)n** 'kendime çocuk alayım' ile uyumlu olması olarak gösterirler. **içlen-** 'hamile kalmak' eyleminin E. T.' de kayda geçirilmemiş olsa da Tuvacada mevcut olduğunu ve **içlig** 'hamile' biçimiyle, bazı Eski Uygurca metinlerde rastlandığını kaydederler.

⁵⁸⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 104.

3.1.63.2 Açıklamalar

içlen-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁸⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **içle-** ‘(giysi) astarlamak’ (ED : 27a) fiilinden türetilmiştir. Tuv. **išten-** 1- ‘bir evde vs. ikamet edilmesi’ 2- ‘hamile olmak’ Pal. 196. T. Türk.’ sinde, farklı bir anlamda diriltirilmiştir. Hak. T. 11. yy. **tarıg içlendi** ‘tahıl taneleri olgunlaştı/şıştı’ Kaş. I 257 (ED : 27a).

- Derleme Sözlüğü⁵⁸⁹

“**içlenmek** mısır olgunlaşmak. Kandıra –Kocaeli” (DS, c. IV, 2507b)

ögük

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁹⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ögek/ögük Sözcüğün söylenişi belli değildir. Kökeni belli olmayan bir şefkat (?) terimidir. Gabain’ in önerdiği gibi, sözcüğün ög ‘anne’ (ED : 99a) sözcüğünün küçültme eki almış biçimi olduğu önerisi bir oğula atıfta bulunmak için neredeyse hiç uygun değildir. ò- ‘düşünmek’ (ED : 2b) eyleminden türetilmiş olduğu teorisi anlamsal olarak daha uygundur. E. Uyg. 8. yy. vd. Man.-A yeme ögi kañı antag ögek sav sözleyü umagay ‘annesi babası bile böyle düşünceli (?) sözler söyleyemeyecek’ M I 15, 1-3. Bud. PP 5, 8; 6, 6; 9, 6; 16, 3 örneklerinde, kralın oğluna hitaben yaptığı konuşmalar yer alır Edgü ögli tegin begin amrak ögükim; PP 26, 3’ de şu örnek mevcuttur: Yaşlı adam krala, niçin tanrısız, mücevher gibi ögükünüzni ölüm diyarına gönderiyorsunuz? Bu bağlamlarda söz konusu sözcüğün ‘oğul’ için farklı bir seçenek olduğu açıktır fakat ‘anlayışlı, duyarlı’ anlamları tam olarak uygun görünmüyor (ED : 105a).

⁵⁸⁸ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁵⁸⁹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁵⁹⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

sevig

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁹¹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Ortaçağda **sevgü** ile yer değiştirmiştir. sevgü ya bir ödün alınmış kelimedir ya da –gü ekli eylem adıdır. Orh. T. 8. yy. vd. Man. **etöz sevinçe yorıp** ‘bedenin arzularıyla uyumlu hareket edip’ Chuas. 196-7. E. Uyg.8. yy. vd. Man.-A **etöz sevinin uvutsuz işin** ‘bedensel aşk ve arsız davranış’ M I 16, 18-19; **seveg özütölüg nıgoşaklar** ‘sevgi dolu ruhlarla dinleyenler’ M I 28, 24; **kentü sevinin** ‘kendini sevdiği için’ M I 34, 19; Man. **sevig köñülin** ‘sevgi dolu düşüncelerle’ M III 34, 17. Bud. PP. 78, 5-6 . DD **Sevig Buyruk** USp’de özel isim 112, 2. 14. yy. Muh. ‘yakın arkadaş’ **sewgü** Mel. 55, 1; Rif. 152. Kıp. T. 13. yy. ‘sevilmek’ **sewgü** Hou.39, 16. 14. yy. ‘sevilmek’ **sewgü** İd. 54. Çağ. 15. yy. vd. bkz. **sevük** (787b). Osm. 14. ve 15. yy. **sevi/sevü/sevüg** ‘aşk’; TTS I 615; TTS II 811; TTS III 616; TTS IV 678. 15. yy. sevgü ‘sevgili’ TTS I (ED : 787b).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁵⁹²

“**sêvük** [<sev-ⁱg] muhabbet” Abuşka K § 1278, s. 994. Ayrıca bkz. “**sêvük**” Abuşka K § 1915, s. 609

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁵⁹³

“**sevig** sevgi, tutku” (B. Özbay : 152b); “**et’öz sevinçe yorıp**” (B. Özbay§234-235, s.86); “**suk yek sevinçe yorıduk üçün**” (B. Özbay§341-342, s.90-91).

- Tarama Sözlüğü⁵⁹⁴

“**sevü**, (sevi) sevgi, aşk, muhabbet” (TS c. V:3398-3399)

⁵⁹¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972)

⁵⁹² Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁵⁹³ Betül Özbay, **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

⁵⁹⁴ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

- Derleme Sözlüğü⁵⁹⁵

“**sevi** aşk. Beyşehir, Seydişehir Konya” (DS c. VI:4687b)

“**sevi (I)** sevgi, aşk. Eşme –Uşak Çığrı Dinar –Afyon Eğridir ve köyleri Isparta Kozagaç, Çamköy, Gölhisar –Burdur Eziler Güney, Seyit Çal –Denizli Manisa Tokat –Eskişehir Ermenek –Konya Elmalı –Antalya” (DS c. V:3595b-3596a); “**sevik (IV)** dost.-Adana” (DS c. V: 3596a)

yalım kaya

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁵⁹⁶

(2)*yal- sözcüğünden türetilmiştir. Normalde kayā’ yı tanımlamak için kullanılır ve ‘çıplak, yalın’ yani bitki örtüsüz anlamına gelir. Kendi başına veya kaya sözcüğüyle birlikte KD dil grubunda bulunan Koibal diyalektinde R III 169; Hakas. ve Tuva.’ da çalım biçimiyle; Osm.’ da yalım ‘düz, çıplak, prüssüz bir yüzey; bir kılıç yada bıçağın tek yüzeyi; eğik kesici kenar’; dağ yalımı ‘bir dağın dik yamacı’ Red. 2192. Orh. T. 8. yy. vd. yalım kayag ‘çıplak kaya’ Irk. B. 40; diğer örnek 49. Hak. T. 11. yy. yalım kayā ‘uçurum’ Kaş. III 19. Osm. 14. yy. vd. yalım kaya ya da diğer deyimlerde görülür; TTS I 772, TTS II 982, TTS III 758, TTS IV 829 (ED : 928b)

- Derleme Sözlüğü⁵⁹⁷

“**yalım (II)** uçurum, dik yer. Çatoz Magosa, Kıbrıs (DS ,c. VI:4813a); [yalım (IV)] Manarga Yalvaç –Isparta Karakoca Karacabey –Bursa Bahçecik Kocaeli Hacımehmet Yalova –İstanbul Zerişke Ermenek –Konya Burhanlı Ceyhan –Adana Namrun Tarsus, Mut köyleri, Silifke köyleri –İçel Bağyaka Finike –Antalya Orhaniye Marmaris, Datça –Muğla” (DS ,c. VI:4153a (yama 4152b)

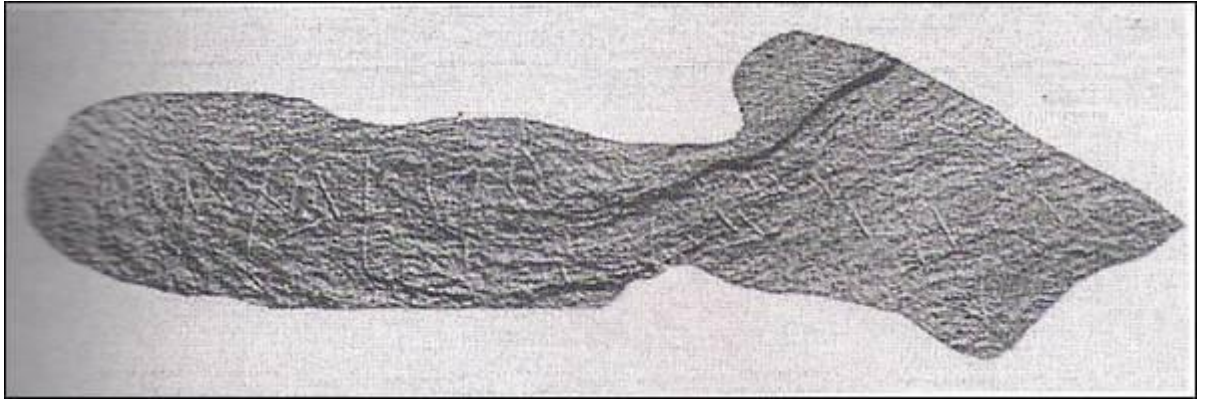
⁵⁹⁵ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁵⁹⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁵⁹⁷ Aksoy, **age**.

- Tarama Sözlüğü⁵⁹⁸
“**yalım** (II), (yalum) yalın, yalçın, sarp, sarp yer” (TS ,c. VI:4236)
- Altayca-Türkçe Sözlük⁵⁹⁹
“**cılım** II cilâlî, düz; cılım kaya cilâlî kaya; cılım taş granit” (ATS 61b);
101b “kaya I cılım kaya düz kaya”
- Yenisey Yazıtları⁶⁰⁰
“**yalım** yalçın, sarp” (s. 511a)
138/1 (s. 227); Adrianov/1-2 (s. 246)
- Irk Bitig⁶⁰¹
“**yalım** kaya” 40 (s. 371); 49 (s. 373).

3.1.64 Tuyekta V (A-90)

Şekil 3.92: Tuyekta V (A-90)⁶⁰²

⁵⁹⁸ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁵⁹⁹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁶⁰⁰ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁰¹ **age.**

⁶⁰² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 105.

3.1.64.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁶⁰³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

: | ✂ 𐌹 𐌺 > 𐌺 1 9 : 𐌹 ✂ 𐌹 1 𐌹

Metnin Harf Çevrimi

$k^2 I y^1 d^1 g^1 : y^2 p/s^2 s^1 U \ddot{U} n^2 m s^2 :$

Metnin Yazı Çevrimi

(e)ki y(a)d(a)g : y(ë)p / y(i) ş (a)şu ün(m)i)ş :

Metnin Rusçadan Çevirisi

İki yaya (kişi) yiyip, (dağı) aşıp (aşağı) indi.

Açıklama⁶⁰⁴

Yazarlar, 8. işaretin net olmadığını, harfin değil çizimin bir parçası olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Eğer bu dikkate alınmazsa ellerindeki s^2 harfi olduğunu ve bu durumda $y^2 s^2$ kısmının **y(i)ş** yani, ‘kara tayga’ olarak okunabileceğini söylerler. Bu durumda ortaya çıkan okuma şu şekilde olduğunu ifade ederler: **(e)ki y(a)d(a)g : y(i)ş (a)şu ün(m)i)ş** : ‘İki yaya (kişi), kara taygayı aşıp (aşağı) indi’. Her iki okumada da ünlülerin yazılı olmamasının kafa karıştırdığını; e ve i ünlülerinin alışlageldiği üzere runik işaretlerle gösterilmiş olması gerektiğini belirtirler. Resmin ve yazıtın bir bütün gibi algılandığını, yazıtta iki kişiden bahsedildiğini, resimde de iki geyik olduğunu bu durumda yazıtın, resim hakkında yapılmış bir açıklama olarak da yorumlanmasının mümkün olduğunu kaydederek.

3.1.64.2 Açıklamalar

yadag

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁰⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **yadāg** ‘yaya’ anlamına gelir. GD dil grubu hariç bütün Türk dillerinde yaşar. Hakas. çazag; Tuv. çadag; Kırg. jō; Kzk. jayaw; Özb. yayov. KB dil grubunda yayav/jayaw

⁶⁰³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 106.

⁶⁰⁴ **age**, 106.

⁶⁰⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

vb.; Azer. ve Osm. *yaya*. Orh. T. 8. yy. *yaḍag* süsin ‘piyadeleri’ BK G1; (üçte ikisi atlıydı) bir ülügi *yaḍag* ‘üçte biri *yaya*’ Tuny. 4; *yaḍag*ın ‘*yaya*’ KT D28, KT D32; Tuny. 25; diğer örnek (ED : 887a) BK D32. E. Uyg. 8. yy. MÇ G9. Hak. T. 11. yy. *yaḍag* (elyazması *yadag*?) ‘*yaya*’ Kaş. III 28; diğer örnek Kaş. I 381, 5. KB 1734; 2370; 3831. 14. yy. Rbg. *yaḍag* yorı ‘*yayan* git’ R III 209; Muh. *yayāg* Mel. 50, 12; 55, 11; *yaḍāg* Rif. 146; *yāyāk* 153. Çağ. 15. yy. vd. *yayak* ‘*yaya*’ Seng. 340v. 29. Harz. T. 14. yy. *yaḍag* ‘*yaya*’ NF 24, 17. Kıp. T. 13. yy. *yāyāg* Hou. 26. 15. Osm. 14. yy. vd. *yayak* ve *yayan* (*yaḍag*ın göçüşmesi?) 16. yy.’ a kadar yaygındır. *yaya* 15. yy.’ dan bugüne görülür; TTS I 804; TTS II 1021; TTS III 787; TTS IV 861 (ED : 887b).

- Tarama Sözlüğü⁶⁰⁶

“**yayan** *yaya*” (TS c. VI, 4440); “**yayanca** *yaya* olarak” (TS c. VI, 4441).

- Derleme Sözlüğü⁶⁰⁷

“**yayan** binitsiz, *yaya*. Kars Gaziantep Yozgat“ (DS c. VI, 4818b); “**yayak** [*yayan* 1] 1. *Yaya*, binitsiz. Düzce –Bolu Trabzon Hasanoğlan –Ankara Bor, -Niğde –Adana [**yayon**] Kaptanpaşa köyleri Çayeli –Rize” (DS c. VI, 4210b)

- Yenisey Yazıtları⁶⁰⁸

“**yadak** kişi adı” (s. 511a); “*Yadak Ukunç Yama?*” 65/1 (s. 148)

ün-

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁶⁰⁹

“**ün-** çıkmak, ortaya çıkmak, yükselmek, kaynaklanmak” (Ö. Ayazlı : 357a); “**ün üngey**” (Ö. Ayazlı 0697-0698, s. 116-117); “**ünmişin körgeyler**” (Ö. Ayazlı 0491-0492, s. 101); “**taşdın ünüp**” (Ö.

⁶⁰⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁶⁰⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankocak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁶⁰⁸ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁰⁹ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

Ayazlı§0326, s. 89); “**yaruklar ünüp**” (Ö. Ayazlı§0469, s. 99; §0525, s. 104; §0534, s. 104); “**yertinçütün ünüp**”(Ö. Ayazlı§0571, s. 107).

• Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁶¹⁰

“**ün-** çıkmak, ortaya çıkmak,yükselmek, kaynaklanmak” (Z. Gulcalı : 236); “**birlekiye ünüp**” (Z. Gulcalı §348, s. 93); “**kamagun ünüp**” (Z. Gulcalı §411, s. 97); “**taşgaru ünüp**” (Z. Gulcalı §414, s. 97).

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶¹¹

Clauson sözcükle ilgili şunları söylemiştir: ag- bir noktadan diğerine ‘çıkma, tırmanma’ sözcüğünün aksine, ün-, başlangıç noktasıyla teması sürerken ‘yükselmek, çıkmak’ örneğin; bitki için ‘filizlenmek, bitmek’, insan için ‘ayağa kalkmak, dikilmek’ anlamlarına gelir. ünlüsüyle ilgili tutarsızlık söz konusudur. Kum., Kzk. ve Kırğ.’ da ön- Tuva.’ da ise ün-biçimindedir (ED: 169a).

yış

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶¹²

Clauson sözcükle ilgili şunları söylemiştir: yış ‘dağlı orman’ anlamına gelir. Ormanla kaplı bir dağın üst kısmıdır fakat ağaçsız, çimenli vadileri de içerir. Aynı anlamda Alt., Leb ve Tuba diyalektlerinde yaşar (R III 497); Hakas. ‘ da çıs biçimindedir (ED: 976)

aş-

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶¹³

Clauson sözcükle ilgili şunları söylemiştir: āş- sözcüğü, keç- ‘karşıya geçmek’ ya da zaman için ‘geçmek’, sözcüğünün aksine dağ vb. ‘geçmek, aşmak’ anlamına gelir (ED: 255a).’

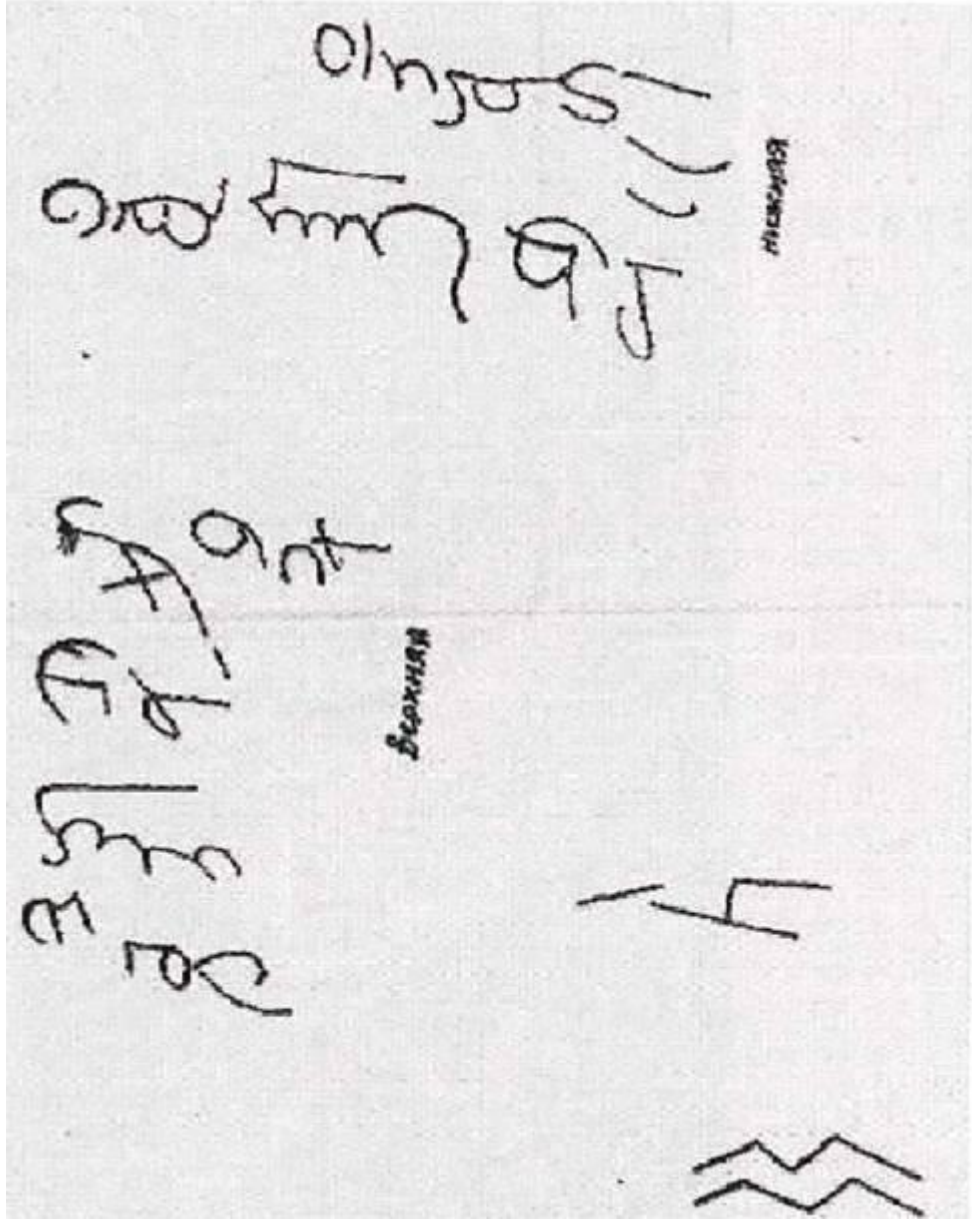
⁶¹⁰ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

⁶¹¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁶¹² age.

⁶¹³ age.

3.1.65 Çirik-Taş (A-68)

Şekil 3.93: Çirik-Taş (A-68)⁶¹⁴

Yazıt, Eski Moğolca iki tane yazıtla yan yanadır. Sadece 2 tane runik harf vardır. t² d¹.

Yayın: Yok⁶¹⁵

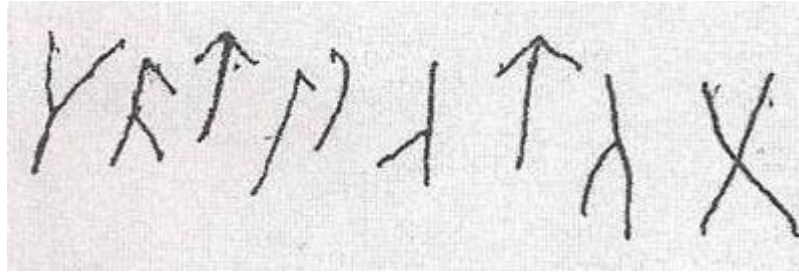
Önceki okuma girişimleri: Yok⁶¹⁶

⁶¹⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 106.

⁶¹⁵ age, 106.

⁶¹⁶ age, 106.

3.1.66 Ustyugi Sarı-Kobı (A-72)

Şekil 3.94: Ustyugi Sarı-Kobı (A-72) ⁶¹⁷

3.1.66.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2007, 104) ⁶¹⁸

Metnin Harf Çevrimi

Od²çukç5n¹(i)kugl²10

Metnin Yazı Çevrimi

öd (u)çuk ç(i)nı küg(ü)l

Metnin Rusçadan Çevirisi

Zaman, sona er! Onun hakikati, yüksel!

3.1.66.2 M. Erdal' ın Okuyuşu ⁶¹⁹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Υ Π ↑ ↓/↑ ∪ ↓/↑/λ 1/↑ λ/ϣ × >

Metnin Harf Çevrimi

U d² z/ç ^Uk/p ç/I/η² n¹ I/A ^Uk ^Up l²

Metnin Yazı Çevrimi

Ud(u)z(u)p (a)ç(i)n kop (è)l

Metnin Rusçadan Çevirisi

(bize) Önderlik edip, (bizimle) bütün halkla ilgilen.

⁶¹⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 107.

⁶¹⁸ age, 107.

⁶¹⁹ age, 107.

3.1.66.3 İ. A. Nevskaya ve L. N. Tıbıkova' nın Okuyuşu⁶²⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Υ € ↑ ↑ ∪ ∩ ↑ ∩ × >

Metnin Harf Çevrimi

U d² ç ^uk ç n¹ I ^uk g² l²

Metnin Yazı Çevrimi

ü d (a)çuk ç(i)nı uk (ê)g(i)l

Metnin Rusçadan Çevirisi

Zaman, apaçık (tek başına) bir hakikat. Kulak ver ve boyun eğ.

Açıklama⁶²¹

Nevskaya ve Tıbıkova' nın okuması öncelikle işaret dizgisini yorumlamadaki farklılık nedeniyle Erdal' ın okumasından ayrılır. Nevskaya ve Tıbıkova, nispeten iyi korunmuş bu yazıtta 3. işaretin ç olduğuna dair şüphe olmadığına inanırlar. Diğer yandan 9. işareti g² olarak yorumlarlar. Böylece, Kızlasov' un işaret dizgisini kabul ederler. Kızlasov' un vaktiyle Ustyügi Sarı-Kobı' da, taşta oyulmuş bu kısa ve öz yazıtın içeriğini Mani olarak ele aldığına, kendi yorumlarına göre ise, bu yazıtın zamanın her şeyi yargılayacağı ve yerli yerine koyacağıyla ilgili bir düşünceyi içerdiğine değinirler. Felsefî içerikli ve; bir ölçüde de; içinde **uk-** 'dinle' eylemine rastlanan propaganda özellikli öğüt yazıtların, bu bölgeye özgü olduğunu söylerler.

3.1.66.4 Açıklamalar

uduz-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶²²

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **uduz-** sözcüğü **üd-** 'takip etmek, uymak' (ED : 38a) sözcüğünden türetilmiştir ve 'yol göstermek, yönlerdirmek, öncülük etmek, sürmek' anlamlarına gelir. Orh. T. 8. yy. **yeti yüz kişig uduzigma ulugı şad erti** 'yedi yüz kişiyi

⁶²⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 107.

⁶²¹ **age**, 107.

⁶²² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

yönlendiren üstleri şad idi' Tuny. 5; **könlünçe uduz** 'gönlünce yönlendir' Tuny. 15. **E.Uyg.** yy. vd. Hris. **uduzup andın** 'onları oradan sürüp' U I 9, 7. Bud. **uduzup** 'onu yönlendirip' PP 64, 2; 70, 4. Diğer örnekler U II 33, 9; U III 16, 20. **yerçüleyür uduzur erdi** 'rehberlik etti ve yol gösterdi' Hüen-ts 1938 (ED : 74b).

çın

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶²³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *çın* < Çin. **chên**; **sözcük** 'gerçek, hakiki; gerçeklik vb.' anlamlara gelir. Çince de aynı anlamlardadır (Giles 589). Günümüz Türk dillerinin hepsinde **çın** / **çin** vb. biçimleriyle yaşar. Orh. T. 8. yy. vd. Man. M III 17, 12-13. E. Uyg. Bud. 8. yy. vd. Sanskritçe *satyanāmena* (ED : 424a) **çın kertö atlıg üze** 'gerçeklik adlı' TT VIII A. 16; **çın kertü** 'gerçeklik; doğru, dürüst' TT VIII H. 3; U III 70, 6; TT V 22, 24; 28, 127; AY. 137, 8-9; 192, 21 vb. **çın kişi tetir** 'dürüst adam denir' TT V 26, 113; **kaltı kün tegri teg çın ol** 'kutsal güneş gibi gerçek' Hüen-ts. 324. DD **çın** bir ifadenin doğruluğu, bir belgenin hakiki olması anlamlarıyla USp.' de yaygın bir sözcüktür. Hak. T. 11. yy. **çın** 'gerçeklik' **çın sözler** 'doğru sözler', **çın aydıñ** 'doğruyu söyledin' Kaş. I 339. **çın söz** 'doğru söz'; **çın kişi** 'güvenilir, dürüst kişi' Kaş. III 138; diğer örnek Kaş. I 398. KB **ol köni çın kişi** 'dürüst adam' 863; **bütün çın bağırsak** 'güvenilir, dürüst ve merhametli' 763; diğer örnekler 60, 336, 868 vb. 13. yy.(?)Tef. **çın** 'gerçeklik, dürüst'; **çın ok** 'gerçekten, içtenlikle' 359. Muh. **çın ay-(/ayt?)** Mel. 28, 1; Rif. 111. Çağ. 15. yy. vd. **çın** 'gerçek'. Vel. 244; **çın** 'doğru'. Seng. 221r. 20. Harz. T. 14. yy. **çın** 'doğru' Kutb. 45. Kum. 14. yy. 'gerçek, hakiki' **çın** KKA, Grøn. 78. Kıp. T. 13. yy. **kérti** sözcüğü kullanılır, **çın** da kullanılır fakat herkesiz bildiği bir sözcük değildir Hou. 27, 4-5. Osm. 14. yy. **çın** 'doğru' 16. yy.' a çeşitli ifadelerde görülür; **çın seher** 'tam şafak vakti' ifadesine ise 18. yy.' a kadar rastlanır. TTS I 163; TTS II 235; TTS III 154; TTS IV 175 (ED : 424b)

⁶²³ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁶²⁴

“**çin** (< Çin) gerçek, dürüst, doğru” (Z. Gulcalı : 193); “**çin savın**” (Z. Gulcalı §324, s. 91).

- Tarama Sözlüğü⁶²⁵

“çin sahih, doğru, halis” (TS, c. II, 922)

- Derleme Sözlüğü⁶²⁶

“**çin** III öz; katıksız. -İz.; -Ba.; Tr.; Akçaköy Nizip –Gaz.” (DS, c. II 1225b)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁶²⁷

“**çin** [<Çin. **chên**] gerçek, doğru” (Abuşka K §379, s 924). Ayrıca bkz. “**çin**” (Abuşka K §1657, s 534-535)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁶²⁸

“**çin** (Çin. *çzen-zu*)<Skr. 1.Doğru, gerçek, hakikat, sahici, asıl, hâlis muhlis; **çin ayt-** doğruyu söylemek; ciddi konuşmak 2. Doğruluk, dürüstlük; haklılık. 3. Adil, haklı, doğru; gerçekten; adilane; hakçasına; haklı olarak; çininca doğru, (ATS : 73b) gerçek, olduğu gibi. 4. Bu, işbu. 5. Şimdiki, bugünkü, bugünün. Çin biçilerinin ejizi (gr.) imlâ”(ATS 73b-74a)

açın-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶²⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: aç- ‘açmak’ (ED : 18b) sözcüğünden türetilmiş dönüşlü bir fiildir. Şu örneklerin bazılarında anlamı, **açığ** ‘yönetici konumundaki birinden hediye’ (ED : 22a), **açığlıg**

⁶²⁴ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

⁶²⁵ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁶²⁶ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁶²⁷ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁶²⁸ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁶²⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

‘rahat, hoşnut adam’ (ED : 23b) ve **açıl-** ‘açılmak’ (ED : 26b) ile ilişkilendirilir: E. Uyg. 8. yy. vd. Man. **evin barkın açınığlı [kü]digli kişi** ‘(kralların, beylerin ve saygın kimselerin) eviyle barkıyla ilgilenen kişi’ (ED : 29a-b) Wind. 32-3. Bud. **açındı** ‘ona baktı/onu rahat ettirdi’; **artuk edgü açınığlar** ‘ona çok iyi bakınız’; **bir ay artuk açınıdı** ‘ona bir aydan fazla baktı’ PP 67, 6-68, 2; **isig özünde artukrak açını köyü közedü tutduğ** ‘ona, kendi hayatından daha çok bakıp ve göz kulak oldun’ U IV 36, 81-3; **ökünürmen bilinürmen açınurmen yağınurmen** ‘(tüm suçlarımı) tövbe eder, itiraf eder, açığa vurur ve duyururum’ AY 137, 23. DD [*boş*] suvın açınmış kerek [*boş*] suyla davranmalısın’ H II 25, 65. Hak. T. 11. yy. **beg erin açındı** ‘bey, ordusuna özen gösterdi ve ihsan etti’; er atın **açındı** ‘adam atına yem verdi’; **er koyın açındı** ‘adam göğsünü açar gibi göründü’ Kaş. I 199. KB **açın-** sözcüğü iki şekilde ortaya çıkar: 1- nesnesi olmayan, örn.; açınsun ‘ihsan etsin’ 468; 2- belirtme durumundaki adı yönetir, örn.; **tapugsuz ağırlap açındım seni** ‘sorumsuz olduğun halde seni onurlandırdım ve sana ihsan ettim’ 646 (ED : 29b).

uk-

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶³⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘anlamak, kavramak’ anlamlarına gelir. Günümüz dillerinin bazılarında ‘ortaya çıkarmak; duymak, dinlemek’ anlamlarını taşır. KD, GD ve KM dil grubunda yaşar. Moğolcaya **uka-** (Haenisch 160, Kow. 257) biçimiyle ödünç verilmiştir (ED : 77b). İlk dönemlerde sık sık **bil- uk-** ikilemesinde görülür. Orh. T. 8. yy. vd. Man. **bilmetin ukmatın** Chuas. 132. E. Uyg. yy. vd. Man. M I 18, 4. Bud. *uk-* yaygın bir sözcüktür. tetrü ukar ‘iyice anlar’ U II 7, 6; diğer örnekler U II 8, 22; U II 9, 12; U II 11, 11; TT V 26, 96; TT VIII O.1; PP 68, 5; *bil- uk-* U III 35, 22; TT IV 4, 11; TT VI 331. DD. ış bolmuşın uka yarlıkap ‘ne olduğunu anlamaya izin verip’ USp. 88, 11. Hak. T. 11. yy. er ışın ukdī ‘adam işini anladı’ Kaş. I 168.; üç örnek daha mevcuttur. KB *uk-* ‘anlamak, kavramak’ yaygın bir sözcüktür, özellikle

⁶³⁰ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

‘ne söylendiğini idrak etmek’ anlamındadır; el(l)ig aydı uktum ‘kral “anlıyorum” dedi’ 714; diğer örnekler 155, 282, 657, 660, 680 vb. 13. yy.(?) At. eşit uk munı ‘dinle ve anla bunu’ 62; başka örnekler de mevcuttur. Tef. uk- ‘anlamak’ 324. 14. yy. Muh. ‘bilmek’ ūk- Rif. 112. Harz. T. 13. yy.(?) ukguluk tüzün bir er ‘anlayışlı ve nazik bir adam’ O.N. 314 (okuyuş şüphelidir). 14. yy. uk- ‘anlamak’ Kutb. 117; 199. Kıp. T. 14. yy. uk- ‘anlamak’ İd. 17 (ED : 78a).

• Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁶³¹

“**uk-** anlamak, bilmek” (Ö. Ayazlı : 353b); “**uka yarlıkamış**” (Ö. Ayazlı§1276, s. 161); “**tilin yme ukdaçı**” (Ö. Ayazlı§0998-0999, s. 140); “**bilip ukup**” (Ö. Ayazlı§0018, s. 64).

• Altayca-Türkçe Sözlük⁶³²

“uk- dinlemek, duymak; **kulagı ukpas** sağlar; **sös ukpas** söz dinlemeyen” (ATS 193a)

• Yenisey Yazıtları⁶³³

“**uk-** anlamak” (s. 510a)

2/3 (s. 25)

• Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁶³⁴

“**uk** anlamak, bilmek” (B. Özbay : 154b); “**arig nomug bilmetin ukmatın**” (B. Özbay§170-171, s.84).

• Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁶³⁵

“**uk-** anlamak, bilmek” (Z. Gulcalı : 234); “**uka yarlıkadı mu erki**” (Z. Gulcalı §393, s. 96).

⁶³¹ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

⁶³² Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁶³³ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve İrk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶³⁴ Betül Özbay, **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

⁶³⁵ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

3.2 Koş-Ağaç Bölgesi

3.2.1 Bar-Burgazı I (A-18)

Şekil 3.95: Bar-Burgazı I (A-18)⁶³⁶

⁶³⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 109.

3.2.1.1 V. M. Nadelyayev' in okuyuşu (1973) ⁶³⁷

Metnin Yazı çevirimi

Öñime (~öñe), sizime Kitez adırtı. Keküide, kişine adırılıtm. K(?) ...ş.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Arkadaşlarımdan (arkadaşlardan), sizden, benim (beni) ayırdı Kitez. (senden) ayrıldım, Keküy' den, senin halkından. K (?)...ş.

Yazarların Yorumu ⁶³⁸

Yazarlar, **öñ** sözcüğünün ED' de 'ön taraf; renk, ten rengi; boş, ıssız', DTS' de ise 'renk, renklendirme; ön, doğu; çığ; daha erken, önce' anlamlarına geldiğini, bunlara ek olarak sözcüğün 'sararmak, solmak ve kalkışmak, denemek' anlamında 2 tane fiil tabanı olduğunu, dolayısıyla sözcüğün 'arkadaş' manasına dayandırılmayacağını söylerler.

3.2.1.2 D. D. Vasilyev' in Okuyuşu (1978) ⁶³⁹

Metnin Yazı Çevirimi

Ör²e: s²ⁱzⁱme i¹k²i t²ⁱz^adr²t²i k²[ö]k²ü.....yⁱd^{2e}: k²isⁱñe^ad¹r²il²t²m

Metnin Rusçadan Çevirisi

Öre, her iki kol da senden ayrıldı. Gökyüzü...Halkla ayrıldım.

Yazarların Yorumu ⁶⁴⁰

Yazarlar, **r²** karakteri olmadan sözcüğün **öre** olarak okunmasının imkânsız olduğunu ve **tiz** sözcüğünün de **I** ile yazılmış olması gerektiğini söylerler.

3.2.1.3 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 36) ⁶⁴¹

Metnin Harf Çevirimi

ö(ü)ñe(a):s²(ş²)zme(a):ki(1)t²zd¹r²t²i(1):kkü(ö)y²d²e(a):ki(1)ş²ñe(a):d¹r²il²t²m

⁶³⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 110.

⁶³⁸ **age**, 110.

⁶³⁹ **age**, 110.

⁶⁴⁰ **age**, 110.

⁶⁴¹ **age**, 110.

Yazarların Yorumu⁶⁴⁴

Yazarlar yazıttaki ikinci işaret olan *nt*' nin emir kipindeki *ün*te 'bağır, ağıt yak' sözcüğünü gösterdiğini düşündüklerini ancak bu işarete bundan başka yerde rastlanmadığı için Altay runik işaretlerini gösterdikleri tabloya koymadıklarını, *s²zmA* dizisinin ise mezar yazıtlarında çok sık rastlanan ve hiç tereddütsüz 'ne acı/yazık bana' anlamına gelen **(e)s(i)z(i)me** sözcüğü olduğunu söylerler. Ön ünlülü *t²* işaretinin, *at* biçiminde okumayı pek mümkün kılmadığı için **at azdurtı** ifedesinin sorunlu olduğunu, E28, 8' deki **bizni erklig adırtı** 'bizi Erklig ayırdı' (Kormuşin 2008: 119–120) cümlesinde de kayıtlı ancak yaygın olmayan **(a)d(i)r-** 'ayırarak' fiilinin geçtiği **(e)ki t²z (a)d(i)rtı** biçiminde bırakmanın daha iyi olmakla birlikte *k² I t² z d¹ r² t² I* dizisinin *t²* ve *r²* ön ünlülü işaretlerine rağmen hâlâ **(e)ki (a)t (a)zd(u)rtı** biçiminde okunabileceğini ileri sürerler. *r² l² t²* ön ünlülülerine rağmen mezar yazıtlarında çok sık kullanılan ve yazıtın sonunda bulunan, tereddütsüz 'ayrılmak' anlamındaki **(a)dr(i)lt(i)m** fiili olarak okunan sözcüğünün gösterdiği gibi bu ön ünlülü işaretlerin (muhtemelen *ı* ünlüsü bağlamında), art ünlülerle de kullanıldıklarının anlaşıldığını söylerler. **eki tezdürti** '(düşmanını) iki kere kaçırttı/bozguna uğrattı' okumasının daha az mümkün olduğunu belirtirler.

Yazarlar, yazıttaki *k²k²Ü y²d²A k²I ş η²A* dizisi için **küyde k(i)ş(i)(η>m)e** biçimini önerdiklerini fakat burada *m* yerine *η²* olduğu için **k(i)ş(i)me** okumasının problemli olduğunu söylerler. *k²I ş η²A* dizisinin ise **k(i)ş(i)me** sözcüğünün yanlış yazımı olduğunu düşündüklerini **k(i)ş(i)ne (a)dr(i)lt(i)m** okunması halinde 'karınla ayrıldım' anlamına geleceği için mantıklı olmayacağını belirtirler.

Yazıtta taşın bozuk olması nedeniyle birbirinden ayrılmış 2 tane *k²* işareti olduğunu ve yazıcının, dikili taşın kusurları yüzünden kelimeyi yazmaya devam edemediğinden pürüzsüz yüzey üzerinde kelimeyi yeniden yazmaya başladığını farzettiklerini söylerler. Her ne kadar Nadelyayev' in önerdiği gibi **keküy** adında bir yer bilmiyor olsalar da her iki *k* işaretinin de okunma ihtimalini elemediklerini ve bu durumda **keküy-de** 'Keküy' de' anlamına geleceğini belirtirler. Bu kısmın, **küydeki k(e)küydeki (e)ş(i)ne** ya da **küyde k(e)küyde kiş(i)ne** okumasına da olanak verdiğini **küy** sözcüğünün 'kadın karargahı/konutu', **eş** sözcüğünün ise DTS' de 'arkadaş, dost, ortak', Yenisey Yazıtları' nda 'eş, hayat arkadaşı' (Kormuşin 2008 : 266) anlamlarına geldiğini kaydederler.

⁶⁴⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 110-111.

3.2.1.5 Açıklamalar

kişi

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁴⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **kişī** sözcüğü ‘bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, karı, zevce’ anlamına gelir. **kişī** büyük ihtimalle sözcüğün ilk biçimidir. Runik ve E. Uyg. yazı sistemlerinin birden fazla anlama gelişi ve iki kelimenin anlam yakınlığından dolayı **kişī** sözcüğü yerine sık sık **kisī** biçiminde okunmuştur. Sözcüğün daha sonra **kişī** biçimine dönüştüğüne dair sağlam kanıtlar bulunmaktadır (bkz. *kişī*, 752b – 753a) **Orh. T.** 8. yy. vd. KÇ 5, 22. **oglanın kisīsın tutug urupan** ‘oğlunu ve karısını bahis olarak ortaya koyup’ Irk. B. 29. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **ol yeme Sēni erniñ Ragagayını atlıg kisisi** ‘o, Sēna erin Rāgagāyini adlı karısı’ U III 81, 2-3; **kisi ogul** ‘karı ve çocuk’ AY 554, 14; TT X 499. DD **ogluñ kisiñ** ‘çocukların ve karıların’ TT I 154. USp.’ de çok yaygın olan düzenli olarak **kişi** biçiminde okunan sözcüğün şu örneklerde **kisi** olarak okunması daha uygundur: **Kutlug atlıg hatın kişi** ‘Kutlug denilen bir hanımefendi’ 16, 4; (borcunu ödemedi önce ölürsem) **kisim** ‘karım’ (ödeyecek) 18, 7; 78, 4. **E. Kırg.** 9. yy. vd. **kuyda kişime** ‘kadınların dairesinde karıma’ Mal. 18, 3. **Hak. T.** 11. yy. Kaş I 329 (bkz. *kis*); 332 (bkz. *tok*). KB 4475 vd. (72. Bölüm) evlenilecek kadını seçme konusunda tavsiyeler verir, **kisi** sözcüğü 4479 vd.) (ED : 749a).

- Yenisey Yazıtları⁶⁴⁶

“**kisi** eş, zevce” (s. 504a)

18/3 (s. 59); 61/2 (s. 144)

- Kırgızistan Yazıtları⁶⁴⁷

“**kişi** Talas-13/2 (s. 297); Talas-14/3”(s. 299)

⁶⁴⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁶⁴⁶ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁴⁷ age.

• Irk bitig⁶⁴⁸

“**kişi** 29, 29” (s. 369)

kuy

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁴⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük ‘kadınların dairesi, konutun özel kısmı’ anlamına gelir. Çince’den yine aynı anlamıyla ödünç alınmıştır (Giles 6, 440; Mid. Chin. *kuəi*). **E. Kırg.**’ da çok yaygındır. Sözcük, 8. yy. vd. Yen.’ de rastlanır. Muhtemelen **E. Uyg.**’ da **küy** biçimiyle yeniden ortaya çıkmıştır fakat, Müller **kün** (bkz. ED : 725b-726a) olarak okumuştur. Türkler, farklı sosyal düzenleriyle birlikte bu ödünç sözcüğü sadece ‘gözlerden uzak/tenha/mahrem yer’ (bkz. *küy*, ED : 674a-674b) anlamı için aldılar (ED : 674a/*kuy* *prel. n.*). Şu örneklerde yalnızca bulunma durumundadır. **Orh. T.** 8. yy. vd. Yen. **kuydā kunçuy[ıma]** ‘kadınların dairesinde eşlerimden (ayrıldım)’ Mal. 27, 2. **kuydā kadaşıma kunçuyıma** ‘kadınların dairesinde eşlerimden ve soyumdan’ Mal. 29, 3. **E. Kırg.** 9. yy. vd. şu deyme çok defa rastlanır, **kuydā kunçuyım** Mal. 3, 1; **kuydaki kunçuyımga** Mal. 6, 4; **kuydā kunçuyımga** Mal. 7, 4 vb. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **küydeki** U III 42, 23-4 (ED : 674a).

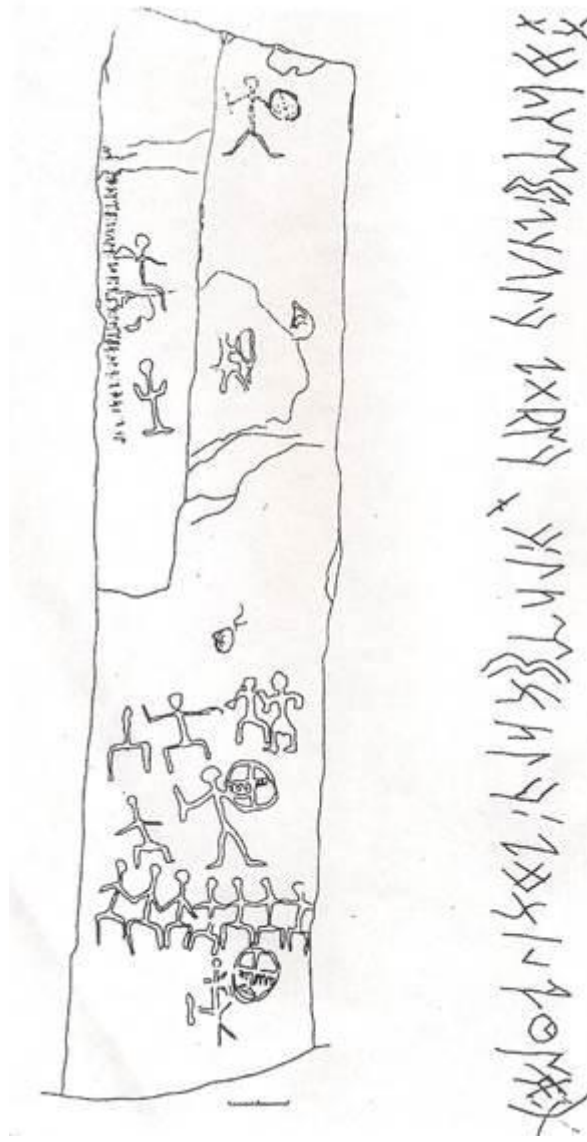
• Yenisey Yazıtları⁶⁵⁰

“**kuy** oba, köy” (s. 505a); 26/4 (s. 77); 3/1 (s. 28), 7/4 (s. 35); 8/2 (s. 37); 10/1 (s. 41); 13/2 (s. 49); 14/2 (s. 51); 16/1 (s. 55); 18/3 (59); 22/1 (s. 65); 27/2 (s. 80); 29/5(s. 86); 45/6 (s. 119); 46/1 (s. 121); 55/2 (s. 135); 59/2 (s. 141); 61/2 (s. 144); 68/29 (s. 153); 70/2 (s. 157); 106/1 (s. 198); 147/2 (s. 235); 6/4 (s. 33)

⁶⁴⁸ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁴⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁶⁵⁰ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

Şekil 3.96: Vasilyev⁶⁵¹

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayımında şu adla kayıtlıdır : *Yustid I (Bar-Burgazı)*.⁶⁵²

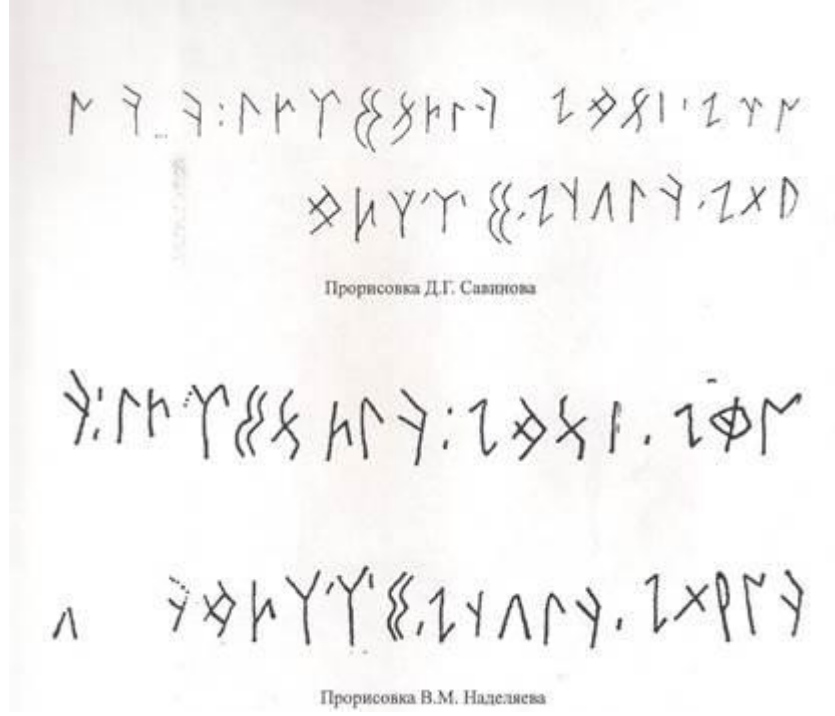
⁶⁵¹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 110.

⁶⁵² **age**, 104-111.

3.2.1.6 D. D. Vasilyev' in Yorumu⁶⁵³

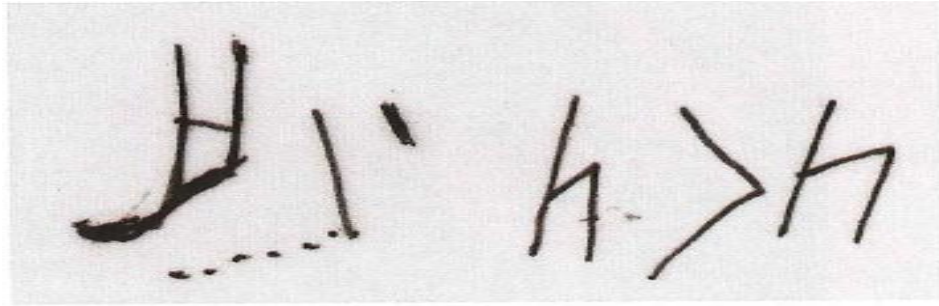
Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Yazıt bir satırdır ve dikey durumdadır. Anıtın üstünde çok sayıda ağırlıklı olarak insan biçiminde ve tamga şeklinde tasvir vardır. Yazıtın daha fazla araştırılması gerekmektedir.

Vasilev yayınına D. G. Savinov ve V. M. Nadelyayev' in taslaklarını da koymuştur.

Şekil 3.97: Vasilyev⁶⁵⁴

3.2.2 Bar-Burgazı II (A-21)

Şekil 3.98: Bar-Burgazı II (A-21)⁶⁵⁵

⁶⁵³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 111.

⁶⁵⁴ **age**, 107.

⁶⁵⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 111.

3.2.2.1 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 45-48)⁶⁵⁶

Metnin Harf Çevirimi

t²u(o)t²u(o)k

Metnin Yazı Çevirimi

tutuk

Metnin Rusçadan Çevirisi

(Onun kahramanlık adı) Tutuk.

Yazarların Yorumu⁶⁵⁷

Yazarlar, Kızlasov' a göre runik harflerle sadece, mevki unvanı (bölge askeri valisi) ya da özel adların unvanı olarak görünen **tutuk** sözcüğünün yazılı olduğunu ancak dikili taşta yazılmış olan bütün ünsüzler ön ünlülü olduğu için **tutuk** okumasının sorunlu olduğunu söylerler. Bu yazım özelliğine Altay yazıtlarında sık sık bulunduğunu fakat genellikle y ünsüzü ya da ı ünlüsü bağlamında ortaya çıktığını kaydederler.

3.2.2.2 Açıklamalar

tutuk

- Yenisey Yazıtları⁶⁵⁸

“**totok**, totog askerî vali“ (s. 509a); “**totog**” 32/12 (s. 93); 68/13 (s. 153); “**totok** 1/2” (s. 23); 6/2 (s. 33); 48/5 (s. 123); 48/8 (s. 124); 50/2 (s. 128); 16/1 (s. 55); 48/2 (s. 123); 48/4 (s. 123); 46/2 (s. 121); 24/4 (s. 70); 24/5 (s. 70); 25/2 (s. 74); 35/2 (s. 99); 92/2 (s. 182); “**tutuk**”; Or. 8212/76; B Fragmanı A Yüzü/3 (s. 468); Or. 8212/77; 4, 4, 5, 7 (s. 471).

- Derleme Sözlüğü⁶⁵⁹

“**tutuk** (IV) görevli, işyar. Bayburt –Gümüşhane” (DS, c. V, 4003a); “**ket** (V) çok kuvvetli. –İzmir” (DS, c. IV, 2774a)

⁶⁵⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 111.

⁶⁵⁷ **age**, 111.

⁶⁵⁸ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁵⁹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

3.2.2.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁶⁶⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

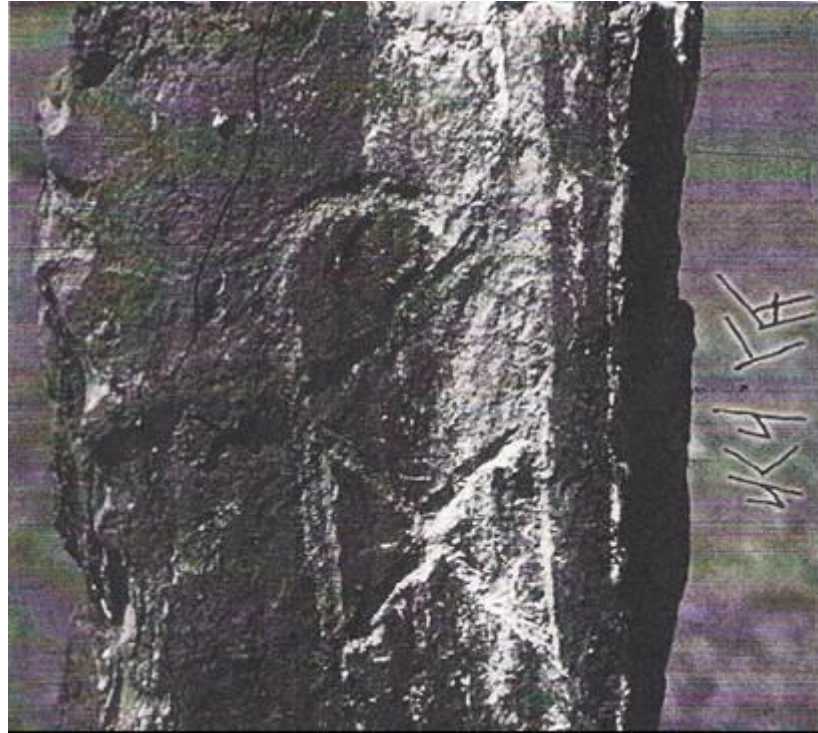
4/3/4 (?) > h 3/> h

Metnin Harf Çevirimi

t² U/k² t² U r¹/k²/k

Yazarların Yorumu⁶⁶¹

Yazarlar, yazıtın 2., 4. ve 5. işaretlerinin tamamen anlaşılır olmadığını ve Kızlasov'un önermesinde gösterilmiş olanların göz ardı edilemeyeceğini söylerler.

Şekil 3.99: Vasilyev⁶⁶²

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Yustid II.*⁶⁶³

⁶⁶⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 111.

⁶⁶¹ **age**, 111.

⁶⁶² D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 115.

⁶⁶³ **age**, 112-115.

3.2.2.4 D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁶⁶⁴

Açıklama⁶⁶⁵

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Yazıt bir satırdır, oyması incedir ve dikili taşın üst kısmında dikey durumdadır. Yazıt geniş, belirgin çizgilerle yapılmış olan tamgayı keser/tamganın üzerine gelir. dikili taştaki tamga Kubaryev tarafından İskit dönemi olarak tarihlendirilir. Yazıt hava şartlarından ötürü zarar görmüş fakat, yayınlanmadan önce tamamen iyileştirilmiştir.

3.2.2.5 Nurdin Useev’ in Okuyuşu⁶⁶⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

×>⋈h>h

Metnin Harf Çevirimi

d² k² m t² o/u t²

Metnin Yazı Çevirimi

tut(tu)m k(e)d

Metnin Türkçe Karşılığı

(Ben devleti) tuttum sağlam (sıkı).

Açıklama⁶⁶⁷

Useev, daha önce **tutuk** şeklinde okunan yazıt üzerinde yaptıkları epigrafik belgeleme sonucunda, yazıtta 6 harf bulunduğunu, bunlardan birinin yanlış okunduğunu, bir tanesinin ise hiç okunmadığını tespit ettikleri söylemiştir. Daha önce yazıt üzerinde çalışanların **o/u** seslerini karşılayan v tamgası olduğunu söyledikleri işaretin ise yapılan epigrafik belgelemeyle m/M olduğunun ortaya konduğunu ve **d k m t v t biçiminde harf çevirimini** yaptıkları yazıtın **tut(tu)m k(e)d** ‘(Ben devleti) sağlam (sıkı) tuttum’ olması gerektiğini kaydetmiştir. Useev’ e göre yazıt, yönetimde bulunan biri adınadır ve Bar-Burgazı I yazıtı ile ilişkilidir. Her

⁶⁶⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 112.

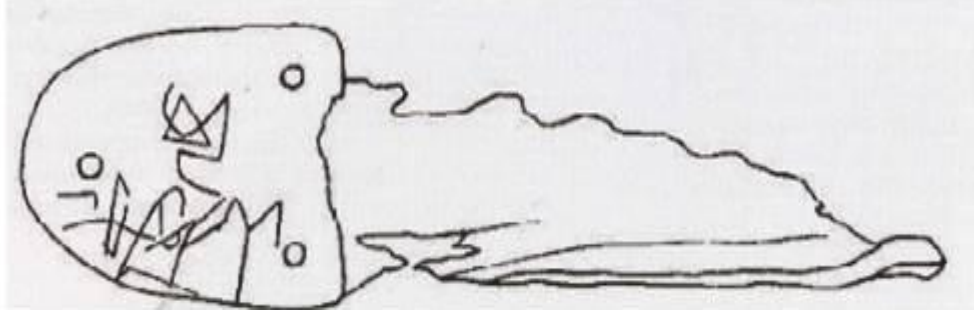
⁶⁶⁵ **age**, 112.

⁶⁶⁶ Nurdin Useev, “Altay Yazıtlarından Bar-Burgazı II (A 21) Yazıtı”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat, Kültür, Eğitim Dergisi**, 3/1 (2014): 22-28.

⁶⁶⁷ **age**, 22-28.

iki yazıtın da aynı kişi adına dikilmiş olabileceğini, I. yazıtın **küyde kiş(i)ne (a)d(i)r(i)lt(ım)** ‘Evdeki eşimden ayrıldım’ biçiminde yorumlandığını, dolayısıyla I. yazıtta kimlerden ayrıldığını, II. yazıtta ise devleti sağlam yönettiğini anlatmış olabileceğini söylemiştir.

3.2.3 Bar-Burgazı III (A-22)

Şekil 3.100: Bar-Burgazı III (A-22)⁶⁶⁸

3.2.3.1 İ. L. Kızlasov’ un Okuyuşu (2001)⁶⁶⁹

Metnin Yazı Çevirimi

(e)rs(i)g / (e)rç(i)g,

Kızlasov *erçig* okumasının daha az mümkün olduğunu söylemiştir.

Metnin Rusçadan Çevirisi

mert, cesur (savaşçı)

3.2.3.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁶⁷⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᚠ (?) | ƿ ʌ ʀ

Metnin Harf Çevirimi

r² ç g² s² I

⁶⁶⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 114.

⁶⁶⁹ **age**, 113.

⁶⁷⁰ **age**, 114.

Metnin Yazı Çevirimi

(e)r (i)gşi

Metnin Rusçadan Çevirisi

Özel yetkili erkek.

Açıklama⁶⁷¹

Yazarlar, *çigşi* sözcüğünün unvan olarak ortaya çıktığını ve Yenisey Yazıtları’nda 4 defa geçtiğini söylerler: E68 **kara bars inançu çigşi ben**, E19 **kutlug çigşi ben**, E70 **külüg çigşi uruņu çigşi**. Ayrıca Tomsen’ in runik harflerle yazılı Eski Türk el yazmalarından birinde **bagatur çigşi** sözcüklerini okuduğuna değinirler. Kormuşin’ e göre, E. T’ de bu sözcüğün ‘özel yetkili’ anlamına geldiğini kaydederler (Kormuşin 2008: 302). Yazarlar 2. işaretin en sorunlu olduğunu ve runik işaretin değil de tamganın en derin çizgisi olabileceğini, işaretin ince kesilmiş ve kötü görünümlü olduğunu ve  harfi olabileceğini söylerler. 4. İşaretin ise diğerlerinden kısa ve satırın altında belli belirsiz yazılmış olduğunu belirtirler.

3.2.3.3 Açıklamalar

çigşi

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁷²

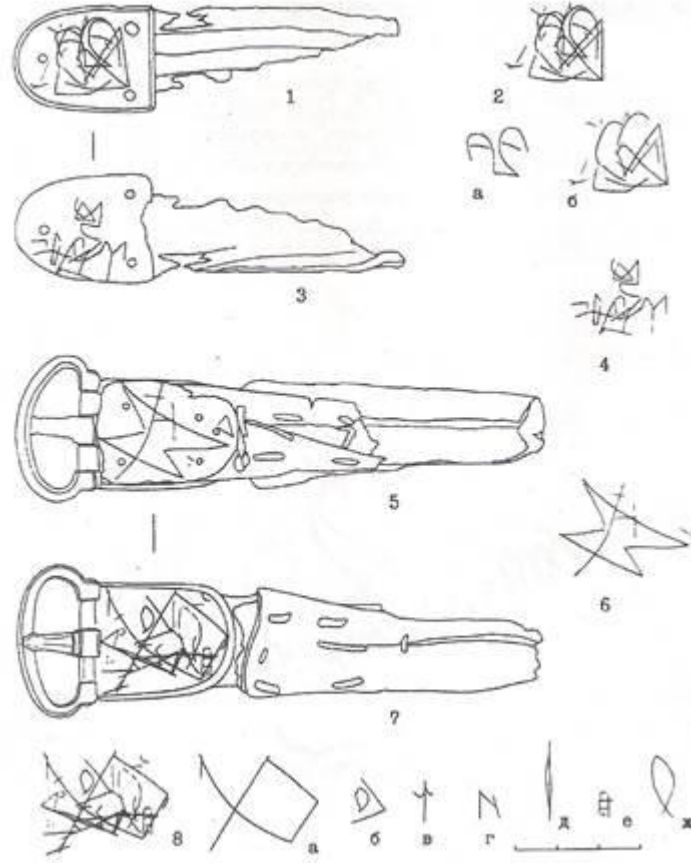
Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **çigşi** <Çin. **tz’u shih** (Giles 12, 412; 9, 893; Pulleyblank’s Middle Chinese ts’ yek şyi) ‘bölge hakimi’ bu unvan onları bir araya getiren bazı Türklere Çin İmparatoru tarafından bağışlanmıştır. Orh. T. 8. yy. vd. **Uruņu Todun Çigşi; Çik Bilge Çigşi; Kül Çigşi**, Miran belgelerinde (ETY II 64). E. Uyg. yy. vd. Man. **beg totog çigşi** M III 41, 4. DD **Kutlug Turmuş Kadir Çigşi** USp. 92, 1. E. Kırg. 9. yy. vd. **Kutlug Çigşi ben** Mal. 19,1; **Inançu Külüg Çigşi ben** Mal. 24,5 (ED : 417a).

⁶⁷¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 114.

⁶⁷² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Yenisey Yazıtları⁶⁷³

“çigşi, çigçi bir unvan” (s. 500b); 13/5 (s. 50); 13/4 (s. 50); 24/7 (s. 70), 24/7 (s. 70); 19/1 (s. 60); 70/1 (s. 157); Or. 8212/76; A Fragmanı A Yüzü/3, 5, 17 (s. 467); Or. 8212/77; 12 (s. 471)

Şekil 3.101: Vasilyev⁶⁷⁴

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Znaki Tyurkskoy Runiki-Metki Na Serebryanñ Poyasah.*⁶⁷⁵

⁶⁷³ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁷⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 210.

⁶⁷⁵ **age**, 210-211.

D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁶⁷⁶

Metnin Yazı Çevirisi

(è)rç(i)g k(i)ş(i)-?

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yiğit insan, kahraman.

Vasilyev’ in yorumu

Vasilyev, *kişi* yerine *kişi* biçiminde yanlış yazıldığı kabul edilirse bu şekilde okunabileceğini söyler.

⁶⁷⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 211.

3.2.4 Yalgız Tepe I (A-34)

Şekil 3.102: Yalgız Tepe I (A-34)⁶⁷⁷

⁶⁷⁷ L.N.Tibikova, Ĭ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 115.

3.2.4.1 V. M. Nadelyayev' in Okuyuşu (1984, 90)⁶⁷⁸

Metnin Harf Çevirimi

t² l² g ç k b¹ ç d²·y² n² t² l²(l)¹y¹ o(u) ğ d² m·t² η l² g b² r² l² a l¹ t i(1) y² n² t² l² y¹ k k l² d²

Metnin Yazı Çevirimi

Etelig Açık bıçdı. İyin Atel yoğadım. «Teñelig birle al!» - tiyin Atel ayıķı keldi.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Etel' i Açık kesti. Bunun için Etel' e anma töreni düzenledim. (Ve o sırada) Etel (ile ilgili) ant/yemin ortaya çıktı (kelimesi kelimeine; geldi): «eşit elle al» (yani; öc almak/intikam al?).

Açıklama⁶⁷⁹

Yazarlar, Nadelyayev' e göre, yazıtın alışılmışın dışında ve mezar yazıtı yerine, öldürme/cinayet hakkında özgün bir bilgi ve sanki bir intikam çağrısı olduğun belirtirler.

3.2.4.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2004, 67-68)⁶⁸⁰

Metnin Harf Çevirimi

1. t² l² k ç k b¹ ş¹ dī : y² n² t² η² y¹ u/o kl² dī m :t² η² l² k b² r² η² e/a

2. l¹ t² i/1 y² n² t² η² y¹ u/o k l² dī

Metnin Yazı Çevirimi

1. t(a)lğ(ι)ç k(a)b(i)şdī : y(ē)n(i)t(i)η yükledim: t(ē)η(i)k b(ē)r(i)η{e}

2. (ē)lti y(ē)n(i)t(i)η yükl(e)di

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Mengene çubukları bağlandı/birleşti. Yüklediğimi hafifletin. Eşit ödeyin.

2. Onun yüklediğini (taşıyarak/götürerek) hafifletin.

⁶⁷⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 114.

⁶⁷⁹ **age**, 114.

⁶⁸⁰ **age**, 116.

Açıklama⁶⁸¹

Yazarlar, Kızlasov' a göre yazıtın; yola çıkan bir kervanın kayıtları olduğu izlenimi verdiğini söylerler : Hayvanlar yüklenir, geriye yola çıkmak ve uygun fiyata malları satmak (balyaları azaltarak) kalır.

3.2.4.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁶⁸²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 Y Y (?) A E Y ı h : x x Y/Y+Y > D Y/Y h H 9 : x Y/Y (?) J/1 H A E (?) Y/Y h (1
Y/Y Y >/A >/D Y h H 9 T h J (2

Metnin Harf Çevirimi

1. $t^2 r^2/l^2 g^2 \text{ç} k^1 p/b^1 i\text{ç}/s^1 d^2 : y^2 n^2 t^2 \eta^2/l^2 y^1 U k^2+l^2/g^1 d^2 m : t^2 \eta^2 l^2 g^2 b^2 r^2 l^2$
A
2. $l^1 t^2 I y^2 n^2 t^2 \eta^2/l^2 y^1/n^1 k/U k^2 \eta^2/l^2$

Metnin Yazı Çevirimi

1. *t(i)l(i)g ç(a)kıp (e)ş(i)d / t(i)r(i)g çak(i)(p) b(i)çd(i): y(e)n(e) ... yükled(i)m //*
y(e)nt(i)l(e)yü k(e)ld(i)m : t(e)ηl(i)g b(i)rle
2. *(e)lti ... //* *(e)lti y(e)nt(i)l(e)yü k(e)l[dim]*

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Sövüp, dinledi / O, canlıyı öldürdü. Yeniden...yükledim. Yentileyü, geldim.
(kendime ait) denklerle birlikte.
2. Götürdü...//götürdü. Yentüleyü, geldim

Açıklama⁶⁸³

Yazarlar, bu yazıtın sadece ön okumasını verdiklerini ve her iki satırda da rastlanan $y^2 n^2 t^2 \eta^2/l^2 y^1 U$ dizisinin özel ad olabileceğini söylerler. **ç(a)k-** fiilinin Budist metinlerde 'vurmak'; DLT' de 'öldürmek, taşlamak/taş yağmuruna tutmak'; Clauson' da ise 'öldürmek' anlamında kayıtlı olduğunu belirtirler. **tilig çak-** ifadesinin 'sövmek, hakaret etmek, iftira atmak' (Kelimesi kelimesine: dil vurmak); **tirig çak-**

⁶⁸¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 116.

⁶⁸² **age**, 116.

⁶⁸³ **age**, 116.

bıç- ifadesinin ‘canlı varlıkları vurmak ve öldürmek (avlanırken de)’ anlamına geldiğini kaydedip, $-Xp$ ulaç ekinin sonraki kelimeyle benzeşmesinin de akılda tutularak, muhtemelen **çak(ı)(p) bıçd(ı)** ‘canlıyı vurup öldürdü’ biçiminde okumak gerektiğini ve bu okumanın daha tercih edilebilir olduğunu söylerler.

3.2.4.4 Açıklamalar

bıç-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁸⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **bıç-** / **biç-** ‘kesmek’ anlamına gelir. Günümüz dillerinin bazılarında anlamı ‘elbise biçmek’ gibi sınırlıdır. Kelimenin asıl biçimi **bıç-**’ tır fakat ünlüleriyle ilgili bir tutarsızlık söz konusudur; günümüz Türk dillerinin bazılarında fiil art ünlülüken, türetilmiş biçimleri ön ünlülüdür, **bıçak** sözcüğü gibi. Bu durumun tam tersi de söz konusudur. Art ünlülü biçimiyle KD dil grubunda ve Kırg.’ da, ön ünlülü biçimiyle KB ve GB dil gruplarında yaşar. Sözcüğün **-ı-** lı biçimin görülmediği GD ve GM dil gruplarındaki asıl biçimi (ED : 292b) değişkendir. **Orh. T. 8. yy. bunca bodun saçın kulkakin y[an]akin b[ı]çdī** ‘bunca insan saçlarını, kulaklarını ve yanaklarını kesti.’ BK G12; 8. yy. vd. **belin biçē** ‘belini biçerek’ Irk. B. 37. Man. M I 7, 16. **E.Uyg. 8. yy. vd. Bud. yiti kılıçın biçip** ‘keskin bir kılıçla kesip’ U II 78, 30-1; **bıçgalı** U IV 10, 49-50; diğer örnekler U III 37, 8; 45, 12. DD **tıtrak biçsar** ‘bir adam tırnaklarını kesse’ TT VII 32, 2 ve 17; **ton biçsar** ‘bir adam elbise biçse’ TT VII 38, 10. **bıçgu** TT VII 32, 1. **Hak. T. 11. yy. er et biçdī** ‘adam eti kesti’ Kaş. II 4; **Mınlak erin biçtimiz** ‘Mınlak’ ın erkeklerini öldürdük’ Kaş. I 434, 9; başka örnekler de mevcuttur. KB **kılıç ursa biçsa yağı boyunu** ‘kılıç vursa ve koparsa düşmanın boynunu’ 286; **bıçgılı kesigili turur** ‘keser’ (ikileme) 810. 13. yy. (?). At. 376; Tef. **bıç-** ve **kes-** **bıç-** 105. 14. yy. Muh. ‘biçmek’ **bıç-** Mel. 25, 7; Rif. 107; **bıçmak** 35, 7; 120; **biçmek** Rif. 36, 13. **Çağ.** 15. yy. vd. **bıç-** ‘biçmek’ Seng. 143r. 22. **Harz. T. 14. yy. biçigili** ‘biçili’ Kutb. 32; **bıç-** ‘kesmek’ MN 45. **Kıp. T. 13. yy. biç-** giysi ‘biçmek’ ve ‘ikiye

⁶⁸⁴ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

yarmak' Hou. 33, 20; **biç-** Hou. 42, 21. 14. yy. **biç-** İd. 29; **biç-** Bul. 70v. 15. yy. **biş-** Kav. 9, 8; 25,10; **biç-** Tuh. 28b. 5; 38b. 9 (ED : 293a).

- Altun Yaruk Sudur' dan "Aç Bars" Hikayesi⁶⁸⁵

"**biç-** kesmek, biçmek" (Z. Gulcalı : 189); "**biçtaçı**"(Z. Gulcalı §496, s. 103).

- Tarama Sözlüğü⁶⁸⁶

"**biçmek** kesmek, kökünü kazımak" (TS, c. I : 545)

- Derleme Sözlüğü⁶⁸⁷

"**bişmak** (I) biçmek. Oğuz Acıpayam –Denizli" (DS, C. I: 671a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁶⁸⁸

"**biç-**; biçmek, kesmek, doğramak" (ATS : 39b)

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁶⁸⁹

"**biç-** biçmak, kesmek" KFT (KTS : 29b); "**biç-**" 1. Biçmek, kesmek, TA; 2. Kılıçla kesmek, öldürmek TA" (KTS : 30b).

- Irk Bitig⁶⁹⁰

"**biç-** biçmek, kesmek" (s. 499); 37 (s. 371).

çak-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁹¹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Yansımalı bir sözcüktür.

Vahşi bir karakterin fiziksel ya da zihinsel hareketini ifade eder; çakmak

çakmak; (yılanın ya da akrebin) ısırarak, sokmak; iftira etmek; kınamak;

⁶⁸⁵ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

⁶⁸⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁶⁸⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁶⁸⁸ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁶⁸⁹ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁶⁹⁰ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁶⁹¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

ihamet etmek' gibi anlamları vardır. Günümüz Türk dillerinin tamamında çok çeşitli anlamlarla yaşar, örn. Red. 707' de sözcüğün Osm.' da on farklı anlam gösterilmiştir. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. U II 10, 23-4. **Hak. T.** 11. yy. **ol ikki kişi ara çakdı** 'o, iki kişinin arasını bozdu'; **ol çakmak çakdı** Kaş. II 17; diğer örnek Kaş. II 23, 18; Kaş. III 26, 2. Muh.(?) 'iftira etmek, kınamak' **çakmak** Rif. 120. **Çağ.** 15. yy. vd. **çak-** 'iftira etmek, ortaya çıkarmak (?)'. Vel. 234; **çak-** "yılan, akrep vb.' nin ısırması, sokması; kötüye kullanmak, iftira etmek; 4- çakmak çakmak'5- (ateş ya da şimşek) 'parlamak, ışık saçmak, çakmak". Seng. 206v. 26. **Oğuzca** 11. yy. **ol sözü anı kulakka çakdı** 'kelimeleri onun kulağına çaldı' Kaş. II 17. **Harz. T.** 13. yy. (?) **çımada çakıp çerig çekip** O. N. 112-13. **Kum.** 14. yy. 'iftira etmek, suçlamak' **çak-/çaq-** KKI; Grøn. **Kıp. T.** 13. yy. birini bir papaza ya da bakana 'şikayet etmek' **çak-** Hou. 37, 9. 14. yy. **çak-** 'iftira etmek' İd. 44. 15. yy. '- den şikayet etmek' **şak-** Kav. 9, 12; 74, 9. **Osm.** 14-15. yy. **çak-** 'iftira etmek; ele vermek, ihamet etmek'; **kulağa çak-** TTS I 143; TTS II 203 (ED : 405b).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁶⁹²

"**çak-** 1. Sokmak; 2. Ateşi körüklemek; 3. Etkisi altına almak" (ATS : 69a).

- Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁶⁹³

"**çak-** çakmak" (Abuşka K §331, s. 920); "**çak-** gammazlamak, kovlamak" (Abuşka K §332, s. 920). Ayrıca bkz. "**çaktı**"(Abuşka K §1592, s. 515)

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁶⁹⁴

"**çak-** 'iftira etmek' CC; 'ihbar etmek, ifşa etmek' GT; 'vurmak, çakmak' KFT; 'erişmek' KFT; 'işaret etmek' KI; 'çalmak' TA; 'birini bir büyüğe şikayet etmek' TA" (KTS : 45a)

⁶⁹² Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁶⁹³ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁶⁹⁴ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

- Kırgız Sözlüğü⁶⁹⁵

“**çak-** 1. Müzevirlik etmek; şikayet etmek **al maa mungun çaktı** ‘o bana dert yandı’; 2. Şiddetle vurmak; 3. Sokmak (ısırmak); 4. Çakmak çakmak” (KS I : 245a).

- Tarama Sözlüğü⁶⁹⁶

“**çakmak** (I) (çahmak) Kovlamak, gamzetmek, jurnal etmek” (TS, c. II 802-803)

- Derleme Sözlüğü

“**çakmak** (V) kötülük etmek. Gaziantep” (DS, c. II : 1046a)

teñ

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁶⁹⁷

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcüğün asıl anlamı ‘eşit, denk’ ve ‘terazi kefelerinin birbirine eşit düzeyde olması’ dır. Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. Tuva., Osm. ve Trkm.’ de **deñ** biçimindedir. Çeşitli yabancı dillerde ödünç bir kelimedir. Farsçada, hayvanın sırtındaki ‘yükün yarısı’ özel anlamını edinmiş **tang/dang** biçimiyle bulunur. Dolayısıyla genel olarak ‘paket ya da yük’ anlamlarındadır. Sözü edilen Farsça kelimeler aynı biçim ve anlamlarıyla günümüz Türk dillerinin bazılarına geri dönmüştür, örn. T. Türk. **denk**. **Orh. T.** 8. yy. vd. Yen. **yag[ıka] tegmiş sü teñi yeti biñ oğlan erti** ‘düşmana saldıran ordu yedi bin genç erkeğe denkti’ Mal. 26, 8; **bodun tējin bilir erti** ‘halkın değerini(?) bilirdi’ Mal. 32, 3. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man.-A (ED : 511a) **nızvanıların etözke teñ teñ tatag tatag üçün inça küçlög bolurlar** M III 12, 17. Bud. **bodisatvlarniñ köñülü birle teñ köñülüğ bulmakı erür** ‘bodisatvaların gönlüne eşit bir gönül edinmektir’ U II 48, 12-13; **teñin tarazukın** ‘terazinin bir kefesiyile’ U II 77, 25; 86, 42; TT IV 10, 4; AY 135, 8 **süli aşı kērtgünçli üçegü teñ**

⁶⁹⁵ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁶⁹⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁶⁹⁷ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

kergek ‘ordu, yiyecek tedariki ve inanç/güven(?); üçü birlikte eşit derecede gereklidir’ TT V 26, 105-6; **bir ikintike tuşın teñin körüp** ‘birini diğerine eşit tutup’ VI 307-8. DD **teñ ülüşlög** ‘eşit hisseli’ USp. 11, 5; 29, 9; **bu borluk teñinçe iki borluk** ‘her biri bu üzüm bağına eşit iki üzüm bağı’ USp. 13, 14; diğer örnekler USp. 28, 6; 98, 17 vb. **Hak. T.** 11. yy. **teñ** ‘eşit, denk’, **teñ tuş** ‘denk, eş’. **teñ** ‘uygun sıra ve yer imkanı’ Kaş. III 355; **küçi teñi tokıştı** ‘yapabildiği kadar sert savaştı’ Kaş. II 103, 26. KB’ de **teñ** yaygındır: (sana altın ve gümüş bıraksam) **bu sözke teñ-e** ‘bu tavsiye kadar değerli’ (tutma) 188; **yıparlı biligli teñi bir yañı** ‘koku ve bilgi eşit derecede değerli ve türdeştir’ 311; **saña tuş teñ-e** ‘sana denk’ 7; **teñ tuş** 4181; başka örnekler de mevcuttur, 186, 215, 413, 569 vb. 13. yy. (?) At. **törütmişte yok bil aña tuş teñ-e** ‘tüm yaratılmışların içinde ona denk yok’ 24; diğer örnek 98; Tef. **teñ tuş** 298. 14. yy. Muh. (?) ‘bir adamın boyunun ölçüsü’ **teñ** Rif. 190. **Çağ.** 15. yy. vd. **têñ** ‘beraber, eşit, bir seviyede’ Vel. 197; **têñ** ‘eşit, bir, beraber’ Seng. 202r. 23; diğer örnek 285v. 21. **Harz. T.** 13. yy. **têñ** ‘benzer, aynı, eşit, bir’ ‘Ali 48. XIV yy. **teñ/têñ** ‘benzer, aynı, eşit, bir’ Kutb. 175-7; MN 6, vb. diğer örnek Kutb. 187. **Kum.** 14. yy. ‘eşit, aynı, denk’ **teñ** KKA; Grøn. **Kıp. T.** 15. yy. ‘tür, eşit, aynı, benzerlik’ **teñ** Tuh. 22a. 13; **teñ** 35a. 11; ‘**kıyaslama belirteci**’ **teñ** 89a. 12. **Osm.** 14. yy. vd. **deñ** ‘eşit vb.’ 14. yy.’ da bir defa **teñ tuş** görülür; **denk** biçimindeki yazı çevirimi hatalıdır. Yaygın bir sözcüktür, TTS I 193; TTS II 279; TTS III 179; TTS IV 206 (ED : 511b).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁶⁹⁸

“**têñ** [< Çince **têng**] beraber” (Abuşka K §1514, s. 1013). Ayrıca bkz.”**têñ**”(Abuşka K §1363, s. 449)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁶⁹⁹

“**teñ** (<Çin.) denk, aynı, eş”. Çince dir. “**teñ sındı** aynı boyda”; “**teñ üle-** aynı, eşit parçalara ayırmak” (ATS : 174a).

⁶⁹⁸ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁶⁹⁹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

- Kırgız Sözlüğü⁷⁰⁰

“**teñ**; 1. Denk; **teñ carım** ‘tam yarı’, **eki at teñ keldi** ‘iki at (koşuda) aynı zamanda geldi’, **teñ emes** ‘deng değil’, **teñi cok** ‘dengi yok, eş bulunmayan, **teñme-teñ** ‘denk olarak, aynı hisleri taşıyarak’, **benim teñim** ‘benim yaşıttım’; 2. Yarı; **teñinen köp** ‘yarıdan fazla’, **kozunung teñ pulu** ‘kuzu değerinin yarısı’; 3. Karı-kocadan biri, koca, karı, yavuklu, nişanlı (delikanlı ve kız); 4. Hepsi; **törtöö teñ** ‘dördü birden’, **barı teñ** ‘,hepsi, hepsi birden’, **törtööbüz teñ** ‘dördümüz birden’” (KS II : 724b).

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁷⁰¹

“**teñ** denk, eş BV, CC, TZ” (KTS : 270a); “**tiñ** denk, eş GT, İM, MG” (KTS : 276b); “**deng** denk, eşit BV” (KTS : 59a)

- Derleme Sözlüğü⁷⁰²

“**dek** I (dekleme, deng) 1. Denk,eşit,uygun (Dinar köyleri - Afyon); Yayla Tefenni-Burdur; İskilip –Çorum;Danışman Fatsa-Ordu; Yozgat; Ermenek Konya; **Deng** II Kaptanpaşa köyleri Çayeli-Rize; 2. Hayvanlara yüklenen yükün bir tarafı, denk. Sofular Eğridir-Isparta; Çerçin Tefenni, Kurna Burdur; İğneciler Mudurnu-Bolu; Çorum; Kelgin, Tomarza Develi Kayseri; Dekleme Yassıviran Senirkent –Isp.”(DS II : 1406a). “**tenk** uygun, denk Malatya” (DS V : 3882b)

- Tarama Sözlüğü⁷⁰³

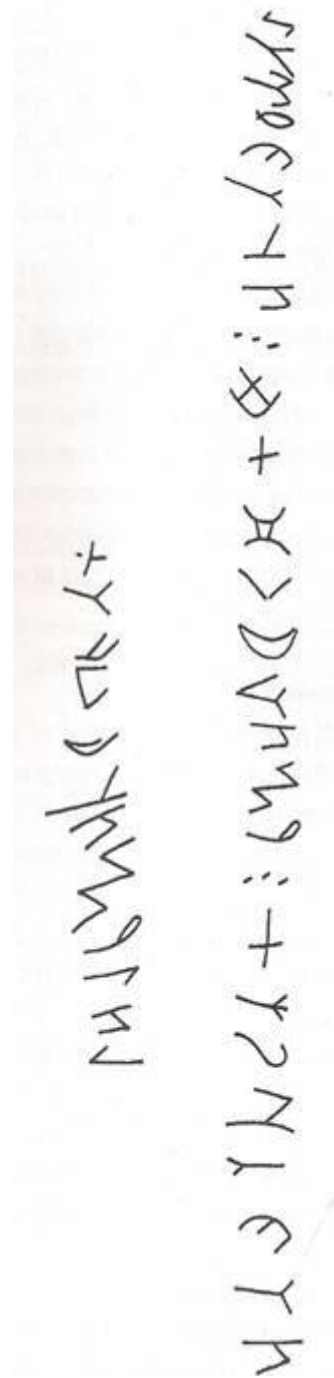
“**dek** (V) (denk, tek (V), tenk) 1. İçi dolu çuval, hayvana yükletilen karşılıklı yükün her biri. 2. Birbirine uygun iki şeyden her biri, eş, nazir, benzer, muadil. 3. Yarı.” (TS, c. II :1062)

⁷⁰⁰ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁷⁰¹ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁷⁰² Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁷⁰³ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

Şekil 3.103: Vasilyev⁷⁰⁴

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Jalgız-Tepe I (Nadpic' odinokogo holma)*.⁷⁰⁵

⁷⁰⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 135.

⁷⁰⁵ **age**, 130-137.

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁷⁰⁶

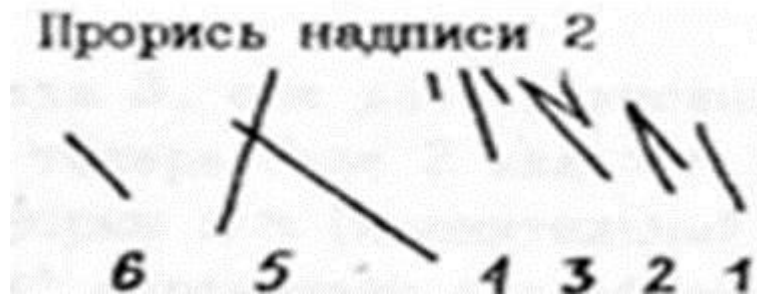
Metnin Yazı Çevirisi

1. t(è)l(i)g (a)ç(ı)k y(ı)şd(e) : y(è)n(i)tl(è) : y(o)g(a)d(i)m : t(e)η (è)l(i)g b(i)rle :
2. (a)ltı y(è)n(i)tl(è) y(o)k k(è)ld(i)

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. (Ben) Telig, açık dağlık vadide. Yenitle ? (birlikte) öldüm. Göksel/kutsal hükümdarla birlikte.
2. altısı Yenitle yok oldu/öldü

3.2.5 Yalgız Tebe II (A-35)

Şekil 3.104: Yalgız Tebe II (A-35)⁷⁰⁷

3.2.5.1 V. M. Nadelyayev' in okuyuşu (1984, 92)⁷⁰⁸

Metnin Harf Çevrimi

s i/ı ö/ü g d²? (η)

Metnin Yazı Çevrimi

sin ağdın

Metnin Rusçadan Çevirisi

Dağa tırmandın. /çıktın

⁷⁰⁶ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 137.

⁷⁰⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 116.

⁷⁰⁸ **age**, 116.

Açıklama⁷⁰⁹

Yazarlar, 2. kişiyi belirtme bağlamında, dağa kimin çıktığının açık olmadığını belirtirler fakat yazıtın, onu yazan için, kutsal şeylerle ilgili bir özelliğe sahip olduğu kanısına varılarak *sin* hitabının, Çuya Bozkırı' nın ortasında, büyük, yalnızlığıyla büyüleyici olan tepenin, koruyucu ruhuna yöneltildiğinin farz edilebileceğini söylerler.

3.2.5.2 Açıklamalar

ag-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷¹⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **āg-** sözcüğü 'yükselmek, yukarı çıkmak' anlamına gelir. **Orh. T.** 8. yy. [...]yışka **agdī** 'ormanlı dağa çıktı' BK D37. 8. yy. vd. **yaylag tagıma agıpan** 'yaz aylarımı harcadığım dağa tırmanıp' Irk. B. 62. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man.-A **tamudan yokaru agdukta** 'cehennemden yukarı çıktıktan sonra' M I 13, 15. Man. **agmak ènmek ajunlarig körgittiñiz** 'varlığın yükselme ve alçalma durumunu gösterdiniz' TT III 58; **t[arazu]g ag[sar]** 'terazi yükselirse' M II 12, 10. Bud. TT IV 6, 20. DD **agıp kelir sogık suv** TT I 104. **Hak. T.** 11. yy. **ol tagka āgdī** 'dağa çıktı'; **bulıt āgdī** 'bulut çıktı' Kaş. I 173; çok sayıda örnek mevcuttur. KB **ag-** yaygın olarak hem dolaylı tümleçle örn. **törke agar** 'şerefli bir konuma yükselir' 1661, hem de dolaylı tümleç olmadan örn. **ukuşun agar ol** 'zekayla yükselir o' 289, kullanılan bir sözcüktür. Diğer örnekler; 731, 733, 903, 1049 vb. 13. yy.(?) Tef. **ag-** 'tırmanmak, çıkmak' 36. 14. yy. Muh. 'tırmanmak, çıkmak, yükselmek' **ag-** Mel. 28, 1; Rif. 111. **Çağ. 15. yy. vd. ag-** 'yükselmek, çıkmak' Seng. 42r. 9. **Harz. T.** 14. yy. **ag-** 'yükselmek, tırmanmak, yukarı çıkmak' Kutb. 4. Kıp. T. 14. yy. **āg-** 'çıkmak' İd. 15; Bul. 55v. **Osm.** 14.yy. vd. **ag-** 'yükselmek'; **göge ag-** 'cennete yükselmek'. Tüm dönemlerde yaygındır. TTS I 11, TTS II 12, TTS III 7, TTS IV 8 (ED : 77a).

⁷⁰⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 116.

⁷¹⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Tarama Sözlüğü⁷¹¹

“**ağmak** 1. Çıkmak, yükselmek” (TS, c. I, 49-52); “**ağmak (I)** yükselmek, yukarı çıkmak. İncesu *Dinar -Afyon Karahisar *Eşme çevresi –Uşak Körküler *Yalvaç, *Gelendost köyleri, Yassıvıran *Senirkent, Senir, Y. Bademli *Şarki Karaağaç, Sübüova, Yakaköy, -Isparta Çandır, Karamanlı, *Tefenni, Örencik, Kayadibi *Yeşilova –Burdur Kelekçi *Acıpayam ve köyleri, Ekse, Dedeköyü *Çal, Çıtak, Bulkaz *Çivril, *Buldan ve köyleri, *Sarayköy köyleri, Honaz –Denizli Eğridere *Kuyucak, Sürez *Bozdoğan –Aydın Tepeköy *Torbalı, İncecikler, Bölcek *Bergama –İzmir Minnetler *İvrindi –Balıkesir Yenice *Emet, -Kütahya *Sivrihisar, Bozan –Eskişehir –Bolu *İnebolu köyleri –Kastamonu *Çerkeş, -Çankırı –Çorum İnallı, *Ayancık –Sinop *Bafra –Samsun *Merzifon ve köyleri –Amasya *Zile Tokat *Mesudiye köyleri, Danışman, *Fatsa, Uzunmusa –Ordu –Trabzon –Elâzığ *Halfeti, -Urfa *Gürün –Sivas Küçükboynul –Yozgat *Ayaş Ankara Sarılar *Avanos –Kırşehir *Ulukışla, *Bor –Niğde Amuva, Sarıvadi, *Ermenek, Engili *Akşehir, -Konya *Kadirli, *Karaisalı Adana *Anamur, Tekeler, *Silifke, -İçel köyleri Karadere *Gündoğmuş, *Akseki, Sidek *Kaş, Güzelsu *Elmalı, *Gazipaşa köyleri –Antalya Gölcük –Muğla –Edirne” (DS, c. I, 103b-104a); “[**ağmalamak**] Yükselmek, yukarı çıkmak, *Karaisalı –Adana *Mut –İçel; [**ağmanmak**] Yükselmek, yukarı çıkmak, Çeltekin *Yeşilova, Gökçeyaka –Burdur; [**ağmaşmak** -1] Yükselmek, yukarı çıkmak, Pazaravdan *Bucak –Burdur Tekkeköy –Denizli Çepnidere *Turgutlu –Manisa Çomaklı *Korkuteli Antalya Kabağaç *Fethiye, *Marmaris –Muğla” (DS, c. I, 104a)

- Kırgızistan Yazıtları⁷¹²

“ag- kalkmak, yükselmek, yukarı çıkmak, tırmanmak” (s. 497a); Talas-7/1 (s. 292).

- Irk Bitig⁷¹³

62 (s. 376).

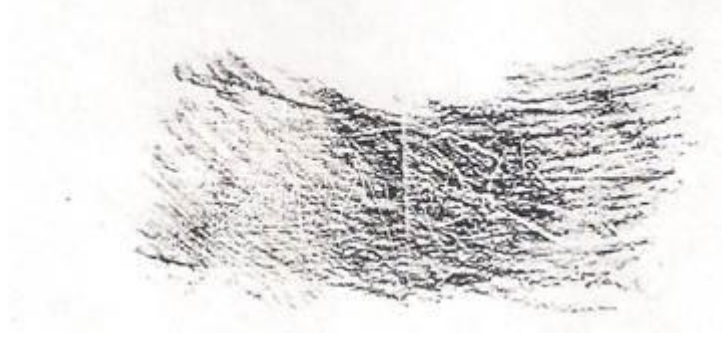
⁷¹¹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷¹² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁷¹³ age.

D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁷¹⁴

Vasilyev, Nadelyayev’ in 1980’ de Yalgız-Tepe’deki ikinci bir yazıtın iyi korunamamış bir parçasını kaydettiğini ancak kendilerinin 1981’ de yaptıkları çalışmada yazıtı bulamadıklarını kaydetmiştir. İlgili resmi alıntı yapmıştır.

Şekil 3.105: Vasilyev⁷¹⁵

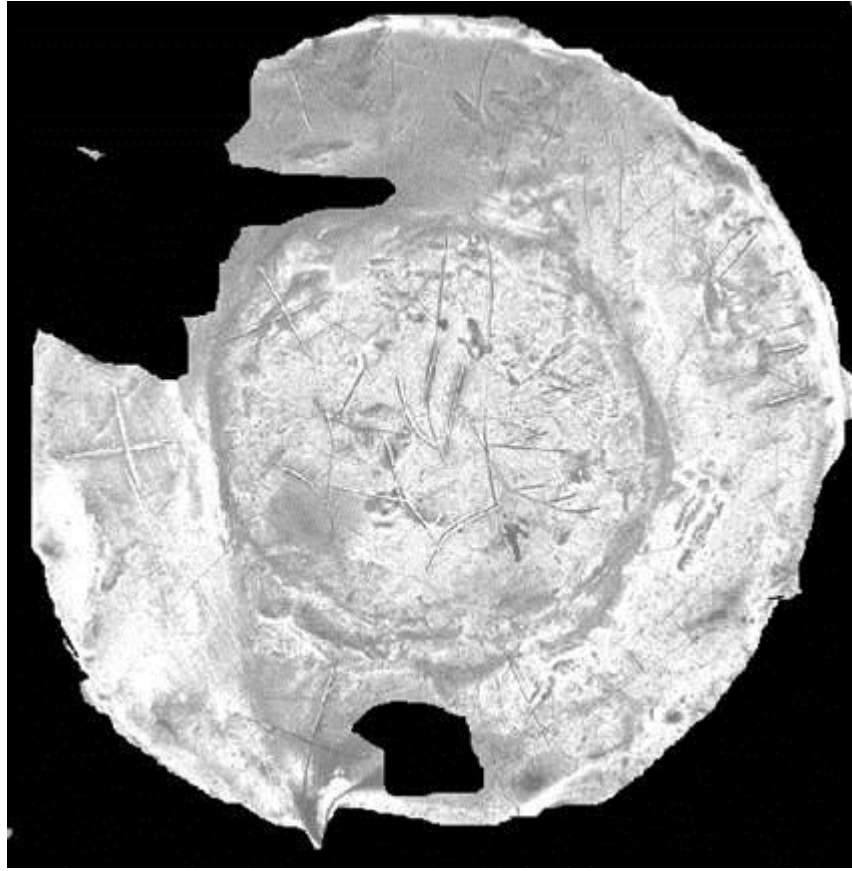
Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Jalgız-Tepe II.*⁷¹⁶

⁷¹⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 139.

⁷¹⁵ **age**, 139.

⁷¹⁶ **age**, 138-139.

3.2.6 Kuray I (A-4)

Şekil 3.106: Kuray I (A-4)⁷¹⁷

3.2.6.1 L. A. Evtyuhova ve S.V. Kiselyev' in Okuyuşu (1941, 103)⁷¹⁸

Metnin Yazı Çevirimi

ᵉᵣ...k (?) ᵉᵃᵈ'n ᵉᵣlᵢ ᵉᵑ ᵉᵉ,

Metnin Rusçadan Çevirisi

Adam...(ad?) ...Şad (ile) cesur bir yoldaş

Alt merkezde, tamganın yanında bir yazıt daha mevcuttur:

Metnin Yazı Çevirimi

ög

Metnin Rusçadan Çevirisi

şeref ya da bilge

⁷¹⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 118.

⁷¹⁸ **age**, 117.

3.2.6.2 A.K. Borovkov’ un Okuyuşu (1963, 193) ⁷¹⁹

Metnin Yazı Çevrimi

$^e n^i g^e \zeta^a m^a \xi^e r$

Metnin Rusçadan Çevirisi

Kendi kaderini dene/tat (aç/keşfet) ... Amaş...kahraman

Açıklama ⁷²⁰

Yazarlar, A. K. Borovkov’ un, S. V. Kiselyev’ in yazıtı tersten okuduğunu düşündüğünü (Borovkov, 1963: 193), böyle bir varsayım benimsendiğinde ise satırın karşısında harflerin sırasının tersine işaretlendiğini kabul etmenin uygun olacağını, ancak bu duruma bazen rastlandığını söylerler. Kiselyev’ in okumasının dilbilgisi kuralları açısından uygun olmadığını; sonraki isimle açık ilişkisi olmayan iki tane ilgi hali ekinin olmasının kesinlikle imkânsız olduğunu kaydederler.

3.2.6.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu ⁷²¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

$\wedge/x (?) \zeta \text{H} \in \text{Y} \text{Y} \text{X} \wedge \text{Y}/\text{Y}/\text{Y} \text{Y} \text{X}/\text{I}+\text{I} \text{Y} (1$

$\in \text{N} (2$

Metnin Harf Çevrimi

1. $r^2 s^2 + s^2/m l^2 k^2/y^2/s^1 \xi^1 m r^2 l^2/\eta^2 g^2 n^2 n^1 d^2/\xi^1$

2. $\ddot{U} g^2$

Metnin Yazı Çevrimi

1. $(e)r (\acute{e})\xi(i)m (\acute{e})l k(i)\xi(i)m (e)rl(i)g(\ddot{u})n (u)n(a)\xi!$

2. $\ddot{o}g$

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Yoldaşlarım-savaşçılarım, kabilemin insanları bu insanlarla anlaşmaya varın!

2. Anne (ya da *düşünce/fikir*)

⁷¹⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 117.

⁷²⁰ **age**, 117.

⁷²¹ **age**, 118.

3.2.6.4 Açıklamalar⁷²²

Yazarlar, *-IXgUn* ekinin E. T.' de birliktelik eki olarak bilindiğini, *una-ş-* fiilinin ise 'karşılıklı anlaşmaya varmak' biçiminde DLT' de ortaya çıktığını belirtirler (Clauson 1972).

unaş-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷²³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük **una-** 'memnun olmak, kabul etmek, onaylamak' (ED : 171b) sözcüğünden türetilmiş, işteş fiildir ve 'memnun edici bir anlaşmaya varmak' anlamına gelir. GD dil grubunda , BŞ ve Kırğ.' da yaşar. **Hak. T.** 11. yy. **bu ışık olar kamug unaşdılār** 'onların hepsi bu meseleyle ilgili memnun edici bir anlaşmaya vardılar ' Kaş. I 190 (EP : 191a).

- Tarama Sözlüğü⁷²⁴

“**oñatlaşmak** uyuşmak, mutabık kalmak”(TS, c. V, 2992)

êş

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷²⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Öncelikle 'yoldaş' anlamındadır. 'karı, koca' ya da birisinin rütbe, asalet, nitelik vb. bakımdan 'dengi' anlamlarına da gelir. 'Ortaklık adları türeten *dāş/dēş* ekleri, *-dā/-dē êş* ' in göçüşmesidir' kuramı akla yatkındır. Kısa kelimeleri belirlemek güçtür fakat muhtemelen günümüz Türk dillerinin tamamında yaşamaktadır. **Orh. T.** 8. yy. **bilig eşī** ve **çav eşī** Tuny. 7; KÇ 17' de **bilgesi çavuşı** olarak; **eş eri erkin** KÇ 21' de **Şirī erkin** olarak okundu. 8. yy. vd. Man. Chuas. 197-8. **E. Uyg.** (ED : 253b) 8. yy. vd. Bud. Genellikle **êş adaş** ve **êş tuş** ikilemelerinde ortaya çıkar TT VIII B.4; U IV 44 vd.**êşiñe tuşiña kasiña kadaşiña** 'yoldaşlarına (ikileme), ailesine ve

⁷²² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 118.

⁷²³ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁷²⁴ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷²⁵ Clauson, **age**.

akrabalarına' TT VII 40, 83-5; öteki örnekler TT IV 6, 21; PP 53, 4-5 vb. DD **êş tuş** TT I 48; **edgü kılınçlıg êşlerke inanmaginça** 'erdemli yoldaşlara inanmaksızın' TT I 79-80; **êşimiz** USp. 14, 5. E. Kırg. 9. yy. vd. **êşim** Mal. 2, 1; 16, 2(?); **êşimē** (2 defa) Mal. 51, 3. **Hak. T.** 11. yy. **êş** 'yoldaş, arkadaş' Kaş. I; 'yoldaş' Kaş. I 458,13. KB **êş** 49, 75, 165 vb. **êş tuş** 500, 1694, 2254, 3784 vb. 13. yy (?) At. **êş** 'yoldaş'; Tef. **êş** 'yoldaş'86. 14. yy. Muh. **êş** içinde geçen yâ' nın ê olarak söylendiği bir sözcükten bahseder (arkadaş) Mel. 5, 7; Rif. 76; öteki örnekler 6, 6; 49, 15; 77, 111, 144. **Çağ.** 15. yy. vd. **êş** 'yoldaş, eş, akran' Vel. 60; **êş** 'barış ve irtibat'; **ikisin bir birike êş ile** 'bağlı', **êş boldılar** 'bağlandılar, akraba oldular' Seng. 106v. 5. **Harz. T.** 14. yy. **êş** 'yoldaş' Kutb. 52. **Kum.** 14. yy. **êş** İd. 14; Bul. 9, 6. **Osm.** 14. yy. vd. **eş** 'eş, arkadaş' TTS I 282; TTS II 403 (ED : 254a).

- Tarama Sözlüğü⁷²⁶

“**eş**, (iş) 1. Karı ve kocadan her biri. 2. Arkadaş, dost, yâr. 3. Nazir, benzer, şerik” (TS, c. III, :1553-1554)

- Derleme Sözlüğü⁷²⁷

“**eş** (I) 1. Kuma, ortak. Eğridir ve köyleri, Bağılı Şarkikaraağaç, Sücüllü Yalvaç –Isparta Güney Yeşilova –Burdur Sarayköy ve köyleri, Ovacık Tavas –Denizli Bozdoğan –Aydın Merzifon –Amasya –Niğde Karaman –Konya Güvere Silifke –İçel Fethiye ve köyleri, Milas, Yerkesik –Muğla” (DS, c. III: 1787b); 2. Arkadaş.Çal –Denizli Tepeköy Torbalı –İzmir Umurlu –Aydın –Çorum Nizip –Gaziantep Kuzgun –Adana” (DS, c. III: 1787b-1788a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁷²⁸

“**eş** I: 1. Arkadaş, yoldaş 2. Eş, karı; **ejim sen bolorıñ** sen benim eşim olacaksın; **algan-tagan eş** karı, eş; 3. Emsal; 4. Çiftin biri 5. Eski av. Dişi ayı” (ATS 85b)

⁷²⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷²⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁷²⁸ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

- Yenisey Yazıtları⁷²⁹

“êş ‘eş, dost’ (s. 502a); 24/5 (s. 70); 2/1 (s. 25); 11/8 (s. 45); 18/4 (s. 59); 41/1 (s. 109); 41/2 (s. 109); 41/8 (s. 109); 51/3 (s. 130); 51/4 (s. 130); 97/2 (s. 186); 109/5 (s. 202); 48/8 (s. 124); 106/2; (s. 198); 26/10 (s. 77).

- Kırgızistan Yazıtları⁷³⁰

Talas-7/1 ev eşig (s. 292); Talas 13/4 iş kulu (s. 297)

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁷³¹

“êş eş, dost, ahbap (B. Özbay : 148b); “yavlak êş tuş adaş kudaş” (B. Özbay§235-236, s.86).

Şekil 3.107: Vasilyev⁷³²

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Kurayskiy Sosud*.⁷³³

D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁷³⁴

Vasilyev yazıtla ilgili şunları dikkat çekmiştir: Yazıtın okuma çeşitlerini yayımlayan yazarlarca A-3 yazıtındakine benzer şekilde yorumlanabilir (Bkz. Tuyekta I). Satırın ilk kısmıyla aynı fikre sahip olunabilirse de n^1 olduğu düşünülen son kısımdaki işaret eksiktir ve son kelimedede sadece ş ayrı bir işaret olarak görülmektedir.

⁷²⁹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁷³⁰ **age**.

⁷³¹ Betül Özbay, **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

⁷³² D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 35.

⁷³³ **age**, 35-37.

⁷³⁴ **age**, 36.

3.2.7 Kuray II (A-5)

Şekil 3.108: Kuray II (A-5)⁷³⁵

3.2.7.1 S. V. Kiselyev' in Okuyuşu (1936, 103)⁷³⁶

Metnin Harf ve Yazı Çevirimi

otçⁱ ^ak kün... kuş^a ğ

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ak-Kün' ün sahibinin (beyinin) ...kemerı...

3.2.7.2 Borovkov' un Okuyuşu (1963, 194)⁷³⁷

Metnin Harf ve Yazı Çevirimi

ut^aç¹ künⁱm kop is ...

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yen (elde et), boyum/kabilem, çok ...

3.2.7.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁷³⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

? ? ^/1 > n/1+1 » n¹ n¹ 3 n/ (?)J+(?)1/1 & >

⁷³⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 119.

⁷³⁶ **age**, 120.

⁷³⁷ **age**, 120.

⁷³⁸ **age**, 120.

Metnin Harf Çevirimi

U t¹ ç/I+A/k¹ k² Ü n² m η²+I/k¹ U p/ş¹ ...? ?

Metnin Yazı Çevirimi

ot ç(a)k! kün(ü)m kop // ut(d)(a)ç(ı) kün(ü)m kop[...].

Metnin Rusçadan Çevirisi

Ateş çak! Günlerim çok ...// zafer günüm çok / Kazançlı günlerim artıyor ...

Açıklamalar⁷³⁹

Yazarlar, **ot ç(a)k** olarak okunması durumunda ifadenin ‘ateş çakmak, çakmaktaşı yardımıyla ateş elde etmek’ anlamına geldiğine değinip, **otç(o)k** ‘şömine, ocak’ okumasının da olasılık dahilinde olmasıyla birlikte konuya uygun olmadığı için pek mümkün olmadığını belirtirler. Önerdikleri 2. okumanın daha tercih edilebilir olduğunu söyleyerek öneriyi şöyle açıklarlar: **ut(d)(a)ç(ı) kün(ü)m kop[...]**, **ut-** ‘yenmek, kazanmak, ele geçirmek almak’ fiili **-(d)(a)ç(ı)** eki almış, gelecek zaman ortacı biçimde bir niteleyiciyle **kün(ü)m** ‘günüm’ kelimesine hizmet eder yani, ‘zafer elde edeceğim gün, benim zafer günüm’ anlamındadır. Gelecek zaman ortacı ekinin ilk ünsüzünün ötümsüzle benzeştiğini ve fiil kökünün son ünsüzüyle kaynaştığını varsayarmaktadırlar. *U t1 ç* işaretler dizisinin **utç(ı)** olarak da okunabilir yani, aynı fiilin **-çI** eki almış, gelecek zaman ortacı biçimi gibi. Bu ortaç **-(d)(a)ç(ı)** lı biçimden daha az yaygın olsa da runik harflerle yazılı el yazması metinlerde rastlanır; bkz. Irk. B. 41. İfadenin anlamı bu ekten dolayı değişmez.

Yazarlar **kop** sözcüğünün hem sıfat ‘bütün, herkes, herşey’, hem de fiil ‘artmak, çıkmak’ olabildiğini bu yüzden yazıtı yorumlamaları arasında fark olduğunu söylerler.

⁷³⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 120.

3.2.7.4 Açıklamalar

kop-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁴⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: ‘yükselmek, çıkmak’ anlamına gelir ve muhtemelen asıl anlamı ‘’ havaya yükselmek. DLT’ te tur- ‘durmak, dikilmek’ olarak da çevrilir. GD. Grb’ da; Kar. L., T. ve genişletilmiş anlamlarıyla Osm.’ da yaşar (ED: 580a).

ut-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁴¹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük, günümüz Türk dillerinde neredeyse tamamen ‘kumarda kazanmak’; daha az sıklıkta ‘kumarda yenmek’ ve nadiren de ‘savaşta yenmek’ anlamlarıyla yaşar. **Orh. T.** 8. yy. vd. **tokuzon boş koñ utmış** ‘doksan sahipsiz koyun kazanmış’ Irk. B. 29; **kopka utgay** ‘herkesi dövecek/yenecek’ ya da kumarda ‘herşeyi kazanacak’(?) Toy. 18 (ETY II 59). **E. Uyg.** Man.-A **yegedmek utmak bolzun** ‘başarı ve zafer olsun’ M I 28, 18; 29, 32-3; **utmış (?) yegedmiş vreşti[ler]** ‘muzaffer ve başarılı melekler’ 27, 1. Bud. **utduñ yegedtin** ‘kazandın ve başardın’ U II 21, 11-12; benzer deyiş U III 46, 18; 69, 21; **tört törlüg şımnu süsin utup yegedip** ‘dört tür şeytan ordusunu başarıyla fethedip’ TT IV 12, 55; diğer örnek USp. 104. 21; Hüen-ts. 2062-3; TT X 80 ve 252. DD **utmak yegedmek** TT I 2. **Hak. T.** 11. yy. **ol anı uttı** ‘onu kumarda ve başka şeylerde yendi’ Kaş. I (ED : 38b) 170; **andag erig kim utār** ‘bir adamı böyle kim yenebilir’ Kaş. I 200, 20; **bizke kelip öç utār** ‘bize gelip öc alırlar’ Kaş. II 103; 27. KB **yagıg utguçı** ‘düşmanı ele geçiren’ 2141; aynı anlamda 2641, 4883; **sözümni utup** ‘sözlerimi boşa çıkarmaya çalışıp’ 4004. 13. yy. (?) Tef. **ut-** ‘yenmek’ 332. 14. yy. Muh. **ūt-** Mel. 6, 18; Rif. 78. **Çağ.** 15. yy. vd. **ut-** ‘kazanmak’ Vel. 87; **ut-** ‘bahiste ya da kumarda kazanmak’ Seng. 58v. 8. **Harz. T.** 14. yy. **ut-** ‘kazanmak’ Kutb. 201; MN 35. Kıp. T. 13. yy. **uṭ-** Hou. 38, 8. 14. **ut-** İd. 8; **uṭ-** ‘galip gelmek’ 15; (kazanma duygusu içinde

⁷⁴⁰ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

⁷⁴¹ *age.*

üstesinden gelmek) **uṭ-** Bul. 67r. 15. yy. **ut-** Tuh. 24b. 1 (ve 27a. 2). **Osm.** 14. yy. vd. **ut-** özellikle kumarda ‘kazanmak’; ‘fetihle elde etmek’ tüm dönemlerde yaygındır TTS I 731; TTS II 935; TTS III 718; TTS IV 790; **üt-** söylenişi Osmanlı’ ya özgüdür ve 20. yy. Anad.’ da hala yaşamaktadır, SDD 1439, 16. yy. kadar erken bir dönemde kaydedilir (ED : 39a).

- Niyāzi Nevâî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁷⁴²

“**ut-** kazanmak” (Abuşka K §1760, s. 1032)

- Kırgız Sözlüğü⁷⁴³

“**ut-** oyunda kazanmak; **utpay kalbay turgan** muhakkak kazandıran” (KS II : 788a)

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁷⁴⁴

“**ut-** ütmek, yenmek, galip gelmek TA; **uṭ-** ütmek, yenmek BM, GT, Kİ, TZ” (KTS : 294b)

- Irk Bitig⁷⁴⁵

“**ut-** oyunda kazanmak” (IB; 510); “**utuzmaduk** (Irk.B. 29); **utmuş** Irk.B. 29” (IB, 369)

- Derleme Sözlüğü

“**ütmek I (udmak, utmak, utmek, ütelemek II); ütmek; oyunda, kumarda kazanmak.** Eğridir köyleri, İğdecik, Geresun – Isparta; -Burdur; Çöplü Çivril, Yukarı Seit Çal, -Denizli; Alatepe, Eymir Bozdoğan Aydın; Ödemiş –İzmir; Alaşehir –Manisa; -Bursa; Tavşanlı, -Kütahya; Dodurga Bozüyük –Bilecik; Tokat –Eskişehir; Düzce –Bolu; Peşman Daday-Kastamonu; Kurşunlu –Çankırı; -Sinop; Alaçam –Samsun; Ünye –Ordu; Nefsiköseli Görele –Giresun; Gemerek, Koyulhisar, Maksutlu Şarkışla _Sivas; -Yozgat; Afşar köyleri Pınarbaşı –Kayseri; Nevşehir; Bahçeli,

⁷⁴² Mustafa S. Kaçalin, **Niyāzi Nevâî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁷⁴³ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁷⁴⁴ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁷⁴⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

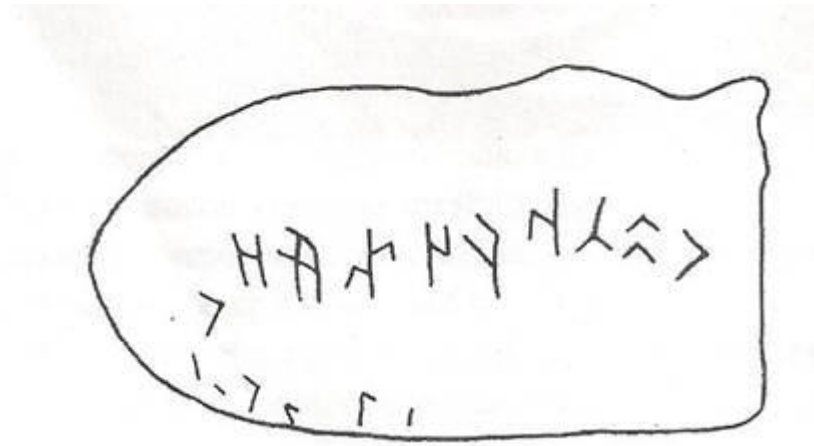
Bor, Ulukışla –Niğde (DS VI : 4081^a); Ermenek Konya; -Adana; Mut köyleri –İçel; Alanya –Antalya; Pınarlıbelen Bodrum Milas –Muğla; Lüleburgaz –Kırklareli; Varna, Bulgaristan; **udmak** Çanılı Ayaş –Ank. **utmak**; Sivrihisar –Eskişehir; Bulancak _Giresun; -Erzincan; Ağın Elazığ; Arapkir –Malatya; -Gaziantep; Birecik –Urfa; Afşin köyleri Maraş; Tekerahma Gürün, Vazıldan Divriği, Ağrakos Suşehri –Sivas; Konya; **utmek** Sivas; **ütelemek** II Merzifon köyleri –Ama ((DS :c. VI 4081a-4081^b); **udmaḥ** yutmak; **udmaḥ** II kazanmak, Zülfükâr Iğdır –Kr. (DS, c. VI : 4783b)”

- DTS

“**ut-** kazanmak, galip gelmek” (DTS : 617b)

- Tarama Sözlüğü⁷⁴⁶

“**utmak**, (ütmek) 1. Yenmek, oyunda kazanmak” (TS, c. VI: 4005-4008)

Şekil 3.109: Vasilyev⁷⁴⁷

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Kurayskiy Poyasnoy Nabor*.⁷⁴⁸

D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁷⁴⁹

Metnin Yazı Çevirisi

otaçı ak künüm kop(muş)

⁷⁴⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷⁴⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 38.

⁷⁴⁸ **age**, 38-39.

⁷⁴⁹ **age**, 39.

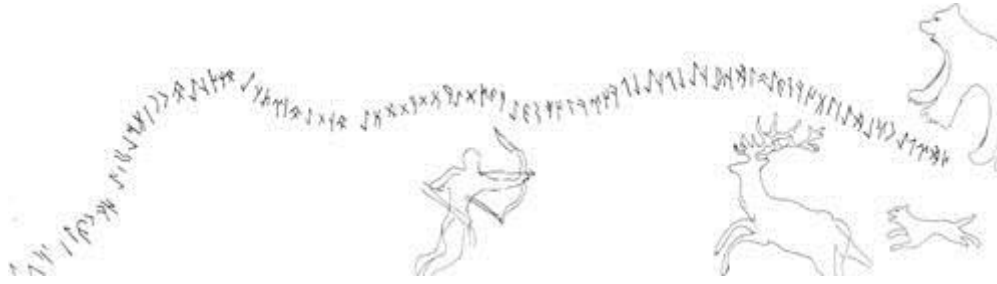
Metnin Rusçadan Çevirisi

Otacı (bir ad ya da lakap; ‘üfürükçü, hekim’ olarak çevrilir.), iyi güneşim yükseldi/doğdu!

Açıklama⁷⁵⁰

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Yazıt toka deliklerinin arasındaki boş alanda bulunan 2 satırdan oluşmaktadır. Yazıtın sonunda, bulunduğu yüzeyin daralan kısmından bir sınır geçer, işaretler burada sıgıdır/incedir ve zorlukla görülebilirler. Kiselyev, yüzeyin daralan kısmında yazıtın yukarısında solmuş karakterlerin parçalarının farkedilebileceğini kaydeder. Ancak yazıtı yayınlayanların hepsi sadece tek bir satırın okumasını önerirler.

3.2.8 Kurgak I (A-78)

Şekil 3.110: Kurgak I (A-78)⁷⁵¹

3.2.8.1 S. G. Klyastorniy ve G. V. Kubaryev’ in Okuyuşu (2002)⁷⁵²

Metnin Harf Çevirimi

tmr pa oğlm a siz öknçg a tı şkul a lp ktrk a öknçg a ygtm a kzm kdmz a b da brlt a b
ü a bunsz kıldı a öknçg ikrti(m).

Metnin Yazı Çevirimi

*temir apa oğlum esiz ökünçig atı sokulu alp ketrek ökünçig yigitim kızım kedimiz ba
ada berilt(t)i be ü bu sız kıldı ökünçig ikirti(m).*

⁷⁵⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 39.

⁷⁵¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 121.

⁷⁵² **age**, 121.

Metnin Rusçadan Çevirisi

(1–21) Temir-Apa, oğlum! Vah vah! Ne acı! Adım –

(22–46) senin kölene / Benim atım, ona köle // atımı senin ellerine ... / Kahramanın cisimleşmesi/şekillenmesi! Ne acı! düzeltti(m)....

(47–67) Yedik. Evinde beşi bıraktın. Ev beş kişiyle

(68–85) sensiz kaldı. Ne acı! Vah vah!’

Açıklama⁷⁵⁴

Yazarlar, *ökünç* ünleminin Eski Türk mezar yazıtlarında çok yaygın olduğunu belirtirler. s^2z ekindeki ön ünlülüye rağmen, *onsız* sözcüğünün belki de ‘onsuz’ olarak yorumlanması gerektiğini, ön ünlülü olmasının hem ünlü harfin etkisinde olmasıyla hem de burada ünsüz dizisindeki ayırımın çok tutarlı olmamasıyla açıklanabileceğini ileri sürerler. Dahası, bunun dışındaki bir dizi Eski Türkçe ekin, sadece tek bir çizge şekle sahip olduğunun bilindiğini söylerler. $\ddot{U} k^2 n\check{c} g^2 A$ işaret dizisinin okuması için **ök(ü)nç(ü)g – a / ök(ü)nçgä** olarak iki olası yorum önerdiklerini, A’ nın bir kelime ayırıcı ya da **ök(ü)nç** kelimesindeki yönelme durumunun bildirici eki *–ge* olabileceğini, böylece tam anlamının ya ‘ne acı’ ya da ‘üzüntüye’ olacağını kaydederler. $A l^1 p k^2 \ddot{U} r^2 k^2 I$ işaretler dizisinin **alp kü (e)rki** olarak okunabileceğini söyleyip şu şekilde yorumlarlar:

1. **er-** ‘olmak’ fiilinin, **erki** ‘şüphesiz’ olarak sözlükselleşerek ‘hiç şüphesiz, kahramanlık şöhreti’ ya da ‘hiç şüphesiz yiğitlik adı’
2. Üçüncü kişi iyelik eki *–i*’ yi alarak ‘yiğitlik adı ve gücü’ ya da ‘şöhretin ve kahramanlığın gücü’.

3.2.8.3 Açıklamalar

ökünç

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁵⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **ökün-** ‘pişman olmak, tövbe etmek’ (ED : 111a) fiilinden türetilmiştir. ‘tövbe, pişmanlık’

⁷⁵⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 122.

⁷⁵⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

anlamına gelir. GD dil grubunda bulunan Türk dillerinde **ökünüç** ve benzeri biçimlerde yaşar Shaw 26. KM dil grubu Kırg.; Kzk. KB dil grubu K. Kl. Ve K. Tatar (ükeneç) (ED : 110a); Nog. Osm. Red. 263 evgenç (Farsça). **E. Kırg.** 9. yy. vd. **elim öküñçe** ‘krallığının pişmanlığına’ Mal.28, 8. **Hak. T.** 11. yy. **ökünç** ‘pişmanlık, keder’; **ol telim öküñç öküñdi** ‘O, çok pişman oldu’ Kaş. I 132, **ökünç** Kaş. III 449 **ol añar öküñç kıldı.** KB 587 **ëve kılmiş işler öküñçi yarın** ‘aceleyle yapılan şeyler, ertesi gün pişman eder’ öteki örnekler 348, 363, 918, 1075 vb. 13. (?) yy. At. (sana ait sırlarını sakla) **sözünğdin özüñke öküñç kelmesün** ‘onları anlatma ve sonra pişman olma’ 170; dört örnek daha mevcut. **Çağ.** 15. yy. vd. **ökünç** ‘tövbe, pişmanlık, üzüntü, vicdan azabı’ Bur. K.’da awganc, Farsça bir sözcük olarak bu anlamla anılır Seng. 80r. II. **Harz. T.** 13. yy. **ökünç** ‘pişmanlık, tövbe’ ‘Ali 46. 14. yy. **ökünç** ‘pişmanlık, tövbe’ Kutb. 122. **Osm.** 14. yy. **ökünç al-** ‘intikam almak’ anlamında görülür. TTS I 562. (ED: 110b).

- Yenisey Yazıtları⁷⁵⁶

ökünç; ‘pişmanlık,üzüntü’. E68/22 (EL-BAJI) **ökünç** (s. 153; E42/7 (BAY_BULUN I) **ökünçüg** (s. 112); E100/2 (BAYAN-KOL) **ökünçüg** (s. 190); *ökünç* pişmanlık, üzülme.(s. 506b) ; 68/22 (s. 153); 42/7 (. 112); 100/2 (s. 190); 140/1 (s. 229); 28/2 (s. 83); 60/1 (s. 143).

- Kırgız Sözlüğü⁷⁵⁷

“**ökünçü/ öküñüç**; ‘pişmanlık, teessüf’ ötkön öküñüç çok (atasözü) geçen iş için pişmanlık yoktur” (KS 2 : 608b)

- Kırgızistan Yazıtları⁷⁵⁸

Talas-8/2 (s. 293)

⁷⁵⁶ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve İrk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁷⁵⁷ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁷⁵⁸ Yıldırım, **age**.

- Marcel Erdal⁷⁵⁹

M. Erdal ökünç sözcüğüyle ilgili ED’ de yalnız Yenisey Yazıtları ve Karahanlı kaynaklarından, DTS’ da ise KB’ den örnekler olduğunu ancak kendilerinin şu örnekleri de bulduklarını söyler: YE 68,18; Uyğurca örnekler Suv. 10,23, Maitr, Genzan B r1’ de on defa, ShōKenkyū II 20 (OTWF : 281-282).

kul

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁶⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘köle’ anlamındadır (ED : 615a). **künj** ‘dişi köle’ (ED : 726a) sözcüğünün eril karşılığıdır. Tüm dönemlerde ve Türk dillerinde yaygındır. Şu anda genel olarak ‘hizmetçi’ anlamındadır. Müslümanlıkta örneğin dindar bir kimseyi ifade etmek için sık sık ‘Allah’ ın kölesi’ anlamına gelen özgün bir anlamda kullanılır. Farsçada ödünç kelimedir. **Orh.T.** 8. yy. **beglik urı oğlın kul kılta** ‘bey olmaya uygun oğullarını köle yaptılar’ BK D7, KT D7. ve diğer örnekler. 8. yy. vd. **kul savı** ‘bir kölenin sözleri’ Irk. B. 54; **bitgeçi isiz yavız kul bitidim** (ED : 615a) Tun. IV 10, 11; **kulı elginte** ‘kölesinin eliyle’ (gönderdi) Toyok IV r. 5-6 (ETY II 180). **E. Uyg.** 8. yy. **kulım künim** ‘erkek ve kadın kölelerim’ ŞU D1. 8. yy. vd. Bud. **kul künj** U II 87, 51; **künj kul** TT VI 64 (VIII O.7); ve diğer örnekler. **Hak. T.** 11. yy. **kul** ‘köle’ Kaş. I 336; Kaş. I 409, 5 (kal); Kaş. III 161, 26 (köl); 30 tane ilgili örnek mevcuttur. KB 28 **bu muğlug kulug** ‘bu perişan köle’; öteki örnekler; 152, 235, 958 vb. 13 (?) yy. At. **neçe me hatalıg kul ersem saña** ‘her ne kadar sana karşı günahkâr bir köle olsam da’ (Tanrım, beni bağışla) 38; ve diğer örnekler. Tef. kul ‘köle’; kul künj 216. 14. yy. Rbg. **kul** ‘köle’ R II 966; Muh. **kül** ‘hizmetçi’ Mel. 11, 10-16; Rif. 85; **kul** 51, 9; **kül** 147; **kul** 151. **Çağ.** 15. yy. vd. **kul** ‘köle’ Seng. 289v. 16. **Harz.T.** 13. yy. ‘köle’ **kul** ‘Ali 32; 14. yy. **kul** ‘köle’ Kutb.143; MN 71 vb. **Kum.** 14. yy. **kul** ‘köle’ KKA; Grøn. **Kıp. T.** 13. yy **kul** ‘köle’ Hou. 29, 4; 32,

⁷⁵⁹ Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon (C. I-II)**, (Wiesbaden: 1991).

⁷⁶⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

15. 14. yy. **kul** ‘köle’ İd.73. 15. yy. **kul** ‘köle’ Kav. 44, 6-8; Tuh. 32b. 5; daha başka pek çok örnek mevcuttur (ED : 615b).

• Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁷⁶¹

“**kul** kul, köle BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, RH, TA, TZ” (KTS : 162a)

• Altayca-Türkçe Sözlük⁷⁶²

“**kul** kul, köle, hizmetkâr, uşak; **kul menzingen** köle sahibi”.(ATS : 124a)

• Yenisey Yazıtları⁷⁶³

“**kul**; köle, kişi adı. E32/1 (UYBAT III); **kulı alp tutsar** kulu yiğitliği tutsa” (s. 93); “E69/2 (ÇER-ÇARIK) **tanrı kulı** “(s. 156)

• Kırgızistan Yazıtları⁷⁶⁴

“kul köle” (s. 504b) ; Talas-13/4 (s. 297)

• Irk Bitig⁷⁶⁵

“kul köle” (s. 504b); 54 (s. 374); Or. 8212/77; 11 (s. 471)

• Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁷⁶⁶

“**kul**; kul, köle” (Abuşka K § 961, s. 969). Ayrıca bkz. Abuşka K §2255, s. 698)

• Derleme Sözlüğü⁷⁶⁷

“**gul** (II) kul. Samsun” (DS., c. III : 2190b)

⁷⁶¹ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁷⁶² Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁷⁶³ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁷⁶⁴ **age.**

⁷⁶⁵ **age.**

⁷⁶⁶ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁷⁶⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

körk

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁶⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **kör-** ‘görmek’ (ED : 736a) eyleminden türetilmiştir. **körk** temel olarak ‘görülebilir şey ; biçim, şekil’ ve buna benzer anlamlara gelir. 11. yy. itibarıyla ‘görmeye değer olan şey’ bu yüzden ‘güzellik’ soyut anlamdadır. Tel. **körkö** R II 1261. Özb. **kürk**; K. Klp. **körük**; Nog. **körk**; Trkm. **görk**. E. Uyg. 8. yy. vd. Man.-A **körk**, genellikle, inanan kişinin görmeyi arzu ettiği Tanrı’nın şekli için kullanılan ‘güzel; ışıltı’ ile niteleniyordu M I 10, 7; 11, 5; 24, 24; bir diğeri M I 25, 29-30. Man. TT III 81; başka örnekler de mevcuttur. Bud. **körk** özellikle Kuan.’ da yaygındır ve genellikle Sanskritçe *rūpa* ‘biçim, şekil’ sözcüğünü temsil eder, örneğin *rūpa körk meñiz* TT VIII D.27; *vapuṣā* ‘güzellikle’ **körk meñiz üze** TT VIII 37; bir diğeri Kuan. 103-4; **öñ körk** hemen hemen aynı anlamdadır TT VI 151; AY 164, 20. **Hak. T.** 11. yy. **körk** ‘güzellik, sevimlilik’ Kaş. I 353; **yay körkiñe manma** ‘baharın güzelliğine güvenme’ Kaş. III 161, 1. KB **körk**; özellikle birşeyin ya da birinin güzelliği anlamındadır ve oldukça yaygın bir sözcüktür; **kaçan körki kelgey begi tergisi** ‘ efendisinin sofrası nasıl güzel görünecek?’ 2861; **körk meñiz** 97, 733, 1116; öteki örnekler; 64, 91, 272 vb. 13 (?) yy. At. **eren körki** ‘akıl ol ‘akıl erkeğin güzelliğidir’ 91. 14. yy. Rbg. **uçmaktaki hürlar körkin** ‘ cennetteki hurilerin güzelliği’ R II 1259; Muh. **görg** Mel. 46, 9; Rif. 140. **Çağ.** 15. yy. vd. **görg** Vel. 366; **görk** ‘dış görünüş’ Seng. 305r. 28. **Harz. T.** 14. yy. **körk** ‘güzellik’ Kutb. 103. MN 56, vb. NF 319, 8. Kum. 14. yy. **körk** ‘güzellik’ KKİ, KKA; Grøn. **Kıp. T.** 13. yy. **körk** Hou. 19, 12. 14. yy. **körk** İd. 80 (ED : 741a).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁷⁶⁹

“*görg* [<kör-^uk] güzellik Abuşka K § 614, s. 942. Ayrıca bkz. “*görg*” Abuşka K § 2396, s. 735.; “*görkeli* [<kör-geli] güzellik, iyilik” Abuşka K § 615, s. 943.

⁷⁶⁸ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

⁷⁶⁹ Mustafa S. Kaçalın, *Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

- Kırgız Sözlüğü⁷⁷⁰

“**körk**”(507b) / “**körük** güzellik, nefaset” (KS II : 508a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁷⁷¹

“**köörkiy** (sevgi ifadesi için) canım, sevgili” (ATS : 122a); “**körkiy** değerli; sevimli’ menin körkiyim canım; **körkiy** (Mec.) zavallı, bedbaht; **körkiydi seni! Zavallı**”(ATS : 122b)

- DTS⁷⁷²

körk¹: ‘biçim, görünüş; tip, karakter; tarz; betimleme’. **körk**²: ‘güzellik, kılık, karakter, yapı, görünüm’. **körk**³: ‘görünüş, tavır, hal, biçim, şekil, manzara, görüş alanı’ (DTS : 317^b)

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁷⁷³

“**körk** görünüş (Ö. Ayazlı : 322b); “**kiçig oglankaya körkin**” (Ö. Ayazlı§1043, s. 144); “**karı avınçga körkin**” (Ö. Ayazlı§1043-1044, s. 144); “**toyn dentar körkin**” (Ö. Ayazlı§1044-1045, s. 144).

- Derleme Sözlüğü

“**görkem** gösteriş, görünüş, Gölkonak, Yenişar Şarkikaraağaç Isparta” (DS, c. VI, 4513a); **görkem** (I) 1. Gösteriş, görünüş. Tokat –Eskişehir Samsun Merzifon ve köyleri –Amasya Bağlıca Ardanuç, Utav Yusufeli Artvin Bayburt Selim -Kars ve köyleri –Erzurum Ağın, Keban –Elâzığ Aşudu Darende –Malatya –Gaziantep Reyhanlı ve A -mik ovası Türkmenleri –Hatay Zara, Palha, Divriği, Gürün Sivas Bor –Niğde Mut ve köyleri, Aslanköy Mersin –İçel Kerkük; [**gorkem**] Maraş; [**gökrem**] gösteriş, görünüş.; Niksar –Tokat Malatya Çamova Divriği, Gürün Sivas; [**gölkem**] gösteriş, görünüş; Bayadı, Kuzköy Ünye –Ordu; [**görgem**] gösteriş, görünüş; Develi Kayseri” (DS, c. III: 2161a); görkemli güzel, gösterişli. Van Yozgat (DS, c. VI, 4513a); **görkemli** 1. Gösterişli,

⁷⁷⁰ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁷⁷¹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁷⁷² V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar**, (Leningrad, 1969).

⁷⁷³ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

yakışıklı, göz alıcı (kimse). –Balıkesir Çarşamba –Samsun Uluşiran Gümüşhane Utav, Erkinis Yusufeli, Çavdarlı Şavşat –Artvin –Kars Erzincan Erciş –Van -Malatya ve çevresi Koyulhisar –Sivas –Yozgat Mühye –Ankara Develi –Kayseri Ürgüp –Nevşehir Gargara Ermenek Konya Perakevite Mut, Anamur –İçel Kerkük (DS, c. III : 2161a); **[gerimli -1]** Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse) Uluğbey Senirkent Isparta Lapseki –Çanakkale Safranbolu –Zonguldak Kurşunlu, Saray Çanakkale –Çorum Niksar –Tokat Akarsu Ardanuç –Artvin Haşhaşı Erzincan Hacıilyas Koyulhisar –Sivas Mühye –Ankara Ermenek –Konya Anamur, Mut ve köyleri –İçel Yerkesik, Pınarlıbelen Bodrum –Muğla; **[görenek (II)]** Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse) –İzmir; **[görgemli]** Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse) –Gümüşhane Bağlıca Ardanuç Artvin Hacıilyas Koyulhisar –Sivas Gülnar –İçel; **[görkemni]** gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse) Iğdır –Kars; **[görkimli]** Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse). Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri –Hatay; **[görklü]** Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse). Bayburt -Gümüşhane; **[görükemli]** Köşker –Kırşehir –Niğde (DS, c. III : 2161b)”

- Tarama Sözlüğü⁷⁷⁴

“**görk** 1. Güzellik, hüsün, yüz güzelliği. 2. Meziyet, iyi huy. 3. Süs, ziynet.” (TS, c. III : 1775-76); “**görkem** gösterişli, heybetli” (TS, c. III : 1776-77); “**görklü**, (görüklü) güzel, temiz, iyi, mübarek, mukaddes, cazibeli, gösterişli” (TS, c. III : 1777-81)

temir

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁷⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘demir’ anlamındadır. Günümüz Türk dillerinin tamamında genellikle **temir** olarak yaşar Tuv., Azer., Osm. ve Trkm. Demir; Moğolcada, Farsça ve diğer yabancı dillere ödünç verilmiştir. **Orh. T.** 8. yy. **temir kapıg** ‘demir kapı’ Semerkand ve Belh arasındaki yol üzerindeki bir geçittir. KT, BK, Tun. ve KÇ

⁷⁷⁴ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷⁷⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

yazıtlarında birkaç defa sözü geçer. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man-A M I 8, 11-12. Bud. **temir talguk** ‘demir çivi’ U III 47, 9; diğer örnekler PP 31, 5; 33, 2; TT IV 12, 42; TT V 10, 93. DD TT VII 17, 17 **temir** ‘maden, metal’; **Temür** USp’ de, özel adlarda yaygın bir elemandır. **Hak. T.** 11. yy. **temür** ‘demir’ Kaş. I 361; diğer örnekler Kaş. I 42 (ark); 187 (eğeş); 519 (tupul-); Kaş. II 21 (çök-); Kaş. III 40 (yultuz). 13. (?) yy. Tef. **temür** ‘demir; pranga’ 297. 14. yy. Muh. **demür** Mel. II, 2; 61, 8; 75, 8; **temür** Rif. 84, 160, 178, diğer örnekler 79, 8; 183; Rbg. **têmür** ‘demir (çivi)’ R III 1135. **Çağ.** 15. yy. vd. **têmür** ‘demir’ Vel.196; **têmür**, aynı zamanda özel addır Seng. 200v. 10. **Harz. T.** 13. (?) yy. **temür (?demür) cıda** ‘demir mızrak’ O.N. 99; başka örnekler de mevcuttur. 14. yy. **temür/têmür** Kutb. 175-6; NF 11, 7. **Kum.** 14. yy. ‘demir’ **temir** KKİ; KKA; Grøn. 240. **Kıp. T.** 13. yy. **temür** Hou 23, 19; hem **temür** hem de **demür** özel adlarda kaydedilmiş bir bileşen olarak ortaya çıkar Hou. 29; **temir** ‘demir’ **demür**’ de denir Hou. 31, 13. 14. yy. **temir** *d-* ile de söylenir. İd. 40; **demür** *t-*ile de söylenir. İd. 50; **temür** Bul. 4, 12, bir diğer örnek; 2, 12. 15. yy. **temir** Kav. 55, 3; 58, 7; Tuh. 12b. 12 (birkaç deyiş daha vardır). **Osm.** normalde 14.-16. yy. **demür**, 14. yy. vd. **demir** tüm dönemlerde yaygındır TTS I 191; TTS 276-7; TTS III 178; TTS IV 203 (ED : 508b).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁷⁷⁶
“**têmür**; demir” (Abuşka K §1511, s. 1012). Ayrıca bkz. Abuşka K §1356, s. 447.
- Tarama Sözlüğü⁷⁷⁷
“**demür** (timür) demir” (TS, c. II: 1074-1075).
- Altayca-Türkçe Sözlük⁷⁷⁸
“**demir** demir; **temir** col demir yolu; **temir sogor us** demirci” (ATS : 174a)

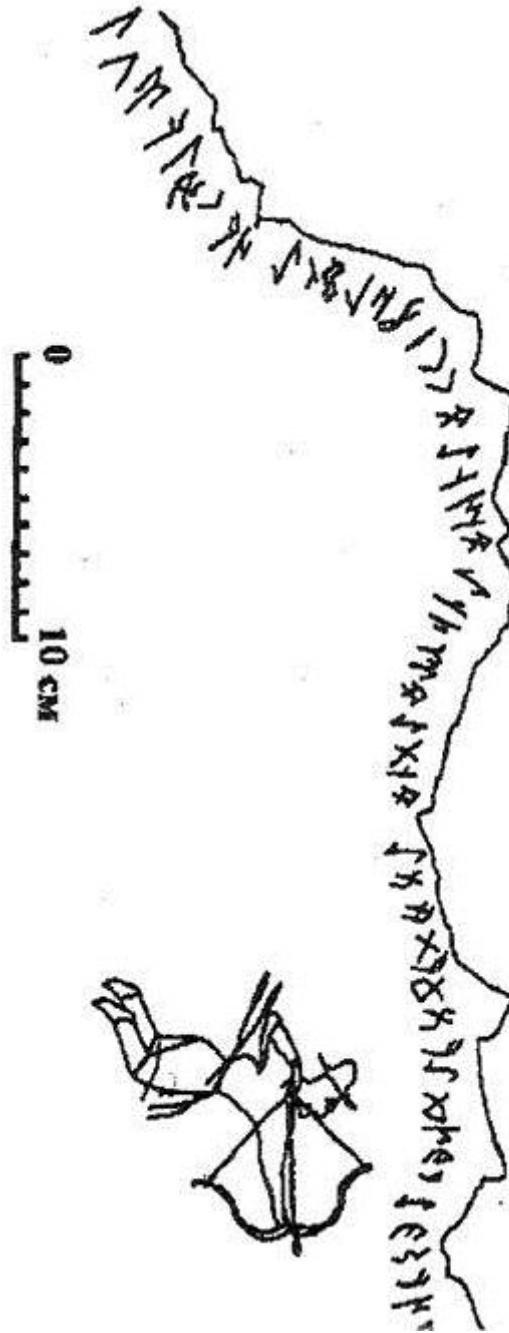
⁷⁷⁶ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁷⁷⁷ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷⁷⁸ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

- Yenisey Yazıtları⁷⁷⁹

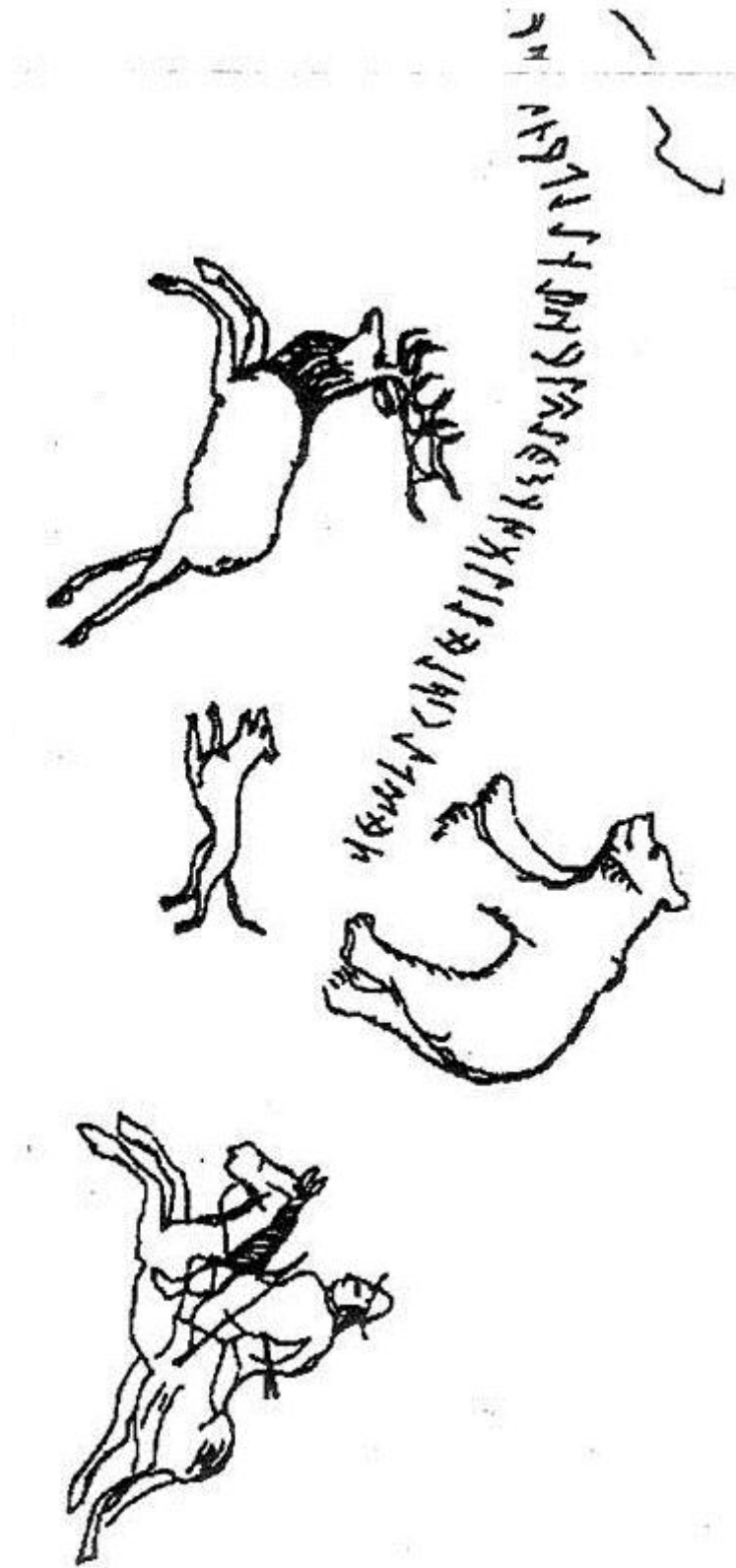
“temir kişi adı” (s. 508a); 118/1 (s. 210)

Şekil 3.111: Vasilyev⁷⁸⁰

⁷⁷⁹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁷⁸⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 208.

Şekil 3.112: Vasilyev⁷⁸¹

⁷⁸¹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 209.

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁷⁸²

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Katalog' un yazarları benzer fakat boşluklu bir çeşit önerirler. Yazıtın daha fazla incelenmesi gerekmektedir.

3.2.9 Kurgak II (A-87)

Şekil 3.113: Kurgak II (A-87)⁷⁸³

Yayın: Yok⁷⁸⁴

Önceki okuma girişimleri: Yok⁷⁸⁵

3.2.9.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁷⁸⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

↑ 𐰚 𐰢 𐰣 𐰤

Metnin Harf Çevrimi

r² t¹ y² n² u_k

Metnin Yazı Çevrimi

(e)r (a)t(ı) y(e)n ok

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun kahramanlık adı Yen Ok.

⁷⁸² D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 209.

⁷⁸³ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 122.

⁷⁸⁴ age, 122.

⁷⁸⁵ age, 122.

⁷⁸⁶ age, 122.

3.2.10 Kızıl-Kabak I (A-79)

Şekil 3.114: Kızıl-Kabak I (A-79)⁷⁸⁷

3.2.10.1 G. V. Kubaryev ve S. G. Kilyaştorniy' in Okuyuşu (2002, 80)⁷⁸⁸

Metnin Harf Çevrimi

1. rtı kut brmş a szm a nglyn...
2. ...m nglyn drltmz (a?)
3. k(?) d...ma n... ...m

Metnin Yazı Çevrimi

1. *er atı kutbermiş esiz*
2. ...*adırıltımız*...
3. *okunmuyor*

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Onun kahramanlık adı Kutbermiş, ne acı!
2. ...ayrıldık (Kelimesi kelimesine: parçalandık)

⁷⁸⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 123.

⁷⁸⁸ **age**, 124.

3.2.10.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁷⁸⁹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?) D Y Ƨ /D J Ƨ H I : J A Ƨ Y Ƨ h > Ƨ : Ƨ Ƨ Y (1
J H Ƨ h Y Y Ƨ : Ƨ (?) D Y Ƨ Ƨ (?) Ƨ (?) Ƨ (2
(?) Y Y Ƨ Ƨ (?) A I....J.... (?) Ƨ/H (?) A Ƨ : J Ƨ (?) Ƨ (?) Y Y/Y Ƨ H (3

Metnin Harf Çevrimi

1. r² t¹ I : k² U t² b² r² m ş¹ A : s² z m A b¹/n¹ g¹ l² y¹
2. n¹ n¹ m n¹ g¹ l² y¹ n² : d¹ r² l² t² m z A
3. k¹ d¹ l²/r² l² Ü m A : n¹ ç z/Ü....A....s² ş¹ m d¹ r² l²

Metnin Yazı Çevrimi

1. (e)r (a)tı : kut b(è)rm(i)ş-a : (e)s(i)z(i)m-a b(a)g (è)l[i....
2.y(i)gl(a)y(i)n : (a)dr(i)lt(i)m(i)z-a
3. (ö)lüm-a : (a)nç(a).....(a)dr(i)l[tım...]

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Onun kahramanlık adı Kut Bêrmiş. Ne acı! Onun boyu ve halkı...
2. ...bırak hıçkırıklara boğulayım (yas tutacağım/hıçkırarak ağlayacağım)! ayrıldık...
3. ...ölüm...böyle...(biz) ayrıldık...

Açıklama⁷⁹⁰

Yazarlar, Yenisey Yazıtları' ndan E 1, 2; E 27,7 ve E 49, 4' de **bag bodun** 'boy ve klan' ikilemesi mevcut olduğunu, bu yazıtın ilk satırında da **b(a)g (è)l** 'boy ve halk, ulus' ikilemesinin görüldüğünü belirtirler.

⁷⁸⁹. L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 124

⁷⁹⁰ **age**, 124.

3.2.10.3 Açıklamalar

bag

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁹¹

Clauson sözcük hakkında şunları söylemiştir: bā- ‘bağlamak’ ve aynı zamanda ‘birbirine tutturmak, düğümlemek, sarmak, bohçalamak vs.’ sözcüğünden türetilmiştir. Eski siyasal terimlerden bāg sözcüğü de bōd ‘kan bağıyla birleşmiş boy’ ya da boğun ‘bu gibi boyların grubu’ sözcüklerinin aksine birkaç boyun sözleşmeli düzenlemelerle birleşerek oluşturduğu ‘konfederasyon’ anlamına geliyor gibi gözükmetedir. Günümüz Türk dillerinin tamamında bag, baw, bō vb. biçimlerde yaşar (ED: 310b).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁷⁹²

“**bag** sülale” (Ö. Ayazlı : 296a); “**sekiz otuz bag teğrilerniñ**” (Ö. Ayazlı§0480, s. 100); “**sekiz otuz bag teğriler kuvragı**” (Ö. Ayazlı§0625-0626, s. 111); “**miñ bag yekler**” (Ö. Ayazlı§1095-1096, s. 148).

kut

- Tarama Sözlüğü⁷⁹³

“**kut** uğur, talih, saadet; baht. **kut** (Ah.XVI.1197)” (TS IV:2754)

- Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara⁷⁹⁴

kut hayat suyu, üstün güç, selâmet, büyük mutluluk, talih, uğur, görkem, saygınlık, ahret mutluluğu, koruyucu melek, evrensel güç; kişi adı. Hamilton 189. Hamilton kelimenin *ku- ‘akıtmak, akmak, çıkmak, yayılmak’ fiilinden, -t ekiyle isim yapılmış olabileceğini kaydetmiştir. S.189. Kutunuzta LI.7.s.36; kañım kutı VI.4. s.13; tegin kutı

⁷⁹¹ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

⁷⁹² Özlem Ayazlı, *Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını*, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

⁷⁹³ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, *Tarama Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁷⁹⁴ James Russell Hamilton, *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara*, (Ankara: Simurg, 1998).

ölüğü için XXXIII.5.s.27; burkan kutın bul- XL.7.s.30;LI.6.s.36; LXXVI.5.s.48.;burkan kutın tileyü XLVII.7. s. 34;kut koltı LI.2.s. 36;kutuñuzta...ozalımLI.8.s.36 ; kutsuz kobılar için LIV.1. s.37 ; kenü-ñ kutı ölüğü için LXIV.1. s. 42; kutı LXIV.2. s.42 ; kutadmış kut bulmış XLVIII.ext. s.53 ; kut bulmış XLIX.int s.53 ; kut bulzun LVIII.int s.53.

• Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁷⁹⁵

“**kut** bereket, saadet İH,Kİ,TZ” (KTS 165b)

• Kırgız Sözlüğü⁷⁹⁶

“kut: 1- (mitoloji) Koyu kırmızı renkte peltemsi bir nesne parçası; bir geceliğine geçerken obadaki yemek pişirilecek olan ocağın içine düşer ve onu yakalayana talih verir. Ancak onu yalnız, iyi temiz adam yakalabilir; kötü adamın elinde ise o bir gait parçasına döner. 2- Hayatî kuvvet, ruh, can; kutum uçtu ‘ödüm patladı’; 3- Talih, baht; 4- Hayvanları korumak için, içinde bir kurşun parçası bulunan keseye dikilen yedi tane sedef düğmeden oluşan muska”(KS II 527a)

• Altayca-Türkçe Sözlük⁷⁹⁷

“**kut** 1- Çekirdek, embriyo; 2- (Mitoloji) Hayvan, insan ve bitkinin hayatını destekleyen güç, ruh. Kiji korkup kudı çıktı ‘bu kişi öyle korktu ki onun ruhu saklandı “ (ATS 126b)

• Yenisey Yazıtları⁷⁹⁸

“kut /gut: kut, iyi talih” (s. 505a); kutE95 (HEMÇİK-BOM I) (s. 184); kutE117 (TEPSEY VII) (s. 209); “er atım gut (kut?)” E56/2 MALİNOVKA 137s.

⁷⁹⁵ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁷⁹⁶ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁷⁹⁷ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁷⁹⁸ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

yıgla-

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁷⁹⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **yıglā-** eylemi, **ıglā'** nın ikincil biçimidir (ED : 902b). 'ağlama, hıçkıra hıçkıra ağlama' anlamına gelen (ED : 75b) ***ıg** sözcüğünden türetilmiştir. **ıglā** 'ağlamak' demektir. Bu sözcüğün sesçil geçmişi *ıgaç* sözcüğününkine çok benzer. Asıl şekli kesin olarak **ıglā-** dır fakat Uygurcada başına *y-* eklenerek gelişmiş bir biçimi ve Hak. T.' de bir diğer biçimi mevcuttur. Günümüz Türk dillerinin tamamında genellikle **ıgla-**, **yıgla-**, ikincil bir biçimi ya da bunlardan birinin göçüşmüş biçimi ile yaşar. Muhtemelen 14. yy. kadar eski bir tarihte gün ışığına çıkmış olan, KD dil grubunda *a-* ya da yuvarlak ünlülerle başlayan ve GB dil grubunda **aglā-** (Trkm. **āglā-**) gibi bazı biçimleri mevcuttur. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man. **ot suv kutı ıglayur** 'ateş ve su kutu ağlar' M II 12, 4. Bud. **ıgladım** PP 5, 6; **ıglayu** 4, 1 ve 7; 5, 2; 10, 6; **yıglayu** 10, 5; **yaşı tökülü ıglayu** 'gözyaşı akıtarak ağlayarak' USp. 106, 47; **yıglayu sıx[tayu]** 'ağlayıp hıçkırarak' U III 17, 3; **bagrın yatıp yıglayu yalvara** 'karnının üstüne yatıp ağlayıp yalvararak' TT IV 4, 13; **yaşlıg közin yıglayu** 'yaşlı gözlerle ağlayarak' TT X 297. Hak. T. 11. yy. **oglan ıglādī** 'oğlan ağladı'; (**yıglādī** nın diğer biçimi) Kaş. I 286 **oglan yıglādī** 'oğlan ağladı' Kaş. III 309; **yıglā'** nın beş örneği daha vardır. KB **üküş yıgladı** 1121, 1149 ve diğer örnekler. 14. yy. Rbg. **ıgla-** (harekesiz) R I 177; Muh. (?) **ıglā-** (harekesiz) Rif. (sadece) 105; **ıglamak** Rif. 121. Çağ. **yıgla-** 'ağlamak' Seng. 350r. 8. **Harz. T.** 13. yy. **agla-** 'ağlamak' 'Ali 29, vb.; **yıgla-** 'ağlamak' 40, 49. 13. (?) yy. **ıglasa** O.N. 61. 14. yy. **yıgla-** Kutb. 90; **ıgla-** Kutb. 205; **yıgladınız** NF 103, 8. **Kum.** 'ağlamak' **ıgla-** KKİ; **ıgla-/ıla-** KKA; Grøn. 272. **Kıp. T.** 13. yy. **ıglā-** (harekesiz) Hou. 36, 10. 14. yy. **ıgla-** Trkm. **agla-** İd. 16. 15. yy. **yıgla-** Kav. 17, 14; 61, 14; **agla-** Kav. 38, 6; **yıgla-** (kenarında **yıla-**) Tuh. 8b. 1; 'ağlamak ve feryat etmek' **zar zar yıla-** Trkm.' de **yıgla-** Tuh. 37b. 3 (ED : 85b).

⁷⁹⁹ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

- Derleme Sözlüğü⁸⁰⁰

“yığlamak ağlamak Tahtacı Türkmenleri Buca –İzmir; Kerkük” DS VI : 4264b)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁸⁰¹

“**yıgı** [<ıgı] ağlamak Abuşka K § 1914; s.1042. Ayrıca bkz. “**yıgı**” Abuşka K § 2701; s.827.

“**yıgla-** [<ıg+la] ağlamak Abuşka K § 1916; s.1042. Ayrıca bkz. “**yıglamak**” Abuşka K § 2698; s.826.

- Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler⁸⁰²

T.Tekin, Orta Türkçede bulunmayan fakat modern dil ve lehçelerdeki y- türemesi örneklerinden, uzun ünlülerin söz başında y- türetmesinin Orta Türkçe devresinden sonra da devam ettiğinin anlaşıldığını söylemiştir. (s. 144). Türk. “**yıgı** ağlama, **yıgla-** ağlamak < *ıgı, ıg; Türkm. Āgı, āgla-“. (s. 145). Ana Türkçe uzun ünlülü **ıgla-** ‘ağlamak’ Uyg. **ıgla-**; **yıgla-**“ (s. 175).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁸⁰³

“**ıyla-** ağlamak açu ıylap cat kederle ağlamak” (ATS 88b)

- Kırgız Sözlüğü⁸⁰⁴

“**ıyla-** ağlamak **kan ıyla-** kan ağlamak; **ıylabagan balağa emcek cok** (atasözü) ağlamayan çocuğa meme yok” (KS I : 362 b)

⁸⁰⁰ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁸⁰¹ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁸⁰² Talat Tekin, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, (Ankara: Türk Dilleri Araştırma Dizisi:13, 1995).

⁸⁰³ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁸⁰⁴ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

• Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁸⁰⁵

Ağla- ‘ağlamak’ Gİ, KF, Kİ, KK, TA KTS : 4a; ıgla- ‘ağlamak’ CC, Kİ KTS : 101a; ıla- ‘ağlamak’ CC KTS : 101a; yagla- ‘ağlamak’ DM KTS : 306a; yıgla-; “**ağlamak**, sızlamak DM, GT, İM, KK, TZ” (KTS : 320b); “**yıyla**- ağlamak TZ”. (KTS : 322a); “**yokla**- ağlamak” (KK. KTS : 326b)

• Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara⁸⁰⁶

“**ıgla-**, **yıgla-** hıçkırma, ağlamak, yakınmak”. Hamilton bu fiilin Kaşgari’nin hıçkırık diye tanımladığı, yansılamaya bağlı ık kelimesinden türemiş olabileceğini (Kaş. I, s. 37), Kaşgari’ nin ayrıca hem ıgla- hem de yıgla biçimlerini verdiğini kaydetmiştir. s. 150 “ıglayu balık-ka kirdi IV.1.s.12 ; inçe tep ötünti ıglayu IV.7.s. 12; ıglayu buşuşlug keltiñ V.2.s. 13; körüp ıgladım V.6. s. 13; yıglayu barsar X.5.s. 15; ıglayu kalır erti X.6.s. 15; ıglayu yerde yatıp XIX.5. s. 20; ıglayu busanu XX.3. s. 20; ol avıçka ey ıglayu XXV.8. s. 23; ıglayı sıktayı XXX.8. s. 25; busantı ıgladı LIV.4. s. 37; tep ıgladı sıktadı LVIII.6. s. 39; ıglamañ LX.1. s. 40; busantı ıgladılar LXII.4. s. 41; esirkeyü ıglayu LXXI.4. s. 46.”

ölüm

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁰⁷

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Bütün dönemlerde ve Türk dillerinde yaygındır. **Orh. T.** 8. yy. vd. **ölümde ozmış** ‘ölümünden kaçtı/kurtuldu’ Irk. B. 13, 17, 49. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man.-A **ölüm küni** ‘ölüm günü’ M III 11, 11. Man. **ölüminte** TT III 150. Hris. **ölüm teginmişi** ‘ölümüyle karşılaştı’ U I 9, 11. Bud. **ölüm yeri** PP 16, 7; 26, 3; 29,8. **ölüm ödi** ‘ölüm zamanı’ U III 43, 28; ve diğer örnekler. **Hak. T.** 11. yy. **ölüm** Kaş. I 75; ve diğer örnekler. KB **ölüm** 1170, 295, 881, 1067 vb. 13. (?) yy. At. **ölümdin öñ-e** ‘ölümden önce’ 12; Tef. **ölüm** 245. 14. yy. Muh. **ölüm** Mel. 45, 6; Rif. 138. **Çağ.** 15. yy. vd. **ölüm** ‘1- ölüm; 2- deve

⁸⁰⁵ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁸⁰⁶ James Rusell Hamilton, **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara**, (Ankara: Simurg, 1998).

⁸⁰⁷ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

sütünün üstündeki köpük'; sözcük Moğolcada da 2. anlamı taşır ancak biçimi bozularak öröme olmuştur (Kow. 584, haltod 114). **Harz. T.** 14. yy. **ölüm** Kutb. 123; MN 145, vb. **Kum.** 14. yy. **ölüm** KKI, KKA; Grøn. **Kıp. T.** 14. yy. **ölüm** Bul. 5, 11. 15. yy. Tuh. 33b. 4 (ED : 146a).

- Irk Bitig⁸⁰⁸

Irk bit. 13 “**ölümde oz-**“ (s. 365) ,17 “**ölümte oz-**“ (s. 366,49); “ölümte oz“ (s. 373).

- Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara⁸⁰⁹

“**ölüm** (s. 156); ölüm yerke barır XVI.7. s.18; XXIX.8. s. 25; ölüm yeriñe ıdur XXVI.3. (s. 23); ölüm adaka XXXII.3. (s. 26).”

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁸¹⁰

“**ölüm** BM, GT, Gİ, İM,KF,MG,TZ” (KTS : 211a)

- Kırgız Sözlüğü⁸¹¹

“**ölüm**” (KS II:610a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁸¹²

“**ölüm; ölünneñ meni ayrıgan uçun, kaçanda slerdi undubazım** (folk.) sizi ölünceye kadar unutmayacağım” (ATS 143b)

⁸⁰⁸ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁸⁰⁹ James Rusell Hamilton, **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara**, (Ankara: Simurg, 1998).

⁸¹⁰ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁸¹¹ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁸¹² Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

Şekil 3.115: Vasilyev⁸¹³

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Kızıl-Kabak I.*⁸¹⁴

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁸¹⁵

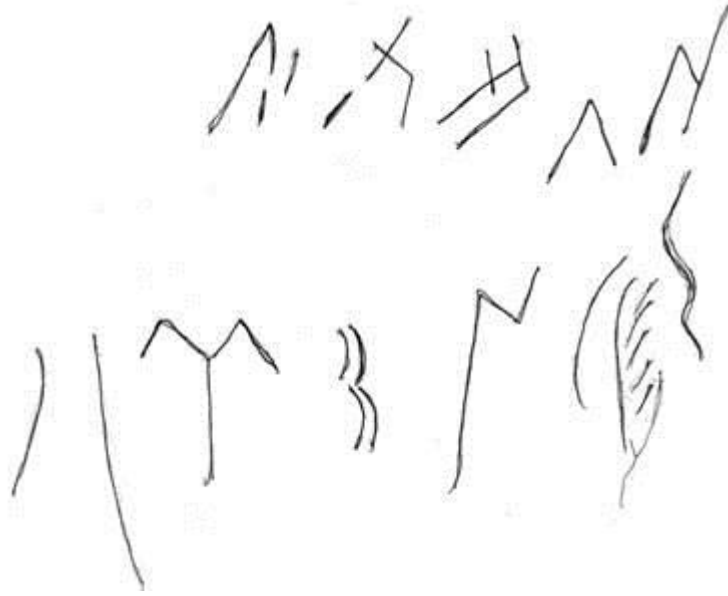
Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Metnin yazım biçimi (grafik) Türk runiklerinin Yenisey türüyle ilişkilendirilebilir.

⁸¹³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 218.

⁸¹⁴ **age**, 217-218.

⁸¹⁵ **age**, 217-218.

3.2.11 Kızıl-Kabak II (A-80)

Şekil 3.116: Kızıl-Kabak II (A-80)⁸¹⁶

Yayın: Yok⁸¹⁷

Önceki okuma girişimleri: Yok⁸¹⁸

3.2.11.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁸¹⁹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ı ? ıı » ↓/↑ ↓ ıı ıı ıı : ↓/↑ ıı D/I : ^ (1

? ? Y ıı » ıı ? ? : ↓ ? ? (2

Metnin Harf Çevrimi

1. ş¹ : s²/y¹ n² I/A : k² Ü z A I/l¹ m z ? ıı²

2. ? ? A : ? ? Ü d¹ r² l² ? ?

Metnin Yazı Çevrimi

1. (a)ş(a)y(i)n-a : (ö)kü z-a (a)l(i)m(i)z // kö z alm(a)z...

2.(a)dr(i)l[t.....]

⁸¹⁶ “Pamyatniki Runičeskogo pis'ma Gornogo Altaya”,
http://www.altay.uni-frankfurt.de/RUNIKA_1.HTM [07.09.2015].

⁸¹⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2012), 124.

⁸¹⁸ **age**, 124.

⁸¹⁹ **age**, 124.

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. aşacağım/geçeyim (yani, öleceğim)! Öküz alalım! ...// gözün almadığı (böyle bir ülkeye gider)
2.(ben) ayrıldım.....

Açıklama⁸²⁰

Yazarlar, fotoğraflara dayanarak yazı çevrimini yaptıklarını, **köre al-** ifadesinin ‘görmek, görme alanı içinde olmak/gözle kavramak/algılamak’ (Kelimesi kelimesine: tutmak; -e/a göre)⁸²¹ anlamında olduğunu ve Türk dillerinde hâlâ yaygın bir kullanıma sahip olduğunu, **(a)ş-** ‘aşmak (dağların üstünden), inmek’, sözcüğünün ise ‘can vermek’ anlamında da bilindiğini, yani; **(a)ş(a)y(ı)n** sözcüğünün ‘öleyim’ anlamına geldiğini belirtirler. Dolayısıyla, ilk satırın ikinci yorumunun daha uygun olduğunu söyleyerek, Türk halk destanının gösterdiği gibi geleneksel bilinçte ölümün, gözün alamadığı kadar uzak, bilinmeyen bir ülkeye yolculuk olarak görüldüğünü ve ona erişmek için pek çok dağın ve nehrin geçilmesi gerektiğini kaydederler.

⁸²⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2012), 125.

⁸²¹ bkz. UW 2010: 44 § 21-22

Şekil 3.117: Vasilyev⁸²²

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Kızıl-Kabak II-IV*.⁸²³

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁸²⁴

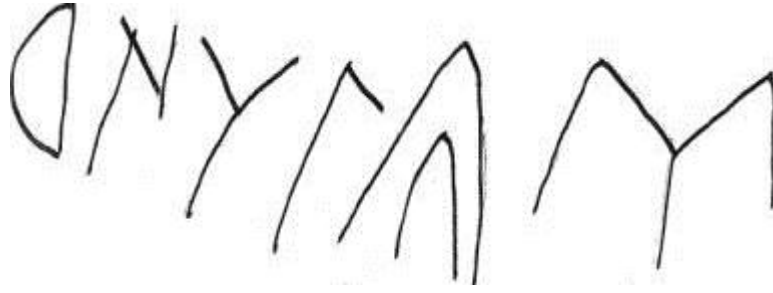
Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Dikili taşın parçalarındaki metnin parçalanmış olması okumayı güçleştirir. Katalog' un yazarları parçaları birleştirmeye yazıtın ayrı kelimelerini kurtarmaya çalışmışlardır.

⁸²² D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 220.

⁸²³ *age*, 219-220.

⁸²⁴ *age*, 219.

3.2.12 Taldu-Ayrı (A-20)

Şekil 3.118: Taldu-Ayrı (A-20)⁸²⁵

3.2.12.1 V. M. Nadelyayev' in okuyuşu (1984, 81-103)⁸²⁶

Metnin Harf Çevirimi

r² t¹ i/ı o/u k y¹

Metnin Yazı Çevirimi

Er-atı Ukkay

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun erkeklik (yetişkinlik) adı Ukay.

3.2.12.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu (2002, 48–55)⁸²⁷

Metnin Harf Çevirimi

r²t¹ı(i)ηü(ö)y¹

Metnin Harf Çevirimi

(e)r (a)tı (ö)ηü (a)y

Metnin Harf Çevirimi

Onun kahramanlık adı Öngü Ay.

⁸²⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 125.

⁸²⁶ **age**, 125.

⁸²⁷ **age**, 125.

3.2.12.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁸²⁸

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

D d/ŋ Y/> ʀ ʁ ʁ

Metnin Harf Çevirimi

r² t¹ I U/l² Ü/k¹ y¹

Metnin Yazı Çevirimi

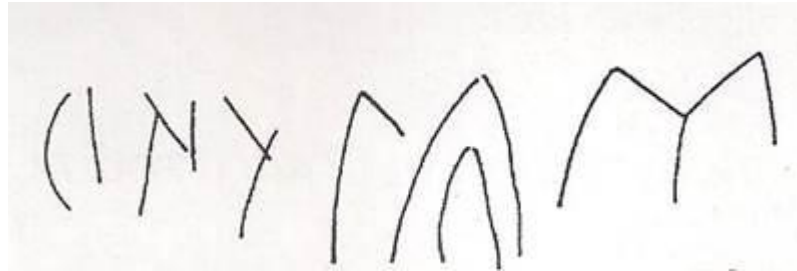
(e)r (a)tı ok (a)y

Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun kahramanlık adı Ok Ay

Açıklama⁸²⁹

Yazarlar, yazıtla ilgili olarak şunu söylerler: Bu yazıtın aslında Güney Sibiry mezar yazıtlarının yeni bir türünü ortaya çıkarmaktadır. Sadece ölmüşlerin adını gösteren yazıtlar çok kısadır.

Şekil 3.119: Vasilyev⁸³⁰

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Taldu-Ayrı*.⁸³¹

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁸³²

Metnin Yazı Çevirisi

(è)r (a)tı il(e)r(a)y

⁸²⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 125.

⁸²⁹ **age**, 125.

⁸³⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 121.

⁸³¹ **age**, 117-121.

⁸³² **age**, 117-121.

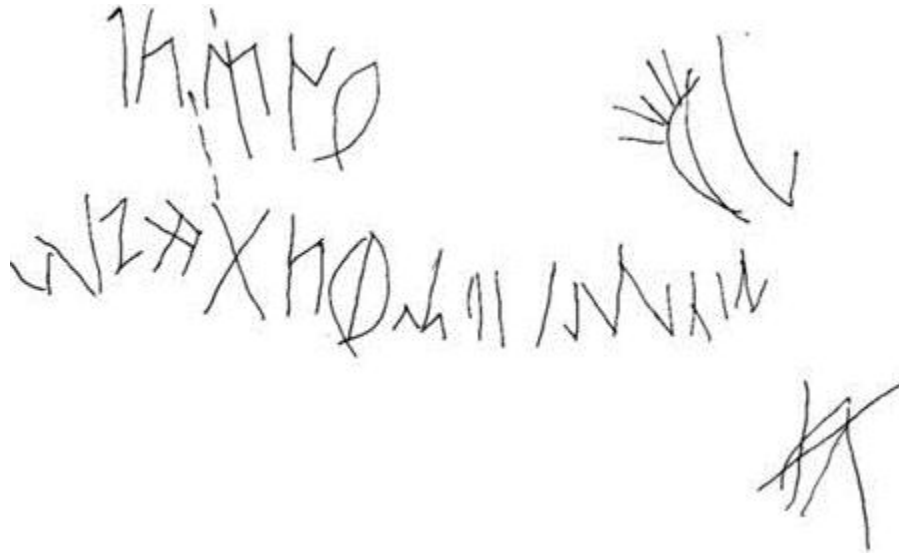
Metnin Rusçadan Çevirisi

Onun kahramanlık adı İler Ay.

Açıklama⁸³³

Vasilyev, bütün okuma ve çeviri çeşitlerinin bazı varsayımlarla önerildiğine dikkat çeker.

3.2.13 Teke-Turu (A-53)

Şekil 3.120: Teke-Turu (A-53)⁸³⁴

3.2.13.1 E. P. Matoçkin ve S. G. Klyāstorniy' ın Okuyuşu (1994, 79–81)⁸³⁵

Metnin Harf Çevrimi

1. börtk (?)

2. ...btdm

Metnin Yazı Çevrimi

1. bör (t)^ek / burt (t)^e k

2. ...bitidim

⁸³³ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 117-121.

⁸³⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 126.

⁸³⁵ age, 126.

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Börték (ad) ya da: «Bürt gibi»

(Bürt, Yenisey Yazıtları'nda, ölüm ruhu', muhtemelen "karabasan" dır.)

2. ...yazdım

3.2.13.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal'ın Okuyuşu⁸³⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ᠨ ᠪ ᠦ ᠷ ᠲ ᠡ ᠭ ᠢ ᠢ (1)

: ᠨ ᠪ ᠦ ᠷ ᠲ ᠡ ᠭ ᠢ ᠢ (?) ᠨ ᠪ ᠦ ᠷ ᠲ ᠡ ᠭ ᠢ ᠢ (2)

Metnin Harf Çevrimi

1. b² Ü r² t² I

2. ? s²/l¹ y² n² b² t² d² m A :

Metnin Yazı Çevrimi

1. (e)v örti // (e)v ört(t)i

2. (a)l(a)y(i)n b(i)t(i)d(i)m-a

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. ev yükseldi/çıktı, yani; inşa edildi // ev inşa etti

2. “alayım!” yazdım.

Açıklama⁸³⁷

Yazarlar 2. satırın $b^2 t^2 d^2 m$ ‘yazdım’ ile bittiğine, ondan önceki kelimenin net olmamakla beraber son runik işaretin çok açıkça görülebildiğine ve bu harfin birkaç kez Moğolistan’da n^2 ’yi göstermek için kullanıldığına değinirler. Clauson’ un Tony.’daki n^2 ’nin de bu işarete benzediğini iddia ettiğini belirtirler (Rocznik Orientalistyczny 34; 1971: 7–31). n^2 ’den önce gelen harfin y^2 olduğunu, muhtemelen bunun 1. tekil kişi emir kipi –*AyIn*’ olduğunu söylerler.

(e)v örti ifadesi evi tasvir eden şekillere karşılık gelir. **ev** öznesiyle kullanılan ör-fiiline başka yerde rastlamadıklarını fakat Clauson’ un bu fiilin ‘hareketin başlangıç

⁸³⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 127.

⁸³⁷ **age**, 127.

noktasıyla teması sürdürerek yükselmek’ anlamına geldiğini söylediğini belirtirler. Burada, $b^2 \ddot{U} r^2 t^2 I$ dizisinde ettirgen çatı ve geçmiş zaman ekinin benzeşerek hem kaynaştığı hem de bir ünsüz işaretle ifade edildiği **(e)v ört(t)I** ‘ev inşa etti’ yorumunun da mümkün olduğunu söylerler.

3.2.13.3 Açıklamalar

ör-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸³⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ün ‘yükselmek, çıkmak’ (ED: 169a) sözcüğüyle eş anlamlıdır. Genişlemiş biçimi örü- ile Kırg., Kzk..20. yy. Anad.’ da 1118 (örü-?); 1435 (ürü-) yaşar (ED: 195a).

Şekil 3.121: Vasilyev⁸³⁹

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Teke-Turu na r. Argut.*⁸⁴⁰

D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁸⁴¹

Vasilyev, Katalog’ un yazarları tarafından yazıtın aslıyla daha çok uyuşan güncellenmiş bir kopyanın yayınlandığını belirtir.

⁸³⁸ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

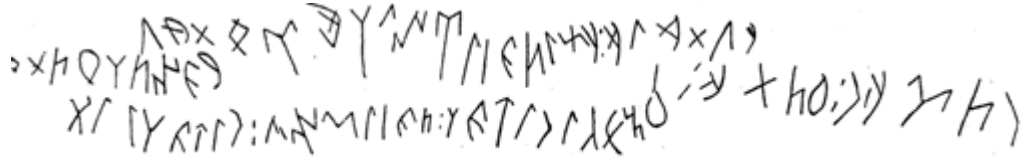
⁸³⁹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 204.

⁸⁴⁰ **age**, 204.

⁸⁴¹ **age**, 204.

3.3 Ust-Kan Bölgesi

3.3.1 Mendur Sokkon I/1 (A-6)

Şekil 3.122: Mendur Sokkon I/1 (A-6)⁸⁴²

3.3.1.1 E. R. Tenişyev' in Okuyuşu (1966, 262/ 2006, 140-143)⁸⁴³

Metnin Yazı Çevirisi

keşdimim: kezi etig esi ereni elim er eb ed yeş; et eriki a: nta etdim: yegen et el anta etdim; anta ne az eçi anı oğ egil: etig esi ereni: anı oğ egili id (id ?).

Metnin Rusçadan Çevirisi

Keşdimlerim, sırayla: yoldaşları ve bölük savaşçılarını, soyluları, hizmetkârları, evi, malı, (kadın kölelerin) gençlerini; mal stoklarını ben orda yaptım, daha genç erkek akrabaları, malı, soyluları (ya da iktidarı) ben orada düzene soktum, orada her ne kadar az yaşlı akraba olsa da, onlara itaat et, bölüğe de itaat et.

3.3.1.2 N. A. Baskakov' un Okuyuşu (1966, 81)⁸⁴⁴

Metnin Yazı Çevirisi

(ol) t(ü)rk (o)l ay t(e)z(i)k bæg (o)l

(o)k (e)g(i)r(e) t(e)g(i)ş(e) öltü

[(o)k (i)gi] (o)k (e)g(i)r(e)...

(o)l (e)g(e) (e)ç(i)m er (a)y t(e)z(i)k.

⁸⁴² L.N.Tibikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 130.

⁸⁴³ **age**, 130.

⁸⁴⁴ **age**, 130.

Metnin Rusçadan Çevirisi

O, Türk Ay-Tezik bey,

O, oklarla kovalana, dövüşe, öldü

O, benim ağabeyim yiğit Ay-Tezik.

3.3.1.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁸⁴⁵

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Λ (?)⌘/⊙/⊙/⊙ x ⌘ ⌘ Y Λ/⊙ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ h ⌘ ⌘ Y/⊙/⊙ : ⌘ ⌘ x ⌘/Λ >/⊙/⊙ (1)
(?) ⌘ x h ⌘ Y h ⌘ ⌘ ⌘ (2)
⌘ > : Λ/⊙ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ ⌘ h : Y ⌘ ⌘ ⌘ > ⌘ ⌘ h ⌘ ⌘ ⌘ : ⌘ x h ⌘ : > ⌘/⊙/⊙ ⌘ h > (3)
x/⊙ ⌘ ⌘ Y ⌘ ⌘

Metnin Harf Çevirisi

1. $k^2/n^1/U \text{ ş}^1/I d^2 m I m : k^2/\eta^2/l^2 z I t^2 g^2 s^2 I r^2 n^2 I/\text{ş}^1 l^2 m r^2 b^2 d^2 y^1/\eta^2/nt/m \text{ ş}^1$
2. $y^2 g^2 n^2 t^2 l^2 b^2 t^2 d^2 m$
3. $U t^2 r^2 k^2/\eta^2/m U : b^2 t^2 d^2 m : b^2 n^2 z \text{ ç} I U I^U k g^2 l^2 : t^2 g^2 s^2 I r^2 n^2 I/\text{ş}^1 : U I^U k g^2 l^2 I I z/d^2$

Metnin Yazı Çevirisi⁸⁴⁶

1. k(e)şd(e)mim, (e)k(i)zi t(e)g (è)şi (e)r(e)ni (è)l(i)m ...
2. y(e)g(e)n (e)t(e)l b(i)t(i)d(i)m // y(è)g(i)n (è)l ètd(i)m
3. ... : b(i)t(i)d(i)m :t(e)g(i)şi (e)r(e)ni...

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. tebaam, ikiz gibi refakâtçilerim (karılarım), savaşçılarım ve ulusum ...
2. Ben, Yegen Etel, (bunu) yazdım / Devleti iyilikle (erdemle) düzene soktum/düzenledim
3. Yazdım. ... savaşları... savaşçılarını ...

⁸⁴⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 130.

⁸⁴⁶ eş sözcüğü için bkz. Kuray I

Açıklama⁸⁴⁷

Yazarlar, 1. ve 3. satırda $t^2 g^2 s^2 I r^2 n^2 I/\text{ş}^1$ dizisinin mevcut olduğunu, $U I^U k g^2 l^2$ dizisinin ise 3. satırda iki kez kullanıldığını kaydederler. *yegen* sözcüğüne Yenisey Yazıtları'ndan E8, 3 ve E59, 1' de özel ad olarak rastladıklarını belirtirler. 'Savaşta düşmana yaklaşmak' anlamına gelen **t(e)g(i)ş-** sözcüğünün Karahanlı çeşidinde özel ad olarak da bulunduğunu ve 'karşılaşma, çatışma' anlamında olduğunu söylerler (Clauson). I olarak okudukları işaretin aslında $\ddot{U}$ olması durumunda ise $t^2 g^2 s^2 I r^2 n^2 I/\text{ş}^1$ dizisinin **t(e)g(i)şür** biçiminde okunabileceğini fakat kalıntı net olmadığından işareti kontrol etmenin mümkün olmadığını söylerler.

3.3.1.4 Açıklamalar

ekiz

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁴⁸

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ***ëkkiz** 'ikiz' anlamına gelir bazen de sadece 'çift' anlamındadır. **ëkkī** 'iki' (ED : 100b) kelimesinden türetilmiştir. Bazı sesçil değişikliklerle günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. İlk dönemlerinde Moğolca'ya **ikire** biçimiyle geçmiştir, Kow. 317. **E. Kırg.** IX. yy. vd. **ikizimē** 'ikizimden' (ayrıldım) Mal. 29, 2. **Hak. T.** XI. yy. **ikkiz oğlan** 'ikizler' Kaş I 143. XIV. yy. Rbg. **ikiz** R I 702. **Çağ. T.** XV. yy. vd. **ikiz** Seng. 109r. 25. **Kum. T.** XIV. yy. **egiz** 'ikiz' KKA, Grøn. **Kıp. T.** XIII. yy. Hou. 26, 5 **yikiz** 'öğleden sonra' anlamına da gelir. **Trkm. yekindū** 28, 16; XV. **ikkiz** Tuh. 9a. 3 (ED : 119b).

- Tarama Sözlüğü⁸⁴⁹

"**ikiz** bir çift; iki tane; ikiz (Leys. Ar.XV.76)" (TS c.III:2029)

- Derleme Sözlüğü⁸⁵⁰

"ekiz 1.ikiz. Gelendost, Şarkıkaraağaç, Sücüllü Yalvaç, Bağılı Egridir, Uluğbey Senirkent –Isparta; Yayla Tefenni, Kayadibi Yeşilova –Burdur;

⁸⁴⁷ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 129-130.

⁸⁴⁸ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁸⁴⁹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁸⁵⁰ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

Samsun; Yeniköy Aşkale –Erzurum; Gaziantep; Çamova Divriği –Sivas; Çataloluk, Bakırdağ Develi –Kayseri; Güvere Silifke –İçel. 2. Çok yakın,sıkı fıkı, içtikleri su ayrı gitmeyen dost arkadaş Bor –Niğde” (DS III:1695b); “**erkiz** ikiz. Beyelması Ağın Elâzığ” (DS, c. VI, 4499b)

- Kırgız Sözlüğü⁸⁵¹

“**egiz** ikiz, çifte; çift; **egiz tuuptur** ikiz doğurdu” (KS I :323 b)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁸⁵²

“**egis** yakınlar, çift (80b); igis ikiz; ikree ikiz (89b)”

- Yenisey Yazıtları⁸⁵³

“**ëkiz** ikiz (s. 502a); E29/3 (ALTIN-KÖL II); “**ëkizim**” (s. 86)

- Kırgızistan Yazıtları⁸⁵⁴

“**ekiz** Talas-2/3” (s. 286)

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁸⁵⁵

“**ikiz** KFT KTS :108a; ikkiz TZ 108b; egiz CC 70b; ekizek GT 71a; yikiz TA 323a”

tegiş –

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁵⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Tam olarak ‘ulaşmak’ anlamına gelen ama erken bir tarihten itibaren ‘saldırmak; değmek; ilgilendirmek; değerinde olmak’ gibi çeşitli anlamlar kazanan **teg-** (ED : 476a) fiilinden türetilmiş işteş fiildir. Günümüz Türk dillerinin tamamında bazı sesçil değişikliklerle ve ‘birbirlerine rastlamak, değiştirmek vb.’ gibi çok çeşitli anlamlarla yarar. Azer. **deyiş-**; Osm. ve Trkm. **degiş-**. **Hak. T.** 11. yy. **olar ikki begke tegişdi** ‘ikisi karşılıklı Beyin huzuruna çıktılar’ ; **meniñ**

⁸⁵¹ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁸⁵² Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁸⁵³ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁸⁵⁴ **age**.

⁸⁵⁵ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

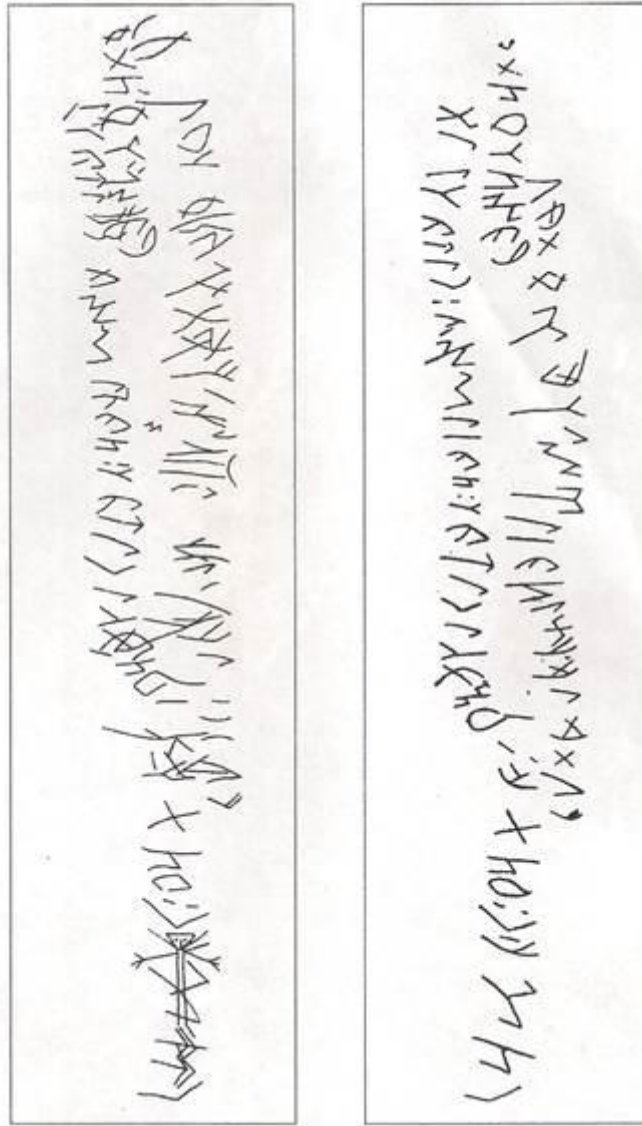
⁸⁵⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

eligim taruska tegışdī ‘elim tavana erişti’ Kaş. II 105. KB **tegişgü** ‘saldırmalı’ 2375-6; **açıg olarka tegiş** ‘onlara (yabancı elçilere) hediyeler takdim eder’ 2495. **Çağ.** 15. yy. vd. **têgiş-** ‘değiştirmek’; ‘birbirlerine rastlamak’ mecazi olarak ‘dövüşmek, savaşmak’, bu, Irak Türkmencesinde **dögüş-** biçiminde hatalı söylenen sözcüktür. Seng. 196v. 3, Trkm. sözcük gerçekte **dōgüş-** biçimindedir. **Harz. T.** 14. yy. **tegiş-/têgiş-** ‘karşılaşmak, buluşmak’ Kutb. 174-8. **Kum.** 14. yy. ‘yüksek rütbeli birine (hediye) sunmak’ KKA; Grøn. 239. **Kıp. T.** 15. yy. ‘takas etmek’ **deyiş-**; Trkm. **degiş-** Tuh. 30a. 13 (ED : 487b)

• Marcel Erdal⁸⁵⁷

M. Erdal teg-iş- sözcüğüyle ilgili ED’ de yer alan DLT’ den örnekler dışında Maitr 104 v 11, InscrOuig 145 ve KB 2375, 2376, 2377, ve 3419’ de örnekler olduğunu söyler. Erdal, HamTouen 34,15’ de ‘...‘tavar altın’ tedi men ‘almadım’ tedim’ ‘...‘kelser tegişgey biz’ tedim’ örneğinin bulunduğunu da kaydeder (OTWF2 : 568).

⁸⁵⁷ Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon (C. II)**, (Wiesbaden: 1991).

Şekil 3.123: Vasilyev⁸⁵⁸

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Mendur-Sokkon I.*⁸⁵⁹ (s. 45-52)

⁸⁵⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 50.

⁸⁵⁹ age, 45-52.

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁸⁶⁰

Metnin Harf Çevirisi

1. kişdmim: kze tgşi rniş lm r edmş
2. trg: o(l): btdm:
3. jgn tl btdm
4. bn zçi oşuk gl: tgşi rnm:...

Metnin Yazı Çevirisi

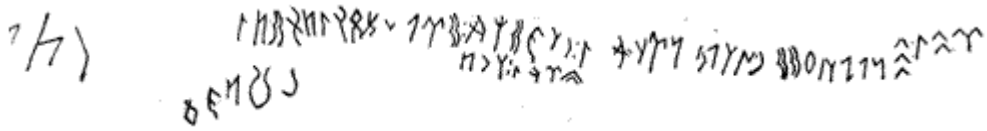
1. kişdimim: kezê tigşi irniş elim er êdmiş
2. tirig: o(l): bitidim:
3. yêgên telê bitidim
4. bèn öz içi oşuk ığel: tigşi erinim:...

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Ben asker olarak gezerek, çigşi oldum, ülkemi yiğit (kahraman) yaptı
2. Yazdım: 'Diri ol'
3. Yazdım, Yegen (boydan) tele
4. Ben kendim Oşuk İgel çigşi olacağım...

D. D. Vasilyev, Katalog yazarlarının okuma ve tercüme önerisindeki runik yazım, harf çevrimi ve yazı çevriminde önemli uyumsuzluklar olduğunu kaydetmiştir (Vasilyev : 51). Bu okuma önerisiyle, kendisinden öncekilere olduğu gibi, ama yine de Altay runik yazısında yaygın olan yazım ihlalleriyle açıklanabilen düzensizliklerden kaçınmayı başaramadığını söylemiştir (Vasilyev : 51).

3.3.2 Mendur-Sokkon I/2 (A-7)

Şekil 3.124: Mendur-Sokkon I/2 (A-7)⁸⁶¹

⁸⁶⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 52.

⁸⁶¹ L.N.Tıbikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 131.

3.3.2.1 E. R. Tenişyev’ in Okuyuşu (1966: 262 / 2006: 140)⁸⁶²

Metnin Yazı Çevrimi

1. *er atı at arpa eles anta – addan (?) ölüp (en ?) ar(a) erkimi : elig adaçım :
elig adaçım : adır(2)ı (an) az beki tezed(2)ti;*
2. *At eriki : el et bunta etiğim etip (?)*

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Onun kahramanlık adı Atarpa eles, orada ününü kaybetti, nedeni – elli yoldaşımdan ayrıldı, zayıf (düşman) kaçmak zorunda bıraktı;
2. şöhreti; (oluşturur) iktidar, mal, burada yaratarak

3.3.2.2 N. A. Baskakov’ un Okuyuşu (1966, 80)⁸⁶³

Metnin Yazı çevirimi

*(e)r (a)t(ı) t(a)rpak (a)ydd(ı) külük ... (e)r ... külüg (a)d(ı) (e)çi(m) (a)t(ı) (e)rke
anıg (e) (o)k (o)l külük k(ı)rğ(ı)z
d(ı)r (o)l kerg(e)g(i).*

Metnin Rusçadan Çevirisi

Tarpak adlı: ‘şanlı erkek, ünlü bir isme sahip, Erke-Anıg adlı ağabeyim, kahraman ve ünlü Kırgız’ dedi.

Bu, onun alinyazısı (onun ölümü).

3.3.2.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁸⁶⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

ı/ı > / : ı ? » ı/ı/ı ı (?)ı/ı ı/ı ı ı ı ı » » ı ı/ı+ı ı ı ı ı ı ı (1
ı ı » ı ı ı/ı ı/ı/ı ı ı (?)ı/ı ı ı » : » (?)ı/ı » ı
ı > ı : ı ı ı ı .(2

⁸⁶² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 131.

⁸⁶³ **age**, 131.

⁸⁶⁴ **age**, 131-132.

Metnin Harf Çevrimi

1. $r^2 t^1 I t^1 r^1 p A l^2 + s^2 / k^1 y^1 d^1 d^1 n^1 \ddot{U} l^2 p z / t^2 r^1 / \ddot{U}(?) r^2 k^2 / l^2 / \eta^2 m ? I : s^2 / U l^2 / \eta^2$
 $g^2 d^1 i\check{s} / s^1(?) m : d^1 r^2 p \ddot{U} / l^2(?) z b^2 m / \eta^2 / k^2 I / A t^2 z d^1 t^2 I$
2. $t^1 r^2 k^2 I : l^2 U t^2$

Metnin Yazı Çevrimi

1. (e)r (a)tı (a)t(a)r (a)pa. (a)k yaddın öl(ü)p (a)z(a)r. (e)rk(i)m[n]i ? (e)l(i)g
(a)d(a)ş(ı)m ad(ı)r(ı)p öz (e)v(i)me / (e)v(i)ne t(e)z(i)tdi.
2. (a)t (e)rki : (e)l ut

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Onun kahramanlık adı Atar (O, atar/atış yapar) Apa. Nefret dolu yabancılar yüzünden öldü, kayboldu (yoldan çıktı). 50 kişilik refakâtçi/yoldaş gücümü (benden) ayırdı ve beni evime/evine kaçmaya mecbur etti.
2. Atlının gücü (Kelimesi kelimesine: atın)! Ulusları mağlup et!

Açıklama⁸⁶⁵

Yazarlar, Uygur yazılarında sık sık ortaya çıktığı gibi, *td'* nin *dt* olarak yazılı olduğunu farzedip ikinci satırın sonunu **t(e)z(i)tdi** olarak okuduklarını, **tezit-** sözcüğünün **tez-** fiilinin bilinmeyen ettirgen bir biçimi olabileceğini çünkü Eski Uygurcada bilinen ettirgen biçimin **tezgür-** olduğunu söylerler.

3.3.2.4 Açıklamalar

erk

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁶⁶
Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘yetki’ ve ‘özgür irade’ olmak üzere iki temel anlamı vardır. İlk dönemlerinde Moğolca’ ya **erke** biçimiyle geçti, (Haenisch, s. 45). ‘güç, iktidar vb.’ gibi daha az kesin anlamlar taşıyan **erk/erik** vb. biçimlerde günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. **Orh. T.** VIII yy. vd. **Man. erki bar erser tugmazun** ‘özgür iradeleri varsa bırak doğmaktan kaçınınsınlar’ Chuas. 24-5. **E. Uyg.**

⁸⁶⁵ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 132.

⁸⁶⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

VIII yy. vd. Bud. **erkim tükemedi** ‘gücüm yetersizdi’ PP 27, 4; **erkimçe tapımça işledim erser** ‘seçtiğim ve memnun olacağım şekilde hareket ettiysem’ AY 136, 1. **erk** kelimesine ‘olgunluk ve özgür irade’ anlamına gelen **erk türk** ifadesinde de sıkça rastlanır. Örneğin; **ajunlarka ed tavarka erkke türkke azlanmak turur** ‘yeniden doğuşa, cansız ve canlı mallara, özgürlüğe ve olgunlaşmaya olan arzu ortaya çıkar’ U II 10, 14-16; öteki örnekler TT IV 4, 4; Tiş. 19a. 5; 20a. 6; 21b. 2; 25a. 6; 26a. 7 vb. DD. **ulug erk keldi** ‘büyük oranda özgürlük kazandın’ TT I 121; **erikke tegir** ‘özgürlüğe ulaşır’ TT VII 34, 6; [...]yi-kara Min-kara ikegü **erk yok** ‘artık ...yi-kara ve Min-kara’ nın ikisi de kendi meselelerini halledemezler(?)’ USp.21, 2. **Hak. T. XI. yy. erk** ‘siyasal güç ve etkili otorite’ Kaş I. 43. KB **bar erse yazukum kına erk saña** ‘günah işlediysem, cezalandır beni, yetki sahibisin’ 639; **ajun erki bulduñ** ‘dünya üzerinde yetki elde ettin’ 940; **erk türk tüze** ‘özgürlük ve olgunluk sahibi’ 5151; öteki örnekler 942, 1784. **Çağ. XV. yy. vd. êrk** ‘özgür irade, seçme özgürlüğü’ Vel. 51; **êrk** ‘güç, kudret’ Seng. 99v. 21. **Harz. T. XIV. erk** ‘yetki, etki’ Kutb. 21; **öz kuluñ turur ne erki bolgay** ‘senin kölendir, hangi hareket özgürlüğü olacak?’ NF. 360, 8. **Kum. XIV. yy. erk** 1. güç; yetki; 2. özgür irade KKA; Grøn. 92. **Osm. XIV. yy. ‘yetki’**; XV. yy. ‘iki şey arasında seçme özgürlüğü’ TTS I 272 (ED : 220b).

- Tarama Sözlüğü⁸⁶⁷

“**erk** 1.Kuvvet,kudret,irade. Erk (Yunus.XIII-XIX.36). 2.İhtiyar(seçme hakkıyla ilgili bir şey, tdk gov da ihtiyar etmek: seçmek, ortaya koymak), hakk-ı hıyar(seçme hakkı)” (TS III:1500-1501)

- Derleme Sözlüğü⁸⁶⁸

“**erk** sözü, nazı geçme; etkisi olma; hatırını kırmama anlamında kullanılır. Uluşiran Şiran – Gümüşhane; -Kars ve köyleri; -Erzurum; Musik Tutak - Ağrı; Diyarbakır; -Urfa” (DS III:1773b)

⁸⁶⁷ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁸⁶⁸ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

- Kırız Sözlüğü

“**erk** irade; hürriyet (atasözü) kazancının erki bar, kayda kulak çıgarsa ‘kazancı kazanın kulpunu istediğı yere takar, erk ber- bir şeyi yapmaya hak vermek; erkinen acıratuu hürriyetinden mahrum etme” (KS I:338a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁸⁶⁹

“**erik** irade; **erik cokto** istemeyerek, çaresizce; **kamçı katu, et cımjak, erik cokto bararziñ** (atasözü) kamçı sert, vücut yumuşak (olduğuna göre) çaresiz gideceksin” (ATS 84a)

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁸⁷⁰

“**erk** erk, güç, kuvvet CC KFT, TZ”; “arzu, istek, irade CC, KI” (KTS 75a); “irk kuvvet, kudret, güç GT” (KTS : 113b)

- Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara⁸⁷¹

“erk güç, kuvvet, irade, cüzî irade” (Hamilton : 142)

- Yenisey Yazıtları⁸⁷²

“erk güç, güçlü (s. 501a). E29/4 (s. 86); E98/1 (s. 187); Mainz 388; B Yüzü/6 (s. 409); U 174a, b; B Fragmanı A Yüzü/1 (s. 421); Mainz 383; B Yüzü/7 (s. 452); Or. 8212/76; B Fragmanı A Yüzü/6 (s. 468).

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁸⁷³

“**erk** ihtiyar, irade”Abuşka K §529, s. 936. Ayrıca bkz. “**erk**” Abuşka K §301, s. 180-181

⁸⁶⁹ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁸⁷⁰ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

⁸⁷¹ James Rusell Hamilton, **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara**, (Ankara: Simurg, 1998).

⁸⁷² Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁸⁷³ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁸⁷⁴

“**erk** güç, kudret” (B. Özbay : 146b); “**erki bar erser tugmazun**” (B. Özbay§62-63, s.81).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁸⁷⁵

“**erk** kuvvet, kudret, irade (Ö. Ayazlı : 307b); “**erk tartıp**” (Ö. Ayazlı§0156, s. 76); “**erkiñe suklanmasar**” (Ö. Ayazlı§0162-0163, s. 77).

ak

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁷⁶

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘nefret dolu, iğrenç, kötü niyetli’ anlamlarına gelir ve yalnız bir örnek mevcuttur. Pelliot, bazı durumlarda benzer bir anlama sahip olan Çince *pai* ‘beyaz’ (Giles 8, 556) kelimesine dikkat çekip (ED : 75b), ‘beyaz’ anlamına gelen **āk** (ED : 75a) sözcüğünün deyimisel bir kullanımı olarak değerlendirdi. Fakat ‘nefret etmek, nefret dolu’ anlamlarına gelen Çince *wu*; Eski Çince *āk* (Giles 12, 779) kelimesinin ödünç alındığını varsaymak daha akla yatkındır. **ak** adından türetilmiş olan **aklā-** fiili ile ilgili şu örnekler mevcuttur: **E. Uyg.** VIII yy. vd. Bud. ‘babam ve annem (ED : 85a) prens olan ağabeyimi sever’ ve **mēni aklayur erti** ‘benden nefret ederdi’ PP 29, 1. DD. (ağzı kurur; su içtiğinde memnun olmaz) **aşag āklār** ‘yiyeceklerden iğrenir’ TT VIII 1.2 (ED : 85b). **E. Uyg VIII. yy. vd. Bud. ayıg kılınçlıg ak oğlın** ‘kötü huylu, iğrenç oğlu’ PP 62, 5 (ED : 75b).

- Uigurisches Wörterbuch⁸⁷⁷

ak A) ‘nefret dolu, iğrenç, nefret uyandıran, nefret edilen, lanetli’ *alkuka ak bolur* Maitr 85 r. 26. B) ‘kötü, ahlâksız, uğursuz’ *ayıg kılınçlı(ı)g ak oğlı* KP 39 u.5 (UW 1977 : 78a).

⁸⁷⁴ Betül Özbay. **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

⁸⁷⁵ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

⁸⁷⁶ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁸⁷⁷ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien: a –agrig**, (Wiesbaden: 1977).

- Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara⁸⁷⁸

“**ak** iğrenç, kötü, alçak (s. 132). “Agıg kılınçlıg ak oğlın” LXII.5. (s. 41); meni aklayur erti XXIX.1. (s. 25). Hamilton buradaki aklayur kelimesin” *âk kötü, nefret çeken” ile ilişkilendirmiştir. (s. 132)

- Kırgız Sözlüğü⁸⁷⁹

“**ak** reddedilmiş uulun ak kıldı oğlunu reddetti; emceğim sütün ak kılam mememin sütü haram olsun” (KS I : 11b)

yat

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁸⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *yāt* ‘yabancı; garip’ anlamlarına gelir ve günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. Azer.; Osm. yad; Trkm. yāt. Türkü VIII. yy. Toy. 23-4 (ETY II 58). E. Uyg. VIII. yy. TT III 108. Bud. yat èllig toym ‘yabancı ülkeden bir keşiş’ Hüen-ts. 294-5; 2063-4. DD yat kişi ‘yabancı’ TT I 56-7, 214; VII 30, 11 E. Kırg. IX. yy. vd. yatdā tūñürime adrıldım Mal. 11,7 ‘yabancı ülkedeki evlilikle akrabalarımın ayrıldım’ Hak.T. XI. yy. yāt kişi ‘yabancı’ yāt baz yadıl ‘yabancılar ayrı tutulsun’ Kaş. III 159; yāt yaguk ‘yabancılar ve komşular’ Kaş. I 433, 7; öteki örnekler; Kaş III 43, 2; 148. KB kalın yat ara ‘yabancı bir kalabalığın içinde 491 (ED : 882b) **negü ol yatıñ** ‘senin ülken hangisi’ 583; öteki örnekler; 495-6; 2495, vb; 5087. Çağ. XV yy. vd. yat ‘garip; yabancı’ Vel.401 yat, yad da denir Seng. 326v.10; 327r. 13. Harz. T. 14. yy. yat ‘yabancı’ Kutb. 75; yat eren ‘yabancılar’ NF 26, 16. Kum. XIV. ‘yabancı’ yat KKİ, KKA, Grøn. 118. Kıp. T. XIII ‘yabancı’ yāt Hou. 32, 14. XIV yat İd. 94. XV. yy yat ‘garip’ Tuh. 26b. 4. Osm. XIV yy. vd. yad ‘yabancı’ tüm dönemlerde yaygındır. TTS I 763; TTS II 972; TTS III 750; TTS IV 822 (ED : 883a).

⁸⁷⁸ James Russell Hamilton, **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara**, (Ankara: Simurg, 1998).

⁸⁷⁹ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁸⁸⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Derleme Sözlüğü⁸⁸¹

“**yat** yabancı,el. Eğridir köyleri –Isparta; Darıveren Acıpayam, Çal, Sarayköy –Denizli; Bozdoğan –Aydın;İzmir; Alaşehir –Manisa; Ergine ,Bakacak –Balıkesir; Elazığ çevresi; -Malatya çevresi; Boğazlıyan Yozgat; Keskin -Ankara; Fariske Ermenek, Bayındır, Konya; Ahiköy, Fethiye Milas –Muğla; Tuna Boyu, Bulgaristan” (DS VI: 4200b)

- Tarama Sözlüğü⁸⁸²

“**yad** yabancı, ecnebi,garip” (TS VI: 4184-4188.)

- Kırgız Sözlüğü⁸⁸³

“cat yad, yabancı” (KS I : 187a)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁸⁸⁴

“yat (< yāt) bigâne, yabancı” Abuşka Kş 1870; s. 1040. Ayrıca bkz. Abuşka Kş 2581; s. 797

- Yenisey Yazıtları⁸⁸⁵

“**yabancı**, (el)” (s. 511b). E11/7 (s. 45).

- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü⁸⁸⁶

“yat ‘yabancı,el’ GT, İM, Kİ, TZ,TA KTS : 314b; yad ‘yad, yabancı’ BV, DM, KFT 305b”

⁸⁸¹ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁸⁸² Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁸⁸³ K.K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998).

⁸⁸⁴ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁸⁸⁵ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁸⁸⁶ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007).

tezit

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁸⁷

Tez- filinden türetilmiştir ve yalnız bir örnek mevcuttur. Hak. T. 11. Yy. it keyikni tezitti ‘köpek geyiği korkuttu’ Kaş. II 305 (ED : 573a).

adaş

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁸⁸⁸

adaş/addaş, Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: 1 **āt** ‘ad, nam’ (ED : 32b) sözcüğünden bir ortaklık adı olarak türetilmiştir. Abdülkadir İnan sözcüğün asıl anlamının ‘arkadaş, yoldaş’ olduğunu ‘adaş’ anlamının ise sonradan kazandığı ikincil anlamı olduğunu savunmuştur (Türk Dili Belleten Seri: 3, Sayı: 1; s. 41 vd). Bu köken bilimi açıdan imkansızdır, fakat ‘yoldaş’ anlamı erken dönemde o kadar yaygındır ki bu bağlamda 1 **āt** sözcüğünün kişiye özel bir addan ziyade ‘boy adı’ anlamında olduğunu düşündürmektedir, bu yüzden **adaş** öncelikle ‘aynı boyun üyesi’ anlamına geliyordu (kadaş 607a karşılaştır). Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. **Orh. T.** 8. yy. vd. Man. **yavlak eş tuş adaş kadaş** ‘kötü yoldaş ve akrabalar’ (hem yoldaş hem de akraba için ikileme) Chuas. 197-8. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. Sanskritçe *sahāyatā* ‘arkadaşlık’ **eş ādaş bolmak** TT VIII B. 4 **eş adaş** ‘yoldaşlar’ Hare Jātaka’ da geçen yaban tavşanı, maymun ve kunduz için kullanılmış bir terim, U IV 44 vd. burada ‘akraba’ sözcüğü tam anlamıyla uygun değildir. **E. Kirg.** 9. yy. vd. Mal. 11, 8. **Hak. T.** 9. yy. **adaş** ‘arkadaş, yoldaş, akran’ Kaş. I 61. KB **adaş koldaş erdeş tutundı kalın** ‘arkadaş ve yoldaş grubu edildi’ (çift ikileme) 1697; öteki örnekler 317; 502; 524; 2276; 3485; 4542; sözcük çoğu zaman **kadaş** ‘aynı ailenin üyesi; komşu arkadaş, yoldaş’ (ED : 607a) sözcüğüyle ilgilidir. 13. yy. (?) Tef. **attaş** ‘adaş’ 62. 14. yy. Muh. (?) ‘müttefik, dost; kardeş, birader’ **Ayāş** (atāş ve adāş adına hata) Rif. 145. **Çağ.** 15. yy. **adaş** ‘adaş’ Seng. 33r. 23. **Harz. T.** 14. yy. **adaş** ‘arkadaş’ Kutb. 3. **Kum.** 14. yy. ‘adaş’ **ataş** KKA; Grøn (ED : 72a).

⁸⁸⁷ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

⁸⁸⁸ **age.**

- Yenisey Yazıtları⁸⁸⁹

“**adaş** yoldaş” E11/8 (s. 45); E26/10 (s. 77).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁸⁹⁰

“**adaş** I adaş, aynı adı taşıyan” (ATS : 21a)

- DTS⁸⁹¹

“**adaş** arkadaş, ahbap, yoldaş” (DTS : 9b)

- Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası⁸⁹²

“**adaş** arkadaş, eş, dost (B. Özbay : 145a); “**yavlak eş tuş adaş kudaş**” (B. Özbay§235-236, s.86).

- Derleme Sözlüğü⁸⁹³

“Adaş 1. dost, arkadaş İncesu Dinar. -Afyon Karahisar Senir Keçiborlu, İlegüp Uluborlu, Körküler Yalvaç, Banus Eğridir, Gelendost, Sağrak Sütçüler, Yassıviran Senirkent, Şarki Karaağaç –Isparta Gökçeyaka, Kayadibi Yeşilova –Burdur İğdir Çivril, Kızılca Tavas, Kösten –Denizli Evreşe Gelibolu, Fili Biga –Çanakkale İsmetiye –Bursa Sivrihisar Eskişehir Düzce –Bolu Cumayanı –Zonguldak Hacavera Maçka –Trabzon Bağlıca Ardanuç –Artvin Ardahan –Kars -Erzincan köyleri Divriği köyleri Sivas Bor –Niğde Karaman –Konya Tece Mersin –İçel Yakabağ Fethiye Muğla –Edirne” (DS, c. 1: 64b); “adeş 1 dost, arkadaş Dinar -Afyon Karahisar Hacılar, Akkaya –Burdur Ortaköy Çal –Denizli Elmalı –Antalya”(DS, c. 1:64b); adaş, adı bir. Çaltı Gelendost –Isparta Hacılar, Akkaya –Burdur Darıveren, Acıpayam, Garipköy Tavas –Denizli Furunlu Bayındır, Özbek Urla –İzmir Yenice Emet –Kütahya” (DS, c. 1:65b); adaş 2. kardeş, kardeş edinilmiş olan Geresin Keçiborlu –Isparta Kayadibi Yeşilova –Burdur Evreşe Gelibolu –Çanakkale Cumayanı –Zonguldak

⁸⁸⁹ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

⁸⁹⁰ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁸⁹¹ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar'**, (Leningrad, 1969).

⁸⁹² Betül Özbay. **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014).

⁸⁹³ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

Zile, -Tokat Hacavera Maçka –Trabzon –Erzurum Ereğli –Konya” (DS, c. 1:64b); adeş 2 kardeş, kardeş edinilmiş olan Yenice Emet –Kütahya” (DS, c. 1:64b); adaş arkadaş, eş Gündül ve köyleri Ankara (DS, c. VI:4407b); adaş isimdaş, aynı ismi taşıyan ArtvinYusufeli Uşhum köyü”

- Peter Zieme⁸⁹⁴

P. Zieme, L. Ju. Tuguşeva’ nın yayınında yer alan şu bilgileri sıralamıştır (Zieme, *adaş* s. 309):

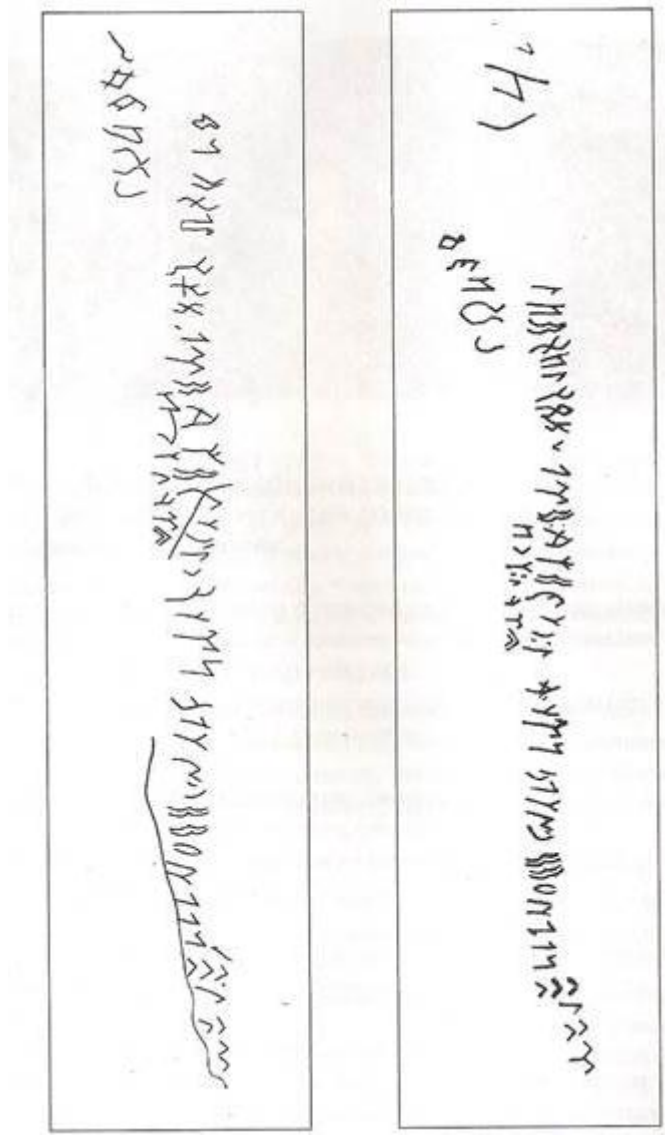
“*adaş-ım Bolmuş-ka* ‘adaşım Bolmuş’ a”

“*ada[ş]-ım Kutlugka* ‘adaşım Kutlug’ a’, bunlar önünde akrabalık terimi olmayan iki isim tarafından izlenir: *Karna Şeli-ke* ‘Karna Şeli’ ye’ ve *Ana Hatun Tngrim-ke* ‘Ana Hatun Tngrim’ ke”

“*adaşım İlig-ke* ‘adaşım İlig’ e’ bu da iki isim tarafından izlenir: *Yıgmiş Tngrim-ke* ‘Yıgmiş Tngrim’ e’ ve *Ke[s]ik Tngrim-ke* ‘Kesik Tngrim’ ke”

Zieme, bu yayında ‘eş, zevce’ sözcüğü için herhangi bir terim olmadığını dolayısıyla *adaş*’ ın burada bu anlamda kullanılmış olduğunu düşünebileceğini ancak Karna Şeli isminin bir erkek adı olduğunu ve S. Çağatay tarafından verilen ‘sevgili’ anlamının ikincil anlam gibi görüldüğünü kaydeder (Zieme, *adaş* s. 309).

⁸⁹⁴ Peter Zieme, “Some Remarks On Old Turkish Words For ‘Wife’”, **TDAY-B**, (1987): 305-309.

Şekil 3.125: Vasilyev⁸⁹⁵

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Mendur-Sokkon II.*⁸⁹⁶

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁸⁹⁷

Metnin Yazı Çevirisi

1-(e)r (a)tı t(a)rpa kaydadın öl(ü)p (a)z ür(ü)ñ(ü)m: ança i (a)z ad(a)ş(ı)m
(a)d(ı)r(ı)p z b(ö)kit (a)zd(ı)t(ı)

2-têrig elimin

⁸⁹⁵ D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 57.

⁸⁹⁶ *age*, 53-57.

⁸⁹⁷ *age*, 59.

Metnin Rusçadan Çevirisi

- 1-Merhumun kahramanlık adı Tarpa Kaydadın(dı). Soylularıyla, bu kadar (az) arkadaşım ile ayrılıp. O azıcık tattı/yaşadı!
- 2-Topla (birleştir) ülkeyi!

Vasilyev, Z runik işaretinin, yazıtta bir kelime ayırıcı işlevinde olabileceğini söyler.

3.3.3 Mendur-Sokkon I/3 (A-8)

Şekil 3.126: Mendur-Sokkon I/3 (A-8)⁸⁹⁸

3.3.3.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁸⁹⁹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?) 1 h >

Metnin Harf Çevrimi

U t² p(?)

Metnin Yazı Çevrimi⁹⁰⁰

ut(u)p...

Metnin Rusçadan Çevirisi

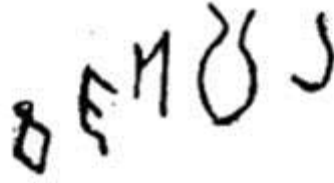
kazanıp...

⁸⁹⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 131.

⁸⁹⁹ **age**, 132.

⁹⁰⁰ *ut-* sözcüğü için bkz. Kuray II.

3.3.4 Mendur-Sokkon I/4 (A-9)

Şekil 3.127: Mendur-sokkon I/4 (A-9)⁹⁰¹

3.3.4.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹⁰²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

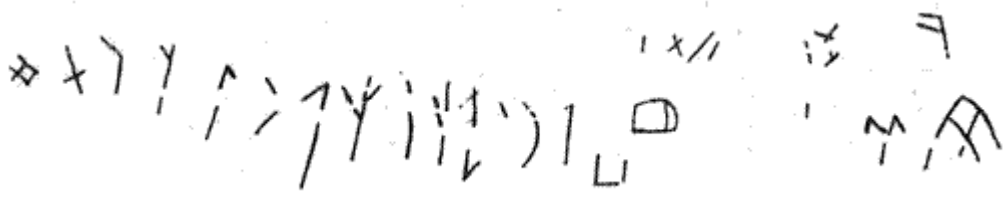
(?) &/& & h ? j

Metnin Harf Çevrimi

b¹ ? t² g² m/b²(?)

Yorum yok

3.3.5 Mendur-Sokkon II (A-10)

Şekil 3.128: Mendur-Sokkon II (A-10)⁹⁰³

3.3.5.1 E. R. Tenişyev' in Okuması (1966, 263/ 2006, 140-143)⁹⁰⁴

Metnin Yazı Çevrimi

Erim alıpan aň açıpan il edim

Metnin Rusçadan Çevirisi

Yardımcıları alıp avlanmaya başlayıp, devlet malım

⁹⁰¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 131.

⁹⁰² **age**, 132.

⁹⁰³ **age**, 132.

⁹⁰⁴ **age**, 132.

3.3.5.2 Açıklamalar

aŋ

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹⁰⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *aŋ* sözcüğü ön ünlülü biçimiyle sadece *Irk Bitig*’ de görülür ve ‘av hayvanı veya yiyecek’ anlamlarına geliyor olabilir. Moğolca *aŋ* ‘av hayvanı’ (Kow. 15, Haltod 2) sözcüğü ile ilişkisi belirsizdir fakat Moğolların ‘av hayvanı’ için kendi sözcüğü olmalı bu yüzden kelime benzerliği muhtemelen raslantı sonucudur. *aŋ* ‘av hayvanı’ sözcüğü KD dil grubunda bulunan dillerin çoğunda (R I 182), Hakas. ve Tuva.’ da, Kırğ.’ da şüphesiz Moğolcadan ödünç alınmıştır. Orh. T. 8. yy. bars keyik eŋkē meŋkē barmış eŋin meŋin bulmuş ‘pars ve geyik av (ya da yiyecek) ve tahıl aramak için gittiler ve buldular ’ *Irk B.* 31 (ED : 166a)

3.3.5.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁹⁰⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

..... ǰ (1)

⧖ x > ı/Y ı > ı (?) ı (?) ı/ı (?) ı (?) ı (?) ı/ı ı/ı... ı ⧖ (2)

Metnin Harf Çevrimi

1. k²

2. b² r²s²/p n¹/k²(?) A(?) ı²(?) A/s²(?) s¹(?) p U/n¹ I l²/ı² U d² m

Metnin Yazı Çevrimi

1. ...

2. (e)v(i)r // b(è)r.....[...]p(a)n aŋ aŋ(i)p(a)n...

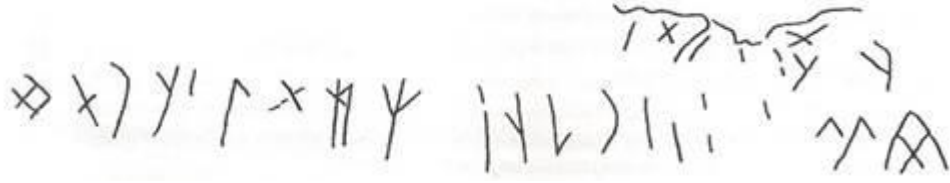
Metnin Rusçadan Çevirisi

1. ...

2. çevrelemek/vermek.....aşarak....

⁹⁰⁵ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

⁹⁰⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya*, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 133.

Şekil 3.129: Vasilyev⁹⁰⁷

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Mendur-Sokkon III.*⁹⁰⁸

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁹⁰⁹

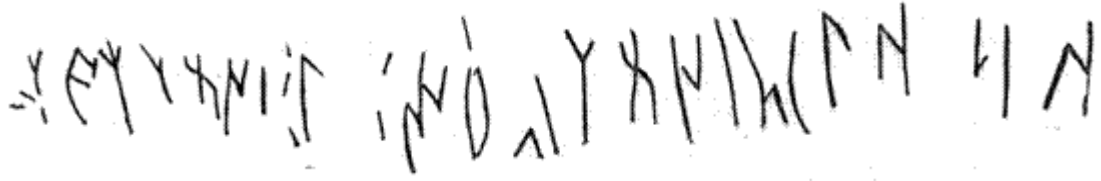
Metnin Yazı Çevirisi

5. k(ü)ñ(ü)m;
6. b(ê)r : (a)g(a)n (a)l(ı)ñ : (a)ş(a) t(i)d(i)ñ...n...êd(i)m

Metnin Rusçadan Çevirisi

5. Güneşim!
6. Karşılığını ver! Tövbeyi kabul et. Yiyeceğe söyle...malım

3.3.6 Mendur-Sokkon III (A-11)

Şekil 3.130: Mendur-Sokkon III (A-11)⁹¹⁰

3.3.6.1 E. R. Tenişyev' in Okuması (1966, 263/2006, 140–143)⁹¹¹

Metnin Yazı Çevrimi

aķ arkıǵ süz eles aş antan (?) : ı süz elçig.

Metnin Rusçadan Çevirisi

beyaz akarsuyu temizle, yüksel/yukarı kalk oradan, kes (?) çalıyı, kabileyi (?).

⁹⁰⁷ D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 60.

⁹⁰⁸ *age*, 60.

⁹⁰⁹ *age*, 60.

⁹¹⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya*, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 133.

⁹¹¹ *age*, 133.

3.3.6.2 N. A. Baskakov' un Okuyuşu (1966, 82)⁹¹²

Metnin Yazı çevirimi

ķ(ı)rgıġ söz(i)n aş y(ı)şıġ söz(i)ġ ç(ı)ķ

Metnin Rusçadan Çevirisi

Dağların tepelerindeki otlaklar hakkında konuşulduğunda, düşüncen (kelimelerin) onları güvenli bir şekilde aşmak, ıssız tayga hakkında konuşulduğunda ise düşüncen (kelimelerin) ormandan güvenli bir şekilde çıkmak.

Kelimesi kelimesine: Dağ otlakları –sözün – aş: sık orman –sözün – dışarı çık.

3.3.6.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹¹³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?) Y Ё (?)Ų/Y Y Ч Њ І : Ј/Ј : Ѧ D/Ų : Ѧ Y Ч Њ І h +l/Ѧ Ј Ѧ Ч Ѧ

Metnin Harf Çevrimi

k¹ r¹ k¹ I g¹/s²+t² s² Ü z l² t¹ y²/y¹ n² : I/A : s² Ü z l² i ç/s¹(?) g² l²(?)

Metnin Yazı Çevrimi

k(a)r(a)kığ sözl(e)t(e)y(i)n : a sözl(e)şgil!

Metnin Rusçadan Çevirisi

Bırak gözleri konuşturayım (sözsüz)! Sohbeta başlayın! (Kelimesi kelimesine: birbirinizle konuşun)!

Açıklama⁹¹⁴

Yazarlar, s² Ü z l² dizisinin iki defa tekrarlandığını değinirler. **sözl(e)t(e)y(i)n** ifadesinde yer alan t¹ harfinin l² ve y² ön ünlülülerin arasında olduğunu belirtip **sözl(e)-t-** fiilinin ettirgen olduğunu ve **sözl(e)-** ‘konuşmak’ fiilinden meydana geldiğini söylerler.

⁹¹² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 133.

⁹¹³ age, 133.

⁹¹⁴ age, 134.

3.3.6.4 Açıklamalar

karak

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹¹⁵

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcük ‘göz küresi’ anlamına gelir ve **karā** isminin küçültme eki almış biçimidir. Kelimesi kelimesine: ‘küçük kara şey’ anlamına gelir. **kara-** ‘bakmak’ eylemiyle ilgili değildir. Sözcük, KD dil grubunda ve KM grubunda yer alan Kırgızcada yaşamaktadır. GB grubunda yer alan Türkmencede **garak** biçimindedir. GD, GM dil gruplarında ve KM grubunda bulunan Kazakçada **karaçık** biçimiyle mevcuttur. KB dil grubunda genellikle **köz karası** biçiminde, GB dil grubunda bulunan Azerice ve Osmanlıcada Farsçadan ödünç alınmış olan **bebek** biçimiyle bulunur. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man. M II 11,18. Bud. **karakı aktarılır yürün karakı örü yoklayur** (ölmek üzere olan birinin) ‘gözleri döner ve gözünün beyazı yukarı döner’ TT III, s. 26; 5,11; öteki örnekler U IV 38, 127-8; AY 595, 13. **Hak. T.** 11. yy. **karak** ‘göz bebeği’. **karā karak** ‘gözün irisi’. ürün karak ‘gözün beyazı’. **üt karak** ‘göz bebeği’ (Kelimesi kelimesine: çukur) Kaş. I 382; bir diğeri **karāk** III 29,5. KB 2368, 2205. 14. yy. **karakları cān alur** R II 148. **Çağ.** 15. yy. vd. **karag / karak** ‘göz bebeği’ daha genel anlamı ise ‘göz’ Vel. 316; **karag** Seng. 271r. 24. **Harz. T.** 14. yy. **karak** ‘göz bebeği’ Kutb. 132; MN 133 vb. **Kıp. T.** 13. yy. ‘göz bebeği’ **karag** Hou. 20, 4. 14. yy. **karak** İd. 71. 15. yy. **karak** Tuh. 36a. 9. **Osm.** 14. yy. ve 15. yy **karak** göz bebeğinden ziyade ‘göz’ anlamındadır. TTS I 416; II 582; IV 469 (ED : 652a)

- Altayca-Türkçe Sözlük⁹¹⁶

“1. göz bebeği, göz; **karaktıñ agı** ‘göz beyazı’; **köstıñ karagı** ‘göz bebeği’; 2. göz; 3. (Mecazi) kaz”(ATS : 98a).

⁹¹⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁹¹⁶ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

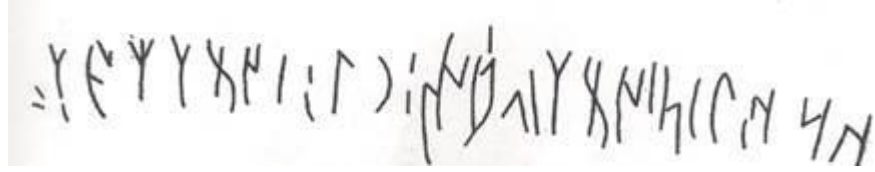
- Niyāzi Nevâî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁹¹⁷

“**karak** [< kara-k] göz bebeği, göz” (Abuşka K §764, s. 953); “**karag** [< kara-k<Mo. ħara-] göz bebeği” (Abuşka K §761, s. 953). Ayrıca bkz. “**karak**” (Abuşka K §2051, s. 643; Abuşka K §2068, s. 650-651); “**karag**” (Abuşka K s. 642).

- Tarama Sözlüğü⁹¹⁸

“karak göz, gözbebeği, bakış, nazar” (TS, c. IV: 2262-2263)

3.3.6.5 D. D. Vasilev' in Okuyuşu

Şekil 3.131: Vasilyev⁹¹⁹

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁹²⁰

Metnin Yazı Çevirisi

k(a)r(a) kıg sözleşin:

an(1) : sözleş gel :

Metnin Rusçadan Çevirisi

Muazzam/Kocaman övgüyü (methiyeleri) ona söyle :

‘Gel!’ de.

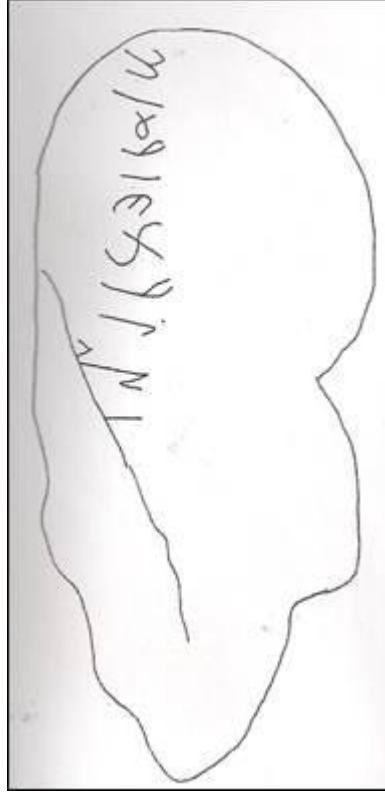
⁹¹⁷ Mustafa S. Kaçalın, **Niyāzi Nevâî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁹¹⁸ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁹¹⁹ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 61.

⁹²⁰ **age**, 61.

3.3.7 Mendur-Sokkon IV (A-12)

Şekil 3.132: Mendur-Sokkon IV (A-12)⁹²¹

3.3.7.1 E. R. Tenişyev' in Okuyuşu⁹²²

Metnin Yazı Çevrimi

sü eşi kezig sekiz er (?).

Metnin Rusçadan Çevirisi

yoldaş orduda, değişim(vardiya), sekiz erkek (?)

3.3.7.2 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu⁹²³

Metnin Harf Çevrimi

s²n²ikzg²s²kms²r²

Metnin Yazı Çevrimi

isini kēz ēgsikmeser

⁹²¹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 135.

⁹²² **age**, 134.

⁹²³ **age**, 134.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Neşelenerek, dolaş, (kaderin değişikliklerine) boyun eğme (Kelimesi kelimesine: bükülebilir olmamalıdır)

3.3.7.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹²⁴

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Υ | ⌘ 9/᳚ | Ǝ 4 3/4 1 ᳚ 1...

Metnin Harf Çevrimi

...s² n² I η²/k² z g² s² k²/y² m s² r²...

Metnin Yazı Çevrimi⁹²⁵

...(e)s(e)ni k(e)z(i)g...-m(e)s(e)r... / ... (e)s(e)niη(i)z (e)gs(i)km(e)s(e)r...

Metnin Rusçadan Çevirisi

...sağlıklı olsun! ateş (yüksek ateş) / olayların birbirini izleme sırası... değilse... /
eğer sağlığınız bozulmazsa (Kelimesi kelimesine: eğilmeye meyilli olmazsa...)

Açıklama⁹²⁶

Yazarlar, ilk üç harf olan s²n I dizisini, birkaç kez Yenisey Yazıtları' nda geçen **(e)s(e)ni** 'onun sağlığı/sağlığı' olarak okuduklarını ve bu kelimenin E15,3, E49,3, E147,1' de iyi dilek olarak kullanılmış olduğuna değinirler. Sonraki kelimenin **ik(i)z** olarak okunması durumunda daha az mümkün gözükse de basitçe **esen** olarak okunabileceğini, bu durumda **ik(i)z** sözcüğünün belirtme durum eki almış **ik(i)z(i)g** sözcüğünün söz konusu olacağını söylerler. **k(e)z(i)g** sözcüğünün, 'olayların birbirini izleme sırası/düzeni vb.' gibi bir dizi anlama sahip olduğunu ayrıca, 'yüksek ateş' anlamı olduğunu belirtirler. Yazarlar ayrıca 4. runik işaretin η² olarak okunabileceğini, o zaman s² n² I η²/k² z işaretler dizisinin **(e)s(e)niη(i)z** 'sizin durumunuz/refahınız' olarak yorumlanacağını, **(e)s(e)niη(i)z (e)gs(i)km(e)s(e)r ...** 'eğer sağlığınız bozulmazsa (kelimesi kelimesine: eğilmeye meyilli olmazsa)...' okumasının doğru olması durumunda **eg-** 'eğmek, bükmek' fiil kökünden türetilmiş

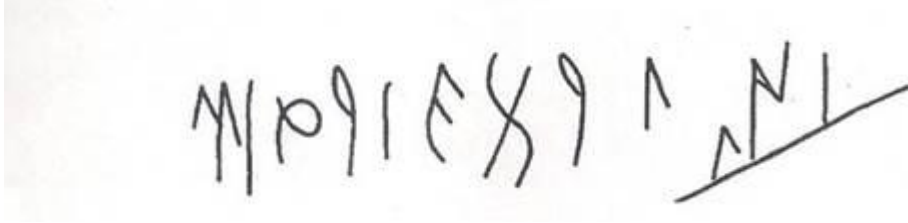
⁹²⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 134.

⁹²⁵ *esen* sözcüğü için bkz. Biçiktu Boom III

⁹²⁶ Tıbıkova, **age**, 134.

egsik- ‘eğilmeye meyilli olmak , bükülmek’ fiilinin, olumsuz şart kipinde olduğunu kaydederler.

3.3.7.4 D. D. Vasilev’ in Okuyuşu

Şekil 3.133: Vasilyev⁹²⁷

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Mendur-Sokkon V (Nadpis’ Biyskogo Muzeya)*.⁹²⁸

D. D. Vasilyev’ in Yorumu⁹²⁹

Metnin Yazı Çevirisi

S(è)ni y(è)zege (e)ş y(è)m(i)ş (è)r

Metnin Rusçadan Çevirisi

Seni, devriyeye (karakola) yiyeceği, meyveleri, asker...

3.3.7.5 Açıklamalar

kezig

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹³⁰

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘gezmek, kat etmek, gidip gelmek’ anlamlarına gelen **kez-** eyleminden türemiştir. Burada kastedilen belirli bir varış yerine yolculuk etmekten ziyade bir manzarayı görmek için gezinmektir (ED : 757a). **kezig** sözcüğünün pek çok anlamı vardır fakat hiçbir **kez-** eylemiyle yakın ilişkili değildir. Sözcük esas olarak bir şeyin aralıklarla olduğunu söylemek ister. TT VIII’ de **kezig** biçiminde yazılmış olan sözcük, KB’ de **isig** ile kafiyelenerek yazımının –

⁹²⁷ D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 63.

⁹²⁸ *age*, 62-63.

⁹²⁹ *age*, 63.

⁹³⁰ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (London: Oxford University Press, 1972).

g' li olduğunu doğrular fakat bugünkü biçimlerin bazıları –k' li seçeneğe işaret eder. Muhtemelen –ek ile türetilen benzer biçimdeki **kezek**' e bir geri dönüştür. Fakat belli anlamları bu seçeneklerle bağdaştırmak imkansızdır. GD dil grubunda **kèzik** 'tifüs' BŞ 524. **Kırg.** ve **Kzk.** **kezek/kezū** 'dönüş, dönme, devir'; **kezik** 'ateş, hararet'. **Özb.** **kezak** 'dönüş, devir'. **K. Klp.** **gezek** 'dönüş, devir', **gezik** 'kafada bir üşütme'; **Kumk.** **gezik** 'devir, dönüş'; **Nog.** **gezüv** 'dönüş'. **Osm.** **gezek** 'kol gezme, devriye'; **gezik** 'kemirici bir ülser'; **Trkm.** **gezek** 'sıra, nöbet'. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **isimeklig kezig igig** (ED : 758b) 'tekrarlayan ateş' (3-4 günde bir ortaya çıkar) U II 68, 1-5; **kezig ig kègen** 'tekrarlayan hastalıklar' TT V 8,83, **tüzünler kezigige kirü tükese** 'biri, iyi erkeklerin saflarına girmeyi başarır' TT V 22, 34 Sanskritçe *kālakramena* 'zamanla, zaman içinde, zamanın akışı içinde' **ölömlög kezig birle azu üze** TT VIII D.28; öteki örnekler TT VIII D.11 vb.; TT V 20, 6; 24, 57; 26, 107-8. DD [...] **kezig** (dokuz eşik)'sırası/dizisi' TT VII 13, 2; **kezigde** 'sırayla' USp. 25,6; **onunç kezigke tutzun** 65,7-8; bir diğeri 80,5. **Hak. T.** 11. yy. **kezig** titreme nöbetiyle sarsan 'ateş, hararet'; **sarıg kezig** 'sarılık'; **kezig** işle ilgili olarak 'nöbet, sıra, değişim'; **seniñ kezigin keldi** 'senin sıran geldi'; **kezig** 'cesaret' **bu işta saña kezig kerek** 'bu işte cesarete ihtiyacın var' Kaşgari' de anlamının bir öncekiyle aynı olduğu belirtilmiştir ancak bunun anlamı açık değildir. Kaş I 391. KB **kezigçe** 'sıra sende' 236; benzer deyim 1476; 4760; **dawlat kezig** 'iyi talih için senin sıran' 4761; **tegmez yana terk kezig** talihe güvenilmez...eğer kaçarsa 'sıran yeniden çabuk gelmez' 713; benzer deyim 2382, 3628. **Çağ.** 15. yy vd. **kezek** 'kemirici ülser' tahta kadehle oynanan bir oyun için de kullanılır Vel. 352 **gezek** 'şekerleme' (Farsça *gazak*); **gèzek** 'gezinmek, başıboş dolaşmak'; mecaz anlamları ise 'gece nöbeti, nöbetçi, nöbet' Seng. 314r. 18. **Kum.** 14. yy. **keziv** 'veba' KKA; Gr. **Osm.** 14 yy. vd. **kezik** 'dönüş, nöbet' TTS I 453, **gezek** 'dönüş, nöbet' TTS III 293. **keşig** TTS I 453 'nöbeti dönüş'. *z>s, si>şi* değişimiyle **keşig** biçimine dönüşmüş olan kelime Moğolcadan geri ödünçlenmiştir. **keşig** ve **kesek** sözcükleri arasında kimi karışıklıklar söz konusuydu (bkz. Haenisch 99) ve Moğolcada tanımlamak kolay değildir. **keşiktü** 'nöbetçi, muhafız, bekçi' 13. yy.' da belgelenmiştir Haenisch 100 (ED : 759a).

• Mehmet Ölmez⁹³¹

Ölmez, sözcüğün ‘sıra, nöbet’ anlamına geldiğini ve **keşik**, **kéşik**, **keşşik** biçimlerinin bulunduğunu söyler. Sözcüğün kökeniyle ilgili olarak E.T. **kez-** eyleminden türetilmiş olan **kezig** sözcüğünden geldiğini ve bu biçiminin ise Moğolcadan alındığına değinir (Ölmez, *keşik* s. 261-262).

• Marcel Erdal⁹³²

M. Erdal sözcükle ilgili ED ve DTS’ de yer alan örneklerle ek olarak şu örneklerin de mevcut olduğunu söyler: kezig tizig (BT II 1106, Ht VIII 8 a 26-27 ve BT I D (40)). yarutguluk kezig (Ht IV 301), sözlegülük kezig (ShōAv 3 ve 78), alguluk kezig (ShōAv 58) vb. Bunlara ek olarak Maitr 8 r 14, Abhi 1920, BT I A1 (5) ve (4), Genzan A v 1 vb’ de de örnek olduğunu kaydeder. Erdal, niteleyici kezig için kezig aş (HukVes s.46), UW 239b (OTWF1 : 192).

• Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁹³³

“**kèzig** sıra, müddet (Z. Gulcalı : 206); “**kèzigin tizigin**” (Z. Gulcalı §174, s. 81); “**kèzigçe**” (Z. Gulcalı §460, s. 101).

• Altayca-Türkçe Sözlük⁹³⁴

“**kezek** bölüm, parça; süre; “**bu kezek öydö** bu süre içinde” (ATS : 107a).

• DTS

“**kezig I** dizi, sıra, birbirini izleme (DTS : 305a); “**kezig II** cesaret, yiğitlik (DTS : 305a); “**kezig III** ateş, humma, titreme nöbeti, sıtma (DTS : 305a); **kezig IV** tekrarlanan, peşpeşe, sürekli (DTS : 305a).

• Derleme Sözlüğü⁹³⁵

“**kez I** sıra, nöbet Tokat –Eskişehir *Devrek –Zonguldak” (DS, c. IV:2780b).

⁹³¹ Mehmet Ölmez, “Türkiye’deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri”. **Workshop on Turkish Dialects II Orient-Institute Istanbul, 18-19 November, 2005**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları, 19 (2009): 223-304.

⁹³² Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon (C. I-II)**, (Wiesbaden: 1991).

⁹³³ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

⁹³⁴ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁹³⁵ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

- Tarama Sözlüğü⁹³⁶

“**gezin, (kezin)** ‘defa’, **kezin** (Yunus. XIII-XIV, 60); **gezin** (Ga. XIV, 95; Süh. XIV; Delil. XV, 146)” (TS, C. III : 1689); “**gezek** sıra” (TS, C. III : 1689)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar⁹³⁷

“**kezek** [<kez-ek] yenirce, kanser” (Abuşka K §856, s. 960). Ayrıca bkz. “**kezek**” (Abuşka K §2298, s. 712)

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁹³⁸

“**kezig** sıra, müddet” (Ö. Ayazlı : 318a)

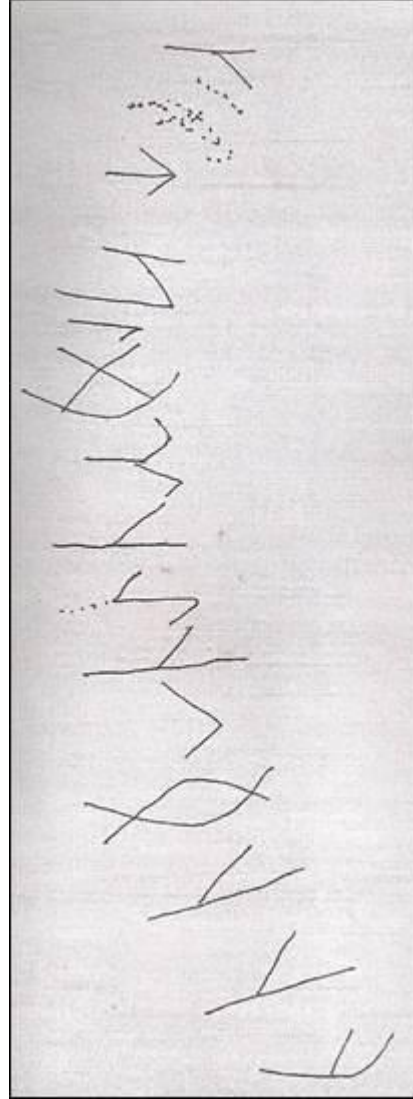
“**kezigindin ertip**” (Ö. Ayazlı §0570, s. 107).

⁹³⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

⁹³⁷ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

⁹³⁸ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

3.3.8 Mendur-Sokkon V (A-36)

Şekil 3.134: Mendur-Sokkon V (A-36)⁹³⁹

Yayın: Yok⁹⁴⁰

Önceki okuma girişimleri: Yok⁹⁴¹

⁹³⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 136.

⁹⁴⁰ **age**, 135.

⁹⁴¹ **age**, 135.

3.3.8.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹⁴²

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Y/I ? ε ↑ h ε ⤵ Y/Y ↓ Y/Y 1/Λ &X Y/Y Y/Y ?

Metnin Harf Çevrimi

k² l²/η² l²/η² è/b² ş¹/p l²/η² A l²/η² r² m g² t² U² k g² ? s²/l²

Metnin Yazı Çevrimi⁹⁴³

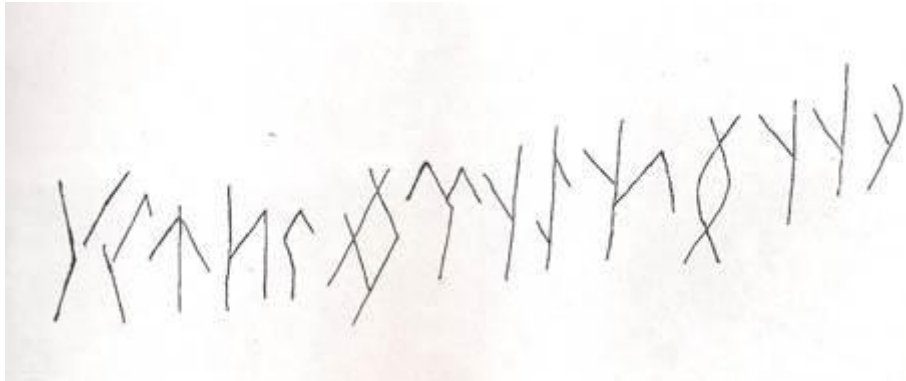
k(e)l(i)η eş(i)ηe (è)l (e)r(i)m...

Metnin Rusçadan Çevirisi

‘Gelin! Yoldaşlarınıza, vatandaşlara...’

Yazarların Yorumu⁹⁴⁴

Yazarlar, özel işaretlerle yazılı olan eş sözcüğünün, genellikle ön ünlülü kelimelerde kullanılan è ve ş¹ işaretleriyle yazılmış olduğunu, Yenisey Yazıtları’ ndan E2,1, E51,3’ de bu kelimenin aynı şekilde yazılı olduğunu söylerler.

Şekil 3.135: Vasilyev⁹⁴⁵

Yazıt, D. D. Vasilyev’ in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Mendur-Sokkon VII.*⁹⁴⁶ (s. 68-69)

⁹⁴² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 135.

⁹⁴³ eş sözcüğü için bkz. Kuray I.

⁹⁴⁴ Tıbıkova, **age**, 135.

⁹⁴⁵ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 69.

⁹⁴⁶ **age**, 68-69.

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁹⁴⁷

Metnin Yazı Çevirisi

k(e)l(i)ŋ eş(i)ŋe (e)l (e)r(i)m y(i)t(i) ok ol

Metnin Rusçadan Çevirisi

Savaşçılarım (ülkemin savaşçıları) keskin/sivri oklarla olun. Gelin yoldaşlarınıza (karılarınıza)!

⁹⁴⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 68.

3.3.9 Mendur-Sokkon VI (A-73)

Şekil 3.136: Mendur-Sokkon VI (A-73)⁹⁴⁸

⁹⁴⁸ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 137.

Yayın: Yok⁹⁴⁹

Önceki Okuma Girişimleri: Yok⁹⁵⁰

3.3.9.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹⁵¹

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

1 ʌ/ʙ (?) 9 ʀ ʕ x

Metnin Harf Çevrimi

d² z I y²(?) ^Up/ç p

Metnin Yazı Çevrimi

(e)d(i)z(i)....

Metnin Rusçadan Çevirisi

yüksekliği/boyu....

3.3.9.2 Açıklamalar

ediz

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹⁵²

édiz / **édiz**, Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘yüksek, ulu, yüce, azametli’ KD dil grubunda yaşamaktadır; Tel. ve Tuba **ēs** R I 870. GD dil grubunda **igiz** Shaw 37; **égiz/igiz** Jarring 123; **Kırg. egiz. E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **yüksek édiz orunluktın** ‘onun yüce tahtından’ (ikileme) PP 61, 5; **édiz küyer örtenür** U II 8, 27; öteki örnekler U III 33, 14; Hüen-ts 2091; AY 620, 16. DD **édiz boltı** ‘yüksek oldu’...**édiz turur** ‘yüksektir’ TT I 46-7. **Hak. T.** 11. yy. **ediz** toprağın/ülkenin yüksek olan herşeyi vb. **ediz tag** ‘erişilmez/ulaşılmaz dağ’ Kaş. I 55; **ediz** ‘herşeyin yükseği’ Kaş. I 122. KB **ay sırrka yakın ay köñülke ediz** ‘Ah sırra yakın, akıldan yüce (Tanrım)’ 20; (eğer ay tam ise)**agsa ediz** ‘yükseğe çıkar’ 733; **ediz arş** ‘yüce taht’ 4776. 13. yy (?) At. H. **ediz**

⁹⁴⁹ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 137.

⁹⁵⁰ **age**, 137.

⁹⁵¹ **age**, 137.

⁹⁵² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

‘yüce, yüksek, azametli’ 60, 76; **sımaktın edizrek** ‘Alfa Çoban Yıldızı’
ndan daha yüksek’ 49. 14. yy. **ediz** ‘yüksek, yüce’ R I 859. **Harz. T.** 14.
yy **ediz** ‘yüksek, yüce’ Kutb 19 (ED : 73b).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁹⁵³

“**ediz** yüksek, yüce (Z. Gulcalı : 197); “**ediz tagka**” (Z. Gulcalı 269, s.
88); “**ediz kalıkta**” (Z. Gulcalı 362, s. 94).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap⁹⁵⁴

“**ediz** yüksek, yüce (Ö. Ayazlı : 309b); “**ediz yügsek**” (Ö. Ayazlı 0273, s.
85); “**ediz yügmeig**” (Ö. Ayazlı 0549-0550, s. 105).

- DTS⁹⁵⁵

“**ediz** I 1- Yüksek, 2- Yüce, ulu, görkemli, 3- çok, son derece, 4-
yükseklik, boy; yüksek yer” (DTS : 163b)

3.3.10 Mendur-Sokkon VII (A-71)

Şekil 3.137: Mendur-Sokkon VII (A-71)⁹⁵⁶

Yayın: Yok⁹⁵⁷

Önceki Okuma Girişimleri: Yok⁹⁵⁸

Yazarlar, bu yazıtlı ilgili yorumlarının olmadığını kaydetmişlerdir.⁹⁵⁹

⁹⁵³ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

⁹⁵⁴ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

⁹⁵⁵ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şçerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar’**, (Leningrad, 1969).

⁹⁵⁶ L.N.Tibikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 137.

⁹⁵⁷ **age**, 137.

⁹⁵⁸ **age**, 137.

⁹⁵⁹ **age**, 137.

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁹⁶⁰

Vasilyev şu yorumu yapmıştır: 'Boylamasına yarıklar satır 1' i parçalar ve satırın işaretlerinin tümünün tepesi mevcut değildir. Belki de okul müzesinde saklanan, katalog' da A-71 numaralı Mendur Sokkon VII olarak basılı yazılı taş parçası buradan ortaya çıkar/kaynaklanır/doğar'.

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Mendur-Sokkon VI.*⁹⁶¹

3.3.11 Mendur-Sokkon VIII (A-82)

Şekil 3.138: Mendur-Sokkon VIII (A-82)⁹⁶²

Yayın: Yok⁹⁶³

Önceki Okuma Girişimleri: Yok⁹⁶⁴

3.3.11.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹⁶⁵

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

(?) h/1 ^ ǂ/ǂ (?) ǂ/1 9/ǂ 1/1 J(?) 9/ǂ (1

^/ǂ (?) ǂ/ǂ (2

⁹⁶⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 66.

⁹⁶¹ **age**, 64-66.

⁹⁶² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 138.

⁹⁶³ **age**, 138.

⁹⁶⁴ **age**, 138.

⁹⁶⁵ **age**, 138.

Metnin Harf Çevrimi

1. ... $k^2/y^2 l^1 s^2/\eta^2 k^2/y^2 l^1/n^2 \dot{e}/b^2 \xi^1 \eta^2/t^2$

2. $\dot{e}/b^2 s^1/\xi^1$

Metnin Yazı Çevrimi

1. ... $k(e)l(i)\eta... \dot{e}\xi / b(\dot{e})\xi$

2. $\dot{e}\xi / b(\dot{e})\xi...$

Metnin Rusçadan Çevirisi

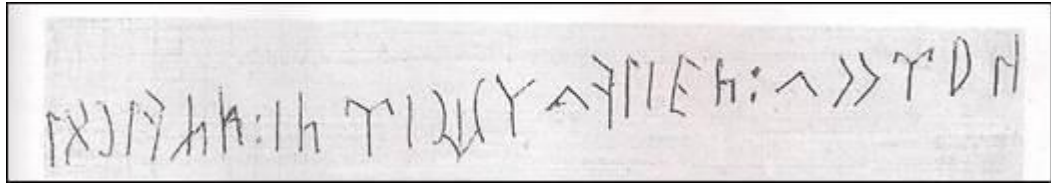
1. ...Gelin!...yoldaş / beş...

2. yoldaş / beş...

Açıklama⁹⁶⁶

Yazarlar, yazıtın, Mendur Sokkon V ile aynı metne sahip gibi göründüğünü fakat burada *keliŋ* sözcüğünün l^1 ile yazılı olduğunu söylerler.

3.3.12 Mendur-Sokkon IX (A-38)

Şekil 3.139: Mendur-Sokkon IX (A-38)⁹⁶⁷

Yayın: Yok⁹⁶⁸

Önceki Okuma Girişimleri: Yok⁹⁶⁹

3.3.12.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹⁷⁰

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

┌ Ҡ Ɔ/Ɔ |┌ Ɔ h/λ+1 h : | h ʁ | ʁ Y ʌ ʁ | | ɛ h : ʌ ʒ/ʒ/Ɔ+Ɔ/Ɔ+Ɔ ʁ D ʁ

⁹⁶⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 138.

⁹⁶⁷ **age**, 138.

⁹⁶⁸ **age**, 138.

⁹⁶⁹ **age**, 138.

⁹⁷⁰ **age**, 138.

Metnin Harf Çevrimi

$k^1 y^1 r^2 U + n^1 / U + U / m / d^1 \text{ş}^1 : t^2 g^2 s^2 I k^2 \text{ş}^1 l^2 g^1 s^2 r^2 t^2 s^2 : t^2 p + \text{ç} / t^2 k^2 I / s^2 b^1 / n^1 z I$

Metnin Yazı Çevrimi

$k(a)y(u) (e)r (a)d(a)\text{ş}^{971} : t(e)gsik (a)\text{ş}l(i)g \dots\dots\dots / (a)k y(a)r (a)d(a)\text{ş} : t(e)gsik (a)\text{ş}l(i)g \dots$

Metnin Rusçadan Çevirisi

Hangi insan(adam) yoldaştır : alınması gereken yiyecek...

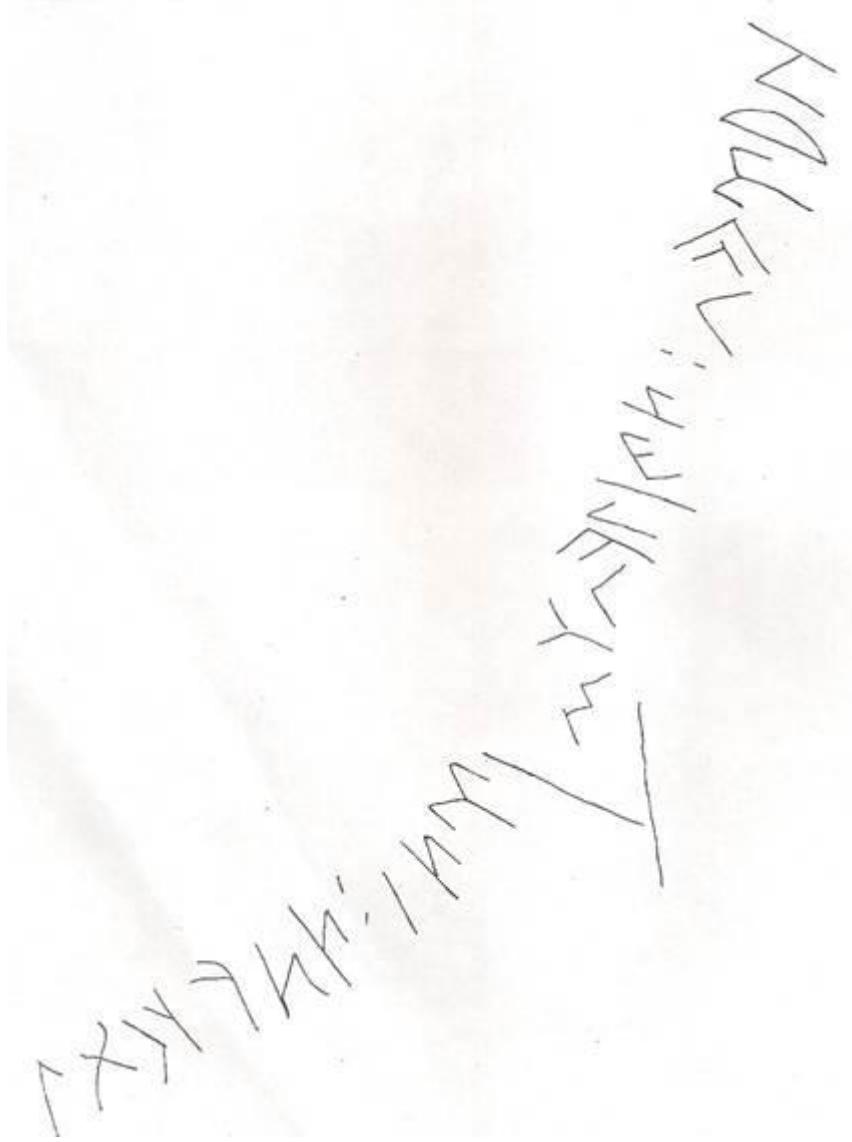
Açıklama⁹⁷²

Yazarlar **k(a)y(u) (e)r** okumasındaki sorunun, genellikle gösterilen sondaki U harfinin burada yazılmamış olması olduğunu belirtirler. Bu satırın başlangıcının **(a)k y(a)r (a)d(a)\text{ş} : t(e)gsik**⁹⁷³....biçiminde de okunabileceğini, $k^1 y^1$ işaretler dizisinin, örneğin insan adı **Akay** da olabileceğini söylerler. $t^2 g^2 s^2 I$ dizisine Mendur-Sokkon yazıtlarında bir çok defa rastandığına, $g^2 s^2 I k^2$ işaretler dizisinin ise Mendur-Sokkon IV yazıtında da ortaya çıktığına değinirler.

⁹⁷¹ *adaş* sözcüğü için bkz. Mendur Sokkon I/2.

⁹⁷² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 138..

⁹⁷³ M. Erdal –sXk eki almış fiillerin çoğunun pasif gibi davrandığını söyler. Bu ekle ilgili çok sayıda örneğe yer vermiştir (bkz. OTWF² : 700-704)

Şekil 3.140: Vasilyev⁹⁷⁴

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Mendur-Sokkon VIII.*⁹⁷⁵

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁹⁷⁶

Metnin Yazı Çevirisi

k(a)y (è)r (a)d(a)ş : t(i)gişi k(i)ş(i) (è)l(i)m (è)rt(i)s : t(i)t(i)k (è)ñ oz(d-?)ı

⁹⁷⁴ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 72.

⁹⁷⁵ **age**, 70-73.

⁹⁷⁶ **age**, 73.

Metnin Rusçadan Çevirisi

Kay Er Adaş; (ya da ‘erkek arkadaş Kay/Akay’, ‘kay boyundan’ da olabilir.); saygıdeğer insan.

Ülkem İrtiş’ dir. Zeki en önce kurtulacak (?)

Açıklama⁹⁷⁷

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: İkinci taş yazıt tek bir satırdır ve küçük bir doğal oyuk içinde yatay konumdadır. Yazıtın altında aynı teknikle yapılan bir tamga vardır. Yazıtın fotokopileri daha önce yayınlanmamıştır. Yazıt yatay olarak yerleşiktir ve yerden 23-30 cm. yukarıya bir kıvrımla sonlanır. Yazıtın yüzeyi korunması için tehdit oluşturan yarıklarla kaplıdır. Katalog’ da yayınlanan çizim/taslak yanlışlıklar içerir bu yüzden yazıtın Katalog yazarları tarafından önerilen okuma ve çeviri buraya aktarılmamıştır. Son cümlelinin bir fiille bitmesi gereklidir. Yazıt tamamen bozulmadığı için satırdaki son işaret, yazıtın yazarının onu görülen geçmiş zamanla bitirdiğine ve sondan bir önceki harf d’ yi atladığına dair tahminde bulunmaya olanak sağlamaktadır.

3.3.12.2 Açıklamalar

- Marcel Erdal⁹⁷⁸

aşlıg

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹⁷⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **āş** 1 ‘gıda, yiyecek, yemek’ (ED : 253b) sözcüğünden türetilmiştir. Muhtemelen ilk ortaya çıkışı (ED : 261b) **āş** 2 ‘bir tasın/kabın onarımı’ sözcüğünden türetilmiştir ve bir tek yerde görülür; **Hak. T.** 11. yy. **ayak ašlā** ‘kadehi onar’ Kaş. I 80 (ED : 253b). Bu sözcüğün dönüşlü fiil biçimi **ašlan-** ‘onarılmak’ **Harz. T.** 14. yy. Kutb. 13 ve **ašlak** ‘yama, çizme tabanı’ XX yy. Anad. SDD 123. **Hak. T.** 11. yy. ol **ayak ašlādī** ‘kaseyi onardı’ Kaş I 286. **Kıp. T.** 14. yy. **ašla-** ‘kırıldığı zaman oku onarmak, düzeltmek’ İd. 14(ED : 262b; 2 ašlā-

⁹⁷⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 73.

⁹⁷⁸ Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon (C. I-II)**, (Wiesbaden: 1991).

⁹⁷⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

). **Aşlıg** sözcüğüne sadece şu örneklerde rastlanmıştır: **Hak. T.** 11. yy. KB **siyasat yoritgu kerek sü başı siyasatka aşlıg bolur sü işi; siyasat yoritsa sü başlıg bolur, süsi başlıg erse er aşlıg bolur** ‘Ordu komutanı devletin siyasetini kolaylaştırmalı; ordunun işi devletin siyasetini onarmaktır (eğer **āş** 2 ya da beslemek’ ten geliyorsa). Eğer devletin siyasetini kolaylaştırırsa ordu bir komutan elde eder, eğer ordusunun komutanı varsa erkeğe yiyecek sağlanır’ 2300-1 (ED : 261b).

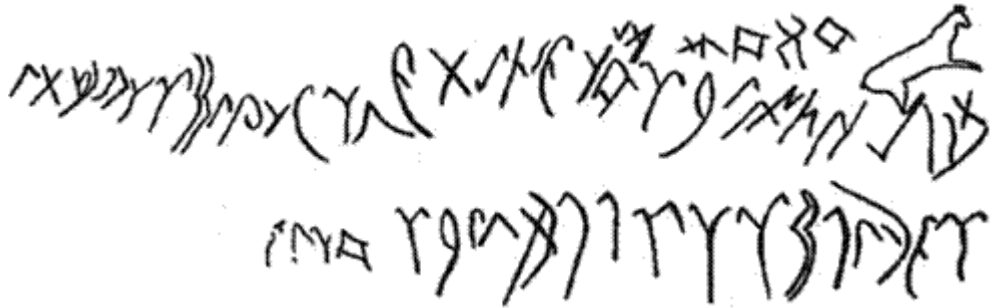
• Derleme Sözlüğü⁹⁸⁰

“**aşlık** (III)→ [aş (I) -1]” (DS: 1.c; 361a); “**aşı** (I) [aşlak (II)-1, aşlama (III), aşlık (III)] 1. Eskimiş giysilere yapılan yama, yamalık. (Bunak Tefenni –Burdur; İsabey Çal –Denizli; Ermenek –Konya) [**aşlak** (II) -1]: (-Kütahya; Zile -Tokat; Refahiye ve köyleri –Erzincan; Koyulhisar -Sivas) **aşlama** (III)]: (İnebolu –Kastamonu; Ficek Reşadiye –Tokat; -Trabzon ilçe ve köyleri; Ardahan –Kars; Zara –Sivas) [**aşlık** (III)]: (Düzköy Keşap –Giresun) 2. Eskiyen entarilerin belden yukarısına geçirilen parça Ermenek – Konya” (DS: 1.c; 353b)

• DTS⁹⁸¹

“**aşlıg II** ilgili, bağlantılı(?) KB **siyasatka aşlıg bolur sü işi** askeri meseleler politikayla bağlantılıdır” (DTS : 63b)

3.3.13 Çarış (A-1)

Şekil 3.141: Çarış (A-1)⁹⁸²

⁹⁸⁰ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

⁹⁸¹ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar'**, (Leningrad, 1969).

3.3.13.1 E. R. Tenişyev’ in Okuyuşu⁹⁸³

1. biz beş apar

2. edis ılık tüşi yer beŋgü edig eş erig eŋig id, er elim(iz) emdi

3. erig atıp id, er elirip apam eşi yer berir

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Biz beş (erkek) avar

2. Yüce bolluğun kaynağı, yeryüzü, gönder sonsuz nimeti, dostane/içten kahramanı, avı (avda) erkekleri yaklaştırarak babamın yoldaşı(?) toprak verecek.

3. Yiğit halkımız şimdi gönder (kendi) kahramanlarını! erkekleri yaklaştırarak babamın yoldaşı(?) toprak verecek.

Açıklama⁹⁸⁴

Yazarlar, E. R. Tenişyev’ in, yazıtın, göçebe Avarların yeni yerlerindeki halklarına bir hitabını temsil ettine inandığını söylerler. 6. yy.’ da Asya’ dan Avrupa’ ya taşınan ve 10. yy.’ in başına doğru Macar’ lar tarafından harap edilen Avarlar’ dan, artık kroniklerde bahsedilmediğinden, E. R. Tenişyev’ in bu runik yazıtı tahminen M.S. V.-VI. yy. olarak tarihlendirdiğini ancak bu kadar erken tarihli bir runik yazıtın var olma ihtimalinin düşük olduğunu belirtirler.

3.3.13.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal’ ın Okuyuşu⁹⁸⁵

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

↓ (?)Ų (?) ^ & 4/4 & (1

↑ x 3/4 ↓ > Y Y & ↑ ? ↓ +) /Ų Y/Y ^ ε x ↓ Ų ε ↓ & Y 9 ↑ Ų h H (?) ↓ ... x (2

? (?)Ų/ε ↓ & Y 9 ^ & (?) ↓ 1 (?) h Y/Y Y & 1 ↑ 3 ε Y (3

⁹⁸² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 139.

⁹⁸³ **age**, 139.

⁹⁸⁴ **age**, 139.

⁹⁸⁵ **age**, 139.

Metnin harf çevirisi

- 1) $b^2 n^2/z b^2 s^1 s^1 l^1$
- 2) $d^2 \dots l^1 k^1 t^2 \ddot{U} I y^2 r^2 b^2 \eta^2 g^2 \ddot{U} A d^2 g^2 s^1 l^2/r^2 g^1/n^1+\eta^2 ? I d^1 r^2 l^2 U b^1 r^1/k^2 d^2 I$
- 3) $r^2 g^2 k^2 I p d^1 r^2 l^2/r^2 t^2 p b^1 m s^1 y^2 r^2 b^2 \eta^2 g^2/I ?$

Metnin yazı çevirisi

- 1) b(e)n
- 2) y(è)r b(e)η(i)gü⁹⁸⁶ ... (a)d(ı)r(ı)lu b(a)rdı
- 3) ... (a)d(ı)r(ı)lt(ı) ... y(è)r b(e)η(i)g[ü ...]

Metnin Rusçadan Çevirisi

- 1) ben
- 2)... Yeryüzü sonsuzdur... bıraktı/ayrıldı
- 3)... bıraktı/ayrıldı... yeryüzü sonsuzdur

Açıklama⁹⁸⁷

Yazarlar, yazıtı kayıp olduğundan, G. İ. Spasskiy tarafından tasvir edilen işaretlerin doğruluğunu kontrol etmenin imkansız olduğunu; sonuç olarak, yorum yapmalarını zorlaştıran pek çok anlaşılmaz yer olduğunu söylerler.

D. D. Vasilyev' in Yorumu⁹⁸⁸

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Çarışskaya Naskal'naya Nadpis'*.⁹⁸⁹

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: İlk iki satır arasında, yazıtla aynı teknikte yapılmış bir dişi geyik resmi mevcuttur. Araştırmacıların elinde yazıtın sadece bir tek kopyası vardır ve aslı mevcut değildir. Mevcut okuma seçenekleri ve resim karşılaştırıldığında işaret dizisinin, onların kimliklerine dair önerilen seçeneklerle uyumsuzluğu dikkat çekmektedir. Metne ait daha fazla araştırmanın yapılması zorunlu olduğu için burada bir okuma önerisinin verilmesinden kaçınılmaktadır.

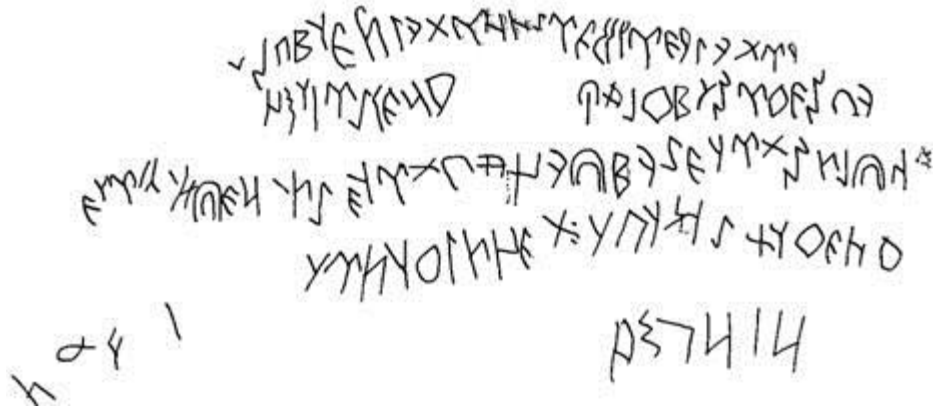
⁹⁸⁶ *benigü* sözcüğü için bkz. Kalbak Taş I.

⁹⁸⁷ L.N.Tibikova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 140.

⁹⁸⁸ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 240.

⁹⁸⁹ *age*, 240.

3.3.14 Yabogan (A-84)

Şekil 3.142: Yabogan (A-84)⁹⁹⁰

Yayın: Yok⁹⁹¹

Önceki Okuma Girişimleri: Yok⁹⁹²

3.3.14.1 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu⁹⁹³

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

...h h B Y/I E/A h/H I ƒ x ʔ ʔ h ʃ ʔ E ʒ ʔ/I ʔ E ʒ I ƒ x ʔ ʔ (1)
I ʒ ʔ/Y I ʔ ʃ > E ʔ D ʌ ʒ J D B Y ʔ/ʒ ʔ D E ʔ ʌ ʔ (2)
E ʔ ʔ I ʌ (?) ʔ/> (?) h ʌ E ʔ (?)>ʒ h ʃ E ʔ ʔ x ʌ ʒ I ʒ ʌ B ʒ ʃ ʔ ʔ x ʔ h J ʌ ʔ (3)
ʔ/Y ʔ h ʔ/Y D/ʌ I h I E x : ʔ ʌ ʔ ʔ I ʃ x ʔ/Y D/ʌ E h D/ʌ (4)
ʔ □ >ʔ ʔ I ʔ I ʔ (5)

Metnin Harf Çevrimi

- 1- $y^2 r^2 d^2 k^2 I y^2 g^2 r^2 \eta^2/n^1 d^1 g^2 r^2 A t^2 \eta^2 r^2 d^2 k^2 I^U p/t^2 \zeta /g^2 \eta^2/l^2 \ddot{U} k t^2 n^2 \dots$
- 2- $k^2 \xi^1 n^2 g^2 y^1 r^2 n\zeta/n^2 l^2 \ddot{U} k y^1 l^1 m \xi^1 y^1 r^1 g^2 U A r^2 s^2 \eta^2/l^2 n\zeta \ddot{U}$
- 3- $k^1 t^1 l^1 t^2 n^2 d^2 r^2 \eta^2/l^2 g^2 A k^2 \ddot{U} k t^1 k^2 \ddot{U} m \xi^1 d^2 r^2 \eta^2/l^2 g^2 A t^2 m/U r^1 g^2 t^1 t^2? U/z \zeta$
 $d^2/s^2 r^2 \eta^2/l^2 g^2$
- 4- $b^2/y^1 t^2 g^2 b^2/y^1 l^2/\eta^2 d^2 A s^2 z \eta^2 \xi^1 \eta^2 : d^2 g^2 \ddot{U} t^2 I b^2/y^1 l^2/\eta^2 t^2 r^2 l^2/\eta^2$
- 5- $r^1 s^2 r^1 \eta^2/U n\zeta \ddot{U}$

⁹⁹⁰ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 140.

⁹⁹¹ **age**, 140.

⁹⁹² **age**, 140.

⁹⁹³ **age**, 140-141.

Metnin Yazı Çevrimi

- 1) $y(e)rd(e)ki\ y(\acute{e})g\ (e)r\ (a)d(a)\ (e)g(i)r\ //\ y(\acute{e})gr(\acute{e})n\ (a)dg(i)r : t(e)\eta r(i)d(e)ki$
 $tegl\acute{o}kt(e)n...$
- 2) $k(i)\acute{s}(i)\ (\acute{e})ng(e)y\ (e)r(i)n(\acute{c})\ (\acute{e})l\ k\acute{u}\ (a)y(a)lm(i)\acute{s}\ (a)y(a)rgu\ A\ (e)r\ s(e)\eta(\acute{u})n...$
- 3) $(a)k\ (a)t\ (a)lt(u)n\ (e)d(e)rl(i)g-a,\ k\acute{o}k\ (a)t\ k\acute{u}m(\acute{u})\acute{s}\ (e)d(e)rl(i)g-a,\ tor(u)g\ (a)t$
 $tu\acute{c}\ (e)d(e)rl(i)g$
- 4) $(e)v\ t(e)g\ (e)v(i)\eta de\ s(i)z(i)\eta\ (\acute{e})\acute{s}(i)\eta : (e)dg\acute{u}ti\ (e)v(i)\eta\ t(e)r(i)l$
- 5) $(a)r(i)s(a)r...(\acute{e})n\acute{c}(g)\acute{u}$

Metnin Rusçadan Çevirisi

1. Yeryüzündeki insanlardan en iyi olanı derdi eğer // yeryüzündeki kahverengi
aygır : gökyüzündeki...körlükten
2. İnsan eğer alçalırsa, devleti koru, saygın, tanınmış (olup) // hürmet edilmesi,
övülmesi gereken, halk tarafından tanınmış insan, general...
3. Beyaz at altın eyerli, kül rengi/gri at gümüş eyerli, benekli/demir kırı at bakır
eyerli
4. ev gibi. Senin evinde senin karın. Bırak evin iyice dolsun (Kelimesi
kelimesine: *toplansın*)
5. arındırırsa-huzur

Açıklama⁹⁹⁴

Yazarlar, yazıdaki işaretlerin çoğunun iyi korunmuş olmasına rağmen çözmek için kötü durumda olduklarını söyler. Bu yazıtın başlangıç kısmının, neredeyse kelimesi kelimesine Kırgızistan’ daki Çiyin Taş’ da ve (Çin) Yarhoto’ da da ortaya çıktığını belirtirler. 3. satırın çözümlenmiş varsayılabilceğini, orta kısım olan $k^2\ \acute{u}_k\ t^1\ k^2\ \acute{U}\ m\ \acute{s}^1\ d^2\ r^2\ \eta^2/l^2\ g^2$ dizisinin İ. A. Nevskaya tarafından, baş ve son kısmın ise Türk meslektaşlarından Hatice Şirin User tarafından okunduğunu ama yinede yazıtın içeriğinin genel olarak belirsizliğini koruduğunu kaydederler. 4. satırın başındaki $b^2/y^1\ t^2\ g^2\ b^2/y^1\ l^2/\eta^2\ d^2$ işaretler dizisinin, yazıdaki hitabenin ortaçağa ait bir mektup hakkında olması durumunda **b(i)t(i)g b(è)lde** ‘yazı belde/kemerde’ olarak okunabileceğini; $\acute{s}^1$ olarak yazı çevrimini yaptıkları işaretin alışılmadık bir şekli

⁹⁹⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 141.

olduğunu ve bu işaretin $\wedge$ tamgasının çeşitlerinden biri olup olmadığından emin olmadıklarını söylerler.

3.3.14.2 Açıklamalar

ençgü

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish⁹⁹⁵

ençgü, Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **enç** ‘huzurlu, sakin; rahat’ (ED : 171b) sözcüğünden türetilmiştir ve ‘huzur, sükunet’ anlamlarına gelir. KD dil grubundaki bazı dillerde **ençü/ençig/ençigü** biçimiyle yaşar R I 746. E. Uyg. 8. yy. vd. DD **ençgün meñiñ bultukmaz** ‘sana huzur ve sevinç bulunmaz’ TT I 20 (ED : 174b).

- Altayca-Türkçe Sözlük⁹⁹⁶

“**ençü** huzur, sükunet; **amır-ençü cat-** huzur içinde yaşamak; **salkındu künde ençü cok** (atasözü) rüzgarlı günde huzur olmaz” (ATS : 83a).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi⁹⁹⁷

“**ençgü** sulh, rahat, sükûnet (Z. Gulcalı : 198); “**ençgü meñi**” (Z. Gulcalı 308, s. 90).

- DTS⁹⁹⁸

“**inçkü** sakin, huzurlu, sağlıklı, sağlam (ençgü inçkü’ye yönlendirmiş 174a); **inçkü eşegü** sakin ve sağlıklı” (DTS : 210a).

- Tarama Sözlüğü⁹⁹⁹

“**enç** rahat, huzur, âsayış” (TS c. III, 1466)

⁹⁹⁵ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

⁹⁹⁶ Emine Gürsoy Naskali, Muvaffak Duranlı, **Altayca-Türkçe Sözlük**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999).

⁹⁹⁷ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

⁹⁹⁸ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şçerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar’**, (Leningrad: 1969).

⁹⁹⁹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

- Altun Yaruk Sudur VI. Kitap

“**ênçgü** rahat, huzur, sükunet” (Ö. Ayazlı : 310b); “**ênçgü esengü**” (Ö. Ayazlı§0176, s. 78); “**ênçgü meñi ber-**“ (Ö. Ayazlı§0012, s. 64; §0048, s. 67); “**ênçgü meñig bul-**“ (Ö. Ayazlı§0253, s. 84).

tuç

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰⁰⁰

tüç/tüc, Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Bir bakır karışımıdır. İlk Türkçe bağlamında bakır ve çinko karışımı ‘pirinç’ten ziyade bakır ve kalay karışımı olan ‘bronz, tunç’ anlamındadır. Kelime Farsçada da **tüc** biçiminde mevcuttur, fakat Türkçeden ödünç alındığı açıktır. GD, KB ve GB Dil grubunda bulunan bazı dillerde yaşar; Osmanlıcada **tuc** ve çok yakın geçmişte ikincil biçimi olan **tunç**. **Hak. T.** 11. yy. **tüç** Kaş. III 120; bir diğeri II 353; 5. 14. yy. **tüc** Mel. 75, 6; Rif. 178. **Kum.** 14. yy. ‘tunç, bronz’ **tuç** KKİ; Grøn. **Kıp. T.** 14. yy. **tuç** İd. 62; **tüc** Bul. 4, 9; bir diğeri 6, 7. **Osm.** 14. yy. vd. **tuc** ‘tunç, bronz’; tüm dönemlerde yaygındır. TTS I 699; II 904; III 685; IV 759. 18. yy. Rumi’ de **tuc** pirinç dedikleri ‘bir tür bakır alaşımı’ Seng. 169v. 18 (ED : 449a)

- DTS¹⁰⁰¹

“**tuç** bronz, tunç” (DTS : 584a)

- Derleme Sözlüğü¹⁰⁰²

“1.**tuc** tunç Erciş –Van (DS : c. V: 3987b); tuç; Çorum; tuc; Kerkük (DS : c. VI: 4775b); ‘kıpkırmızı olmuş, kızıl’; ‘çok ısınmış’ Artvin Yusufeli Uşhum köyü; 2. **tunç** ‘tunç; çok sert madde’ Artvin Yusufeli Uşhum Köyü”

- Tarama sözlüğü

“**tuç** I tunç” (TS, c. V: 3845-46.)

¹⁰⁰⁰ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁰⁰¹ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şçerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar’**, (Leningrad: 1969).

¹⁰⁰² Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Canköçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

ederlig

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰⁰³

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **ederlig** sözcüğü **eder** ‘eyer’ (ED : 63b) sözcüğünden türetilmiştir. Günümüz Türk dillerinin tamamında **eder** sözcüğündeki sesçil değişikliğin aynısıyla yaşar. **Hak. T.** 11. yy. – g ile ‘eyer sahibi/eyerli’ Kaş. I 151 (ED : 70a).

torug

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰⁰⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: ‘doru’ anlamındadır. Günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar. Tuva **durug**; Osm. **doru**; Trkm. **dör**. Sözcük Farsça ve diğer dillere ödünç verilmiştir. **Orh. T.** 8. yy. **torug at** ‘doru at’ KT D33. **E. Uyg.** 9. yy. **marıma yüzer torüg bertim** ‘öğretmenlerimin her birine yüz doru at verdim’ (ED : 538a) **Hak. T.** 11. yy. **torug** atlarla ilgili bir kelimedir; **bu oğlanıg** (ED : 538a) **bir torugka aldım** ‘bu köleyi bir ata satın aldım’; develer ve sığırlar için de mecazi olarak kullanılırdı. **Torug at** ‘doru at’ Kaş. I 373. (Bahsi geçen ilk sözcüğün buraya ait olduğu kesin değildir, eğer öyleyse mecazi anlamdadır; kendisinden önce gelen turug sözcüğünün ikincil bir anlamı olabilir fakat 1 tur- (ED : 538b) ‘durmak’ (ED : 529b) ile anlamsal bağı açık değildir. **Kıp. T.** 13. yy. **torū** Hou. 13, 4. 14. yy. **torū** İd. 62. 15. yy. **toru**; Trkm. **toğru** Tuh. 30b. 10.

- DTS¹⁰⁰⁵

“**torug/torıg** doru” (DTS : 578a)

¹⁰⁰³ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁰⁰⁴ **age.**

¹⁰⁰⁵ V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şçerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar’**, (Leningrad: 1969).

• Derleme Sözlüğü¹⁰⁰⁶

“**toru** III koyu kırmızı, doru (at için), Kütahya” (DS, c.V:3972a); “**toru** I ‘Koyu kırmızı (at donu)’, Çorum” (DS, c.VI:4772a); “**doru** bir at cinsi; besle kır, bin doruya, Kırşehir ve Yöresi”

ada

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰⁰⁷

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sık sık **adā tudā** ikilemesinde kullanılan sözcüğe Eski Uygurca döneminden sonra rastlanmamıştır. Söz bütünlüğünden ‘tehlike, tehdit vb.’ anlama geldiği anlaşılmaktadır. **ada** ‘şeytan, kötü ruh’ biçimiyle Moğolcaya geçmiştir (Kow. 64, Haltod 14). Sözcük geri ödünçlenmiş olarak KD ve KM dil gruplarında tekrar ortaya çıkar R I 477 (**ada**), 557 (**aza**). Arapçadan ödünç alınan ve ‘hasar, yara, acı, eziyet vb.’ anlamlara gelen **adā** kelimesiyle ilişkili değildir (ED: 40a). Sözcüğün **adart-** [<*adar- < adā] biçimiyle tespit edilmiş örnekleri ise yalnızca şunlardır: **Orh. T.** 8. yy. vd. (açık mavi bir mücevher takarsan) **yat kişi adārtū umaz** ‘bir yabancı sana zarar veremez’ Toy. 23-4 (ETY II 58); benzer ifade Toy. 29. **E. Uyg.** 8. yy.vd. Bud. AY 73-4 Erdemli varlıkların, mükemmelliğe giden yollara geçişlerini on aşamada tanımlar. Bu aşamaların her birinde belli bazı şeylere zarar veren tehlike ve engelleri ortadan kaldırırlar. Örneğin; **belgüg öçürmekke adartdaçı tıdıg adalarıg** (ED : 68b). **Orh. T.** 8.yy. vd. Man. **ulug ada ıynç basınç bolgay** ‘büyük tehlike ve zulümler olacak’ TT II 6, 15; bir diğeri 22. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Man.-A **ada tuda bizni ara yok** ‘içimizde tehlike (ikileme) yok’ M I 10, 1-2. Man. **alp adalarıntın** ‘ağır tehlikelerinden’(bütün erkekler kurtulabilir) TT III 168; bir diğeri M I 31, 3-4. Bud. hem **ada** hem **ada tuda** yaygındır. Örneğin; (denize gittiğinde) **bêş törlüg ada bar** ‘beş tür tehlike var’ PP 18, 5 vb.; U II 51, 5; 64, 8; 73, 5; Tiş. 48a. 7; b.4; **ig agrıg ölüm ulatı ada tuda bolur** ‘hastalık, ölüm vb. tehlikeler (ikileme) var’ TT VI 232-3; öteki örnekler, V 10, 87; VIII K.12 **adā tuda ig agrag**; O.6 **ig agrıg adā tuda**;

¹⁰⁰⁶ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankoçak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

¹⁰⁰⁷ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

Kuan. 15, 86; **ig ādā** TT VIII K.9; DD **ada bolmaz** ‘tehlike yok’ H II 8, 28; [...] **ada ig bolsar** ‘tehlikeli bir hastalık varsa’ 30, 160; hem **ada** hem de **ada tuda** TT I ve VII’ de yaygındır (ED : 40a).

• Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi¹⁰⁰⁸

“**ada** engel, sıkıntı, tehlike (Z. Gulcalı : 180); “**tudıg ada kılıp**” (Z. Gulcalı §244, s. 86); “**yavız adalar**” (Z. Gulcalı §382-383, s. 95); “**alp ada**” (Z. Gulcalı §440, s. 99); “**ne ada erdi**” (Z. Gulcalı §485, s. 102).

eg- sözcüğü için bkz. Biçiktu Boom II/2.

kü-

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰⁰⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcüğün harekesi kesin değildir. Uygurcaya özgüdür. Genellikle ‘korumak ve gözetmek’ anlamındaki **küyü közedü tut-** deyiminde kullanılmış ve sadece **közed-** ile ikilemesi yapılmıştır (ED : 686a). **E. Uyg. 8. yy. vd. Man. kop ada tudadın yarın keçe küyü közedü tutmakları bolzun** ‘bütün tehlikelerden sabah akşam korunsunlar’ M III 36, 4-6, (I 31 4-6)); bir diğeri TT IX 55. Bud. **küyü közedü** genellikle **tut-** ile birlikte, U IV 36, 81-3; öteki örnekler AY 192, 20; 401, 8; 448, 5; 562,7. USp. 60, 1b., 6-7; 106, 14; **öz etözin kümek közedmek** ‘kendi vücudunu korumak’ Tiş. 50a. 1-2. Kaynağını bu sözcükten alan **3kūg** kelimesi (ED: 686a) bugün yalnızca(?)Kazakçada yaşamaktadır. Sözcük **küy** biçimindedir ‘çiftlik hayvanlarının bakımı’ (ED : 709b).

• Altun Yaruk Sudur VI. Kitap¹⁰¹⁰

“**kü-** kollamak, yardım etmek, gözetmek (Ö. Ayazlı : 324b); “**küyü küzetü**” (Ö. Ayazlı§0647, s. 113; §1099, s. 148; §1284-1285, s. 162); “**küyü küzetü ber-**“ (Ö. Ayazlı§0046, s. 67; §0072, s. 69); “**küyü küzetü tut-**“ (Ö. Ayazlı§0020-0021, s. 64-65; §0025, s. 65; §0028, s. 65; §0033, s. 66; §0083, s. 70; §0088, s. 70; §0094-0095, s. 71; §0147-0148, s. 75;

¹⁰⁰⁸ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

¹⁰⁰⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁰¹⁰ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

§0237, s. 82; §0614-0615, s. 110; §0670, s. 114; §0828, s. 126; §0835, s. 127; §0863, s. 129; §0993, s. 140; §1088-1089, s. 147; §1094-1095, s. 148; §1174, s. 154; §1250, s. 160).

• Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi¹⁰¹¹

“kü- korumak” (Z. Gulcalı : 211); “küyü küzeti ayayu tutup” (Z. Gulcalı §195, s. 82).

sañun / señün

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰¹²

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: **sañün / señün** sözcüğü, yabancı bir sözcüktür. Çince unvan *chiang chün* (Giles 1, 212 3,276; Pulleyblank, Middle Chinese tsjaŋ kjuən) ‘ordu komutanı, general’ anlamına gelir. Bu unvan birkaç Türk ileri gelenine Çin imparatoru tarafından bağışlanmıştır. Bazıları ise kendilerini bu unvana sahip sayıyorlardı. Sözcük, metinlerde gerçek Çin generallerinin adlarında da görülür. Yazılarda art ünlülü **sañün** ve ön ünlülü **señün** olarak değişmektedir. **Orh.T.** 8. yy. (Çinli) **Çaça** (ED : 840a) **señün** ‘General Çaça’ KT D32, BK D26; (Çinli) **Çaŋ Señün** ‘General Çang’ KT K13; (Çinli) **Ku Señün** ‘General Ku’ BK G8-9. **Udar Señün** (geldi) KT K11-12. 8. yy. vd. **Yen. Tarkan Sañün men** 32, 7; **er başı sañün ölürüp** ‘erkeklerin önderi generali öldürüp’ Mal. 48, 3. **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **tagay Toŋa Sañunka** ‘amca Toŋa Sañun için’ U II 80, 67; **upası Külüg Inanç Şaçu** (harekeleri şüpheli) **sañun** ‘gönüllü rahibi Külüg Inanç, Şaçu’ nun generali’ Pfahl. 6, 5; 23, 15 **Aytugmış** (harekeleri şüpheli) **sañun ve Sağlıg** (harekeleri şüpheli) **sañun, inal’** lar ve **tegin’** ler arasında adı geçer. **E. Kırg.** 9. yy. vd. **Boyla Sañün** Mal. 7, 1; (ünsüzlerin söylenişi şüphelidir.) **Çocuk böri sañun** Mal. 12, 1 (ED : 840b).

¹⁰¹¹ Zemiire Gulcalı, **Eski Uyurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

¹⁰¹² Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

•Yenisey Yazıtları¹⁰¹³

“sağun general (s. 507a); s. 32/7(s. 93), 48/3(s. 123), 52/3(s. 131), 109/3 (s. 202); 7/1 (s. 35); 92/1 (s. 182); 24/5 (s. 70); 71/4 (s. 159); 12/1 (s. 48); 52/1 (s. 131); 92/2 (s. 182); Or. 8212/76; A Fragmanı AYüzü 13, 16, 20 (s. 467); B Fragmanı A Yüzü 6, 9 (s. 468); Or. 8212/77; A (B?) Yüzü 3, 6 (s. 471); Or. 8212/1692; A (B?) Yüzü Sağ Sütun 5, 8 (s. 480)

aya-

• An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰¹⁴

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Aslen ‘saygılı davranmak; korumak , dikkatlice ilgilenmek’ demektir. En yaygınları ‘merhamet etmek, kıymamak; esirgemek; çekmek, geri almak’ olan birbirinden oldukça farklı anlamlarıyla günümüz Türk dillerinin tamamında yaşar (GB dil grubunda sadece Türkmencede ve XX yy. Anad. SDD 134). **Orh. T.** 8. yy. vd. Toy. IV r. 3-5 (ETY II 180), yazıcının hatası gibi görünüyor, metin belki de şöyle okunmalı **yüz altun bāp (ayāp değil) tamgalap** ‘yüz altın parayı bağlayıp damgalayarak’. Man. TT II 10, 78-9. **E. Uyg.** 8. yy. vd. **Bud. ağır ayamakın** ‘derin saygılı’ U I 30, 8; normalde ikilemelerde ortaya çıkar; U II 14, 2 vb.; AY 195, 21-2. DD. TT I 65-6. **Hak. T.** 11. yy. **ol tonın ayādī** ‘giysileriyle özenle ilgilendi’. **han aḡar ayag ayādī** ‘han ona şeref unvanı verdi’ Kaş. I 271. KB **ayama** ‘onlara nazik davranma’ 1494; (kötü biri esaret altında tutulmalı) **yorık bolsa edgü aya sarp yürek** ‘özgürlüğünü kazanırsa, onu katı bir yürekle iyice kontrol et’ 5549. 14. yy. Muh. **ayamak** ‘arkadaşça davranmak’ Mel. 35, 10 (ED : 267b) (hatalı harekeleme *iymak*); Rif. 121 (harekesiz). **Çağ.** 15. yy. vd. **aya (-r vb.)** ‘reddetmek, esirgemek, vermemek’ Vel. 33-4; **aya-** ‘reddetmek, vermemek’ Seng. 53v. 13. **Kum.** 14. yy ‘reddetmek, esirgemek, vermemek’ KKA; Grøn. **Kıp. T.** 15. yy. **ayamak** ‘cimri olmak, cimrilik etmek’ Tuh. 90b. 12. **Osm.** 15. ve 16. yy. **aya-** ‘saygı göstermek, onurlandırmak’ TTS II 76; IV 57 (ED : 268a).

¹⁰¹³ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

¹⁰¹⁴ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

- Altun Yaruk Sudur’ dan “Aç Bars” Hikayesi¹⁰¹⁵

“**aya-** saymak, saygı göstermek, hürmet etmek” (Z. Gulcalı : 185); “**küyü küzetü ayayu tutup**” (Z. Gulcalı §195, s. 82).

- Tarama Sözlüğü¹⁰¹⁶

“ayamak saygı göstermek, saygı ile anmak” (TS, c. I : 311)

- Derleme Sözlüğü¹⁰¹⁷

“**ayamak** menetmek. Malatya” (DS, c. I, 406a); “**ayamak** saygı göstermek, saymak. Köşker-Kırşehir” (DS, C. I : 406b); “**ayamak** uz kullanmak, kayırmak, korumak; Eğridir ve köyleri, Şarki Karaağaç **Isparta** Çilehane Reşadiye –**Tokat** Zile Mesudiye –**Ordu** Tirebolu, Şebin Karahisar –**Giresun Malatya** Kitiz Göksun –**Maraş** Koyulhisar –**Sivas** Köşker –**Kırşehir** İncesu –**Kayseri** Bahçeli, Bor, –**Niğde** –**Nevşehir** Ermenek, Hadım, Akşehir, –**Konya ve köyleri** Karadere Anamur, Meydan Mut, Civanyayla –**İçel** Karadere Gündoğmuş –**Antalya** Bodrum –**Muğla**” (DS, C. I : 406a); “[ayalamak (I) -1] Çandır Sütçüler, Eğridir köyleri –**Isparta**” (DS, C. I : 406a)

- Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar¹⁰¹⁸

“**ayamak** [<ay-a-mak] sakınmak”(Abuşka K §183, s. 151); “**aya-** [<ay-a] meneylemek”(Abuşka K §129, s. 904).

teglük

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰¹⁹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Sözcükte ünlü düşmesi meydana gelmiştir (ED : 480b). Tam anlamıyla ‘ulaşılmaq, erişilmek, çarpılmak’ demek olan fakat neredeyse her zaman ‘kör olmak’ anlamında kullanılan (ED : 481a) **tegil-** fiilinden türetilmiştir (ED : 480b). ‘kör’

¹⁰¹⁵ Zemire Gulcalı, **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013).

¹⁰¹⁶ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

¹⁰¹⁷ Asım Ömer Aksoy, Gülten Akın Cankocak, **Derleme Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009).

¹⁰¹⁸ Mustafa S. Kaçalın, **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

¹⁰¹⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

anlamına gelir. Günümüz Türk dillerinde ‘kör’ kavramını ifade etmek için Farsçadan ödünç alınan **kür** (Türkçede **kör**), Moğolca **sokor** veya dolaylı bir anlatım kullanılır. **Orh. T.** 8. yy. vd. Irk. B. 24. **E.Uyg.** 8. yy. vd. Man.-A (birbirlerini şöyle lanetlerler) **teglük teg** ‘kör gibi’ M I 9, 15. *Man. közsüz teglük* ‘kör’ (ikileme) M I 18, 6; bir diğeri TT III 89. Hris. **teglük** M III 49, 3. Bud. **tuga teglük** (doğuştan kör)’ U II 29, 14 vb. DD. **teglük bolur** TT VII 33, 11. **Hak. T.** 11.yy. **teglük** ‘kör’, **teglük közlük** ‘kör insan’ Kaş. I 477 (hatalı harekeleme *tüglük*) **Kum.** 14.yy. ‘kör’ **töwluk** KKİ; Grøn. **Kıp. T.** 13. yy ‘kör’ (ED : 480b) **tewlük** Hou. 26, 8. 14. yy. **tülük** İd. 4; (**tewlük** ya da **töwlük** sözcükleri yanlış anlaşılmış olabilir) (ED : 481a).

• Kırgızistan Yazıtları¹⁰²⁰

“ teglük kör” (s. 508a); Ak Ölon Yazıtı (s. 302)

• Irk Bitig¹⁰²¹

“ teglük kör” **teglük kulun** 24 (s. 368).

3.4 Çemal ve Ust-Koksin Bölgesi

3.4.1 Katanda (A-2)

Şekil 3.143: Katanda (A-2)¹⁰²²

¹⁰²⁰ Fikret Yıldırım, Erhan Aydın, Risbek Alimov, **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**, (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013).

¹⁰²¹ age.

3.4.1.1 P. Melioranskiy' in Okuyuşu (1)¹⁰²³

Metnin Harf Çevirisi

l²gçŋ

Metnin Yazı Çevirisi

elig çen

Metnin Rusçadan Çevirisi

elli çen

(çen – Çin çay ölçeği (yaklaşık 1,5 funt / pound).

3.4.1.2 P. Melioranskiy' in Okuyuşu (2)¹⁰²⁴

Metnin Harf Çevirisi

l²gçŋ

Metnin Yazı Çevirisi

l(ü)gç(ü)ŋ

Metnin Rusçadan Çevirisi

Lükçün (şehir)

(Melioranskiy 1903: 34–36)

Açıklama¹⁰²⁵

Yazarlar, ikinci yorumdaki yuvarlak ünlülerin metinde açık olmaması sebebiyle, ilk okumanın daha uygun olduğunu diğer taraftan, *çen* 1,5 funt (pound) ise, 50 ölçeğin bu kaba sığmayacağını ve zaten ağırlık ölçüsünün **çen** değil *şin* olduğunu bilindiğini söylerler. Çince kelimenin, *çen* biçimiyle sadece burada görüldüğünü ve muhtemelen kabın ederinin 73,5 funt (pound) çay olduğunu kaydederler. Çin’ de bir şehrin adı olan *Lükçün* ile ilgili DTS’ nin, Radloff’ un *Uigurische Sprachdenkmäler* eserine atıf verdiğine, Nobuo Yamada’ nın (1993) indeksinde ise, Eski Türk kaynaklarında bu şehirden 4 defa bahsedildiğinin gösterildiğine değinirler. Yazarlar, Uygur

¹⁰²² L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 143.

¹⁰²³ **age**, 143.

¹⁰²⁴ **age**, 143.

¹⁰²⁵ **age**, 143.

kaynaklarında şehrin adının farklı yazı çevrimlerinin verildiğini, Uygur yazısında *g* işareti, hem *k* hem *g* ünsüzlerini ifade ettiği için *Lügçün* biçiminde de okunabileceğini belirtirler ve bu bağlamda eğer yazıt doğru okunduysa, runik yazı bu ünsüzleri ayırt edebildiği için, E. T.' de şehrin adının *Lügçün* olduğunun tespit edilebileceğini söylerler. Son olarak, Melioranskiy' nin varsayımına göre bu şehrin, üzerinde yazılı olduğu kabın nereden olduğunu gösterdiğini ve Melioranskiy' nin her iki yorumunun da mümkün olmakla birlikte belirsizlikleri olduğunu kaydederler.

3.4.1.3 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁰²⁶

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

† ʌ Ǝ ʏ

Metnin Harf Çevrimi

l² g² ç η²

Metnin Yazı Çevrimi

l(ü)gç(ü)η // (e)l(i)g ç(e)η

3.4.1.4 D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁰²⁷

Vasilyev yayınında Kızlasov' un yorumuna yer vermiştir :

Şekil 3.144: Vasilyev¹⁰²⁸

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır: *Katandinskiy Sosud*.¹⁰²⁹

¹⁰²⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2012), 143.

¹⁰²⁷ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 29.

¹⁰²⁸ *age*, 29.

¹⁰²⁹ *age*, 29-31.

3.4.1.5 İ. L. Kızlasov' un Okuyuşu¹⁰³⁰

Metnin Yazı Çevirisi

elig çaŋ

Metnin Rusçadan Çevirisi

hükümdar Çaŋ (Çaŋ rütbeli hükümdar)

3.4.1.6 Açıklamalar

çeŋ

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰³¹

Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: *şeŋ* < Çin. *shêng* sözcüğü (Giles 9, 879). Bir sıvı ölçektir . **E. Uyg.** 8. yy. vd. Bud. **şeŋin kavın** U II 77, 26; diğer örnekler U II 86, 43; TT IV 10, 5; AY 135, 9 (ED : 868a).

- DTS¹⁰³²

“**çeŋ** [< çin. 升 *shēng* *şin*] ‘sürahi dolusu, yaklaşık 1 litre (?)’] Çay ölçmeye yarayan bir ağırlık ölçüsüdür. 1,5 pound/funt” (DTS : 144a).

lükçün

- DTS¹⁰³³

“**lükçün** şehir adı USp 107,4” (DTS : 334b)

¹⁰³⁰ D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 31.

¹⁰³¹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

¹⁰³² V.M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, A. M. Şçerbak, E. R. Tenişev, **Drevnetyurskiy Slovar'**, (Leningrad: 1969).

¹⁰³³ **age.**

3.4.2 Karban (A-50)

Şekil 3.145: Karban (A-50)¹⁰³⁴

3.4.2.1 S. G. Klyāstorniy ve E. P. Matoçkin' in Okuması (1991, 66)¹⁰³⁵

Metnin Yazı Çevrimi

1. Oküz...yaladın kaç...(?)kuy...

2. üleñ ar(ın)

Metnin Rusçadan Çevirisi

1) öküz...dağladın/ damgaladın)/! / Onun/ kan...dök/?döktün?/

2) paylaşırın! ayırın/bölün!

¹⁰³⁴ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2012), 146.

¹⁰³⁵ **age**, 145.

Açıklama¹⁰³⁶

Yazarlar, yazıt ile ilgili olarak şunları söylerler: Klyastornıy ve Matoçkin' e göre, yazıt Türk runik gelişimini göstermesi bakımından son derece önemlidir çünkü yazıtta, sıradan Yenisey runik işaretleri, yazı sistemindeki farklı işaretlerle nöbetleşmiştir. Karban Yazıtı' nın, reform öncesine ait runik yazısında ya da özgün eskicil işaretlerden kalan kullanımın reform sonrası çağdaki Orta Asya runik kitabelerde de devam ettiğini gösteren bir özelliği bulunmaktadır (Klyastornıy ve E. P. Matoçkin 1991: 66).

3.4.2.2 L. N. Tıbıkova, İ. A. Nevskaya ve M. Erdal' ın Okuyuşu¹⁰³⁷

Metnin Runik Harflerle Yazılışı

Ј : > D/9 ↑ : Ъ □ (?) ◇/А (?) 4/н А Y/Y J D B/Е » Е (1

(?) Н 4/Y Ъ (2

Metnin Harf Çevrimi

1. $g^2 m g^2 / p y^1 l^1 l^2 / r^2 b^2 t^2 / r^1 b^2 / \eta^1$ lık I : $U_k y^2 / y^1 U : A$

2. $\ddot{U} l^2 / \eta^2 n^2$

Metnin Yazı Çevrimi

1.ok(i)yu-a

2. ...

Metnin Rusçadan Çevirisi

1.çağırıp, davet edip / okuyup

2.

Açıklama¹⁰³⁸

Yazarlar yazıtla ilgili şunları söylemişlerdir: Yazıt, geleneksel Orhon ve Yenisey Yazıtları' nda rastlanmayan runik işaretler içermektedir. Bu runik karakterlere diğer bölgelere dağılmış olan runik yazılarda rastlanmış olmasına rağmen şu an için anlamları bilinmemektedir. Bu yüzden söz konusu yazıt bu aşamada çözümlenemez.

¹⁰³⁶ L.N.Tıbıkova, İ.A.Nevskaya, M.Erdal, **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altayskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2012), 145.

¹⁰³⁷ age, 146.

¹⁰³⁸ age, 146.

3.4.2.3 Açıklamalar

okı-

- An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish¹⁰³⁹

okı- Clauson sözcükle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Aslen ‘bağırarak göreve çağırmak’ anlamındadır bu yüzden (birisini) ‘çağırmak’, ‘ezberden okumak ya da yüksek sesle okumak’ ve en son olarak basitçe ‘okumak’ anlamlamını taşır. KD dil grubu hariç bütün günümüz Türk dillerinde yaşar. **Orh. T.** 8. yy. **okıglı kelti** BK D28’ de bir boşluktan sonra okunmuş fakat bütünlüğe zar zor uygun olur. Doğru okuma muhtemelen [uts]ukıglı kelti gibi birşeydir. **E. Uyg. 8. yy. vd. Man. bu emig iki kata okıyu tegintim** ‘bu büyüğü (?) ezberden okumayı üç defa cesaret ettim ’ M I 29, 13-15; öteki örnekler M I 30, 17, 26, 6, 7; okıyurlar ‘ziyaret ederler/önünde söylerler’ Wind. 249,18. Bud. **toyunlarig okıp** ‘keşişleri çağırıp’ TT VIII H. 1; **inisin okıyu** ‘küçük erkek kardeşini çağırıp’ PP 58, 3; **okumak törüsin** ‘yakarma töreni’ TT V 10, 114; öteki örnekler USp. 103, 13; AY 447, 16 vb. 14. Yy. Chin.-Uyg. Dict. ‘kitabı oku’ **bitig oku** R I 1008; Ligeti 186. **Hak. T.** 11. yy. **ol meni okıdı** ‘beni çağırdı’ **er bitig okıdı** ‘adam kitabı okudu’ Kaş. III 254; bir diğeri II 333, 5 (sékrit-). KB **silig kız okır teg köñül bérmişin** ‘saf bir kızın kalbini verdiği adamı çağırması gibi’ 75; (cömert bir adam ölürse) **atı tırig tēp okı** ‘adı yaşar diye söyle’ 257; **bu kün kim okısa** ‘bugün her kim (kitabı) okursa’ 259; öteki örnekler 319, 719, 3535. 13. yy. (?) At. H. **okıglı kişi** (kitabımı) ‘okuyan adam’ 44; 3 öteki örnekler. Tef. **okı-** ‘göreve çağırmak; okumak’ 235. 14. yy. Muh. (?) **okı-** Rif. 114; **okımak** 124. **Çağ.** 15. yy. vd. **oku-** ‘ezberden okumak, yakarmak, okumak’ Seng. 77r. 12. **Harz. T.** 13. yy. **oku-** ‘göreve çağırmak’ ‘Ali 29. 14. Yy. **okı-/oku-** ‘göreve çağırmak, ezberden okumak’ Kutb. 118; MN 50, vb. **Kıp. T.** 13. yy. **okı-** Hou. 33, 13. 14 yy. **okı-** ve Kıpçakta **ogü-** İd. 17; **oku-** Bul. 72r. 15. yy. **oku-** Kav. 9, 14 ve diğer örnekler; Tuh. 30a. 2 ve diğer örnekler. **Osm.** 14. yy. vd. **okı-** (sadece 14. yy)/**oku-** ‘çağırmak’ vb.; tüm dönemlerde yaygındır; TTS I 538; II 723; III 537; IV 603 (ED : 79a).

¹⁰³⁹ Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, (London: Oxford University Press, 1972).

• Altun Yaruk Sudur VI. Kitap¹⁰⁴⁰

“**okı-** okumak, öğrenmek; çağırmak” (Ö. Ayazlı : 331b); “**okıdaçı sözledeçi**” (Ö. Ayazlı§1077-1078, s. 146-147); “**okımışların okıtmışların**” (Ö. Ayazlı§0043, s. 66); “**meni okızun**” (Ö. Ayazlı§0887-0888, s. 131); “**okızunlar okıtzunlar**” (Ö. Ayazlı§0717-0718, s. 118); “**bitiyü okıyu**” (Ö. Ayazlı§1324, s. 164); “**okıyu ötünü**” (Ö. Ayazlı§1020, s. 142); “**okıyur ötünür**” (Ö. Ayazlı§0937, s. 136; §0953, s. 137).

• Derleme Sözlüğü

“*Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı*, Çığrı Dinar –**Afyon** Akbey, Kumdanlı Yalvaç –**Isparta-Burdur** Honaz, Emincik Çivril, DarıverenAcıpayam –**Denizli** Dallica Nazilli-**Aydın** Elmalı –**Antalya** Ula –**Muğla**; *okuma*, Ünye –**Ordu**; *okundu*, Menemen –**İzmir**; *okuntu* (1), Örkenez Yalvaç –**Isparta** Sürez Bozdoğan –**Aydın** Çeşnigir Karacabey –**Bursa** –**Çorum** Manavgat –**Antalya**; *okuyuntu* (2), Gürün, Maksutlu Şarkışla –**Sivas** –**Kırşehir** İncesu –**Kayseri**” (DS, c. V, 3277); “**okumak** düğün, mevlit vb. yerlere çağırmak. Ödemiş köyleri –İzmir Sivrihisar –Eskişehir Akyazı –Sakarya –Kastamonu Boyabat –Sinop Sarıca Gölköy –Ordu Çepni Gemerek –Sivas Mut köyleri –İçel Akseki –Antalya” (DS, c. V:3278a); “**okumak** Düğüne çağırmak. Bölceağaç Manyas **Balıkesir** Gölkonak, Yenişar Şarkikaraağaç **Isparta** Saraycık **Çanakkale** Güdül **Ankara** İncekum Silifke **İçel**, [okundu göndermek] Düğüne çağırmak. Gölkonak, Yenişar Şarkikaraağaç **Isparta** **Yozgat** Düğüne çağırmak.Eşme **Uşak**” (DS, c. VI:4613b)

• Tarama Sözlüğü¹⁰⁴¹

“**okumak**, (okımak, ohumak) 1. Çağırmak, davet etmek. 2. Söylemek, demek. 3. Anmak, yâd etmek. 4. Okumak.” (TS, c. V: 2947-2950)

¹⁰⁴⁰ Özlem Ayazlı, **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012).

¹⁰⁴¹ Asım Ömer Aksoy, Dehri Dilçin, **Tarama Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 1996).

- Niyāzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar¹⁰⁴²

“**oku** [<okı-] okumak” (Abuşka K §1092, s. 979)

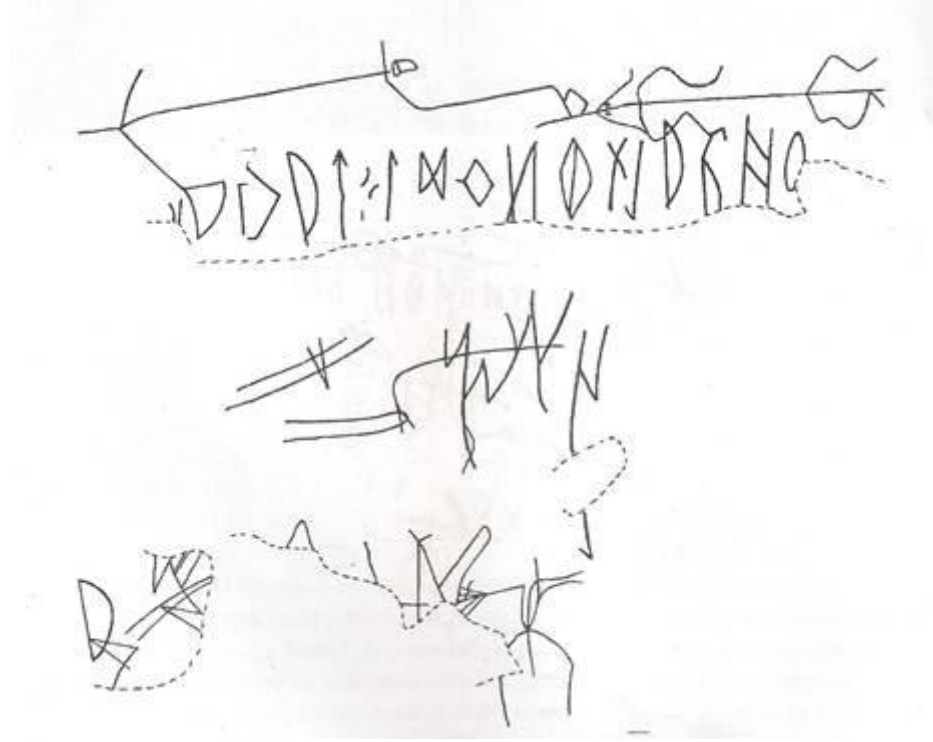
Şekil 3.146: Vasilyev¹⁰⁴³

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu adla kayıtlıdır : *Nadpisi r. Karban.*¹⁰⁴⁴)

¹⁰⁴² Mustafa S. Kaçalın, *Niyāzi Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011).

¹⁰⁴³ D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 205.

¹⁰⁴⁴ *age*, 205-207.

Şekil 3.147: Vasilyev¹⁰⁴⁵

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁰⁴⁶

Vasilyev yazıtla ilgili şu yorumu yapmıştır: Katalog' un yazarları yazıtın fotokopisini yayınlamaktadırlar. Böylelikle şimdiye kadar değerleri belirlenmemiş runik benzeri işaretlerin varlığını kaydederler ve haklı olarak da çeviriden kaçınırlar (Vasilev : 206).

3.4.3 Ust-Uba (A-89)

Yazarlar, yazıtla ilgili şunları söylemişlerdir: Runik yazıt, 2007' de V. V. Çertov tarafından Altay' ın kıyısında isimsiz bir akarsu ile Ust-Uba Irmağı' nın birleştiği noktadan 1.4 km. ötede Katun Nehri' nin sol kıyısında bulunmuştur. Ust-Uba Irmağı' nın sağ kıyısında yazıtı yağmurdan koruyan küçük bir çıkıntıya sahip, yaklaşık 2.5 m. yüksekliğinde, kayalık bir yüzeyde yer alır. Taş, silişleşmiş, yoğun, tahrip izleri ve yarıkları olmayan bir kireçtaşıdır. Arkeologlara göre yazıt yatay durumdaki r^2 , t^1 işaretlerinden ibarettir. **er atı** 'erkeklik (kahramanlık) adı' biçiminde okunmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Yazarın makalesine göre Orhon Yazıtları' nda bilinmeyen, Yenisey Yazıtları' ında rastlanan kulübe ya da çift dar köşe (A)

¹⁰⁴⁵D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 206.

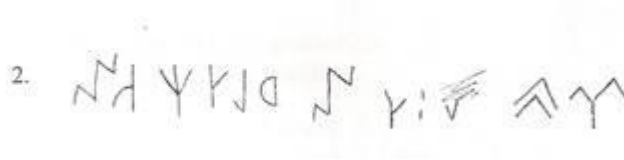
¹⁰⁴⁶age, 206.

görünümünde *t* harfinin özgün yazımıyla, yazıt tarihlendirilmektedir. Yenisey Yazıtları' na özgü bazı runik işaretlerin 840' dan sonra başlayan ve 11. yy. da içine alan tarihlerde Altay' ın dağlık kısımlarında hakimiyet kurmuş olan Kırgızlarla ilgili olduğuna inanılmaktadır. Bu kaya yazıtı günümüzde Dağlık Altay Runik Yazıtlar' ı içinde en kuzeyde olanıdır.

D. D. Vasilyev' in Yorumu¹⁰⁴⁷

Şekil 3.148: Vasilyev¹⁰⁴⁸

Şekil 3.149: Vasilyev¹⁰⁴⁹

Yazıt, D. D. Vasilyev' in Yayınında şu başlığın altında kayıtlıdır : *Nadpisi iz Altayskogo Kraya*¹⁰⁵⁰

Metnin Harf Çevirisi

r2 t1...: l2 n2 y1 l1 η s1 t2 n2

Metnin Yazı Çevirisi

ēr atı...: ilen yalñus tēn

Metnin Rusçadan Çevirisi

Asker adı...: hüküm sür, yegâne gökyüzü

¹⁰⁴⁷D.D.Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*, (Astana: Prosper Print, 2013), 241-244.

¹⁰⁴⁸age, 241.

¹⁰⁴⁹age, 242.

¹⁰⁵⁰age, 241-244.

Vasilyev'in Diğer Yazıtlara İlişkin Açıklaması¹⁰⁵¹

D. D. Vasilyev, Katalog' da yer alan Manırlı-Kobı I ve II, Sakıyla-Kobı I ve II, Sogodek, Tekpenek, Tuyekta III-IV, Çirik-Taş, Ustyugi Sarı-Kobı, İnegen I-II ve Yabogan yazıtlarının kendi saha çalışmasından sonra ortaya çıkarıldıklarını ve elinde kopyaları olmadığı için yayınlamadığını ve Katalog' a atıf verdiğini söyler. Bu yazıtlardan biri dışındakiler, diğer Altay runik anıtları gibi küçük boyutta oldukları için ilgili okumaların varsayımsal olduğunu fakat kendi yazısına ve geniş okur-yazarlığa sahip göçebelerin, kültür anıtları olarak, kaynak değerinin çok büyük olduğunu kaydeder.

¹⁰⁵¹D.D.Vasilyev, **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**, (Astana: Prosper Print, 2013), 246.

4 DİZİN

a “ünlem” (A-11, A-14, A-16, A-17, A-19, A-24, A-25, A-26, A-26, A-28, A-30, A-30, A-30, A-40, A-40, A-40, A-41, A-41, A-42, A-42, A-43, A-46, A-46, A-46, A-46, A-46, A-50, A-51, A-52, A-52, A-53, A-76, A-76, A-76, A-76, A-78, A-78, A-78, A-78, A-78, A-78, A-78, A-78, A-79, A-79, A-79, A-79, A-80, A-80, A-81, A-84, A-84, A-84, A-86)

açın- “bakmak/geçimini sağlamak, düzenini sağlamak” (A-72)

açok “apaçık, belirgin” (A-72)

ada “sıkıntı, tehlike, tehdit” (A-84)

adaş “arkadaş, eş, dost, yoldaş; aynı boydan olan kimse” (A-7, A-38, A-38)

adgır “aygır, damızlık” (A-84)

adır- “ayırarak, hayattan ayırmak, öldürmek” (A-1)

adrıl- “ayrılmak, birbirinden ayrılmak, hayattan ayrılmak, ölmek” (A-1, A-7, A-80, A-46, A-46, A-18, A-79, A-79)

agır “ağır” (A-3)

ak I “nefret dolu, iğrenç, nefret uyandıran, nefret edilen, lanetli, kötü, ahlâksız, uğursuz, kötü niyetli” (A-38, A-7)

ak II “beyaz” (A-84)

aka “özel adın parçası ?” (A-42)

al- “(kendine) almak, tutmak, kapmak” (A-53, A-78, A-80, A-80, A-88)

alp “savaşçı, yiğit, komutan, kahraman” (A-74, A-78)

altun “altın” (A-84)

am “şu an, şimdi ?” (A-52)

ana “ana, anne” (A-46)

ança “böyle, bu tür” (A-79)

ançama “ne kadar” (A-46)

ançıp “o zaman, ondan sonra, o halde, öyleyse, demek ki” (A-77)

anı “onu” (A-25)

añ “av hayvanı, yiyecek” (A-10, A-85)

aña “ona” (A-78)

añar “onun için, ona” (A-45)

apa “dede, ata, unvan” (A-7, A-32, A-42, A-55, A-78)

arı- “temiz olmak, temizlenmek, arınmak, arıtılmak” (A-31, A-84)

arji [<Skr.ṛṣi] “doğa üstü varlık, kahin” (A-28)

asıg “yarar, üstünlük, fayda” (A-85)

aş- “aşmak, karşı tarafa geçmek, üstün gelmek” (A-10, A-80)

aşlık “buğday, tahıl; yiyecek, erzak” (A-85)

aş- “aşmak, karşı tarafa geçmek, üstün gelmek” (A-90)

at “at, beygir” (A-7, A-18, A-26, A-78, A-84, A-84, A-84)

at- “atmak, fırlatmak, ok atmak, öldürmek, okla öldürmek” (A-25)

atar “özel ad ?” (A-7)

at “kişi adı, ön ad, lakap, unvan” (A-7, A-19, A-20, A-33, A-39, A-65, A-78, A-79, A-87)

ay “ay” (A-19, A-20)

ayag “özel ad ?” (A-81)

ayal- “sayılmak, saygı gösterilmek, tapılmak” (A-84)

aya- “saygılarını sunmak, saygı göstermek, hürmet etmek” (A-84)

az “az, açgözlülük, doymazlık” (A-47)

az, as “gelincik, as” (A-54)

az- “yanlış yola gitmek, yolunu kaybetmek, şaşırmak, yanılmak” (A-7)

bag “birlik, sülale, konfederasyon” (A-79)

bar- “gitmek, varmak, ulaşmak” (A-1)

bediz “süs, resim” (A-23)

bedze-krş. *beze-* (A43, A43)

beg “bey” (A-74)

begeç “küçük bey” (A-19)

ben “ben (1. tekil kişi adılı)” (A-1, A-30, A-30, A-33, A-33, A-42, A-42, A-54, A-67, A-67)

beḡgü “ebedi, sonsuz, ölümsüz” (A-23)

beḡigü krş. *beḡgü* (A-1, A-1, A-88)

beḡkü krş. *beḡgü* (A-45)

beḡü krş. *beḡgü* (A-32)

beze- “tasvir etmek, bezemek, süslemek, resmetmek” (A-51, A-44)

bêr- “vermek” (A-10)

bêrmîş “özel adın parçası ?” (A-79)

bêrt “özel adın parçası ?” (A-42)

bêrtip “özel adın parçası ?” (A-42)

bêş “beş” (A-33, A-78, A-78, A-82, A-82)

bıç- “biçmek, kesmek” (A-34)

biḡ “bin” (A-32)

bir “bir” (A-86)

birle “ile, birlikte” (A-34)

biti- “yazmak” (A-6, A-6, A-14, A-17, A-33, A-41, A-42, A-42, A-46, A-49, A-52, A-53, A-62)

bitig “kitabe, yazıt” (A-88)

böke “yiğit, savaşçı, güçlü adam” (A-51)

çak- “çakmak çakmak; (yılan ya da akrep) ısırarak, sokmak; iftira etmek; kınamak; ihanet etmek” (A-5, A-34, A-34)

çeṅ [< Çin. *shéng*] “bir ağırlık ölçüsü” (A-2)

çès “özel ad ?” (A-33)

çın [< Çin. *chén*] “gerçek, hakiki, gerçeklik” (A-72)

çigşi [< Çin. *tz’u shih*] “bölge hakimi” (A-22)

e “ünlem” (A-39)

ederlig “eyerli” (A-84, A-84, A-84)

edgüti “iyice” (A-84)

ediz “yüksek, yüce” (A-73)

egsik- “eğilmeye meyilli olmak, bükülmek” (A-12)

eki “iki” (A-18, A-90)

ekiz “ikiz” (A-6)

elig “elli” (A-2, A-7)

er “adam, erkek, koca” (A-4, A-14, A-19, A-19, A-20, A-22, A-25, A-25, A-31, A-32, A-32, A-36, A-38, A-39, A-4, A-55, A-58, A-59, A-7, A-76, A-76, A-79, A-84, A-84, A-87)

er- “olmak” (A-14, A-23, A-27, A-43)

erdem “fazilet, iyi nitelikler” (A-74)

eren “savaşçı, savaşçılar” (A-6, A-6, A-74)

erk “güç” (A-7)

erpen “özel ad ?” (A-27)

esen “sağ, salim, sağlıklı” (A-12, A-12)

esiz “çok yazık, ne yazık, eyvah anlamında bir acınma ünlemi” (A-78)

esizim krş. *esiz* (A-79)

esizime krş. *esiz* (A-18)

eşgin “tırıs giden, eskin giden” (A-43)

eşgü “keçi” (A-44)

ev “ev, mesken, konut” (A-7, A-7, A-13, A-41, A-53, A-55, A-78, A-78, A-84, A-84, A84, A-85)

evir- “çevrelemek, çevirmek” (A-10, A-86)

êg- “eğmek” (A-15, A-84)

êgil- “eğilmek” (A7-2)

êl “özel ad ?; ülke; devlet; halk; ulus; topluluk” (A-4, A-6, A-6, A-7, A-24, A-33, A36, A-39, A-72, A-76, A-76, A-79, A-84)

êlik “keçi” (A-54)

êlt- “götürmek, yönlendirmek, sevk etmek, önderlik etmek” (A-76, A-81, A-34, A-34)

ên- “inmek, alçalmak” (A-84)

ênç “sakin, huzurlu” (A-16)

ênçgü “huzur, sükûnet” (A-84)

êr- krş. *yêr-* (A-27)

êş “yoldaş, eş, arkadaş, karı-kocadan her biri” (A-4, A-6, A-36, A-82, A-82, A-84)

êşid- “dinlemek” (A-34)

êt- “düzenlemek, yapmak” (A-6, A-16, A-30, A-30, A-41, A-45, A-62, A-67)

êtel “özel ad ?” (A-6)

içlen- “hamile kalmak” (A-88)

içre “içeri, içeride” (A-60)

idok “kutsal” (A-25)

igid-, igit- “beslemek, doyurmak, bakmak” (A-45)

ini “küçük erkek kardeş” (A-26)

iz “ayak izi, iz, işaret; yol” (A-70)

kal- “kalmak, arta kalmak” (A-78)

karak “göz bebeği” (A-11)

kaya “sarp kayalık, kaya” (A-13, A-88)

kayu “hangi, ne” (A-38)

kel- “gelmek” (A-34, A-34, A-36, A-82)

keñç “genç; özel ad” (A-41, A-41)

kes- “kesmek” (A-54)

kêş “ok çantası, sadak” (A-16, A-60)

keşdem “tebaa, uyruk” (A-6)

kezig “sıra, nöbet, ateş, titreme nöbeti” (A-12)

kir- “girmek, tabi olmak, bağlanmak” (A-33)

kişi “insan, kişi” (A-4, A-15, A-84)

kişi “karı, zevce” (A-18)

kol “el, kol” (A-78)

kop “hep, bütün” (A-5, A-72)

kop- “yükselmek, artmak” (A-5)

korum “iri ve ağır kaya, kaya yığını, kırma taş” (A-44)

kök “boz, gri; mavi” (A-84)

körk “biçim, görünüş” (A-78)

köz “göz” (A-80)

kul “kul, köle” (A-78, A-78)

kut “uğur, talih, kutsal; özel ad ?” (A-79)

kü- “korumak, gözetmek, kollamak” (A-84)

kümüş “gümüş” (A-3, A-84)

kün “gün” (A-5, A-5)

küy [< Çin.] “kadın karargahı/konutu, konutun özel bölümü” (A-18)

lüğçün “Çin' de bir şehrin adı” (A-2)

ne “ne” (A-14, A-44)

og(u)l, og(u)l “oğul, evlat” (A-15, A-78)

ok “özel adın parçası ?” (A-20, A-55, A-87)

okı- “çağırmak, okumak” (A-50)

ol “bildirme eki {+Dır}” (A-74)

ot “ot, bitki” (A-47)

ot “ateş” (A-5)

ö- “düşünmek” (A-88)

ög I “anne” (A-4)

ög II “düşünce, fikir” (A-4)

ögük “çocuk, oğul” (A-88)

ökünç “pişmanlık, üzüntü” (A-78, A-78, A-78)

ökünçüg “ne acı ?” (A-78, A-78, A-78)

öküz “öküz” (A-80)

ölüm “ölüm, ecel” (A-79)

öl- “ölmek” (A-7)

öñ “ıssız, تنها” (A-78)

ör- “yükselmek, çıkmak, yukarı kalkmak” (A-53)

öz “öz, kendi” (A-7)

sekiz “sekiz” (A-70)

señir “dağ çıkıntısı” (A-13)

señün (< Çin.) “general” (A-84)

sevig “sevgi” (A-88)

siz “siz (2. çoğul kişi adılı)” (A-84)

sök- “sökme, parçalamak, yarıp geçmek” (A-16)

sözleş- “sözleşmek, konuşmak” (A-11)

sözlet- “konuşturmak” (A-11)

süçig “tatlı” (A-47)

süle- “ordu sevk etmek, sefer çıkmak” (A-30)

sülen “özel ad ?” (A-30)

tabgaç krş. *tavgaç*

taş “taş” (A-55)

tavgaç “Çin” (A-40)

tebe krş. *teve*

teg- “değmek, varmak; hücum etmek” (A-16, A-76)

teg “gibi” (A-6, A-84)

tegiş “savaş, çarpışma” (A-6)

teglük “kör” (A-84)

temir “özel ad ?” (A-78)

teṇ “denk, eşit, emsal” (A-34)

teṇri “gök, gökyüzü” (A-84)

teve “deve” (A-86)

tezit- “kaçırtmak, korkutmak” (A-7)

tè- “demek, söylemek” (A-27, A-30, A-30, A-52, A-67)

tègin “prens, şehzade/özel ad ?” (A-26)

tèr- “derlemek, toplamak” (A-3, A-76, A-76, A-84)

til “dil” (A-34)

tirig “diri, canlı” (A-34)

torug “doru” (A-84)

tuç “tunç, bronz” (A-84)

uduz- “yönlendirmek, önderlik etmek” (A-72)

uk- “dinle, kulak ver” (A-72, A-76)

unaş- “anlaşmak” (A-4)

ur- “vurmak, yerleştirmek” (A-88)

ut- “yenmek, kazanmak” (A-5, A-7, A-8)

uz “vasıflı zanaatçı, usta” (A-43)

üçün “için” (A-88)

üd “zaman” (A-72)

ün- “çıkmak, tırmanmak, yükselmek” (A-90)

ün “ses” (A-18)

ürün “beyaz; özel ad ?” (A-46)

yadag “yaya” (A-90)

yad “yabancı” (A-7)

yagı “düşman” (A-32, A-32)

yagız “kahverengi, esmer” (A-25)

yalım “çıplak, yalın” (A-88)

yap- “yapmak” (A-40)

yaruk “ışık, aydınlık” (A-64)

yen “özel ad ?” (A-87)

yene “yine, gene, tekrar, yeniden” (A-34)

yentileyü “özel ad?” (A-34, A-34)

yê- “yemek” (A-78, A-90)

yêg I “iyi, daha iyi, yeğ, çok iyi, eksiksiz” (A-6, A-16, A-30, A-84)

yêg II “iyilik, esenlik” (A-16)

yêged- “düzeltmek, iyileştirmek” (A-78)

yêgen “özel ad ?” (A-6, A-24, A-30, A-39)

yêgöl “iyi, güzel(dir)” (A-44)

yêgrên “kestane rengi, doru” (A-84)

yêl- “tırıs gitmek, rahvan koşmak” (A-52, A-52, A-86)

yêlvi “büyü, sihir” (A-86)

yêr “yer, yeryüzü, dünya” (A-1, A-1, A-23, A-45, A-45, A-45, A-68)

y r- “eleştirmek” (A-27)

yıgla- “ağlamak” (A-79)

yıpar “koku, güzel koku” (A-40)

yiş “ormanlı dağ” (A-90)

yükle- “yüklemek” (A-34)

5 SONUÇ

Dağlık Altay Bölgesi yazıtları ile ilgili çalışmalar henüz oldukça sınırlıdır fakat Eski Türk runik yazıtlarının içinde sayıca önemli bir yer tutması dolayısıyla araştırmacılar için geniş bir kaynak sunmaktadır. Bu yazıtların pek çoğunun kısa ve hasar görmüş olması, yorumlanmalarını güçleştirmektedir. Bu nedenle, yeni okuma önerisine açıktır. Ne yazık ki hem insan etmeni hem de doğal etmenler nedeniyle, gün geçtikçe daha çok zarar gören ve belki de bir kısım yazıtın, gelecekte yapılacak çalışmalara dayanamayacağı gerçeği dikkate alındığında, bu yazıtlara ilişkin çalışmaların yer aldığı yayınlar yarının araştırmacıları için kaynak niteliğinde olacaktır. Bu bağlamda, Dağlık Altay Bölgesi yazıtları ile ilgili yapılan okuma ve yorumlama denemeleri ilk kez Türkçe olarak bu tez çalışmasında bir araya getirildi.

KAYNAKÇA

- Aalto, Pentti. “Kül-Tegin Är at Bo/Ulti”. **TKA**. 30/1-2 (1992): 119-124.
- Aksan, Doğan. **En Eski Türkçe’nin İzlerinde**. İstanbul: Multilingual, 2007.
- Aksoy, Asım Ömer, Dehri Dilçin. **Tarama Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 212/VI, 3.baskı, 1963.
- Aksoy, Asım Ömer, Gülten Akın Cankoçak. **Derleme Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 211/6, 2009.
- Ayazlı, Ö. **Altun Yaruk Sudur. VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını**. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1051, 2012.
- Aydın, Erhan. **Türk Runik Bibliyografyası**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 61, 2010.
- _____. **Orhon Yazıtları. Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor**. Konya: Kömen Yayınevi, 2014.
- Clauson, Sir Gerard. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**. London: Oxford University Press, 1972.
- Erdal, Marcel. **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon (C. I-II)**. Wiesbaden: 1991.
- _____. **A Grammar of Old Turkic**. Boston: Brill Leiden, 2004.
- Gulcalı, Zemire. **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Bars” Hikayesi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1084, 2013.
- Hacıeminoğlu, M. N. **Kutb’un Husrev ü Şirin’i ve Dil Hususiyetleri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 573, 2000.
- Hamilton, James Russell. **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanamkara ve Papamkara**. Ankara: Simurg, 1998.
- Kaçalin, Mustafa S. **Niyâzi Nevâyî’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1027, 2011.
- Klyashorniy, Sergey Grigoriyevich. “Bediz Kelimesinin Runik Yazıtlardaki Yorumu”. çev. Mehmet Zeren. **İÜFTD**. 38 (2003): 151-158.
- Li, Yong-Söng. **Türk Dillerinde Akrabalık Adları**. İstanbul: Simurg Yayıncılık/ Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 15, 1999.
- Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, A. M. Şçerbak, E. R. Tenişev. **Drevnetyurskiy Slovar’**. Leningrad: 1969.
- Naskali, Emine Gürsoy, Muvaffak Duranlı. **Altayca-Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 725, 1999.

- Nevskaya, Irina. "Recently Discovered Old Turkic Runic Inscriptions in Ountainous Altai". **Orta Asya'dan Anadolu'ya Alfabeler**. 29-30 Mayıs 2007 Bildiriler. Eskişehir: 2011: 9-20.
- Nevskaya, Irina, Larisa Tybykova. "Old Turkic Runic inscriptions in the vicinity of the village Tuekta, Altay Republic, Russian Federation". **Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290 Yılı (720-2010)**. İstanbul: 2011: 309-324.
- Ölmez, Mehmet. "Eski Türk Yazıtlarındaki Eşük, Kedimlig ve Teve Üzerine". **Festschrift in Honor of Talat Tekin**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları, 18, 2008: 333-340.
- _____. "Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri". **Workshop on Turkish Dialects II Orient-Institute Istanbul, 18-19 November, 2005**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları, 19 (2009): 223-304.
- _____. **Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi-Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları. Metin-Çeviri-Sözlük**. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2012.
- _____. "Some Spesific Features of the Language of Siberian Runic Inscriptions". **Interpreting the Turkic Runiform Sources and the Position of the Altai Corpus**. ed. Irina Nevskaya, Marcel Erdal. Berlin: 2015: 122-130.
- Ölmez, Zühal. "Karahanlı Dönemi Türk Edebiyatı". **XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili**. ed. Mehmet Ölmez, Can Özgür. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2369, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1366, 2011: 27.
- Orkun, Hüseyin Namık. **Eski Türk Yazıtları**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 529, 2011.
- Özbay, Betül. **Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1127, 2014.
- Özyetgin, A. Melek. "On the Use of the Title 'Beg' among the Turks". **IJCAS**. 11 (2006): 156-170.
- Röhrborn, Klaus. **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien: a –agrig**. Wiesbaden: 1977-1998.
- _____. **Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der Vorislamische Türkischen Texte aus Zentralasien: I. Verben, Band 1: ab-üzüglä-**. Stuttgart: 2010.
- Sevortyan, E. V. **Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov**. Moskva: Obşçetyurkskiye I Mejtyurkskiye Leksiçeskiye Osnovı na Bukvu 'K', 2000.
- Tekin, Talat. **Orhon Yazıtları. Kül Tegin, Bilge Kağan, Tunyukuk**. İstanbul: 2003.
- _____. **Orhon Türkçesi Grameri**. İstanbul: 2003.
- _____. **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**. Ankara: Türk Dilleri Araştırma Dizisi:13, 1995.
- Tekin, Talat, Mehmet Ölmez. **Türk Dilleri Giriş**. İstanbul: 2003.
- Thomsen, V. **Orhon Yazıtları Araştırmaları**. çev. Vedat Köken. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 815, 2002.
- Tıbıkova, L. N., İ. A. Nevskaya, M. Erdal. **Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Gornogo Altaya**. Gorno-Altaysk: 2012.

- Toparlı, Recep, Hanifi Vural, Recep Karaatlı. **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 835, 2007.
- Useev, Nurdin. “Altay Yazıtlarından Bar-Burgazı II (A 21) Yazıtı”. **Uluslararası Türkçe Edebiyat, Kültür, Eğitim Dergisi**. 3/1 (2014): 22-28.
- _____. “Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) Yazıtları ya da Eski Türklerde Okuryazarlık”. **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)**. 51 (2014): 1-15.
- _____. “Köpçegen (A 49) Yazıtı”. **Osman Fikri Sertkaya Armağanı**. ed. Hatice Şirin User, Bülent Gül. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2013: 607-612.
- Vasilyev, D. D. “Dağlık Altaylardaki Kalbak-Taş Mabedinin Göktürk Yazıtları (A. - 47, 48, 49, 50)”. **TDAY, Belleten**. (1993): 91-97.
- _____. **Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Ç.1. Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya**. Astana: Prosper Print, 2013.
- Yıldırım, Fikret, Erhan Aydın, Risbek Alimov. **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013.
- Yıldırım, Fikret. “Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü”. Yüksek Lisans Tezi. YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Yılmaz, Anıl. “Baba mı, Balbal mı yoksa Bediz mi?”. **Prof.Dr.Muharrem Ergin Anısına**. Ankara: MTAD, 2/4, 2005: 206-214.
- Yudahin, K. K. **Kırgız Sözlüğü**, çev. Abdullah Taymas. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 93 ve 121, 1998.
- Zieme, Peter. “Some Remarks On Old Turkish Words For ‘Wife’”. **TDAY-B**. (1987): 305-309.

ÖZ GEÇMİŞ

Kasım 1978’ de İstanbul’ da doğdum. 1996’da İzzet Ünver Lisesi’ nden, 2002’ de Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü’ nden mezun oldum. 2002-2008 yılları arasında özel sektörde Muhasebe Uzmanı olarak görev yaptım. 2012’ den bu yana Yıldız Teknik Üniversitesi’ nde Eski Türk Dili Yüksek Lisans Programı’ nda öğrenciyim.

Emine Mozioğlu